

**CAIETELE
CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE
„UCRAINENII DIN ROMÂNIA.
ISTORIE, CONTEMPORANEITATE ȘI
PERSPECTIVE”**

Volumul I / 2017

Redactori: Volodymyr **ANTOFICIUC**

Mihai **TRAISTA**

Copertă și tehnoredactare: Larisa **ISPAS**

Referenți: Volodymyr **ANTOFICIUC**

Aliona **BIVOLARU**

Mihai **TRAISTA**

**Caietele Conferinței internaționale “Ucrainenii din România. Istorie,
contemporaneitate și perspective”**

ISSN 2668-6457, ISSN-L 2668-6457

Lucrare finanțată de
UNIUNEA UCRAINENILOR DIN ROMÂNIA

**CAIETELE
CONFERINȚEI INTERNAȚIONALE
„UCRAINENII DIN ROMÂNIA.
ISTORIE, CONTEMPORANEITATE ȘI
PERSPECTIVE”**

Volumul I / 2017

Editura RCR Editorial

București, 2019

CUPRINS

Cuvânt înainte.....	9
---------------------	---

Lucrările Conferinței

Literatură

CONSTANTIN GEAMBAȘU, Imaginea Ucrainei și a legăturilor polono-ucrainene în viziunea lui Jerzy Stempowski.....	11
ION PETROVAI, Nicolae Pavliuc – Patriarhul ucrainisticii din Maramureș.....	18
DAN ȘALAPA, Comedie și feerie – un spectacol moral echilibrat.....	32
MIHAELA LARISA TRAISTA, Motivul călătoriei în literatura ucraineană.....	37
MIHAI TRAISTA, Mitul cuțitelor din mormântul lui Taras Șevcenko.....	43

Folclor

GETA PETREȚCHI, Obiceiuri, datini și tradiții legate de sărbători religioase de iarnă la ucrainenii din Rona de Sus, jud. Maramureș.....	47
LUCREȚIA SEMENIUC, Ucrainenii de pe Valea Ruscovei între tradiții și modernitate.....	52
LARISA PETREȚCHI, Obiceiuri de nuntă în localitatea Rona de Sus.....	60
IRINA LIUBA HORVAT, Credințe și practici magice la ucrainenii Maramureșeni.....	64
NATALYA PETROVA, Nunta la ucrainenii din județul Tulcea: structura, conținut, atributica.....	71
TANIA SEMENIUC, Satul meu – un colț de rai.....	82

Istorie

EUSEBIE FRASENIUC, Câteva specte referitoare continuitatea statalității ucrainene.....	87
ECOURI.....	91
IMAGINI DE LA CONFERINȚĂ.....	243

CUVÂNT ÎNAINTE

Uniunea Ucrainenilor din România organizează o mulțime de activități cultural-artistice cum ar fi: festivalurile de colinde, începând cu „Festivalul Internațional de colinde, datini și obiceiuri la ucraineni”, ajuns la cea de-a 26 ediție, de la Sighetu Marmăției, Maramureș, și continuând cu cele din fiecare filială a Uniunii Ucrainenilor din România (Satu Mare, Cluj-Napoca, Arad, Caraș-Severin, Timiș, București, Galați, Tulcea, Iași, Suceava și Botoșani); zilele dedicate poetului național ucrainean Taras Hryhorovici Șevcenko, considerat apostolul neamului ucrainean, sărbătorite în toate filialele UUR din țară, dar și în școli, biserici și organizații locale (merită să amintim faptul că în Sighetu Marmăției, Satu Mare, Lugoj, București, Tulcea și Negostina, județul Suceava, există monumente ale Marelui Cobzar); festivaluri dedicate cântecului și dansului ucrainean, bucătăriei tradiționale ucrainene și a diferitelor obiceiuri, tradiții și meșteșuguri; marcarea diferitelor sărbători naționale ale Ucrainei și comemorarea victimelor Holodomorului; organizarea diferitelor concursuri pentru tineret (merită amintite concursul de recitare a poeziei ucrainene de la Sighetu Marmăției, ajuns la cea de-a 13 ediție și concursul tinerelor talente ucrainene, înființat anul acesta, de către Comisia pentru cultură a UUR), olimpiade județene și naționale la limba ucraineană, tabere pentru elevi și tineret, expediții de documentare și cercetare, etc.

În afară de activitățile mai sus amintite, Uniunea Ucrainenilor din România desfășoară o largă activitate editorială, începând de la apariția lunară a publicațiilor în limba ucraineană: *Vilne slovo* (Cuvântul liber), *Ukrainskyi visnyk* (Curierul ucrainean), *Naș holos* (Vocea noastră – revista literară a scriitorilor ucraineni din România), *Dzvonyk* (Clopoțel – revistă pentru copii) și a unei publicații în limba română *Curierul ucrainean*) și continuând cu volumele de proză, poezie, publicistică, antologii ale autorilor ucraineni din România, atât în limba ucraineană cât și în limba română, volumele de comunicări științifice și traduceri din limba ucraineană în limba română, pentru a populariza literatura ucraineană printre cititorii români.

Uniunea Ucrainenilor din România pune mare preț pe educarea tinerilor ucraineni și face toate eforturile pentru a sprijini formele de învățământ cu predare în limba ucraineană, începând de la învățământul preșcolar până la cel universitar. De asemenea, nu neglijează nici activitățile științifice – specialiștii și cercetătorii ucraineni, din mai multe domenii, participând la diferite conferințe, simpozioane, mese rotunde etc., atât în țară cât și peste hotare. Ba mai mult de atât, organizează Simpozionul Internațional „Relații Româno-Ucrainene. Istorie și contemporaneitate” aflat la cea de-a 16 ediție, în parteneriat cu Muzeul Județean Satu Mare, la fel a fost și coorganizatoare, împreună cu Departamentul de limbi și literaturi slave al Facultății de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj Napoca, a mai multor ediții ale Simpozionului Internațional „Dialogul Slaviștilor la începutul secolului al XXI-lea” și parteneră Departamentului de Filologie Rusă și Slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea București, a mai multor ediții ale Simpozionului Internațional „Slavistica Românească și dialogul culturilor”, iar în luna

noiembrie 2017 a pus bazele unei noi conferințe internaționale intitulată „Ucrainenii din România. Istorie, contemporaneitate și perspective”.

Prima ediție a conferinței a avut loc în perioada 18-20 noiembrie 2017 la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București, în parteneriat cu Departamentului de Filologie Rusă și Slavă al Facultății de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea București, Asociația Slaviștilor din România, Departamentul de limbi și literaturi slave al Facultății de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Televiziunea Română și Muzeul Județean Satu Mare.

Din comitetul de organizare au făcut parte Nicolaie Miroslav Petrețchi (Președintele Uniunii Ucrainenilor din România, Deputat în Parlamentul României), Mihai Traista (Președintele Comisiei pentru Cultură a Uniunii Ucrainenilor din România, Miroslav Petrețchi (Președintele Comisiei de Relații Europene cu Ucraina și Diaspora Ucraineană), Ioan Herbil (Lector dr., Responsabil al specializării în limba și literatura ucraineană, Facultatea de Litere, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Octavia Nedelcu (Prof. dr., Directorul Departamentului de Filologie Rusă și Slavă, Universitatea București) și Antoaneta Olteanu (Prof. dr., Președintele Asociației Slaviștilor din România, București).

La cele cinci secțiuni ale conferinței (*Literatură, Folclor / Muzică, Lingvistică / Dialog Intercultural, Relații româno-ucrainene*) au participat optzeci și cinci de oameni de știință și cultură, în mare parte cadre universitare ai universităților din România (Universitatea București, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, Universitatea Ștefan cel Mare, Suceava, Universitatea Spiru Haret, București, Universitatea Craiova), dar și ai universităților naționale din Ucraina (Cernăuți, Odesa, Ivano-Frankivsk, Lviv, Ujhorod și Kiev), dar și profesori ai colegiilor liceelor și școlilor gimnaziale, cunosători ai literaturii, istoriei și tradițiilor din România.

Comunicările participanților la conferință (celor care le-au predat la timp) au intrat în primul volum al *Caietelor Conferinței Internaționale „Ucrainenii din România. Istorie, contemporaneitate și perspective*.

Prima parte a caietului începe cu articolele științifice scrise în limba română, împărțite în trei capitole: *Literatură, Folclor și Istorie*, articole care oglindesc relațiile ucraineno-române, ce vorbesc despre personalitățile ucrainene din România, despre istoria Ucrainei și a ucrainenilor din România, dar și despre tradiții și obiceiuri din diferite regiuni în care trăiesc ucrainenii.

A doua parte a caietului cuprinde articole științifice scrise în limba ucraineană.

Cu siguranță, publicarea acestui caiet este un nou pas în progresul științific deja tradițional al oamenilor de știință din România, Ucraina și diaspora Ucraineană.

Mihai Traista

LITERATURĂ

Constantin Geambașu
(București)

IMAGINEA UCRAINEI ȘI A LEGĂTURILOR POLONO-UCRAINENE ÎN VIZIUNEA LUI JERZY STEMPOWSKI

Născut la Cracovia, Jerzy Stempowski și-a petrecut copilăria și prima tinerețe în Podolia¹, unde se aflau bunicii săi, nobili polonezi înstăriți, mai concret pe Valea Nistrului. Tatăl său, Stanisław Stempowski, s-a remarcat de-a lungul timpului ca personalitate marcantă a vieții polone interbelice, devenind între timp Mare Mestru al Lojei Naționale a Poloniei și intrând în legătură cu numeroși intelectuali și politicieni ai vremii². Fiul său, Jerzy, a fost marcat de spiritul neliniștit și scrutător al tatălui, deși, spre deosebire de acesta, începe să fie preocupat de scris mult mai târziu, după ce întreprinde mai multe călătorii prin Europa. Așa cum mărturisea într-unul din eseurile sale, a început să scrie mai mult din plictiseală, negăsind altceva mai bun de făcut: „Am început să scriu târziu, la vârsta de 36 de ani, din motive arbitrare, într-o perioadă extrem de săracă în distracții. Astăzi, privind de la distanță, nu sunt sigur dacă aș fi început să scriu, dacă în perioada aceea aș fi avut posibilitatea de a mă ocupa sistematic de muzică sau de a porni într-o călătorie îndepărtată”³.

Eseurile de față sunt rodul unor reflecții în urma acestor călătorii, dar mai ales al amintirilor și impresiilor din copilărie și tinerețe, purtând amprenta „patriei mici”, adică a Podoliei. Cele mai multe dintre ele, scrise și publicate cu precădere după război, deși invocă perioada interbelică, poartă amprenta unui anumit pesimism generat de distrugerile războiului și de schimbările geopolitice pe care le-a adus cu sine⁴. Conștient de informațiile precare cu privire la zona răsăriteană, precum și de deformarea acestor informații ca urmare a unor interpretări de natură ideologică sau politică, Stempowski încearcă să readucă în discuție idei și probleme specifice zonei respective, privite într-un context amplu de condiționări geografice și istorice. Demersul autorului capătă o pregnantă tentă imagologică, surprinzând trăsături mai puțin cunoscute publicului larg, menite să înlesnească o mai adecvată percepție a realităților din trecut sau din prezentul evocat. O particularitate a acestui spațiu, asupra căreia autorul atrage atenția încă de la început, o constituie amestecul populației, al limbilor și al straturilor sociale. Apartenența națională era rezultatul unei opțiuni individuale, în funcție de împrejurări, statutul național suferind modificări („Dacă un polonez se căsătorește cu o rusoaică, spunea tatăl meu,

¹ Regiune istorică în partea de sud-vest a Ucrainei. În eseurile de față, această regiune nu transpare totuși într-o lumină nostalgică și sentimentală, autorul optând pentru analiza sociologică și observarea lucidă a fenomenului ucrainean din ținuturile de la marginea Republicii Nobiliare, așa-numitele *Kresy* (zona de margine).

² Cf. T. Drewnowski, *Rzecz Russowska. O pisarstwie Marii Dąbrowskiej*, Cracovia, 1981, p. 163 și urm.

³ Apud J. Olejniczuk, *Arkadia i małe ojczyzny. Vincenz-Stempowski-Wittlin-Miłosz*, Cracovia, Oficyna Literacka, 1992, p. 21.

⁴ Cf. *Nota wydawnicza*, în J. Stempowski, *W dolinie Dniestru. Listy o Ukrainie*, selecție și postfață de Andrzej Stanisław Kowalczyk, Varșovia, LNB, 1991.

copiii lor erau, de obicei, ucraineni sau lituanieni”⁵). Această stare de lucruri a fost caracteristică îndeosebi în perioada dominației iagiellone asupra ținuturilor răsăritene⁶. Ideea expansiunii spre răsărit a aparținut regelui Cazimir cel Mare⁷. După cum se știe, în urma căsătoriei dintre Jadwiga, nepoata regelui, și Władysław Jagiełło, duce de Lituania, s-au pus bazele dinastiei Iagiellone și totodată ale uniunii (personale) dintre Regatul Polonez și Ducatul de Lituania, având ca scop principal creștinarea Lituaniei păgâne⁸. Formele de administrare și guvernare ale noului teritoriu au cunoscut modificări de-a lungul a două secole. În anul 1569 a avut loc Uniunea de la Lublin, în urma căreia a apărut un stat nou, cunoscut în istoriografie ca Republica Celor Două Națiuni (*Rzeczpospolita Obojga Narodów*), având același monarh, stemă, seim, valută, politică externă de apărare comune, și păstrându-și separat trezoreria, instituțiile, armata și instanțele judecătorești⁹. Anumite rezerve față de uniunea de la Lublin le-au manifestat boierii lituanieni, obligați totuși să o accepte în urma confruntărilor cu armatele rusești ale lui Ivan cel Groaznic, cărora nu le puteau face față.

Stempowski face numeroase referiri la acest stat atunci când pomeneste despre Vechea Republică, un stat multinațional, bazat în mare măsură pe conceptul de libertate, toleranță, onoare și credință – atribute fundamentale ale nobilimii poloneze la începuturile sale (secolele al XV-lea – al XVI-lea), până la instalarea oligarhiei (secolul al XVII-lea) generatoare de dezechilibre sociale și economice ce s-au răsfrânt mai ales asupra populației de rând. Invocând perioada interbelică, autorul își manifestă indignarea în fața valului de naționalism care a pus stăpânire pe statul polonez renăscut¹⁰. Totuși, subliniază Stempowski, naționalismul „a distrus stratul superior, intelectualitatea”, oamenii simpli neparticipând la lupte și exaltări. Se știe însă că naționalismul a făcut numeroase victime tocmai în rândurile oamenilor simpli, politica naționalistă răsfrângându-se negativ și nefast asupra modelului iagiellon și conducând la răfuieli și confruntări interetnice.

Trecând la evocarea imaginii Ucrainei de-a lungul timpului, autorul remarcă sărăcia și superficialitatea informațiilor prezente în descrierile de călătorie. Lipsa monumentelor grandioase (popoarele migratoare au distrus în calea lor majoritatea vestigiilor antice), stepa pustie, brăzdată de iazuri, râpe și urme ale războaielor, absența unor centre urbane dezvoltate, toate acestea explică în mare măsură numărul mic al călătorilor în această parte a Europei. Departe de drumurile bătute de popoarele migratoare, viața și-a urmat însă cursul său. Dincolo de comunitățile rurale, integrate în jurul valorilor tradiționale, în condiții economice favorabile Ucraina înregistrează progrese remarcabile, reamintind de modelul occidental. Limba latină, limba oficială a Vechii Republici, devine instrumentul de comunicare al umaniștilor, indiferent de zonă geografică. Locul latinei, dispărute odată cu prăbușirea Republicii, este luat de franceză

⁵ Stempowski, *op. cit.*, p. 11.

⁶ În legătură cu această perioadă s-a vorbit despre „modelul iagiellon”, sau misiunea poloneză de a civiliza Estul (vezi Andrzej Stanisław Kowalczyk, *Stepowa Hellada*, postfață la J. Stempowski, *op. cit.*, p. 320).

⁷ Cf. H. Samsonowicz, *Miejsce Polski w Europie*, Varșovia, 1995, pp. 111-114.

⁸ Alicja Dybkowska, Jan Żaryn, Małgorzata Żaryn, *Polskie dzieje od czasów najdawniejszych do współczesności*, Varșovia, PWN, 1994, p. 53.

⁹ Cf. C. Geambașu, *Polonia nobiliară*, București, Editura Universității, 2011, pp. 116-117.

¹⁰ Vezi și Kowalczyk, *op. cit.*, p. 324.

în secolul al XVIII-lea. Atât latina, cât și franceza, folosită un secol și jumătate în Europa de Est, au constituit factori integratori din punct de vedere cultural.

De un interes deosebit în ochii autorului se bucură arhitectura și peisajul. Casele de locuit, grădinile, parcurile reamintesc de perioada barocă și iluministă, castelele și palatele fiind mărturie vie a influențelor străine, occidentale sau meridionale. Barocul, de exemplu, a marcat profund viața și mentalitatea oamenilor din Europa de Răsărit¹¹. Nu se cunosc exact cauzele acestei influențe extinse, vizibile în înfățișarea clădirilor, în ornamentația costumelor populare, în anumite obiceiuri și concepte. De asemenea, nu se știe pe ce căi a pătruns muzica barocă din îndepărtatul Occident până pe malurile Niprului. Stempowski lasă să se înțeleagă rolul favorabil pe care l-au jucat în această privință muzica vocală, corurile locale, deschise îndeosebi pentru piese *a capella*. În acest sens face o apologie corurilor ucrainene pe mai multe voci și funcției lor integratoare în viața spirituală a comunității. Din păcate, împărțirea statului polonez și consecințele acestui eveniment dramatic au dus la declinul arhitecturii, multe clădiri și cetăți rămânând în paragină (vezi cetatea Hotinului)¹². La sfârșitul secolului al XVIII-lea, ca urmare a schimbărilor politice din această parte a continentului, Ucraina intră într-o îndelungată perioadă de izolare.

Două orașele importante în topografia locală îi stârnesc interesul eseistului: Berdyczów (Berdiciv) și Uściług (Ustîluh), purtătoare de trăsături ale întregului. Se conturează imaginea unor provincii îndepărtate, care prefigurează destinul trist al Europei de Est după înțelegerile de la Yalta între marile puteri. Asupra Uściługului zăbovește mai mult datorită evocării compozitorului I. Stravinski, care deținea acolo o casă de vacanță, unde compunea în timpul verii. Revenirea lui Stempowski în Volînia, în iunie 1939, constituie un prilej de a afla mai multe informații despre casa lui Stravinski și despre localitatea în sine, aflată într-un avansat grad de decădere (vezi palatul familiei de magnăți Lubomirski sau cetatea orașului). O formă specifică de relief a zonei o reprezintă movilele de pământ, numite gorgane, care adăpostesc morminte și relicve din perioada antică, mărturii ale legăturii cu lumea elenă¹³. Odată cu prăbușirea orașelor de pe țărmul de nord al Mării Negre, timp de câteva secole nu se mai știe nimic despre locuitorii acestui spațiu. La aceste „pete albe” din istoria Ucrainei au contribuit nu doar năvălirile barbare care au pustiit în mai multe rânduri satele și mai ales orașele, ci și războaiele civile care au dus la depopularea și sărăcirea țării. Odată cu intrarea în sfera de dominație poloneză (începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea), se produce o nouă stratificare a populației la nivel confesional: pe vechiul teritoriu al creștinismului răsăritean își face apariția ritul roman și, odată cu el, limba latină și barocul. După o scurtă perioadă de revitalizare economică a regiunii, datorată exportului de cereale, s-a instaurat iar criza generată de revoluția și războiul civil de la începutul secolului al XX-lea. Autorul pomenește de o „permanentă adaptare la criza economică”, lăsând să se

¹¹ Prin filieră ucraineană, barocul a pătruns în Moldova, vezi D.H. Mazilu, *Barocul în literatură română din secolul al XVII-lea*, Minerva, București, 1976 (capitolele despre Dosoftei și Miron Costin).

¹² Cf. Stempowski, *op. cit.*, p. 24.

¹³ Aceste vestigii, precum și evocarea palatelor și a peisajelor iluministe, se constituie în viziunea unor critici într-o Arcadie a copilăriei, o „Arcadie ucraineană” sau „Eladă a stepei” (vezi Kowalczyk, *op. cit.*, p. 325; Olejniczak, *op. cit.*, p. 71).

înțeleagă că, pe un teren instabil, nu se poate construi temeinic. În pofida dificultăților pe care le traversează, factorul de continuitate din istoria Volîniei îl reprezintă creștinismul de sorginte răsăriteană (liturghia cântată) și ansamblurile corale. Din păcate, în urma revoluției din 1917-1918 sunt închise numeroase biserici și desființate ansamblurile corale.

Ca o contrapondere axiologică în raport cu efemeritatea întreprinderilor umane și instabilitatea economică și politică a zonei, Stempowski aduce în discuție două personalități de anvergură din domeniul culturii. În afară de Igor Stravinski care, așa cum rezultă din *Cronica vieții mele*, nu manifestă niciun interes față de localnicii din Uściług și nici chiar față de obiceiurile și cântecele din zonă (pragmatic, compozitorul se retrage la casa din acest orașel pentru a compune în liniște și a-și petrece vara departe de larma orașului). Cea de a doua personalitate este scriitorul J. Conrad, descendent, la rândul său, din ținuturile ucrainene. Stempowski se întreabă cum arăta Ucraina pe care a văzut-o Conrad și ce anume din această imagine transpare în opera sa. Printre altele, Stempowski observă priceperea prozatorului „de a intui lumea interioară” a protagoniștilor din cărțile sale (majoritatea străini), considerând că ea „își are izvorul în experiența și impresiile sale din prima tinerețe”¹⁴. Observăm aici un efort de valorizare a peisajului și a realităților sumbre și apăsătoare, proprii zonelor defavorizate.

Un rol axiologic are și eseul *Pe un picior de plai*, cu trimitere expresă la cartea cu același nume a lui Stanisław Vincenz, filozof, umanist, excelent cunoscător al civilizației păstorești din Carpații Orientali¹⁵. Imaginea densă a modului de viață al huțulilor se constituie într-o bogată și inedită monografie cu caracter etnografic și intercultural. Pe baza cunoașterii în detaliu a cărții lui Vincenz, Stempowski formulează aprecieri memorabile, adeseori aforistice, despre comunitățile preistorice și despre civilizațiile agrare vechi. Astfel, agricultorii primari „sunt legați de natură, nu se pot rupe de ea pentru a căpăta perspectivă”. Agricultorii nu se pot îndepărta de efortul zilnic care le aduce mijloacele de trai și, ca urmare, nu pot întreprinde ceva care să rămână în memoria oamenilor. Pentru a se elibera și a întreprinde și alte activități era nevoie de crearea unor „rezerve de schimb”. Aceste rezerve stau la baza oricărei inițiative individuale, care presupune evaluarea critică a fenomenului, observarea lucidă a acestuia și memorie exactă. Stempowski face o paralelă interesantă între huțulii dependenți de traiul zilnic și participanții pasivi din capitalism, „care nu au niciun cuvânt de spus în administrarea întreprinderilor (...)”¹⁶. Dincolo de aceste „slăbiciuni”, civilizațiile primare se caracterizează prin tipul de gospodărie închisă, tipul de moralitate naturală, ospitalitate, legătură strânsă cu natura; de asemenea, prin prezența unor germeni de creație artistică inedită, ritualurile, atât de prezente în viața comunității satului, reprezentând o școală zilnică de cultivare a formelor artistice în viața de fiecare zi; de asemenea, valoarea vieții și a timpului nu se măsoară în categorii economice sau utilitare, ceea ce are drept rezultat un comportament frumos și echilibrat, pe măsura criteriilor artistice¹⁷. Acest comportament artistic își găsește explicația în

¹⁴ *Bagaż z Kalinówki*, în Stempowski, *op. cit.*, p. 48.

¹⁵ Stanisław Vincenz, *Na wysokiej poloninie. Prawda starowieku*, Sejny, Pogranicze, 2002.

¹⁶ Stempowski, *op. cit.*, pp. 87-88.

¹⁷ Cf. J. Olejniczak, *op. cit.*, p. 168.

absența iobăgiei. Huțulii nu au cunoscut această formă ingrată, care îngrădește libertatea și spiritul creator al individului.

Dorind să înțeleagă factorii care au condus la schimbările petrecute în istoria Poloniei, și anume trecerea de la Polonia Iagiellonilor (care cuprindea ținuturile răsăritene, atingând dimensiunea unuia dintre cele mai puternice state din Europa) la Polonia Piaștilor, Stempowski constată cu tristețe că această îndelungată perioadă istorică (peste patru secole) a dispărut din memoria și imaginația polonezilor. O dovadă în acest sens o constituie opoziția opiniei publice în perioada interbelică față de încercările de refacere a federației cu Lituania. Pe de altă parte, dispariția ținuturilor răsăritene ale vechii Republici Nobiliare din memoria polonezilor este legată, după cum afirmă autorul, de retragerea populației poloneze. În perioada interbelică, numărul amintirilor și al impresiilor emoționante, legate de spațiul limitrof răsăritean, atât de prezente în opera romanticilor, a scăzut considerabil. Printre altele, poate și din cauză că, dintr-un stat multinațional, „Republica a devenit un stat național, tinzând spre consolidarea caracterului său polonez”¹⁸. O altă întrebare pe care și-o pune autorul capătă conotație retorică: ce a rămas în Ucraina după dominația poloneză? Având în vedere atitudinea arogantă și indiferentă a magnaților feudali, s-a păstrat în mare măsură o anumită ostilitate din partea populației ucrainene, care a avut de suferit, mai ales în condițiile regimului feudal, desființat abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. În plus, polonezii nu au manifestat interes față de cultura bielorușilor și a ucrainenilor care trăiau în același stat¹⁹.

O altă etapă a relațiilor polono-ucrainene transpare în eseul *Expediția de la Kiev*, numită și operațiunea ucraineană, din anul 1920, sau ofensiva Armatei poloneze, alături de armata Republicii Populare Ucrainene (URL) asupra Kievului în timpul războiului polono-bolșevic²⁰. Stempowski prezintă rezultatele chestionarului desfășurat de revista „Kultura” de la Paris, la treizeci și cinci de ani de la desfășurarea evenimentului. În pofida numărului relativ mic de respondenți, s-au conturat două grupări: adepții și criticii expediției. Pusă la cale de mareșalul J. Piłsudski, cu scopul politic de a înființa o federație a statelor naționale situate între Marea Baltică și Marea Neagră pentru a despărți, în felul acesta, Polonia de Rusia și a face imposibilă expansiunea teritorială a Rusiei spre Vest, expediția a avut la bază, așadar, obiective de natură strategică (înființarea unui sistem de aliați locali care să facă imposibilă o nouă împărțire a Poloniei). O premisă esențială a acestui plan era înființarea unui stat ucrainean independent. În acest sens, Piłsudski a încheiat cu liderul ucrainean, Simon Petliura, o alianță politică și militară, prin care Polonia recunoștea suveranitatea Ucrainei, urmând să renunțe la teritoriile deținute înainte de împărțirea țării. Cele două armate urmau să lupte împreună împotriva bolșevicilor. Pe 3 mai soldații armatei poloneze au ajuns la Kiev, iar a doua zi, Armata Roșie a părăsit orașul, regroupându-se. La 9 mai în centrul Kievului defilau împreună polonezii și ucrainenii. La începutul lunii iunie a avut loc contraofensiva sovietică, în urma căreia polonezii s-au retras din Kiev. Au început tratativele de pace, în luna august, inițial la Minsk, iar ulterior la Riga. Din

¹⁸ Kowalczyk, *op. cit.*, p. 333.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Wyprawa kijowska*, în Stempowski, *op. cit.*, pp. 105-117.

păcate, situația firavă a forțelor militare ale lui Petliura nu a permis menținerea independenței Republicii Ucrainene în fața agresiunii militare sovietice. Ca urmare, se poate afirma că inițiativa lui Piłsudski s-a soldat cu un eșec. De aceea, o parte dintre respondenți consideră că expediția în sine a constituit un act riscant și inutil (pe calea tratativelor s-ar fi putut obține din partea Rusiei condiții mai favorabile decât cele pe care le-a adus cu sine tratatul de la Riga)²¹.

Ideea înființării unui stat independent ucrainean, cu sprijinul Poloniei, nu avea sorti de izbândă, fiind „grevată de memoria conflictelor sociale, religioase și politice de-a lungul secolelor” între cele două etnii. Mai mult, în Galiția de Est, mișcarea ucraineană de independență era îndreptată chiar împotriva Poloniei. Mulți dintre participanții la chestionar considerau că „susținerea mișcării de independență a Ucrainei, lovind în interesele vitale ale Rusiei, ar fi îngreunat orice înțelegere cu aceasta din urmă”. În ochii rușilor, expediția de la Kiev era un act de agresiune al statului polonez renăscut, reamintind de expediția asupra Moscovei din secolul al XVII-lea și sprijinirea ‘falșilor țari’ („expediția a atârnat din nou sentimentele antipoloneze, atenuate de revoluție, și a întărit împotriva noastră naționalismul rus și bolșevismul”, scrie un alt participant la chestionar²²).

O altă parte dintre respondenți vedeau în expediția de la Kiev un demers justificat, având în vedere valorificarea unui moment favorabil (Rusia era încă angajată în războiul civil) cu scopul de a bloca și a întârzia „concentrarea trupelor sovietice în ofensiva planificată asupra Poloniei”²³. În privința celui de al doilea scop (independența Ucrainei), expediția a eșuat, fără a contribui la îmbunătățirea legăturilor dintre polonezi și ucraineni.

Aceste legături au înregistrat diferite etape de-a lungul timpului, sub semnul unui destin comun, marcat de întrepătrundere culturală și de lipsa unei granițe etnografice. „Apartenența la o minoritate sau alta, scrie Stempowski, nu este aici opera unui factor rasial, ci a unor îndelungate procese istorice; mai ales pe teritoriile mixte, o parte din populația poloneză actuală este de origine ucraineană, la fel cum o parte a populației ucrainene este de origine poloneză”²⁴.

Escaladarea conflictelor dintre polonezi și ucraineni s-a produs odată cu afirmarea națională a popoarelor din bazinul Mării Baltice și al Mării Negre. Până în secolul al XIX-lea, problema identitară și națională era discutată îndeosebi în cercurile nobilimii sau ale intelighenției. La sfârșitul primului război mondial, reconfigurarea geopolitică în urma prăbușirii imperiilor din spațiul european a făcut ca mișcarea națională să se extindă asupra altor categorii sociale, câștigând în intensitate. Acest lucru se observă cel mai bine în Galiția de Est, adică pe teritoriul unde se afla marea parte a minorității ucrainene din Polonia. Se produce astfel o convergență între naționalismul ucrainean și cel polonez: „... în noiembrie 1918, liderii mișcării naționale ucrainene din Galiția de Est, cu ajutorul regimentelor ucrainene comasate acolo de partea Austriei (...), au proclamat Republica Ucraineană, ocupând teritoriul pe cale militară. Această încercare s-a izbit de rezistența armată a populației poloneze din Galiția de Est și, ceva

²¹ *Ibidem*, p. 108.

²² *Ibidem*, p. 110.

²³ *Ibidem*, p. 115.

²⁴ *Vezi Mniejszość ukraińska*, în Stempowski, *op. cit.*, p. 133.

mai târziu, de armata poloneză, care tocmai se organiza; în iunie 1919, această armată a dominat întreaga Galiție, respingând detașamentele de ucraineni”²⁵.

Demersul imagologic și hermeneutic al lui Stempowski dezvăluie legătura puternică dinpre memoria culturală și istoria actuală. Asupra conviețuirii dintre polonezi și ucraineni trecutul și-a lăsat o amprentă puternică, vizibilă până astăzi în atitudinea similară față de viață, obiceiuri, tradiții, ritualuri cu încărcătură mitică²⁶, atestând un grad intens de interculturalitate. Pe de altă parte, nedreptățile sociale, instituite în timpul regimului feudal, conflictele militare, declanșate în contextul exacerbarii naționalismului, au alterat în mare măsură memoria culturală comună, stârnind adeseori sentimentul de ură și de neîncredere.

O problemă care merită o analiză detaliată o constituie europenitatea, dialogul sau mai bine zis lipsa de dialog dintre Est și Vest, distanța din ce în ce mai mare între cele două părți ale continentului. Față de experiența istorică și culturală a Europei de Est, Occidentul a manifestat fie ignoranță, fie dezinteres. Eseurile de față conturează o perspectivă sumbră cu privire la evoluția culturală și politică a Europei Occidentale, pe care autorul o cunoaște la fel de bine, în calitate de emigrant²⁷.

²⁵ *Ibidem*, p. 134.

²⁶ În accepțiunea lui L. Kołakowski, *Prezența mitului*, București, Curtea Veche, 2014.

²⁷ În ajunul invaziei Germaniei naziste asupra Poloniei, J. Stempowski a trecut prin Carpați în Ungaria, unde a rămas o jumătate de an sub protecția unor munteni contrabandiști. În primăvara anului 1940 a plecat în Iugoslavia, apoi prin Italia, a ajuns în Elveția. S-a oprit la Muri lângă Berna, unde după unsprezece ani, a primit dreptul de cetățenie (apud Olejniczak, *op. cit.*, p. 16).

Ion Petrovai
(*Petrova, Maramureș*)

Nicolae Pavliuc – Patriarhul ucrainisticii din Maramureș

Patriarhul ucrainisticii din Maramureș și unul din fondatorii acesteia ca disciplină didactică și științifică, în România, slavistul de renume, Nicolae Pavliuc, s-a născut la 11 decembrie 1927 în localitatea Lunca la Tisa din Țara Maramureșului.

După absolvirea Facultății de Filologie (1955) a celebrei Universități de Stat de la Harcov, Ucraina (un vechi și cunoscut centru cultural-științific, ce prin personalitatea lui Alexandru Hașdeu și mai ales, a lui Bogdan Petriceicu Hașdeu marchează începutul relațiilor literare și culturale româno-ucrainene), în 1958, la aceeași instituție de învățământ superior, îndrumat fiind de V. P. Besedina-Nevzorova, susține teza, "Graiurile ucrainene din Maramureș România"²⁸, fiind al doilea cercetător-dialectolog român care, după celebra lucrare a renumitului profesor clujean I. Pătruț, consacră lucrarea unui singur grai ucrainean din România²⁹, vine la numai un an după acesta cu o vastă teză în care sunt analizate toate graiurile ucrainene din Maramureș.

La Catedra de limbi slave a Facultății (de atunci) de Limbi Slave din cadrul Institutului de Limbi și Literaturi Străine (din componența căruia, atunci, mai făceau parte Facultatea de Limbi Germanice și Facultatea de Limbi Romanice) de pe lângă Universitatea din București, la care a fost repartizat în anul 1958, era, după profesorul G. Mihăilă, al doilea cadru didactic din catedra cu circa 46 de membri și printre foarte puținii din facultate (cu excepția profesorilor din generațiile mai vechi, precum I. C. Chițimia, Pandele Olteanu, Tudor Vianu, Edgar Papu ș.a.), cu titlul științific obținut prin sistemul de calificare superioară existent, ceea ce a dus la încadrarea lui, de la început, pe postul de lector (1958-1967), dânsul funcționând, apoi, până la plecarea sa din România (1974), pe postul didactic de conferențiar universitar (1967-1974). Până la pensionarea fondatorului secției de limbă și literatură ucraineană, Constantin Drapaca (1962), profesorul Pavliuc l-a „dublat” pe acesta din urmă în conducerea colectivului de ucrainiști al catedrei, fiind apoi coordonatorul de drept al acesteia, „moștenind” totodată și toate îndatoririle predecesorului său, mai ales în planul activităților extrauniversitare, a legăturii secției de învățământ preuniversitar. Lui i-a revenit, mai întâi, importanta sarcină de îndrumare a practicii pedagogice a studenților secției de ucraineană³⁰, care s-a desfășurat, la început, câțiva ani la Liceul Ucrainean și la Școala Pedagogică Ucraineană de la Siret (Județul Suceava), după

²⁸ N. Pavliuc, **Ukrainskie govori Maramoroșcină** (oblasti Baia Mare Rumânskoï Narodnoi Respubliki). Avtoreferat disertacii na soiskeniye učenaj stepeni kandidata filologičeskikh nauk, Harkov, 1958, p.18.

²⁹ I. Pătruț, **Fonetica graiului huțul din valea Sucevei**, București, Editura Academiei R.P.R., 1957.

³⁰ Cf. de exemplu: Nicolae Pavliuc, **Pedoholična praktyka studentiv-važyva diljanka pidhotovkz majbutnih vykladačiv**, "Novyj vik", (București), nr. 10, 1972.

desființarea acestora (1964) respectiva activitate desfășurându-se la Liceul "Dragoș Vodă" din Sighetu Marmăției. Conform reglementărilor vremii, secției bucureștene de ucraineană îi revenea sarcina responsabilă de patronare a Liceului "Dragoș Vodă" din Sighetu Marmăției, mai exact a secției ucrainene a liceului (în care funcționau și secțiile de română și, respectiv maghiară), acțiune în care Nicolae Pavliuc s-a implicat la modul plenar, antrenându-i și pe ceilalți colegi în realizarea periodică (planificată) a unor acțiuni cu caracter științific (prezentări de comunicări științifice, prelegeri metodico-științifice, culturale, de orientare profesională a elevilor și multe alte acțiuni)³¹, care erau urmărite de catedră și analizate în ședințele de lucru ale acesteia. Nicolae Pavliuc era nelipsit de la bacalaureatele susținute de absolvenții liceelor, inițial, de la Siret, preponderent, apoi de la Sighetu Marmăției³². Legătura permanentă a secției bucureștene de ucraineană cu învățământul preuniversitar, realizată, inițial, prin prestațiile profesorului Constantin Drapaca, apoi prin cele ale lui Nicolae Pavliuc s-a consacrat și prin participarea acestora, a colegilor lor la vasta activitate de pregătire științifico-metodică a catedrelor didactice preuniversitare - prin cursurile periodice de reciclare, altele - de pregătire a cursanților în vederea susținerii de către aceștia din urmă a examenelor de definitivare în învățământ, de obținere a gradelor didactice II și I³³ - toate acestea desfășurându-se pe baza programelor întocmite adecvat, primite și mereu „aduse la zi”, ceea ce, incluzând și participarea la aceste sesiuni a lui Pavliuc sau a altor colegi în calitate de instructori-conferențieri, de examinatori sau de îndrumători științifici la lucrările metodico-științifice de gradul I presupunea un imens consum de energie și de timp.

Legătura secției bucureștene de ucraineană cu învățământul preuniversitar s-a concretizat și prin elaborarea programelor și manualelor de limbă și literatură ucraineană I-IV, V-VIII, IX-XII (XIII), sau prin traducerea în ucraineană a manualelor românești de științe exacte, istorie, geografie, științele naturii, și cât timp acestea s-au mai predat, în limba ucraineană, în localitățile cu populație ucraineană, - acțiune în care, alături de Constantin Drapaca, Magdalena Laszlo-Kuțiuik, Gheorghe Cocotailo ș. a., Nicolae Pavliuc a dat, o adevărată "industrie" didactică, concretizată prin activitatea Editurii Didactice și Pedagogice din București.

Ca lingvist și remarcabil cunoscător al limbii literare ucrainene, Nicolae Pavliuc a elaborat, în principal, partea de gramatică din manualele de limbă ucraineană³⁴ pentru clasele a V-a, a VI-a, a VII-a, a VIII-a, părți care, revizuite și mereu îmbunătățite, i-au aparținut până în

³¹ Cf. Nicolae Pavliuc, *Ščo treba z natz pro specialni liceji I potreby vyrobnyctva*, "Novyj vik", nr. 23(476), 1971; *Zvjazok navčennja z praktykoju-sprava sučasnosti*, "Novyj vik", nr. 12(464), 1971; *Modernizacija procesu-navčannja*, "Novyj vik", nr. 359, 1967.

³² Cf. de exemplu : Nicolae Pavliuc, *Bakalavrjat I vstupni ekzameny do vyščyh učbovyh zakladiv*, "Novyj vik", nr. 414, 1969; *Ya vyšču efektyvnist bakalavrjatu*, "Novyj vik", nr. 14, 1972.

³³ Cf. de exemplu: *Včytel I pidhotovka učniv do žyttja*, "Novyj vik", nr. 21(473), 1971; *Perepidhotovka kadriv služyt prohresovi*, "Novyj vik", nr. 24, 1971; *vdoskonalennja pedahohičnyh kadriv I novi vymohy*, "Novyj vik", nr. 2, 1972, ; *Intehracija navčannja, praktyky I vyrobnyctva*, "Novyj vik", nr. 22, 1973.

³⁴ Cf.: Nicolae Pavliuc, *Ukrajinska mova. Čytanka i hramatyka. Pidručnyk dlja V klasu* (în colaborare), București, E.D.P., 1963, 270 p.; *Ukrajinska mova. Čytanka i hramatyka. Pidručnyk dlja VI klasu* (în colaborare), București E.D.P., 1962, 292 p.; *Ukrajinska mova. Čytanka i hramatyka. Pidručnyk dlja VII klasu* (în colaborare), București, E.D.P., 1970, 290 p.; *Ukrajinska mova. Čytanka i hramatyka. Pidručnyk dlja VIII klasu* (în colaborare), București, E.D.P., 1970, p. 274.

1974, după care Dan Horia Mazilu, special, și Ioan Rebușapcă le-au conferit o prezentare metodico-științifică mai modernizată și apropiată, metodologic, funcțional, de intercorelare cu manualele în vigoare pentru limba română, insistând pe linia eliminării laturii teoretice și a preponderenței laturii aplicative, de învățare a vorbirii.

Ca profesor universitar cu un larg orizont filologic și posedând o excelentă cunoaștere (urmare a deselor inspecții școlare) a procesului didactic, Nicolae Pavliuc a participat și la elaborarea unor serioase manuale de literatură, bogate în informații (în colaborare cu alții ori de unul singur) pentru clasa a IX-a³⁵, a X-a³⁶, a XI-a³⁷, iar pe manualul de clasa a XII-a de liceu (în cazul că vreun exemplar s-ar mai găsi pe undeva!) elevii s-ar întâlni cu numele profesorului Nicolae Pavliuc. În acest manual³⁸, un ultim capitol era rezervat Literaturii de expresie ucraineană din România, elaborat cu mult timp în urmă când aceasta făcea doar „primii pași”, și capitolul respectiv a fost elaborat de Nicolae Pavliuc. După decesul lui C. Drapaca (1987) și plecarea din România a lui Pavliuc, la propunerea Editurii Didactice și Pedagogice, manualul de literatură pentru clasa a IX-a a fost revizuit și reeditat de câteva ori (1989, 1994, 1999), cel de clasa a XI-a o singură dată (1979), ambele manuale trecând, deci în sarcina lui Ioan Rebușapcă, iar manualul pentru clasa a XII - (respectiv, a XIII-a pentru școala normală), nu a fost revizuit niciodată, astfel că profesorii sunt obligați să depună mari eforturi în vederea „preparării”, pentru elevi a dificilei perioade a literaturii ucrainene, a secolului al XX-lea, inclusiv și a celei de expresie ucraineană din România, dezvoltată, diversificată și “maturizată” artistic pe parcursul unui timp îndelungat.

Fără să fi fost de formație literat, pe Nicolae Pavliuc l-a interesat, totuși, cea de expresie ucraineană din România (din perspectiva includerii ei, poate, în manualele școlare), care pe atunci făcea „primii pași”, fiind sprijinită în acea etapă de început și de universitarul maramureșean, prin redactarea primei culegeri de versuri a Oxanei Melniciuc³⁹, apărută la E. S. P. L. A. în 1960, apoi a plachetei de versuri de factură populară a lui Havrylo Clempuș⁴⁰, în 1964, la aceeași editură bucureșteană însoțite amândouă de câte o prefață, mai mult de circumstanță, nicidecum de factura exegetică. Un caracter strict ocazional cu articole scrise de Nicolae Pavliuc despre câțiva dintre scriitori clasici ucraineni, cu prilejul unor date aniversare⁴¹.

³⁵ Cf.: Nicolae Pavliuc, **Ukrajînșka mova i literatura** Pidrēnik dlja IX Klasu (în colaborare), București, E.D.P., 1965, 1968, p. 324.

³⁶ Cf.: Nicolae Pavliuc, **Ukrajînșka literatura**, Pidručnik dlja II roku ličeju (în colaborare), București, E.D.P., 1973, p. 371.

³⁷ Cf.: Nicolae Pavliuc, **Ukrajînșka literatura**, Pidručnik dlja III roku ličeju (în colaborare), București, E.D.P., 1974, p. 392.

³⁸ Cf.: Nicolae Pavliuc, **Zbirnyk literaturnyh tekstiv**, Pidručnyk dlja IV roku ličeju (în colaborare), București, E.D.P., 1972, p. 388.

³⁹ Oxana Melniciuc, **Cvite zemlja skarbamy**, București, E.S.P.L.A., 1960.

⁴⁰ Havrylo Clempuș, **Moijj ridnij batkivščyni spivanky spivaju**, București, E.S.P.L.A., 1964; Cf. și câteva articole de tipul “critici de întâmpinare”, poate chiar, “de serviciu”: G.St.Iațenciuc, **Koleso** (Nicolae Pavliuc), “Novyj vik”, nr. 305, 1964; D.Oneșciuc, **Polyn i med** (Nicolae Pavliuc), “Novyj vik”, nr.329, 1965; N.Pavliuc, **Poety i ljubyteli poeziji**, “Nivyj vik”, nr. 4, 1973.

⁴¹ Nicolae Pavliuc, **T. Șervcenko** (cu prilejul celei de a 145-a aniversări de la nașterea poetului), “Novyj vik”, nr. 169, 1959; **Marele bard al poporului ucrainean** (100 de ani de la moarea lui T. Șervcenko) (în colaborare cu M. Bodnea), “Literatura sovietică”, București, nr. 4, 1961; **Jaroslav Halan**, “Novyj vik”, nr. 184, 1959; **Marko**

Ca simplu membru fără a semna vreun articol, Nicolae Pavliuc figurează și în colectivul redacțional al almanahului "Serpeń" ("August", București, 1964), condus de fostul său student (promoția 1960), istoricul literar, criticul, traducătorul și redactorul revistei Muzeului Literaturii Române, "Manuscriptum" (București), Eugen Mihaiciuc.

În cadrul secției de ucraineană, Nicolae Pavliuc predă, alternativ, cursurile din „pachetul” disciplinelor lingvistice: Istoria limbii ucrainene, Istoria limbii literare ucrainene, cursul de Limba ucraineană contemporană, până la pensionarea lui C. Drapaca, îl „împărțea” cu acesta din urmă, apoi cu tinerii repartizați la catedră - I. Rebușapcă, mai târziu, și cu Dan Horia Mazilu. Evident, cursul de Dialectologie ucraineană era numai al dânsului, urmare a cercetărilor de teren și a experienței științifice dobândite pe parcursul elaborării tezei de doctorat. Fiecare din cursurile ținute de Nicolae Pavliuc la București s-a remarcat prin cuvenită rigoare științifică, printr-o permanentă revizuire a prelegerilor scrise ordonat, caligrafic și bine alcătuite din punct de vedere metodologic.

Datorită multitudinilor de sarcini îndeplinite, Nicolaie Pavlic nu a reușit să editeze decât cursul său de gramatică istorică a limbii ucrainene⁴², un instrument didactic util studenților datorită caracterului sau rezumativ - sintetic și bine organizat din punct de vedere metodologic, cu suficiente corelări și detalieri ale fenomenelor lingvistice în diacronie, rod al cercetărilor științifice personale în domeniul dialectologiei ce oferă multe elemente și informații pentru lămurirea multor fenomene lingvistice ucrainene. Spre cinstea universitarului maramureșean, cursul său de gramatică istorică a limbii ucrainene este citat de autoritatea de renume mondial în materie de gramatică istorică a limbii ucrainene, adică de profesorul G. Y. Shevelov de la Harvard în monumentală sa lucrare (808 pagini) de fonologie istorică a limbii ucrainene⁴³, alături de autori celebri ai similelor monografii de istorie ucrainene, precum M. Hrunskyj și P. Kovaliov (1941), F. Medvedev (1955, 1964, 1967), T. Lehr-Sptawiński, P. Zwliński și S. Hrabec (1956), O. Bezpal'ko, M. Bojčuk, M. Žovtobruh, S. Samijilenko, I. Taranenko (1957), A. Moskalenko (1960), F. Filin (1972) "desființându-i" însă, practic, "în bloc", prin necruțătoarea "sentință" precum că "valoarea științifică a lucrărilor lor este egală cu zero", pe motivul că, scriindu-le după venirea lui Stalin la conducerea Uniunii Sovietice, autorii acestor lucrări "se adaptau programei aprobate la nivelul central, și, din start, lucrările lor erau lipsite de orice originalitate, fără a mai fi luate în seamă o serie de greșeli ori denaturări. Unii dintre autori nu în mod fățiș propaganda politică și aservirea (cu toți însă respectă linia comună, escamotând unele fapte și exagerând altele), iar în lucrările altora asemenea fapte abundau".⁴⁴ Supărarea eminentului savant american are, pe de o parte, tot o motivație ideologică, contrară însă autorilor incriminați, căci dânsul, ca și restul lingviștilor, literaților, istoricilor din Vest, cât și cei din Ucraina până la 1917, nu împărtășesc pe deplin ori la modul simplist ipoteza potrivit căreia Rusia

Kropyvnyčkyj, "Novyj vik", nr. 197, 1960; O. Kobyljanška, "Novyj vik", nr. 240, 1962; Lesja Ukrajinka, "Novyj vik", nr. 275, 1963; M. Kočubynskyj, "Novyj vik", nr. 303, 1964 ș.a.

⁴² Nicolae Pavliuc, **Curs de gramatică istorică a limbii ucrainene**. Partea I. Introducere. Noțiuni de dialectologie ucraineană. Fonetica. Morfologia, București, E.D.P., 1964, p. 167.

⁴³ G. Z. Shevelov, **A Historical Phonology of the Ukrainian Language**, Heidelberg Carl Winter, 1970, p. 808.

⁴⁴ Cf.: ediția ucraineană a acestei monumentale lucrări: Jurij Ševeljov, **Istoryčna fonolohija Ukrajinškoji movy**, Pereklad z anhilijškoji, Harkov, "Akta", 2002, p. 68.

Kieviană (secolul IX - prima jumătate a secolului al XIII-lea) ar fi "leagănul" comun al celor trei popoare est-slave (ucrainean, rus, bielorus) și că despre trei limbi est-slave distincte se poate vorbi cel mai devreme, din a II-a jumătate a sec. al XIII-lea, sigur - din secolul al XIV-lea. În această interminabilă controversă se aduc, în sprijin, argumente de natură diferită, adesea fiind invocat termenul, în formă ucraineană ruśkyj, de unde, chiar și lingvistic (dar este vorba și de aspectul semantic), printre ucraineni, s-a născut suspiciunea - acuză precum că rușii ar fi "confiscat" acest termen "implantându-și" rădăcinile în străvechiul "sol" kievian-ucrainean și privându-i, astfel, de o preistorie a lor, cum susțin adversarii "schemei" "leagănul comun". Termenul în forma sa ucraineană, Ruśkyj (cf. și alte denumiri cu rădăcina comună, de ex. râul Roś, din Ucraina), deși cum arată același Șevelov, pe vremea Rusiei Kieviene, sub forma rus, era folosit pentru toate triburile est-slave, pe întreg teritoriul Ucrainei, înseamnă "ucrainean", sens pe care îl au toate derivatele sale: ruśkyi narod "poporul ucrainean", ruśka mova "limba ucraineană" (în treacăt fie spus, această ruśka mova într-o anumită perioadă istorică se folosea nu numai în Ucraina, ci și în Belorusia), rus "ucrainean-ul (câte astfel de nume, în formă românească rus ori Rus (nume de familie), maghiară orosz, Orosz (nume de familie) nu se întâlnesc în mod frecvent printre români, și aceasta - în părțile învecinate cu ucrainenii, că astăzi în asemenea locuri sunt și ruși, - explicația este foarte simplă)", hovoryty po-ruśky "a vorbi ucraineste" s. a. Acești termeni, cum arată Șevelov, precumpăneau cam dinspre Nipru spre apus până pe la jumătatea secolului al XVII-lea, iar în enclavele ucrainene de pe teritoriul României, cu excepția Dobrogei, unde s-au așezat, inițial, cazacii Zaporojeni după desființarea de către Ecaterina a II-a a Sicei Zaporajene (1775) (porecliți de ruși - "hđrali"), toate derivatele susmenționate, în vorbirea curentă a ucrainenilor, se folosesc în mod curent și astăzi, termenul de ucrainean (firește, astăzi existând statul independent, Ucraina) și toate derivatele sale au fost introduse prin intermediul școlii, după reforma învățământului din 1948, și acesta s-a autohtonizat întrucâtva în Maramureș, poate și datorită vecinătății nemijlocite cu Ucraina etc. Pe adversarii „schemei” privind originea „comună” îi mai deranjează și termenul de drevnjoruśka mova (limba ucraineană veche), termen care, în expresia rusească, admisă și unanim utilizată în toate lucrările scrise (iar cuvântul conotează sensul!), drevnerusskij jazâk înseamnă, fără nici o urmă de îndoială (pentru generațiile tinere, ba chiar și înalt școlite, cărora li se „servește” în mod constant „schema”), limba rusă veche, de unde suspiciunea „confiscării” termenului de către ruși și privarea, odată cu aceasta, a ucrainenilor de o perioadă veche chiar că „planează” într-o totală incertitudine confuză. Pentru a ieși din acest adevărat „hățiș” istorico-lingvistic-etnic-cultural, adversarii „schemei” „comune”, începând cu celebrul istoric și literat Myhailo Hrușevskyj, abordează faptele prin prisma protocronismului, folosind, spre exemplu, în locul termenului confuz "drevnjoruśka mova" pe acela de "protonkrajinśka mova", care ar fi început să se contureze ca limbă aparte, cum arată Șevelov (op. cit., p. 46), printr-o serie de particularități dialectale, primele dintre ele fiind atestate în vorbirea est-slavilor de pe teritoriul ucrainean de mai târziu încă în secolele al VI-lea și al VII-lea, "aceste schimbări fonologice, arată Șevelov, au ocolit grupurile tribale slave vecine"(op. cit.), manifestându-se, deci, doar în cadrul acelui grup est-slav în vorbirea căruia s-a configurat individualitatea limbii ucrainene.

Constituindu-se ca o continuare firească a unei monografii anterioare, *Preistoria limbii protoslave* (1964), cu care, parțial, monumentală *Fonologie a limbii ucrainene*, efectiv copleșite prin neobișnuita erudiție a autorului, prin vastitatea materialelor excerptate (poate, în totalitate chiar și izvoarele vechi românești, pe lângă cele aparținând foarte multor popoare), prin deosebita rigurozitate și caracterul imbatabil al demonstrațiilor științifice, astfel că „amendat” chiar, universitarul maramureșean Nicolae Pavliuc se poate mândri cu citarea sa alături de somități din Cehia, Polonia, Ucraina și Rusia, de autoritate supremă astăzi, profesorul american G. Y. Shevelov.

Numele profesorului Nicolae Pavliuc mai figurează, în calitate de redactor responsabil, pe un alt instrument didactic universitar, *Limba ucraineană. Curs practic*⁴⁵, elaborat de colectivul de ucraineană a Catedrei (bucureștene) de Limbi Străine, pentru studenții din anul I. Este un manual de factură clasică, lecțiile, de regulă, se bazează pe câte un text literar (dispuse în ordinea dificultăților crescânde), urmat de un glosar de cuvinte și expresii întâlnite în textul dat; eșalonat, se expune structura gramaticală a limbii ucrainene (câte 2-4 noțiuni de gramatică, alese într-o ordine care să favorizeze deprinderea treptată a limbii), urmează, apoi, seturile de exerciții gramaticale, lexicale, de traducere ori retroversiune, menite să activeze structurile gramaticale și fondul de cuvinte și expresii noi, date la fiecare lecție în parte. Dicționarul de la finele manualului precum și scurtul compendiu de gramatică sunt binevenite pentru studiul individual. Acest manual s-ar mai putea folosi și astăzi, dacă unele texte nu ar fi depășite din punct de vedere tematic, iar gramatica ar fi prezentă mai puțin descriptiv și mai mult practic-funcțional, ca să favorizeze deprinderea vorbirii, nu a gramaticii descriptive. Pentru vremea când a fost elaborat însă, colectivul de ucrainiști bucureșteni s-a putut mândri cu realizarea lor, deoarece pe atunci dacă mai erau în lume unul sau două manuale în care ucraineana să fie prezentată, metodologic, ca o limbă străină. Astăzi, în schimb, există o sumedenie de manuale de ucraineană moderne, iar la Universitatea Națională „Taras Sevcenko” de la Kiev după 1991 înființează o catedră specializată în predarea limbii ucrainene ca limbă aparținând limbii ruse.

Cele mai valoroase realizări ale universitarului Nicolae Pavliuc, descins din Țara Maramureșului, aparțin domeniului lingvistic.

Cu un an înainte de a veni la catedră, el publică în România, ca părți din teza de doctorat, probabil, un studiu privind istoricul așezărilor cu populație ucraineană din Maramureș⁴⁶, cel de-al doilea despre terminologia folosită de locuitorii acestor așezări în domeniul construcției satești.⁴⁷ A participat alături de colegii de la fiecare limbă din cadrul catedrei (cehă, slovacă, polonă, ucraineană, sârbă, croată, bulgară) la întocmirea unei ample lucrări privind influența

⁴⁵ Nicolae Pavliuc, Constantin Drapaca, Magdalena Laslo, N. Burciu-Leseanu, Mihai Bodnea, **Limba ucraineană. Curs practic. Partea I**, București, E. D. P., 1963, p. 320.

⁴⁶ Nicolae Pavliuc, **Z istoriji ukrajinskijh sil Maramoroščyny**, „Novyj vik”, nr. nr. 134, 135, 136, 1957; republicat în același ziar sub noua denumire, „Vilne slavo” („cuvântul liber”), nr. 15, 1991.

⁴⁷ Nicolae Pavliuc, **Budivel'na terminolohija**, „Kul'turnyj paradnyk” („Îndrumătorul cultural”), București, nr. 3, 1957.

limbii române asupra limbilor slave vecine⁴⁸, pe care chiar dânsul a prezentat-o la Congresul Slaviștilor de la Praga (1968) unde a fost apreciată pe măsura eforturilor depuse pentru alcătuirea ei.

Restul valorilor realizate de Nicolae Pavliuc în acest sens aparțin dialectologiei ucrainene, ucraineano-române (slave), deosebit de favorabile, credem noi, s-a adeverit a fi contextul mobilizator creat de organizarea de către Asociația Slaviștilor din România a Conferinței de dialectologie slavo-române (București), 22-28 iunie 1961, care a urmărit două obiective: 1) studiul graiurilor slave (rusești, ucrainene, bulgare, sârbocroate, cehe, slovace și polone) vorbite pe teritoriul României și 2) studiul repartiției geografice a toponimicelor și a cuvintelor de origine slavă în limba română. La primul obiectiv urmărit de Conferință s-a referit profesorul Emil Vrabie (București) în comunicările prezentate: Cu privire asupra localităților cu graiuri slave din Republica Populară Română și Studiul actual și sarcinile cercetării graiurilor slave din R. P. R. Mai adâncit, asemenea sarcini trasate de acea conferință se regăsesc și în cea de a treia lucrare a profesorului Vrabie: "Mesto Slavjanskih govorov na territorii RNR v sisteme slavjanskih jazâkov i ih z mačenije dlja slavjanskoj dialektologii". Cel de al doilea obiectiv urmărit de Conferință s-a regăsit magistral conturat în expunerile academicianului Emil Petrovici - Raportul dintre izoglosele dialectale slave și izoglosele elementelor slave ale limbii române, și în cea a profesorului G. Mihăilă "Contribuții la studierea geografiei împrumutărilor slave în limba română". O serie de participanți s-au referit la câte un anume aspect dintr-un grai slav sau altul. Nicolae Pavliuc a prezentat comunicarea despre vocalism în graiurile ucrainene din Maramureș. Majoritatea lucrărilor prezentate au fost publicate în revista Asociației slaviștilor.⁴⁹

De atunci, cercetările dialectologice (alături de cele lingvistice, în genere, inclusiv și cele literare, istorice, culturale etc.) devin un domeniu aparte în cadrul slavisticii românești - acela al studiilor slavo-române. Profesorii lingviști de la slavistică din cadrul Facultății (bucureștene, poate și din alte centre) de Filologie, conform reglementărilor vremii privind normarea anuală a sarcinilor de cercetare științifică, prevedeau în planurile lor individuale cercetarea sistematică a câte unui grai (slav), prin deplasări periodice pe teren. În acest fel, Nicolae Pavliuc, împreună cu mai tânărul său coleg, Ioan Rebușapcă (ultimul, ca elev al unui alt celebru maramureșean, profesorul Mihai Pop, interesându-se de etnologie) pe parcursul unei bune perioade de timp au cercetat sistematic aproape toate așezările cu populație ucraineană din Bucovina, Banat și Dobrogea (pentru Pavliuc, Maramureșul era deja cunoscut, iar Rebușapcă l-a străbătut de unul singur, cu diverse ocazii, după stabilirea lui Pavliuc în Canada), înregistrând pe banda magnetică comori de texte dialectale, folclorice, precum și o sumedenie de informații și observații de la surse directe. La rândul lor, I. Robciuc, C. Reguș, Gh. Bolocan și V. Nestorescu de la Sectorul de slavistică din cadrul Institutului de Lingvistică din București în perioada anilor 1962-1965 au întreprins o amplă activitate de culegere, cu aparatură adecvată, a materialelor dialectale din

⁴⁸ Silvia Nită-Armaș, Aton Tănăsescu, Tiberiu Pleter, Teodora Alexandru, Elena Doboveanu, Elena Timofte, Nicolae Pavliuc, Ioan Rebușapcă, Dorin Gămulescu, Victor Vescu, Maria Zevera, Dumitru Zavera, **L'influence roumaine sur le lexique des langues slaves**, "Romanoslavica" XVI, București, 1968, p. 59-121.

⁴⁹ „Romanoslavica” VII. Dialectologie, București, 1963.

toate zonele cu populație slavă din România, întemeind, astfel la institutul bucureștean prețioasa Arhivă fonografică a graiurilor slave din România, în care și-au „vărsat” materialele adunate Nicolae Pavliuc și Ioan Rebușapcă. Astfel, s-a încheiat, prima etapă de studiere a graiurilor slave, cea de studiere a terenului.

Pe baza materialelor adunate de cei sus menționați, cât și de alte persoane cu înclinație pentru cercetările dialectologice, s-a declanșat o adevărată „ofensivă” sau „front”, reciproc stimulativ și de emulație, în studierea graiurilor ucrainene din România - în cadrul unor teze de doctorat, ca acelea elaborate de C. Reguș (1976), Aspazia Seserman-Reguș (1987) despre unele aspecte ale graiurilor ucrainene din Bucovina, de maramureșeni D. Horvath despre graiul ucrainean din Crăciunești și Tisa (1978), de J. Bodzei despre interferențele lingvistice româno-ucrainene din Maramureș (1979) sau de Șt. Vișovan despre interferențele româno-ucrainene în toponimia Maramureșului (1990) s.a. lucrări de dialectologia familiei și poreclele locuitorilor din Lunca la Tisa⁵⁰, Maria - Slavca Popovici - despre toponimia așezării Repedea (“Obrii”, 1989), Iustina Lazăr - despre interferențele lingvistice româno-maghiaro-ucrainene în domeniul căraușiei din Rona de Sus⁵¹ sau despre zoonime ucrainene de origine română, maghiară, idiș din aceeași Rona de Sus⁵², Pavlo Romaniuc - despre interferențele toponimice româno-ucrainene în Maramureș⁵³ etc. O formă aparte de studiere a graiurilor ucrainene din România a constituit-o și acțiunea de alcătuire a glosarelor dialectale pentru o serie întreagă de localități, cum ar fi Glosarul dialectal al comunei Rona de Sus⁵⁴, al localității Ciucurova (Tulcea), alcătuit de V. Rițco (“Obrii”, 1985), al localității Măriștea (Suceava), alcătuit de I. Robciuc (“Obrii”, 1984), al localității Ipotești (Suceava), alcătuit de C. Reguș (“Obrii”, 1987, 1988, 1989), al localităților Poienile de Sub Munte (Maramureș), Brodina și Mileșenți (Suceava), alcătuite de dialectologul german, profesor la universitatea de la Frankfurt, Olexa Harbatsch (1918-1997) și publicate în volumul său de “Articole”. VIII (München, 1997).

În acest context efervescent al cercetărilor dialectale ucrainistice din România, rolul de adevărați promotori a aparținut (aparține și în prezent) profesorului Nicolae Pavliuc, deopotrivă și fostului său student (promoția 1960) din tinerețe, Ion Robciuc (fost - șef de sector la Institutul de Lingvistică “Iorgu Iordan” al Academiei Române, profesor afiliat al Universității de la Ploiești), dânsii, urmare a unei colaborări prietenoase (exemplare și de invidiat), realizând în comun o serie de lucrări de referință, cu un larg orizont de cuprindere a faptelor de limbă, cum ar fi, mai întâi, acea primă “Schiță a sistemelor fonologice ale graiurilor ucrainene din România”⁵⁵,

⁵⁰ Iuliu Lazariuc, **Prizšča, vlasni imena ta prizvyška žyteliv sela Luh nod Tysoju**, “Obrii” (“Orizonturi”, București), Editura Kriterion, 1983.

⁵¹ „Conferința Națională de Bilingvism” (16-17 iunie, 1997, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, București), București, Editura Kriterion, 1999, p. 148-159.

⁵² Cf.: „Limba Pax. Interculturalitatea și democrație” (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, București), București, Editura Cavallioti, 2001, vol. 1, p. 121-128.

⁵³ „Conferința Națională de Bilingvism”, p. 195-197.

⁵⁴ Ioan Rebușapcă, **Glosar dialectal ucrainean din comuna Rona de Sus (Maramureș)**, Tipografia Universității București, 1977.

⁵⁵ N. Pavliuc, I. Robciuc, **Očerk fonologičeskikh sistem ukrainskikh govorov Rumânii**, “Revue roumaine de linguistique”, tome X, nr. 6, 1965, p. 595-617.

în care demonstrează cât se poate de argumentat faptul că acestor graiuri le sunt proprii trei subsisteme ale fenomenelor vocalice:

- (1) subsistemul format din 6 foneme vocalice: /i/, /y/, /e/, /u/, /o/, /a/, propriu limbii ucrainene literare, graiurile ucrainene de stepă, din Dobrogea, majorității graiurilor din Bucovina și parțial din Banat, precum și localităților cu populație ucraineană din Maramureș - Poienile de Sub Munte, Repedea, Ruscova, Lunca la Tisa, Bocicoi, Crăciunești, Câmpulung la Tisa;
- (2) subsistemul format din 6 foneme susmenționate + fonemul /â, î/, propriu graiurilor din satele Rona de Sus, Remeți, Teceu (Maramureș), Cornuțel-Banat, Antolca, Husarca (Banat) și graiurile huțule din zona Sucevei - Izvoarele Sucevei, Moldova Salița, Breaza, Paltin, Ciumârna și Lupcina;
- (3) subsistemul format din primele 6 foneme menționate + fonemele /â, î/ și /ÿ/, propriu unor graiuri transcarpatice, vorbite în câteva așezări ucrainene din Banat-Copăcele, Zorile, Cireșul Nou și Criciova.

Evidențierea acestor subsisteme ale formelor vocalice, au realizat-o, pare-se, pentru prima oară în literatura de specialitate și pe baza materialelor din România autorii noștri, ceea ce, fără îndoială, a presupus o operațiune deosebit de meticuloasă, de „cântărire” atentă și repetată a unor fapte de vorbire dialectală vie, care însă, în ciuda funcționării unor legi lingvistice, prezintă, totuși, și destule inconsecvențe, abateri de la normă ori variabilități ale oralității. Nu în calitate de contra argument „servit” autorilor, ci drept exemplu de abatere, poate semnalăm următorul exemplu: evidențierea valorii de fonem a sunetului /â/ autorii realizează prin opoziția acestuia cu fonemul /y/ (=e ucr. anterior semiînchis), apropiat ca loc și mod de articulare cu primul (greu de pronunțat corect de orice outsider, I. Pătruț): tă “tu” - ty “ție” sau mâ “noi” – my “mie”. Într-un cântec înregistrat la Rona de Sus, într-o interpretare spontană, firească, oricum, nu sub „presiunea” psihologică a dialectologului exercitată asupra interlocutorului pentru evidențierea (conform chestionarului, uneori, sufocant) unor fenomene lingvistice (alternanțe, paradigme etc. etc.), de care omul simplu habar nu are, îl chiar și obosesc asemenea chestionare căci gândirea sa este altfel „calată” și, oricum, nu îl preocupă niciodată așa ceva, după un timp oarecare de asemenea „teroare”, se zăpăcește, nemaștiind cum se vorbește în localitatea sa, repetând, mecanic, în consecință, structuri și forme gramaticale etc. din întrebările dialectologului. Într-un cântec, deci, am întâlnit, aceeași opoziție semantică, ca aceea pe care o dau autorii, realizată însă contextual și nu prin opoziția fonemelor /â/ - /y/, de exemplu: „Hej’ ustan’ tâ [= “tu”], nevistočko, / Cy-s sa nenaspala, / Honâ v pole totâ volâ, / što tâ [= “ție”, folosind, deci, același fonem /â/ și nu /y/] mamka dala”.⁵⁶ Nu este mai puțin adevărat că și în prezentarea spontană a unui cântec, interpretul realizează dese abateri de la normă - din rațiuni, uneori, de realizare poetică a textului recreat oral ad-hoc, sub influența antologiei, armoniei vocalice și așa mai departe.

Un alt exemplu de câtă pricepere, abilitate și intuiție trebuie să posede dialectologul, care să aibe și un auz extrem de fin (nu întâmplător, probabil, unii dintre dâșii, la un moment

⁵⁶ Ioan Rebușapcă, **Cununa anului**. Poezia rituală ucraineană din România. Ediție bilingvă, București, Editura Mustang, 2002, p. 152.

asurzesc, precum regretatul acad. Al. Rosetti), îl constituie și următorul fapt. Autorii precizează că fonemul /Ÿ/ este propriu unor graiuri transcarpatice, din Ucraina, iar din România - celor din Banat (Copăcele, Zorile, Cireșul Nou, Criciova), bunicii și străbunicii locuitorilor din aceste localități au “coborât” din Transcarpatia, parțial din Galiția. Deși, spre exemplu, Dumitru Horvath arată că subsistemul vocalic din Crăciunești (Maramureș) este alcătuit din 6 foneme distincte⁵⁷, ca în limba ucraineană literară, în aceeași localitate, Crăciunești, a fost atestat un sunet vocalic, în scris, chiar de locuitorii acesteia, foarte apropiat cu realizare fonică cu fonemul /Ÿ/ ce realizează diferențierea semantică în opoziție cu fonemul /i/, exact așa cum exemplifică acest fapt autorii Nicolae Pavliuc și Ion Robciuc: (u) SŸM “în acesta” - (u) s'im „la ora șapte”. În textul ViŸlaimul din Crăciunești (foarte interesant! - transcris de vorbitorii acestui grai, cu caractere latine!, după care s-a publicat, în transliterare ucraineană) întâlnim replica „U sjum mai dobre Dido bude znaty”⁵⁸, în care tranșa fonică sjum are același sens(!) ca în exemplu lui Pavliuc: „În Acesta Moșul trebuie să știe”, din care extragem partea de laudă a profesorului Pavliuc, și anume faptul că un dialectolog mai puțin avizat ar putea considera că și această tranșă fonică din Crăciunești s-ar putea afla fonemul /Ÿ/ și aceasta ar trebui să fie transcrisă SŸM, corespunzător literaturii ucrainene (u) c'im, ori aici, cu siguranță, avem de a face cu o variantă complementară⁵⁹ a fonemului /u/, realizată cu, aproximativ, valoarea lui /Ÿ/, aceasta fiind, cu siguranță, varianta facultativă a literaturii c'omu, realizată, eventual, printr-o armonie vocalică sau altfel.

Subsistemul consonantic al graiurilor ucrainene din România, arată cei doi autori, nu prezintă o atât de mare diversificare ca cel vocalic, toate graiurile, prin urmare, au un singur sistem consonantic, asemănător, pe de-o parte, în mare, cu cel din limba ucraineană literară, și diferit, pe de altă parte, în privința locului sau modului de articulare a fonemelor, printr-o multitudine de deosebiri, adesea chiar între graiuri însele, în multitudinea de fenomene fonetice care se petrec în fluxul vorbirii (asimilare-disimilare, sonorizare-asurzire, palatalizare etc.).

Următoarea lucrare a profesorului Nicolae Pavliuc și a prietenului său, Ion Robciuc, vine cu multe elemente în plus privind sistemul consonantic al graiurilor cercetate, cu referire specială la subsistemul fonologic consonantic al acestora.⁶⁰ Rezultatele acestor cercetări au fost confirmate ori “probate” de cele întreprinse, între timp, de alții, sau chiar de autorii noștri înșiși, sintetizate într-o nouă scriere, Fonolohični systemy ukrajinškyh hovirok Rumuniji⁶¹. Rezultatele acestor temeinice investigații de teren, datorită “norocului” autorilor de a da peste fapte de limbă ucraineană “conservate” din veacuri imemorabile în enclavele cu populație ucraineană din România și datorită priceperii profesorului Pavliuc și a lui Robciuc de a le pune în lumină, au

⁵⁷ Dumitru Horvath, **Graiul ucrainean din Crăciunești și Tisa (județul Maramureș)**, Rezumatul tezei de doctorat, Tipografia Universității din București, 1978, p. 8.

⁵⁸ Ioan Rebușapcă, **Opera citată**, p. 306.

⁵⁹ Dumitru Horvath, **Opera citată**.

⁶⁰ N. Pavliuc, I. Robciuc, **Cu privire la corelațiile consonantice în graiurile ucrainene din Republica Socialistă România**, “Omagiul lui Alexandru Rosetti”, București, 1965, p. 671-676

⁶¹ N. Pavliuc, Ion Robciuc, **Fonolohični systemy ukrajinškyh hovirok Rumuniji**, “Praci XII respublikanškoji dialektolohičnoji narady”, Kiev, 1971, p. 114-126.

fost preluate drept elemente neîndoielnice în circumscrierea unor fenomene definitorii ale graiurilor ucrainene, întreprinse în numeroasele sale lucrări, mai întâi, de cunoscutul dialectolog F. M. Žylko, care, spre exemplu, în evidențierea existenței, în graiurile huțule, a fonemului /â, î/ preia, fără rezerve, încă din anul 1966, rezultatele autorilor noștri privind evidența acestui fonem /â, î/ în graiurile huțule din zona Sucevei⁶². Și mai onorant ni se pare faptul că rezultatele cercetărilor sunt utilizate în argumentarea evoluției istorice a unor fenomene din istoria limbii ucrainene în general.⁶³ Ca fapte certe atestând existența unor fenomene reale în graiurile ucrainene conservatoare, din România, de data aceasta, sunt atestate pe deplin și de către profesorul american Sherlov.⁶⁴

Din vara anului 1977, timp de un an de zile, profesorul Nicolae Pavliuc trăiește în Europa interesându-se de activitățile culturale ale comunităților ucrainene sau de activitatea științifică din centrele universitare de la Viena, Paris, München, Roma și alte centre culturale, prezentând conferințe cu tentă cultural-științifică.⁶⁵ După aceea, stabilindu-se în Canada (1975), funcționează, mai întâi, ca profesor, la Colegiul „George Bracon” de la Toronto (1975-1976), din 1977, în baza unui sever concurs cu mulți candidați ocupă postul de profesor asociat al Departamentului de Limbi și Literaturi Slave al Universității din Toronto și, trecând, apoi, câteva trepte universitare canadiene intermediare, în 1990 devine profesor titular al Departamentului susmenționat, timp în care acoperă în întregime predarea întregului „pachet” de discipline a lingvisticii ucrainene, ține conferințe, în diferite centre, despre viața, limba, cultura și literatura ucrainenilor din România⁶⁶, apare la televiziunea canadiană cu interviuri pe aceeași temă⁶⁷ sau ține cicluri de lecții despre limba ucraineană.⁶⁸ Din 1977 devine membru al Asociației Științifice a Slaviștilor Canadieni (Canadian Association of Slavists – CAS), din 1979 devine colaborator asociat al celebrului Canada Institute Ukrainian Studies (CIUS), iar din 1982 - al asociației Ontario Modern Language Teacher’s Association (OMLTA), prezintă multe comunicări

⁶² Cf.: F. M. Žylko, *Narysy dialektolohiji ukrajinškoji movy*, Kiev, 1966, p. 226.

⁶³ Cf.: M. A. Žovtobryh, V. M. Rusanivskyj, V. H. Skljarenko, *Istoriya ukrajinškoji movy. Fonetyka* (institutele Akademijskij Nauk Ukrajinji), Kiev, 1979, p. 273, 277.

⁶⁴ George Shevelov, *Ukrainian diphongs in publications of the 1980's and in reality*, “International journal of slavie linguistics and poetics”, University of Toronto, XXXIV, 1986, p. 61-98; *Istorična fonolohija ukrajinškoji movy*, p. 159, 244, 761.

⁶⁵ Nicolae Pavliuc, *T. Sevcenko și contribuția sa la dezvoltarea limbii literare ucrainene* (comunicare, în cadrul comunității ucrainene, Viena, 1975); conferințe pe aceeași temă la “Société Scintific Ševčenko”, Paris, 1975; la Ukrainian Free University, München, 1975; la Ukrainian Catholic University, Roma, 1975).

⁶⁶ Nicolae Pavliuc, *Ukrainians and the Ukrainian Language in Romania* (în cadrul societății scriitorilor Ukrainian Writers Society, “Slavo”, Toronto, 1976).

⁶⁷ Nicolae Pavlic, *The history and Cultural Life of Ukrainians in Romania*. Interview on T.V., Edmonton, March, 1976.

⁶⁸ Cf.: Ukrainian Magazin, MTV, Channel 47, Toronto, 1980-1981.

științifice pe teme lingvistice la diferite universități canadiene⁶⁹, sau la conferințe organizate de diferite asociații științifice canadiene.⁷⁰

Din multitudinea de rezultate ale cercetărilor științifice făcute publice pe căile susmenționate, profesorul Nicolae Pavliuc a încredințat tiparului doar pe acelea care au „izvorât” din cercetările de teren întreprinse de domnia sa și în care sunt urmărite, cu preponderență, interferențele lingvistice româno-ucrainene, multe dintre acestea întreținându-i, cu siguranță, vorba marelui nostru Eminescu, dulci amintiri despre Maramureșul său natal.⁷¹

Un proiect mai vechi al acestor doi împătimiți dialectologi, acela de întocmire a unei crestomații de texte dialectale ucrainene din România, a fost făcut public de domniile lor la al III-lea Congres al Asociației Internaționale a Ucrainiștilor (Harkov, 26-29 septembrie 1996).⁷² Pe parcursul elaborării sale, proiectul lua proporții impresionante necesitând eforturi mari în special din partea profesorului Nicolae Pavliuc care și-a asumat extrem de dificila sarcină de a realiza culegerea computerizată a textelor dialectale într-o extrem de complicată transcriere fonetică, textele, evident, fiind, mai întâi, transcrise fonetic de pe multitudinea de benzi magnetice, din amintita Arhivă fonogramică a graiurilor slave din România a Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan” al Academiei Române.

Apariția, în 2003, a acestei monumentale cărți, *Graiurile ucrainene din România. Texte dialectale*⁷³ (784 r. 34,1 coli de tipar) poate fi considerată un eveniment în istoria de 120 de ani a studierii acestor graiuri, fiind totodată extrem de utilă și studiilor de dialectologie comparată, de istorie a limbii ucrainene, a limbii române și a altor domenii.

Cartea cuprinde o foarte interesantă prefață a profesorului P. Hryțenko (Ucraina; p. I-XVI), o Introducere (p. 5-14), principiile transcrierii fonetice utilizate de autori în transcrierea textelor, o amplă prezentare științifică a dialectelor (p. 19-101), principiile alcătuirii corpusului de texte dialectale, 840 de texte (p. 106-632) - 317 din Maramureș, 40 din Banat, 300 din zona

⁶⁹ Nicolae Pavliuc, *Vocalic System of Ukrainian Dialects in Romania* (University of Alberta, 1976); *Changes in the Vocalic System of the Ukrainian Language* (University of Minitoba, 1977); *Ukrainian Literary Language and Dialects* (York University, 1983); *Some Problems on Ukrainian Syntax and Word Use* (St. Vladimir Institute, Toronto, 1985); *Types of Simple Sentences in Ukrainian* (St. Vladimir Institute, Toronto 1987) ș.a.

⁷⁰ Nicolae Pavliuc, *The Development of Participial Constructions in Ukrainian* (Saskatoon, 1979); *Romanian Elements in the Works of Olga Kobyljanska* (Montreal, 1980); *The Basic Elements of the Two Contemporary Ukrainian Orthographies* (Ottawa, 1980); *Dual Forms in Literary Ukrainian and Dialects* (Halifax, 1981); *A Problem in Ukrainian Syntax* (Vancouver, 1983); *The Phoneme /l/ in Standard Ukrainian and Dialects* (Hamilton, 1987); *The sounds [g] and [h] in the Histiry of Ukrainian Language and Their Orthographic Representation* (Winsor, 1988) și multe alte.

⁷¹ N. Pavliuc, *Literary Language and Dialects*, “Osvita”, Edmonton, 1985, p. 5-16; *Dual Forms in Literary Ukrainian and Dialekts* “Working Order: Essay presented to G. S. N. Luckji”, University of Alberta, Edmonton, 1990, p. 158-173; *Morphological Peculiarities in the Ukrainian Dialects in Northern Moldova (Romania)*, “Living Record, Essay in Memory of C. Rida”, Universitz of Toronto, Press, 1991; *Romanian Influence on Ukrainian Dialects in Mara,uresh (Romania): a diachronic analysis*, “Papers in Slavonic Linguistics”. IV: World Congres Volumes: Linguistes, University of London, 1990 ș.a.

⁷² N. Pavliuc, I. Robciuc, *zasady pobudavy “Hrestomatiji dialektnyh tekstiv ulrajinskyh hovoriv Rumuniji*, “Movoznavstvo”, Harkov, 1996, p. 169-171.

⁷³ Nicolae Pavliuc, Ion Robciuc, *Ukrajinski hovory Rumuniji*, (Canadian Institute of Ukrainian Studies, Shevchenko Scientific Sociaty, USA, Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine), Edmonton - Lviv - New-York - Toronto, 2003, p. 784.

Sucevei (Bucovina), 183 din Dobrogea; un glosar dialectal de aproximativ 1972 de cuvinte și expresii, o bibliografie selectivă a temei, un rezumat în engleză, română, ucraineană, lista localităților și a informatorilor, trei hărți dialectale.

Valoarea deosebită a acestei cărți constă în faptul că ea, în primul rând, constituie o ideală bază textologică de studiere a tuturor graiurilor ucrainene din România, căci textele sunt alese din localitățile cele mai reprezentative pentru cele patru areale dialectale ucrainene din România, trei dintre care - Maramureșul, Bucovina, Dobrogea - se învecinează cu areale dialectale din Ucraina, constituind o „prelungire” a celor din urmă pe teritoriul României, al patrulea areal dialectal ucrainean, din Banat, fiind „insular”. Afară de completa reprezentare zonală a tuturor graiurilor ucrainene din România⁷⁴, acestea au și o bună reprezentare pe grupe de vârstă: cele 81 de persoane de la care s-au înregistrat textele între anii 1962-1965 aparțineau următoarelor grupe de vârstă: 20 de persoane (15 b., 5 f.) peste 60 de ani; 16 (7 b., 9 f.) între 50-60; 32 persoane (11 b., 21 f.) între 25-50 de ani; 13 persoane (8 b., 5 f.) între 9-14 ani. Acest lucru oferă posibilitatea studierii graiurilor ucrainene nu numai în planul orizontal-sincronic, ci și în cel diacronic, ceea ce până acum nu s-a întreprins, acum, grație acestei cărți, este posibil între 9-14 ani. Acest lucru oferă posibilitatea studierii graiurilor ucrainene nu numai în planul orizontal-sincronic, ci și în cel diacronic, ceea ce până acum nu s-a întreprins, acum, grație acestei cărți, este posibil și actual chiar, în acest fel, în condițiile asimilării lingvistice, s-ar putea efectua un interesant studiu privind, să zicem, „îngustarea” câmpului de manifestare a trilingvismului ucraineano-româno-german în Bucovina, ucraineano-româno-maghiar în Maramureș, ucraineano-ruso-român în Dobrogea și trecerea vorbitorilor la bilingvismul ucraineano-român sau chiar la trecerea la folosire preponderentă a limbii române, evident, „îmbibată” cu calchieri greșite și stânjenitoare, din limba maternă.

Deosebit de utilă prin probitatea științifică ni se pare a fi ampla introducere a autorilor în care sunt prezentate trăsăturile generale și cele particulare ale graiurilor. Un singur lucru am avea să le reproșăm autorilor: în locul termenilor de grai huțul, grai transcarpatic etc. (cum se poate întâlni la Pankevici sau la Pătruț), autorii folosesc corect, și pe deplin justificat, termenii la plural - graiuri huțule, graiuri transcarpatice etc., din păcate însă nici ei nu schițează măcar o cât de sumară diferențiere a acestora și nici nu indică ce grai în ce localitate se vorbește, ori se știe, de exemplu, că în Maramureș graiul fiecărui sat ucrainean se deosebește net de cel din satul vecin. Există, de asemenea, deosebiri, evidente între graiurile huțule din Maramureș (mai apropiate de limba ucraineană general vorbită, datorită, poate, vecinătății imediate cu Ucraina, vizionării programelor TV ucrainene etc.) și a graiurilor huțule din Bucovina, care au conservat un șir întreg de aspecte arhaice. Dealtfel, amintitul mai înainte fonem /â, î/ din subsistemul vocalic (cu 7 foneme) huțul doar în graiurile huțule din Bucovina a fost atestat și, în plus, într-o valoare spre /â/ ceva mai pronunțată, pare-se, aici decât la huțuli vecini, din Ucraina, unde s-a atenuat, cu siguranță, sub influența limbii ucrainene literare. Un amănunt de ordin redacțional: copleșiți de

⁷⁴ Dialectologii din Ucraina îi pot invidia pe ai noștri, fiindcă, așa cum remarcă profesorul Arytenko în prefața sa, în Ucraina (603.500 km, 370 orașe, 828 așezări de tip orășenesc, 32.742 sate, în 1965), din 1960 încoace abia s-a întocmit o singură **culegere** de texte pentru toate graiurile (1977) și doar câteva culegeri regionale.

multitudinea de aspecte ce trebuiau rezolvate, autorii au scăpat din vedere faptul că în textul de prezentare a graiurilor se operează cu unități administrative vechi (ex. raionul Siret, regiunea Suceava, etc.), ceea ce este de regretat, nefiind însă o greșeală prea mare, cititorul ar putea să perceapă aceasta drept sinonime pentru, să zicem, zonă, parte a unui teritoriu sau altfel.

Această carte, poate fi considerată un adevărat tezaur, - în vorbirea vie de astăzi a ucrainenilor nu vom mai întâlni ceea ce s-a teaurizat în ea, așa că, pe baza ei, pot efectua cercetări și așa-zișii dialectologi „de birou” sau „de bibliotecă” care, poate, nici nu au auzit vreodată cum sună vorbirea dialectală vie.

Constituită din texte dialectale încheiate, în care este reflectată, practic, întreaga viață și activitățile satului tradițional, afară de a fi un bogat izvor pentru asemenea informații, cartea profesorului Pavliuc și a lui Robciuc, datorită faptului că textele nu reprezintă niște răspunsuri la textele din chestionar (practică păgubitoare din multe puncte de vedere), ci intervievații au fost lăsați „să se desfășoare în voia lor”, textele acestora oferă o ideală bază de studiere a unor aspecte moderne (cele „clasice” s-au cam făcut), cum ar fi: studiul vorbirii dialectale ca sistem încheiat, transformările sale funcționale în condițiile asimilării lingvistice progresive, studiul variabilității arealice a limbii dialectale, aspectele modelării discursului dialectal, generarea textului dialectal în funcție de situația comunicativă dată, producerea textului oral în situația când povestitorul și ascultătorul sunt coparticipanți la o acțiune comunicativă. S-ar putea întocmi un ideal atlas al graiurilor ucrainene din România, intenție făcută publică de acești doi prieteni încă în 1971, la Kiev⁷⁵. Cu mare ușurință s-ar putea întocmi un interesant atlas al culturii tradiționale, ce ar evidenția la modul admirabil beneficiul enorm oferit de generoasa glie românească ucrainenilor, fapt „tradus” prin multitudinea de datini și obiceiuri, ocupații și produse ale economiei tradiționale ce poartă, într-o mare, măsură „pecetea” românească, în cuvinte și expresii românești.

Rezultatele activității de o viață a profesorului Nicolae Pavliuc, în special cele din domeniul lingvistic, i-au adus o meritată recunoaștere internațională. Recenta enciclopedie a limbii ucrainene, îi atribuie statutul de reprezentant de frunte al studiilor canadiene de „dialectologie ucraineană, geografia lingvistică și contacte lingvistice”⁷⁶.

⁷⁵ N. Pavliuc, I. Robciuc, **Rehional'nyj atlas ukrajinskyh hovoriv Rumuniji**, „Praci XII respublikaškoji dialektolohičnaji narady”, Kiev, 1971, p. 24-36.

⁷⁶ **Ukrajinska mova. Encyklopedia** (Instytut movoznavstva Nacional'noji Akademiji Nauk Ukrajinji), Kiev, Editura Enciclopedică „M. P. Bajan”, 2000, p. 653.

Dan Șalapa
(Drobeta – Turnu Severin)

COMEDIE ȘI FEERIE – UN SPECTACOL MORAL ECHILIBRAT

Mihai Hafia Traista scriitor, jurnalist și dramaturg contemporan, în volumul *Teatru*, publicat în 2016, grupează patru piese, din care trei sunt comedii, iar una este o feerie rezervată copiilor.

Comediile se încadrează genului comediei de moravuri, una, inspirată din viața satului maramureșean, celelalte două, genului boulevardier, comedii cu subiecte din lumea urbană, satirizând fapte și întâmplări ce se succed cu repeziciune, personajele sunt spumoase și elocvente pentru tipul uman adus în prim plan.

Feeria rezervată copiilor propune personaje inspirate din lumea fabulei, cu conflict ce aduce în prim plan fapta bună, victoria Binelui, totul sub o desfășurare de imaginație și fantezie care cuceresc publicul.

Piese din acest volum au fost incluse deja în repertoriul mai multor teatre din România, unele și jucate inclusiv în străinătate.

Mihai Hafia Traista este un autor plurivalent, dincolo de a fi licențiat în journalism și filologie: poet, prozator, eseist, umorist, grafician și artist plastic, jurnalist, cercetător științific în domeniul literar și etnografic, autor de studii privind literatura ucraineană a autorilor ucraineni din România, dar și din Ucraina, a literaturii slave, de asemenea, apoi, traducător de proză și studii literare din limba ucraineană în limba română și invers, deținător al mai multor premii literare și jurnalistice, și, nu în ultimul rând, redactor-fondator de revistă literară, director de editură, dar și cu preocupări în sfera administrativă a culturii române de expresie ucrainiană, recte, actualmente, președinte al Comisiei de cultură a Uniunii Ucrainenilor din România.

Aceste pe scurt enumerate traiecte ale profilului său de om al înaltelor preocupări inspirate de muze ar putea fi încheiate, dar nu epuizate fără a aminti și calitățile de membru al URSS și al Uniunii Naționale a Scriitorilor din Ucraina.

O altă coordonată a personalității sale de om al literelor este creația dramaturgică, debutul în această dimensiune făcându-se relativ târziu în raport cu celelalte “intrări” ale domniei-sale în câmpul literaturii contemporane. Ca atare, intrarea în arealul dramaturgic s-a petrecut în anul 2014, cu volumul *Logodnicii Amaltheiei*, Editura “Mantaua lui Gogol”. Piesa care dă numele

volumul are premiera pe scena Teatrului "Eugen Ionesco" din Slatina, și se bucură, în 2015, de un succes fulminant. La fel avea să se întâmple și cu punerile în scenă după *Ibovnice cu ochi de Maramureș*, text semnat de același autor, un spectacol cu reprezentații nu doar la sediul din Slatina ci și în București, Maramureș, Italia.

Teatrul ca preocupare personală literară, așa cum mărturisește Mihai Hafia-Traista în "Povestea din spatele poveștilor", preambulul la volumul său, intitulat simplu, *Teatru*, 2016, a survenit în urma opiniei unui prieten bun, care i se confesează premonitiv că el, Hafia-Traista, va scrie, până la urmă, teatru, impresie lăsată de fluența și dinamica dialogurilor pe care acesta, prietenul, i le sesizase în proza sa. Urmărit de această mărturie cu încărcătură vizionară, viitorul dramaturg încearcă, la început timid, dar, mai apoi, cu convingere, genul dramatic!

Așa se face că i-au apărut mai multe piese, jucate cu succes pe mai multe scene, atât de teatre profesioniste cât și de către cele de amatori. Succesul aproape instantaneu al "poveștilor", cum le spune autorul în titlul materialului de deschidere al volumului, este asigurat de comedie, mai exact, comedia de moravuri, iar mai apoi, de specia tip boulevardier, adică acele "povești" - ca să păstrăm termenul dramaturgului - ale căror conflicte au o desfășurare rapidă, cu schimbări de situație de la pagină la pagină, de la tablou la tablou, cu personaje conturate ferm tipologic, cu rezolvări inedite, și cu, bineînțeles, final fericit, cum se cade oricărei creații literare circumscrise comediei. Specia aceasta teatrală, *comedia boulevardieră*, inventată, se pare, de către francezi, pornind de la vestita *commedia dell'arte*, cu marii ei reprezentanți, între care Goldoni și Moliere sunt "capete de afiș", a făcut vâlvă pe marile scene ale lumii occidentale, după momentul 1989, și în România el fiind promovat cu intensitate. În spațiul nostru românesc, genul citat, putem afirma, are ca precursor vestitul *vodevil*, în care a strălucit Vasile Alecsandri.

Incrimnată de cronicarii occidentali, apoi de către cei români în anii '90, pe motiv că acest tip de creație nu are destulă profunzime necesară încadrării ei efective în dramaturgie, totuși, aceasta nu s-a sfiit să mășăluiască victorios pe oricare scenă a urcat, provocând valuri de veselie, bună-dispoziție, multă distracție și, în subsidiar, o notă de avertizare asupra moravurilor vremurilor, pe care cititorii/spectatorii și-au însușit-o dincolo de spuma umoristică a pieselor, cu necesara doză, pe alocuri, de satiră socială alăturată accentelor morale. Specia dramaturgică menționată, așadar, este încadrabilă unui hedonism pur, în care plăcerea spectacolului pornește predilect din comicul de situație ori din cel tipologic și se împletește cu note eudemoniste croite în tușe multicolore, suficient de profund digerabile ca effect, nu doar spectacular ci și moral-social, fără a fi ostentativ ori de un umor greoi, intelectualizat, supralicitând teme și motive epuizate, ori caricaturizând în gol!.

Volumul *Teatru* al lui Mihai Hafia-Traista asta face, provoacă râsul ca terapie culturală de grup, lucrare reunind cele patru piese de succes ale autorului, publicate până aici, separat: *Ibovnice cu ochii de Maramureș*, subintitulată *Comedie populară în 3 acte, Logodnicii Amaltheiei*", *Cu cine mă culc în seara asta? sau Portretul făcător de minuni*, acestea două subintitulate *Comedii în trei acte*, și *Scrisoare din Africa sau Întâmplări din Pădurea Argintată*, subintitulată *Piesă de teatru pentru copii*.

Cu rădăcini adânci în spațiul natal rural, Mihai Hafia Traista preia de aici motive și tipologie, dar și cuvinte și expresii pe care le presară generos și cu multă știință dramaturgică în replicile personajelor sale, ceea ce le dă originalitate și extrem de multă savoare acestora, dar și pieselor în care le folosește, așa cum se întâmplă în *Ibovnice...*, dar și în *Logodnicii...* Găsim aici termeni precum: “pupezoaică”, “buleandă”, “șulheică” etc. Sensul, chiar dacă nu-l știm exact, îl intuim din context, replicile păstrându-și savoarea și, mai mult, amplificându-se cu fiecare pagină parcursă.

Principala țintă a autorului în primele două piese este “dragostea vinovată”, ca să folosim un eufemism. În *Ibovnice...*, din titlu, intuim lesne că e vorba despre o iubire în afara căsătoriei, așa că stârnirea interesului pentru lectura textului este asigurată din capul locului, știut fiind că omul este înclinat spre astfel de subiecte, în terminologie modernă, găsindu-le sub genericul de proveniență etimologică francezo-coregrafică, anume *cancan*. Transformat într-un veritabil... *paparazzo rural*, Mihai Hafia Traista ne aduce în față o “poveste” a cărei desfășurare este absolut incredibilă, încurcăturile în amor fiind atât de neobișnuite, mai ales că ele se întâmplă în lumea satului, încât creează o traumă uluitoare. La asta, se adaugă limbajul folosit, plus rezolvarea insolită a conflictelor, cu origini în mentalități și obișnuințe din cultura populară, aici, specific maramureșeană.

În “Logodnicii Amaltheei”, la fel, subiectul principal îl constituie tot amorul, și tot *vinovat*, dar ceva mai elevat, dacă luăm în considerare faptul că povestea se petrece “la oraș”. Personajele gravitează, așadar, în ambient urban - salon, băuturi fine, telefon, mapă cu documente de afaceri etc. - în schimb, moravurile sunt aceleași, adică... “ușoare”, pofta de sex instant, amantlăcurile și dormitoarele exultând de hormoni fierbinți sunt la fel! Fiecare soție își înșală soțul, iar fiecare soț, la rândul său, își înșală soția cu seninătate, fiecare fiind convins la rândul-i, că celălalt îi este fidel(ă).

Legătura cu “lumea satului”, aceea pe care se brodează prima piesă a volumului, și din care spuneam că se extrage seva inspirației autorului, ar fi personajul Zahar, care are istețimea țăranului neaș, un fel de Arlechino de Maramureș, care spre deosebire de strămoșul său medieval, bea aproape non-stop palincă, în ciuda faptului că are la dispoziție și băuturi “orășenești” - palinca este un produs tradițional maramureșean, nu? - apoi, se consideră și afirmă ori de câte ori are ocazia că el este “iobag”, termen pe care-l folosește (și) cu tentă licențioasă în câteva replici.

Piesa a treia, *Cu cine mă culc în seara asta? sau Portretul făcător de minuni* are ca țintă moravurile de familie, rapacitatea și dorința de deturnare a termenilor unui testament ai cărui beneficiari sunt doi frați, Tom și Jorj, bunica acestora lăsându-le, după deces, o avere impresionantă și... un tablou, al său, expus în salonul casei. Desfășurarea întregii povești îl are ca personaj-cheie nu pe unul sau pe altul dintre cei doi frați, ci pe servitorul acestora, Caramfil, un băiat... de la țară, la fel ca și Zahar, isteț și bun negociator, care știe să-și țină gura, dar și să folosească naivitatea și rapacitatea celor doi frați în interesul lui, dar nu neaparat dintr-un motiv moral ci mai mult din succesiunea întâmplărilor pe care ni le înșiruie autorul, și ale căror protagoniști sunt tinerii moștenitori; este în această ipostază întărirea vorbei înțelepte poporane

care zice că înșelătoria și minciuna au picioare scurte, iar cel cu inima cinstită - cazul lui Caramfil - are de câștigat mereu în raport cu necinstea generată de cei din apropierea sa. Așa și Caramfil, care încearcă să gestioneze lipsa de scrupule a celor doi frați-nepoți în favoarea perdantului principal, aici, memoria bunicii defuncte, și dorința ei de a împărți corect, egal la doi, averea!

Caramfil este un fel de Truffaldino din "Slugă la doi stăpâni", piesa lui Carlo Goldoni, publicată în 1745, jucată în premieră în 1746, la Teatrul *San Samuele* din Veneția, numai că Beatrice și Florindo, cele două personaje ale maestrului Goldoni, devin la Hafra Traista, Tom și Jorj. Limbajul lui Caramfil este plin de duh țărănesc, are termeni, ca și în "Ibovnice..." din vocabularul oșenesc, dacă vreți, amestecat cu termeni mai urbani, rezultând un cosmopolitism lingvistic savuros, ca în replica: "CARAMFIL: Păi, sigur, asta vă spuneam... trebuie să fi un apucat... candriu... deșuchiat... strecheat... nerod... prost... bolând... pălăurat... zăluzit... zgărghit... săltat... scrântit... țăcănit... smintit... un bufon... un măscărici... o paiață... Hai, că a doua oară, e mai ușor - repetiția e mama învățurii..."

Replicile, în rest, sunt, și aici, pline de haz, tablourile dramaturgice sunt vivace și surprinzătoare, răsturnările de situații abundă, iar rezolvarea "încurcăturilor" testamentaro-frățești sunt de un haz nebun, dar care se dovedește perfect... normal în raport cu morala îndeobște, dar și cu normele ei clasice, unde binele învinge răul.

În "Logodnicii...", parvenitismul unor personaje, dorința lor de epatare și de afirmare în societatea urbană, atinge cote ridicole, de așteptat, de altfel, momente pe care autorul le pregătește cu grijă prin compunerea dramatică, astfel că avem și următoarea situație:

„AGLAÉ: Tu?... Limbi străine?!

PARASCHIVA: Da, soro, eu!... Că nu vorbim de sfânta Filoftea... și nu mai fă pe mirata că-ă-ă... De parcă numai franțuza ta ar fi limbă străină?... Parlez-vous français... Ha-ha-ha... Dar rusa, ce are, soro?... (Se ridică în picioare și întinzând spectaculos mâna, începe să recite:) Samaliot mișto zburaiet... Ieta poanta nie ținaiet... Pașla vidiima na turbinca... Vaniika dai pistaliot, niemți na ulițe... taca-taca, taca-taca... canieț fiilma... Pizdieț-maladiet, vsio!... Ha-ha-ha... (Începe să danseze cântând) Ca-ca-lin, ca-ca-lin, ca-ca-lin-ca maia,/ Ca-ca-lin, ca-ca-lin, ca-ca-lin-ca maia... Ha-ha-ha... Ei, ce spui, soro?... Vezi că știm și noi pe muscălește!... Ha-ha-ha... Știm, soro, știm... Și de vorbit și de cântat și de dansat, știm... Și poezii, știm..."

Piesa pentru copii, *Scrisoare din Africa sau Întâmplări din Pădurea Argintată* este o feerie în care autorul face dovada unei candori primare, spiritul ingenuu al personajelor – exclusiv, animale, ceea ce dă și cadrul de fabulă - amintind de rădăcini filosofice rousseau-ienne, care spun că omul se naște "bun", societatea pervertindu-l, astfel el devenind „rău”. Plasată la finalul volumului, piesa aceasta, cu desfășurarea ei aerată și plină de nesaț copilăresc, vine ca o gură de oxigen, în contrapartidă cu celelalte trei piese, care, chiar dacă scrise în registrul comic, ne vorbesc despre imoralitate, cu personaje ipocrite, pervertite, în căutarea satisfacerii poftelor trupului ori de înavuțire prin înșelăciune.

Piesa abundă în tablouri pline de culoare, antren specific copilăriei, replicile sunt ușor de ținut minte, totodată, pline de pilde și de sfaturi, fără a fi didactice și plictisitoare, la fel, versurile

cântecelelor vin în completarea acestei “lumi minunate”, copilăria, care, oricât am fi de supărați sau nemulțumiți, reușește să descrețească frunțile și să ne readucă pe pozițiile inițiale, uitate atât de repede în trepidația vieții de adult, anume pe pozițiile candorii și sincerității.

Piese din volumul *Teatru*, semnat de Mihai Hafia Traista, compun potretul unei lumi văzute prin ochiul critic al intelectualului rafinat, care sancționează fără să distrugă purtătorul de virus social, doar invitându-l să se privească în “oglindea de pe marginea drumului” propriei vieți și să se re poziționeze. Sancțiunea este, ca în orice societate sănătoasă, râsul, cel mai veritabil antivirus la gafele și exagerările semenilor! Iar această sancțiune se suplimentează în buna tradiție a genului comic și cu o onomastică pe potriva personajelor, asemenea marilor și ilustrațiilor înaintași, români sau de alte neamuri, onomastică ce face legătura fie cu betșugul moral fie și cu poziția socială ori cu aroganța și nota de parvenitism afișată de altele. Avem, astfel, de exemplu, personajul Floare - nume sugerând frumosul și fragilul, femeia fiind, în schimb, o curviștină-sadea - sau îl avem pe Lupu Ciomag, nume ce reunește ferocitatea animalului, pe de o parte, și duritatea obiectului de lemn, pe de alta, personajul fiind, în schimb, un fricos, adulterin și el precum celălalte personaje. În *Logodnicii...*, onomastica se diversifică spre urban, apar nume cu rezonanțe nobiliare - Amaltheia Derrona - dar care personaj n-are nimic aristocratic, nici în vocabular, nici în caracter, nici în comportament, aici, cu atât mai puțin, și ea fiind doar o victimă a hormonilor clocotitori, și care-i dau o stare binecunoscută, pe care o rezolvă cât se poate de... rudimentar, ca să oprim aici calificativele!

Zahar, personajul-pivot al piesei *Logodnicii...* - un fel de mixt tipologic între două personaje celebre din *commedia dell'arte*, anume Arlechino cel naiv și mereu vesel, și Brighella - deșept, oarecum viclean, știind să croiască intrigi - își mărturisește originea numelui - Zaharia, după preotul care l-a botezat și i-a fost și naș - oripilându-se ca orice țaran adevărat de perversitatea lui de către stăpânii casei unde servește, care i l-au prescurtat în spiritul unui obicei diminutival care lui îi repugnă.

Onomastica din *Scrisoare din Africa...* este în buna tradiție a genului de feerie-fabulă, aici avându-i pe Iepurilă Rilă, Pupăza Hafita, Veverițele Ana și Ilinca, Rândunica Veronica - avem rime în nume pentru mai multă muzicalitate și ușurință la memorare - ori pe Bursucul Rădoi, nume familiare, venind în sprijinul ideii de comuniune naturală între om și animal, dar și pentru o mai lesnicioasă transmitere a mesajului ideatic al piesei.

Reconfortant, pe de o parte, pilduitor, pe de alta, în întregul său, volumul *Teatru* al lui Mihai Hafia Traista se recomandă ca material nu doar de lectură dramatică ci și ca unul repertorial, succulența pieselor garantând, în montări inspirate, succesul. De asemenea, volumul marchează și debutul editorial în acest gen dramatic al autorului, fapt care-i sporește pe bună dreptate personalitatea literară.

Mihaela Larisa Traista
(București)

MOTIVUL CĂLĂTORIEI ÎN LITERATURA UCRAINEANĂ

Motivul călătoriei a fost mereu prezent în literatura universală deoarece cititorul întotdeauna s-a lăsat atras și captivat de călătoriile îndepărtate, peisajele necunoscute, animale uimitoare și frumusețile de nedescris ale naturii, ale locurilor noi, exotice care provoacă interes, mister și pun în mișcare imaginația cititorilor. Povestirile despre călătorie se bucură și în zilele noastre de atenția cititorilor, iar astfel de creații care pot fi numite „călătorie” sunt suficiente: de la jurnale de călătorie la călătoria imaginară în lumea fantasticului. Începuturile motivului călătoriei în literatură este înrădăcinat încă din antichitate. La început, călătoriile erau greu de distins față de notele geografice deoarece acestea erau narațiuni orale și povestiri care reprezentau un caracter practic pentru călători. Mai târziu au apărut și sub formă scrisă, acestea se aflau la granița geografiei, istoriei, etnografiei și literaturii. Conform definiției teoreticienilor literari, motivul călătoriei în literatură este reprezentat prin notițele călătorului care conțin impresiile călătoriei, descrierea experiențelor drumului, a obstacolelor, au scopul de a oferi cititorului informații noi despre ținuturi cunoscute sau mai puțin cunoscute; descrierile stilizate ale călătoriei reale sau imaginare sunt supuse sarcinii ideologico-artistice și anume crearea aventurilor, utopicului, efectului filosofic⁷⁷.

Marina Shadrina scrie în lucrarea sa: *„Călătoria este un gen literar care are la bază caracter documentar (sau, mai exact, care tinde să fie pur informațional), autorul și eroul-călător sunt inseparabili, ei sunt de fapt una și aceeași persoană; lumea literară a călătoriei reprezintă reflectarea realității, parametrii și calitatea care sunt determinate de poziția subiectului (călătorul) în lumea obiectivă și a rolului cultural jucat de personaj (om de știință, comerciant, ambasador)”*⁷⁸.

Subiectele călătoriei sunt construite din diferite evenimente și circumstanțe care se formează în jurul a două planuri principale: a drumului (procesul deplasării, mersul cu trenul, navigarea pe mare, înot) și a locului (orice punct în care eroul la un moment dat se oprește). Din

⁷⁷С. Абрамович, *Лексикон загального та порівняльного літературознавства*, – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – с. 419.

⁷⁸М. Г. Шадріна, *Еволюція мови „путешествий”*: дис. доктора філол. наук: 10.01.2001/ Шадріна Марина Геннадіївна. – М., 2003. – с 312.

categoria motivelor „tipice” și evenimentelor călătoriei fac parte „accidentele, dezastrele naturale, boli, pierderea documentelor, comunicarea cu alți călători.” Spațiul călătoriei de obicei conține „vizitarea tavernelor, restaurantelor, mese, cunoștința cu alte persoane, înnoptarea la hotel, vizitarea orașului, distracțiile eroului principal. Unul dintre cele mai utilizate motive în creațiile despre călătorie este motivul punctului vamal.”⁷⁹

Cea mai cunoscută creație a literaturii universale despre călătorie este „Odiseea” a potențialului autor Homer, unde pentru prima dată în scrierea literară, în jurul drumului se concentrează atât acțiunea cât și tabloul textului și cel mai important este faptul că dobândește dimensiune antropologică. Putem numi încă câteva opere asemănătoare povestirilor despre călătorie. În anii 1826-1831 H. Heine scrie „Imagini de călătorie”. Acest tip de secvențe sunt legate tematic de schițele artistice în care în prim plan se află chiar autorul și într-adevăr, rolul de observator curios și energic i se potrivește foarte bine. La baza acțiunii povestirii este călătoria lui Heine pe munții Harz. Este remarcabil faptul că autorul nu doar descrie peisajele văzute ci își exprimă și opiniile critice cu privire la viața socială, politică și culturală a țării sale natale.⁸⁰

Călătoria cu elemente literare apare mai târziu, iar descrierile poetice ale călătoriei în literatura veche servesc drept exemplu. Motivul călătorie a fost foarte dezvoltat în special în Roma Antică și în Grecia, reprezenta recordul călătoriilor folosindu-se de povești mitotogice și elegii, pentru a proslăvi ținuturile vizitate și atracțiile acestora. Elementele principale erau: descrierea locului, a climei, aspectul și obiceiurile locuitorilor, aspirațiile istorice și filosofice, reflecțiile autorului etc. Cu timpul apar și călătoriile cu un scop precis, care erau legate de comerț, diplomație și activități științifice, militare și religioase. Întrucât fiecare religie avea locurile sale sfinte, acest fapt a adus în literatură la apariția pelerinajului. Iar acest motiv literar s-a bucurat de o mare popularitate.

În secolele XVII-XVIII au devenit foarte populare jurnalele de călătorie. Autorii acestor jurnale porneau în călătorie cu scopul de a-și îmbogăți cunoașterea, uneori în scopuri diplomatice, descriau detaliat drumul, locațiile, obiceiurile, orânduiala gospodărească, distracțiile locuitorilor într-un anumit spațiu cultural. Autorii nu doar notau cele văzute ci își împărtășeau impresiile, experiențele trăite, faptele și reflecțiile. În secolele XVIII și XIX la literatura veche existentă se adaugă texte noi despre călătorie, care se nasc în urma călătoriilor vizate sau celor care sunt efectuate pentru experiențe noi și divertisment. Diferite jurnale de călătorie și note sunt un gen literar care a supraviețuit de-a lungul anilor. Pe autorii acestor lucrări nu îi interesa doar natura și arhitectura locațiilor vizitate ci și obiceiurile, tradițiile, ritualurile localnicilor. Deseori ei stabileau un dialog cu cititorul pe diverse teme: culturale, literare, filosofice⁸¹.

O influență deosebită asupra dezvoltării scrierilor de călătorie a avut-o romantismul. Svetlana Chornous scrie: „Motivul călătoriei era adesea folosit de scriitori în propriile lor creații artistice. Poeții romantici, de exemplu, căutau inspirația creatoare în locurile uitate de civilizație, în ținuturile curate, nepopulate. Astfel Scoția a devenit o sursă de inspirație pentru

⁷⁹C. Абрамович, *op. cit.* c. 85-88.

⁸⁰Ірина Володимирівна Гординська, *Мотив мандрювання в романі Ю. Андруховича „Дванадцять обручів”* <http://gordinskaya.ucoz.ru/load/0-0-0-7-20>, (consultat 23. 01. 2015).

⁸¹Світлана Чорноус, *Еволюція жанру подорожі у польській літературі*, www.irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe, (consultat 23. 01. 2015).

Anglia, iar pentru Polonia a devenit Ucraina. Astfel în romantismul polonez s-a născut școala ucraineană a romanticilor. Scriitorii polonezi deseori călătoreau pe teritoriul actual al Ucrainei și în jurnalele lor de călătorie descriau peisajele pitorești, obiceiurile și tradițiile. Astfel, în literatura polonă, motivul călătoriei s-a bucurat de o mare popularitate. Romantismul polonez, dezvoltând idealul călătoriei sentimentale, a creat propriul model al acestui gen ca o experiență existențială. Cea mai răspândită formă a însemnărilor literare despre călătorie în secolul al XIX-lea a fost călătoria reprezentată prin pictură și grafică, care trecea de granițele genului poetic. Scopul acestei călătorii a fost redarea locurilor văzute prin pictură”⁸².

În epoca romantismului se dezvoltă și un alt tip de călătorie – exilul. Dintre cele mai importante note ale acestui gen în literatura ucraineană este jurnalul lui Taras Șevcenکو, despre care Alexander Zhemchuzhnikov a scris astfel: „Îți lipsește curajul de a citi jurnalul său. Ceva mai groaznic, mai apăsător și mai neliștitor decât atât nu îți poți imagina. Despre cum să ai o inimă bună, curată și să nu cazi, ci să înduri până la capăt! Cum de nu a murit el în acest calvar, lung, indiferent și ucigător? Chinurile sale, prin durata lor, erau groaznice și mai grele decât restul chinurilor pe care le poate suporta un erou al Ucrainei. (...) Citind celebra scrisoare a lui Șevcenکو se resimte doar o mică parte a existenței sale lipsite de bucurie, abia se înțelege, de ce el nu poate povesti despre sine, dar luând în mână jurnalul, citindu-l cu siguranță toți vor înțelege motivul tăcerii sale. La citirea fiecărui cuvânt te doare pieptul și inima e îndurerată, fiecare cuvânt e acoperit cu sânge, eu unul mă opream din cititul acestor pagini sumbre. Rândurile jurnalului provoacă și suspine și gemete și nevoia de a-ți liniști inima, aceste rânduri efectiv îți opresc respirația...”⁸³.

Această imagine a exilatului care e forțat să își părăsească locurile natale, fiul persecutat, defavorizat, nevoit să se supună circumstanțelor, dar totuși cu un spirit de neînvins, tocmai această imagine ne este prezentată în călătoriile din perioada respectivă. Textele sunt pline de aspirații partriote pentru libertate, eliberarea de sub jugul robiei.

Exilatul, emigrantul, omul de știință, turistul, diplomatul, reporterul și scriitorul sunt toți autori sub pana cărora s-au născut povestirile despre călătorie. Fiecare dintre ei a creat propriul său tip de călătorie care a depins de locațiile vizitate, scopurile călătoriei, interesele și chiar și de talentul autorului. Chiar dacă călătoria nu are o structură clară, adică început, descrierea acțiunii, sfârșit, totuși categoria spațială este dominantă și definitorie ceea ce deosebește scrierile despre călătorii de memorii, în care pe prim plan se află categoria timpului.

Irina Gordinska subliniază faptul că, dacă primii călători aveau un scop definit al călătoriei, fie că era vorba de acumularea de experiențe, pelerinaj sau vizitarea anumitor monumente istorice, comuniunea cu natura etc, atunci „lipsa scopului” în textele postmoderne cu siguranță caracterizează criza culturală, dezamăgirea, respingerea viziunii asupra lumii. O astfel de călătorie fără scop deseori se întâlnește în postmodernismul din Occident. Scopul călătoriei în versiunea postmodernismului slav este cel de căutare. Eroul-călător tinde în primul rând spre

⁸² Ibidem.

⁸³ Віктор Дудко, *Хто підготував першу публікацію щоденника Тараса Шевченка?*, <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/24672/19-Dudko.pdf?sequence=1>, (консультовано 23. 01. 2015).

găsirea identității, găsirea propriului „Eu”, iar motivul care deseori împinge eroul să înceapă călătoria este instabilitatea, pierderea locului individual în societate, în cultură, conștiință ș.a.m.d. *„Astfel, prin motivele călătoriei se înțeleg toți factorii psihologici și fizici care determină omul să pornească în călătorie, precum și speranțele de a-și satisface nevoile și dorințele. Motivul călătoriei în literatură este într-o schimbare continuă, și se găsește sub diferite interpretări: călătoria, turismul, pelerinajul, labirintul, fuga, nebunia, rătăcirea, întoarcerea etc”*⁸⁴.

Călătoria modernă, din zilele noastre reprezintă deplasarea dintr-un loc în altul în special cu diferite mijloace de transport, terestre (autobuze, mașini, trenuri) subterane (metroul), zbor (avion) sau chiar de navigație, care în special vizează viteza și mișcarea.

Jean Baudrillard ne oferă un exemplu perfect al călătoriei moderne (bazat pe o poveste reală), povestea unei femei care toată viața ei a călătorit, mulți ani s-a aflat mereu pe drumuri. Aproape că niciodată nu părăsea aeroportul, întotdeauna se deplasa dintr-un aeroport în altul, lua alt avion, a făcut înconjurul pământului și tot așa a și murit într-unul din aeroporturi! Ea călătorea și se afla pe orbită, în acest caz după părerea scriitorului francez este vorba de călătoria în jurul orbitei⁸⁵. *„Ce poate determina o persoană să zboare cu avionul? Munca? O prostie! Dorința de a se întâlni cu cineva? Nonsens! Nu, dacă stai să te gândești mai bine, practic nici un motiv nu poate forța omul să cheltuiască banii pentru câteva ore să trăiască o frică incredibilă... prăbușire, atac terorist, condiții meteorologice neavorabile... în 80% de cazuri nu îți poate garanta nimeni siguranța...”*⁸⁶.

În acest caz, drumul este cel care îl stăpânește pe călător. Baudrillard vorbește despre o călătorie absentă, deoarece pasagerul nu îi simte prezența, nici măcar prezența sa nu o simte, fiindcă din momentul în care el s-a urcat în avion, pasagerul nu mai e responsabil de nimic, nici măcar de propria sa moarte. Dacă i se întâmplă ceva atunci el nu este responsabil și chiar această iresponsabilitate îi provoacă o plăcere pe care o simte cu tot corpul.

Diferența fusului orar după un zbor lung afectează bioritmul organismului călătorului, are același efect ca și drogul, deoarece organismul în momentul real nu știe unde se află și atunci apare un fel de anamorfoză a călătoriei, o denaturare a corpului de la care sufletul e plin de încântare.

Potrivit lui Jean Baudrillard, o astfel de dimensiune există în fiecare călătorie, chiar și cu mașina atunci când persoana merge în concediu de odihnă sau cu alte treburi. Dacă călătorești mai mult de opt ore cu mașina sau autobuzul, atunci se întâmplă o astfel de deteritorializare ca și în cazul zborului cu avionul. Călătorul poate să caute o anumită plăcere, dar fără o satisfacție finală, de exemplu se poate întâmpla dacă locul destinației nu este conform așteptărilor noastre sau evenimentele de acolo nu ne sunt pe plac, atunci călătorul rămâne dezamăgit, apare o stare de plictiseală, iar singura consolare rămâne gândul de întoarcere acasă, drumul spre casă⁸⁷.

⁸⁴Ірина Гординська Володимирівна, *op. cit.*

⁸⁵Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *Figuri ale alterității*, editura Paralela 45, 2002, p. 66.

⁸⁶Frații Prisneakov, *Ucide arbitru*, Editura ART, București, 2009, p. 7.

⁸⁷Jean Baudrillard, Marc Guillaume, *op. cit.*, p. 67.

De cele mai multe ori călătoria rămâne doar un instrument, un fel de scenariu, de care ne folosim pentru îndeplinirea planurilor noastre fie legat de muncă sau de petrecerea timpului liber. Dar se poate numi o astfel de deplasare dintr-un loc în altul o călătorie? Și dacă există în zilele noastre călătorii reale și călători în adevăratul sens al cuvântului? La asemenea întrebări încearcă să răspundă mulți dintre filosofii actuali.

Din momentul în care conștientizăm că planeta Pământ, care a fost descoperită și examinată de om, sfera, globul care este un cerc închis și care prin natura sa este concentricitatea lucrurilor, atunci înseamnă că am ajuns la finalul călătoriei. În zilele noastre nu mai există călătorii în adevăratul sens al cuvântului, există doar turismul, adică ideea de a face un tur undeva, a vizita ceva, a te mișca în cerc, deoarece conform lui Mark Guillaume, atunci când te îndepărtezi de un punct al sferei, practic te apropii de el din partea opusă. Astfel, nu mai există un infinit liniar ci există doar un cerc, o rotunjime, a cărei formă este kitsch-ul turismului actual care este foarte la modă și în care călătoriile precum căutarea exoticii și cunoașterea de sine nu sunt incluse⁸⁸.

Nu mai trăim în zilele călătoriilor care credeau că pot să descopere ceva nemaivăzut și nemaiauzit. Pe atunci exista o miză și un rezultat al aventurii necunoscute.

Potrivit scriitorului, etnografului și arheologului francez Victor Segalen, care nu își poate găsi liniștea întrucât i se pare că trăiește într-o epocă cu precădere nefastă a exoților, de aceea el cheamă la lupta îndârjită împotriva „dușmanilor exoticii.”

Conform părerii scriitorului, acești „dușmani” se împart în două categorii. În prima categorie intră cei care se ignoră reciproc, se gândesc, indiferent de circumstanță, doar la propria lor persoană. Iar în această categorie vastă există mai multe cazuri, unul dintre ele fiind al coloniștilor, comercianților, antreprenorilor, ultimul tip fiind foarte interesant, deoarece se interesează doar de el însuși, pentru el nu există „celălalt” doar în cazul în care acesta poate să profite de pe seama lui. Cea de a doua categorie este dedicată scriitorilor exotici anteriori lui Segalen, călători „plini de ei înșiși” care sunt mulțumiți doar prin scrierea părerilor lor despre țara vizitată. Segalen nu are nici un pic de respect pentru astfel de „călători grăbiți și guralivi”, el se referă în special la scriitori precum: François-René de Chateaubriand și Pierre Loti (nume real - Louis Marie Julien Vio) pe care îi numește colecționari de impresii. „Cei ca Loti sunt mistici îmbătați și inconștienți...”⁸⁹.

Așadar Segalen îl clasează pe Loti la categoria scriitorilor „pseudo-exoți”, pe care îi numește „proxeneții senzației diversității.” Din punctul său de vedere nici, Paul Claudel nu este demn de stimă, cu toate că este un poet talentat, în ciuda șederii sale lungi în orașele chinezești Shanghai, Fuzhou, Beijing, Tientsin, nu a învățat limba chineză. La această categorie Segalen include toți vulgarizatorii, care vor să îi ajute pe alții publicând diferite manuale și ghiduri, de exemplu: „Totul despre China” sau „Toată China în trei sute de pagini”.⁹⁰

⁸⁸*Ibidem*.p. 61.

⁸⁹Tzvetan Todorov, *op. cit.*, p. 453.

⁹⁰*Ibidem*, p. 454

În ceea ce privește turiștii, Segalen îi consideră „un adevărat dezastru”, în ochii săi sunt doar niște animale „în turme rătăcitoare”. Dacă scriitorii și comercianții erau ignorați, turiștii sunt de două ori mai răi. Deoarece interesul lor pentru țările străine este superficial; sunt grăbiți, caută să acumuleze cât mai multe „impresii”, nu să îi înțeleagă pe alții. Așadar turiștii nu pot fi numiți succesorii exploratorilor de altă dată, deoarece sunt sedentari și nu știu să aprecieze esențialul „*În mijlocul celor mai nebune viteze și ai celor mai mari înstrăinări, ei își reiau ciorapii de lână, economiile, fotoliile și siestele*”⁹¹.

Pe de altă parte, turiștii provoacă schimbări deplorabile în rândul populației locale, care încearcă să le fie pe plac și încep să le satisfacă nevoile turiștilor astfel pierzând din autenticitatea locației, localnicii se modelează după turiști iar asta schimbă imaginea locului ceea ce „diminuează cu adevărat exotismul țărilor.”

O altă categorie de inamici ai exoticismului, diferită de prima, deși uneori poate produce rezultate asemănătoare, sunt cei care nu vor să îi accepte ce ceilalți din jurul lor și mai grav, judecându-i ca fiind diferiți, ei văd în asta un minus și încearcă să îi schimbe conform universalității iluzorice care nu este nimic altceva decât o proiecție a propriilor obiceiuri și tradiții (caracteristica etnocentrismului). În această categorie intră misionarii și coloniștii pe care Segalen a învățat să îi deteste, aici mai pot fi adăugați autori de sinteze facile, după cum îi consideră Segalen pe: „François-René de Chateaubriand, V. Hugo și G. Sand, care nu făceau decât să lipsească obiectul de salvare printr-un amestec în care dispărea diversitatea minunată! diversitatea savuroasă!”⁹².

Pierre Loti în romanul său de mare succes „Doamna Crizantemă” prezice: „*Va veni un timp în care pământul va fi cu siguranță plictisitor de locuit, când îl vom fi făcut la fel de la un capăt la altul și când nu vom putea nici măcar încerca să călătorim pentru a ne distra puțin.*”⁹³ Desigur, atunci călătoria imaginară va deveni distracția oamenilor.

Iuri Andruhovyci în cartea sa „Mica urbanistică intimă” călătorește prin orașul imaginar Lvov, care este amplasat pe niște dealuri verzi pitorești, complet conservat, „arhitectura orașului este probabil medievală”. De la ferestrele deschise răsună muzica simfonică, iar fetele cu părul lung și coronițe pe cap îl așteptau pe iarbă lângă fântâni.⁹⁴

În realitate orașul era alcătuit din suburbii și clădiri jalnice „Aone industriale, haosul din colțurile fabricilor, arhitectura monotonă a anilor '70, panouri ranforsate, miros greu și scrâșnetele dinților.” Tânărului Andruhovici nu-i rămânea altceva decât credința într-o variantă a a Lvovului dintr-un univers paralel.

⁹¹ *Ibidem*

⁹² *Ibidem*, p.454

⁹³ Loti Pierre, *Doamna Crizantema*, Ed. Excelsior, 1998

⁹⁴ Юрій Андронович, Мала інтимна урбаністика, <http://polit.ua/articles/2011/10/06/yua.html>, (консультовано 12. 05. 2015).

Mihai Hafia Traista
(București)

MITUL CUȚITELOR DIN MORMÂNTUL LUI TARAS ȘEVCHENKO

Nu putem să vorbim despre mitul Șevcenko fără a pomeni despre mitul cuțitelor din mormântul lui. Moșierii și nobilii care nu puteau să-și explice dragostea țăranilor față de poetul mort, au văzut o mare amenințare în adunările de lângă mormântul Kobzarului. Dar cel mai mare pericol venea din partea pictorului Hryhorii Mykolaevycki Cestahivskyi care, după părerea lor „a reușit să-i convingă pe țăranii, că în mormântul poetului Taras Șevcenko nu se află trupul acestuia, ci cuțitele care au fost îngropate pentru măcelul care le va aduce țăranilor libertatea deplină”⁹⁵.

Pictorul Hryhorii Mykolaevycki Cestahivskyi (1820-1893) a fost unul dintre cei mai buni prieteni ai lui Taras Șevcenko, autor al amintirilor despre el și unul dintre inițiatorii și organizatorii înmormântării poetului, pe muntele Cernecea, din apropierea orașului Kaniv. După înmormântare se hotărește să locuiască în Kaniv, în apropierea mormântului prietenului său⁹⁶.

Era o perioadă foarte tensionată, imediat după reforma care a înșelat așteptările țăranilor de a obține libertatea și pământ. Trebuiau să lucreze în continuare pentru moșieri, încă doi ani, iar pământul trebuiau să-l cumpere, pe bani mulți și nu atât de repede după cum crezuseră. Neștiutori de carte, țăranii considerau că moșierii îi păcălesc, fiind înțeleși cu preoții care nu răstălmăcesc cum trebuie noua situație. Din această cauză și-au pus întreaga nădejde în pictorul Cestahivskyi – om venit din capitala țării, școlit, care putea să-le explice care le sunt drepturile⁹⁷.

Ceea ce nu știau țăranii era faptul că pictorul a fost atenționat de către conducerea locală ca să nu se amestece în treburile lor, iar dacă o va face va ajunge la închisoare⁹⁸.

Astfel atunci când țăranii îl rugau pe Cestahivskyi să-le explice drepturile, el îi îndemna la supunere, cu toate că era alături de acești oropsiți ai sorții. Pelerinajul la mormântul lui Taras Șevcenko a început să-i sperie din ce în ce mai mult pe moșieri, iar această spaimă întărea din ce în ce mai mult miturile și legendele apărute, despre mormântul poetului. Cestahivskyi a reușit să noteze câteva: „... el (Șevcenko – M.T.) zboară pe mătură; se spune că o să-i sugrume pe toți

⁹⁵ Зінаїда Тараган-Береза, *Святиня – Науково-історичний літопис Тарасової гори*, Київ, 1998 р. с.111.

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 95-113.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 111.

⁹⁸ Г. М. Честахівський, *Замітки про перевезення тіла Т.Г. Шевченка і похорон сго в Каневі* – Відділ рукописів ІЛШ НАН України, ф 1, арк. 429, с. 2.

moșierii; va elibera țăranii din iobăgie; Șevcenko nu a murit, în mormânt se află un sicriu gol, iar el umblă printre oameni, mulți l-au văzut...”⁹⁹.

Despre aceste mituri și legende vorbesc și documentele poliției, separat, în scrisoarea comandantului poliției din Kaniv, Kotlearov, trimisă generalului-gubernator al Kievului: „Academicianul Șevcenko nu a murit, ci a fost doar adormit, iar în locul lui, în mormânt, se află ascunse cuțite sfințite. Myhailo Lazarevskyi¹⁰⁰, i-a adus lui Cestahivskyi un geamantan plin de cuțite”¹⁰¹.

Nu numai țăranii credeau în aceste mituri, ci și orășenii, funcționarii ba chiar și soldații pazei interne a comandamentului din Kaniv. Zvonul despre cuțitele îngropate în mormântul poetului Șevcenko semăna în inimile moșierilor groaza, iar în cele ale țăranilor speranța unei apropiate libertăți. Iar zvonurile se înmulțeau cu fiecare zi.

„Se vorbește că Șevcenko nu a murit, că trăiește și se gândește încontinuu la scumpa sa Malorusie, și că va da un semn malorușilor, iar când aceștia vor dezgropa, din mormânt, sfintele cuțite va veni „Noaptea lui Taras”¹⁰² în care îi vot tăia pe moșieri, pe lehi, ba chiar și pe popi și jidani...”¹⁰³.

Toate aceste legende creează o mare panică în rândul moșierilor, funcționarilor și clericilor care erau convinși că tocmai împotriva lor este îndreptată cumplita furie a țăranilor.

„O să se ajungă la fel ca în trecut, când țăranii îi tăiau pe moșieri, dar de această dată nu îi vor cruța nici pe clerici care țin partea moșierilor și nici pe funcționarii plătiți de aceștia să țină ascunse drepturile țăranilor, se va ajunge până acolo că, aici, va rămâne numai poporul simplu...”¹⁰⁴.

Aceste mituri circulau prin întreg ținutul Kanevului, se puteau auzi prin târguri, pe străzile orașelor și ulițele satelor, semănând panică printre moșieri, aducându-i aminte de haidamacii¹⁰⁵ pe care îi glorifica Șevcenko în operele sale. Imaginea cuțitelor sfințite, din mormântul lui Taras Șevcenko, începe să nu mai fie privită ca o legendă ci ca o realitate inevitabilă. Moșierii erau convinși că țăranii sunt pregătiți să-i măcelărească, doar așteaptă un semn de la Șevcenko, mai ales după masa de pomenire organizată de Cestahovskyi, lângă mormântul poetului în ziua de 8 iulie 1861 când pe Muntele lui Taras (muntele Cernecea – M.T.) s-a adunat atâta lume, încât a acoperit întreg muntele.¹⁰⁶

⁹⁹ *Письма Честайвського писані в 1861-у году о похоронах поэта Шевченка*, в „Київська старина”, 1898, № 2, сс. 112, 184.

¹⁰⁰ Myhailo Lazarevskyi (1818-1867) – unul dintre prietenii apropiați al lui Șevcenko, care îl ajuta material și se interesa de amnistia poetului.

¹⁰¹ *Письмо начальника каневської уездної проліції київському губернатору о слухах вокрун могили Т.Г. Шевченка і діяльність Честайвського в Каневі* – в *Смерть і похорони Т.Г. Шевченка*, Академіяздат, Київ, 1961 p. c. 103.

¹⁰² Se referă la poemul istoric *Noaptea lui Taras*, scris în noiembrie 1838, la Sankt Petersburg, poem care glorifică victoria cazacilor, conduși de hatmanul Taras Fedorovici Treasylo, asupra oastei nobililor polonezi.

¹⁰³ *Письмо київського генерал-губернатора, начальника III отдела о событиях в г. Каневі, связанных с могилою Т. Г. Шевченка* в *Смерть і похорони Т.Г. Шевченка*, Академіяздат, Київ, 1961 p. сс. 115-116.

¹⁰⁴ *Ibidem*, p. 103.

¹⁰⁵ *Haidamacii* – primul roman istoric, în versuri, ucrainean, scris de T. Șevcenko în anul 1838, în care glorifică răscoala țăranilor din anii 1768-1769, condusă de Ivan Honta și Maksym Zalizneak.

¹⁰⁶ Тараган-Берега, *op. cit.* p. 112.

În raportul oficial, trimis de comandantul poliției din Kaniv, către generalul-gubernator al Kievului scrie: „Sămbăta trecută mormântul lui Taras Hryhorievyci Șevcenko a fost înconjurat de o mulțime de oameni. S-au adunat peste o mie de persoane...”¹⁰⁷.

După cum reiese din cele notate de pictorul Cestahovskyi, cifrele raportate de comandantul poliției din Kaniv sunt exagerate: „După parastas preoții (de aici reiese că nu toți preoții țineau partea moșierilor – M.T.) și poporul creștin s-au retras în pădurea Pekarskaia, la o verstă¹⁰⁸ și jumătate, de la mormântul lui Taras... Au servit masa vreo patru sute cincizeci de oameni...”

Îngroziți de zvonurile despre cuțitele din mormântul lui Șevcenko, moșierii încearcă să tragă un semnal de alarmă cu privire la adunarea de lângă proaspătul mormânt al acestuia, mai ales moșierul Nykodym Parceavskyi (care nu a vrut să-i vândă poetului o parcelă de pământ pe care să-și construiască o casuță) își vărsa întreaga ură, față de Șevcenko, asupra pictorului Cestahovskyi, pe care-l pândește cu dorința de a-l prinde pe pământurile sale, de a-l lega și trimite la Kiev ca pe un instigator la revoltă¹⁰⁹.

În urma influențelor moșierului Nykodym Parceavskyi asupra comandantului poliției din Kaniv, Manastyrskyi, acesta deschide un dosar pe numele pictorului, pe care îl trimite guvernatorului kievean. În urma acestor demersuri, începând din 15 iulie, Cestahovskyi se află sub stricta supraveghere a poliției. Mai mult de atât comandantul poliției cere și un mandat de arestare pe numele lui Cestahovskyi pe care îl obligă să semneze că nu va părăsi Kanivul¹¹⁰.

Însă cu toate aceste măsuri de prevenire, zvonurile devin și mai înspăimântătoare, zvonuri care încep să-le aducă aminte moșierilor de sângeroasa noapte descrisă în poemul *Noaptea lui Taras*. Despre asta mărturisesc documentele poliției, mai ales despre faptul că în județul Kaniv s-au format „trei haite de țărani, gata pregătiți să vină în oraș pentru a-i ucide pe moșieri...”¹¹¹.

Conform unui raport oficial, între 15 august și 1 septembrie, trebuiau să sosească la Kaniv „din Zaporijea, din Ciornomoria, de la Dunăre și din Sankt Petersburg mii de cazaci, pentru a îndeplini poruncile lăsate de Taras Șevcenko. Vor veni atâția, încât nu vor avea loc în oraș. Această veste îi neliniștește într-atât de mult pe moșieri, încât aceștia cer guvernatorului din Kiev să trimită soldați, pentru paza și apărarea lor. După părerea comandantului poliției județului Kaniv, batalionul regimentului Aleksopolk, care se afla în apropierea Kanivului, nu va putea face față răsculaților, și că ar mai fi nevoie de trei companii de infanterie¹¹².

În urma neîncetatelor rapoarte, generalul-gubernator îi ordonă colonelului de jandarmi, Hrybovskyi, să cerceteze, în secret, despre complotul ce se pregătește și care sunt intențiile acestui complot, iar dacă cele raportate se adevăresc, atunci să-i percheziționeze și să-i aresteze pe vinovați. În urma cercetărilor făcute, colonelul Hrybovskyi prezintă generalului-gubernator un

¹⁰⁷ *Письмо старшого засідателя каневської уездної поліції ківському губернатору о діяльності Честаховського в Каневі 18 юля 1861 г. – в Смерть і похорони Т.Г. Шевченк*, Академіядат, Київ, 1961 р, с. 112.

¹⁰⁸ Versta – unitate de măsură pentru distanțe folosită, în acele vremuri, și în Ucraina, egală cu 1,067 km.

¹⁰⁹ *Письма Честахівського*, все там, с. 190.

¹¹⁰ Тараган-Берега, *op. cit.* p.112.

¹¹¹ *Ibidem*.

¹¹² *Ibidem*.

raport de 180 de pagini, la care adaugă cărțile scrise de Taras Șevcenko, pe care pictorul Cestahovskyi le-a împărțit țăranilor. Este vorba de *Hamalia*, *Psalmii lui David*, *Noaptea lui Taras* și *Plopul*. De asemenea îl obligă pe Cestahovskyi să-i răspundă la 15 întrebări. Pictorul respinge acuzațiile care i se aduc. Neavând motive să-l aresteze, îl obligă să părăsească Kanivul și să se prezinte la generalul-guvernator care, la rândul său îl obligă să părăsească Kievul și să se întoarcă la Sankt Petresburg.¹¹³

Iryna Bilyk scrie spre sfârșitul secolului al XIX-lea, un articol intitulat *Тривога над Могилою Шевченка* (*Alertă deasupra mormântului lui Șevcenko*) în care neagă orice complot împotriva moșierilor, aducând argumente că totul a fost doar o născocire a țăranilor, ajutați de spaima moșierilor, preoților și funcționarilor. Moșierul Nykodym Parceavskyi care îl ura pe pictorul Cestahovskyi, dădea poliției tot felul de informații false. Generalul Guvernator al Kievului, după cercetările efectuate, a ajuns la concluzia că nu a fost niciun complot împotriva moșierilor și că totul a fost doar o panică neîntemeiată. Toate aceste zvonuri s-au terminat cu arestarea țăranului Osyp Halaburda, din Troșcin, a orășeanului Zahar Doroșenko, din Kaniv și a matrosului în rezervă Trusenko, dar aceștia trei, fiind găsiți nevinovați, au fost eliberați imediat.¹¹⁴

¹¹³ *Ibidem*. P. 113.

¹¹⁴ Ірина Білек, *Тривога над свіжою могилою Тараса Шевченка*, в «Український журнал», 1986, № 10, сс. 49-89.

FOLCLOR

Geta Petrețchi
(*Rona de Sus, Maramureș*)

OBICEIURI, DATINI ȘI TRADIȚII LEGATE DE SĂRBĂTORI RELIGIOASE DE IARNĂ LA UCRAINENII DIN RONA DE SUS, JUDEȚUL MARAMUREȘ

Obiceiul cuprinde niște reguli nescrise care, aplicate îndelung și continuu, sunt considerate ca având forță juridică. Ca sinonim are termen de cutumă.

Pe teritoriul unei țări, unei zone sau localități, norme de drept nescrise, transmise din generație în generație de-a lungul istoriei, a formării unei etnii, a unui popor într-un teritoriu determinat, obiceiurile au început să fie transformate de puterea de stat în norme scrise în măsura în care conținutul lor corespundea intereselor comunității.

Dacă un obicei, o datină rezistă mai multe secole, ele devin tradiție. Termenul provine din limba latină-tradiția = transmite și cuprinde ansamblul de concepții, obiceiuri, credințe, datini care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale-popoare, națiuni și care se transmit din generație în generație. De aici fac parte valorile cultural estetice și etice, creația artiștilor și a oamenilor de seamă ai acelei comunități.

Tradiția cultivă respectul față de înaintașii noștri care trebuie să fie continuată și ridicată pe plan superior în interesul păstrării „rădăcinilor” noastre sociale care ne definesc.

Cu cât o tradiție mai veche este păstrată în prezent, cu atât valoarea ei sporește și identitatea noastră este mai stabilă în timp.

Sfârșitul anului calendaristic și începutul Noului An sunt marcate prin mai multe sărbători religioase ale ucrainenilor care respectă calendarul de stil vechi-Iulian.

Astfel, după terminarea muncilor de toamnă, intrăm în șirul sărbătorilor de iarnă. Pe data de 13 decembrie ucrainenii își sărbătoresc patronul spiritual, pe Sf.Andrei care a creștinat lumea slavă.

Noaptea din ajunul Sf. Andrei este destinată unor obiceiuri, poate antecreștine care să asigure protecție oamenilor, animalelor și gospodăriilor. Țăranii ucraineni le-au pus sub oblăduirea acestui sfânt, tocmai pentru că ele trebuie garantate de autoritatea și puterea sa.

Cea mai mare sărbătoare de la începutul iernii este Sf.Nicolae (19 decembrie).

Pentru această sărbătoare oamenii se pregătesc în mod deosebit prin aranjarea casei, cadovisirea copiilor, pregătirea bucatelor special și-i cântă lui Sfintului Nicolae un cântec în limba ucraineană care spune că:

„Cine îl iubește pe Sfântul Nicolae,

Cine îi slujește lui,
Pe acela Sfântul Nicolae
Îl ajută în orice ceas,
Nicolae, Nicolae.

Oricine aleargă la dânsul,
Și-l cheamă întru ajutor.
El din orice necaz va ieșii teafăr,
Îi va ocroti trupul și sufletul.
Nicolae, Nicolae.

Nicolae, roagă-te pentru noi,
Te rugăm cu lacrimi.
Noi te vom cânta sincer,
Numele tău vom proslăvi
În veci, în veci.”

Urmează sărbătoarea Sf. Ana care corespunde cu solstițiul de iarnă (21 decembrie). În seara anterioară, mamele spală copiii, fetelor le tund vârfurile pletelor spunând, „cum crește ziua începând cu mâine, așa să-ți crească părul și corpul”. Toate doamnele și domnișoarele cu nume de Ana sunt feliitate, vizitate de rude și li se dau daruri.

Cea mai însemnată sărbătoare de iarnă este Crăciunul. Începând de la Sf. Nicolae începe să se colinde la biserică și să se pregătească formația de colindători numită „Koleada”(Irozii-Viflaimul – *vezi foto 1 și 2*), unde băieți de diferite vârste se adună în casa unuia dintre ei sau la casa parohială și încep repetițiile scenetei.

Distribuția se păstrează aceeași mai multi ani: 2 îngeri-băieți mai tineri , 4 păstori, 3 regi, 1 suflet curat, 1 moș și 1 jid. În toate cele trei zile de Crăciun ei umblă din casă-n casă vestind nașterea Domnului prezentând sceneta respectivă.

Pentru această sărbătoare creștină toate familiile se pregătesc în mod special. Mai întâi: cei care nu sunt acasă, caută să vină, mai ales dacă sunt în altă țară, pentru că aceasta este sărbătoarea familiei unite. Cel mai important moment din toată sărbătoarea este „Cina Sfântă” din ajunul sărbătorii (Crăciunului). Gospodinele pregătesc 12 feluri de mâncare, toate de post și mai ales să fie gătite din produsele obținute în gospodăria proprie: fasole, ciuperci, grâu, bob, cartofi, porumb. Se prepară trei feluri de mâncare: picantă, condimentată și dulce.

Astfel: ciorba de ciuperci, ciulama de ciuperci, fasolea păstâi cu usturoi, fasolea cu prune, varză călită, bob fiert cu ulei și usturoi, colivă, porumb fiert, gomboți cu nucă, clătite cu gem sau varză, salată de cartofi, pește prăjit, grâu fiert cu miere.

Casa este împodobită cu ramuri de brad (nu toți fac pom de iarnă); pe masă se pune otava (fân) pentru că Isus Hristos s-a născut în fân, picioarele mesei se leagă cu un lanț pentru ca familia să fie unită tot anul următor. Înainte de cină, capul familiei împreună cu toți cei prezenți

rostesc în cor rugăciunea „Tatăl Nostru” și amintesc pe toți cei plecați din această lume ca Dumnezeu să le dea și lor odihnă și pace veșnică. De cum se face seara, copii pornesc să colinde-mai întâi pe la rude și apoi pe la ceilalți vecini și cunoscuți. Pe la orele 11 seara toți cei mari se duc la Biserică pentru a asista la slujbă și apoi în toate cele trei zile de sărbătoare se umbla la Biserică, iar seara la colindat. Aceste trei zile de sărbătoare ale Crăciunului aduc liniște și pace în casele oamenilor.

Pe data de 13 ianuarie se sărbătorește Anul Nou după calendarul Iulian. Dacă este ziua de post (miercuri, vineri) se pregătesc mâncăruri de post ca și la Crăciun. De Anul Nou oamenii manifestă toată recunoștința pământului, animalelor domestic - ca și sursă a existenței noastre. Oamenii dovedesc cultul pentru animale, crezând că în această noapte ele „vorbesc”

Pentru a le mulțumi, le dau mai întâi acea otavă de pe masa ce a fost pusă pe masa din seara de Crăciun, iar apoi hrană destulă și apă pentru că animalele nu-și pot lua hrana decât ce primesc.

Pentru a cunoaște dacă toți membrii familiei vor trăi anul următor, se pune pe mai (cu care se pranică hainele în apă curgătoare), cărbuni aprinși în ordinea vârstei celor din familie. A cui cărbune rămâne întreg, el va trăi, dacă se face cenușă, va muri.

Fetele ies afară și ascultă din ce parte a satului aud lătratul câinelui, din acea parte va veni pețitorul.

Dacă primul grup de urători vor fi băieți, vaca va fâta un tăuraș, dacă vor fi fetele, vaca va fâta junincă.

În ajunul Anului Nou nu este bine să dai ceva din casă ci numai să primești. Să cauți să nu împrumuți nimic.

În seara de ajunul Botezului Domnului, 18 ianuarie după ce toată ziua credincioșii au petrecut în post, se așează la masă unde se servește mâncarea tot de post, de regulă 2-3 feluri.

A doua zi la Praznicul Botezului Domnului, 19 ianuarie, după Sf. Liturghie, credincioșii participă la Sfințirea mare a apei, unde dacă este gheață pe apă se pregătește spărgându-se gheața în forma Sf. Cruci pentru a se putea oficia aceasta așa cum se cuvine. După ce au așteptat sosirea preotului cu lumânarea pe la casele lor (la sfințirea caselor) și după ce au condus preotul prin curte, cel mai în vârstă cu lumânarea aprinsă mai ocolește grajdul și chiar anexele gospodărești. Tradițiile reprezintă cel mai de preț tezaur lăsat de strămoșii noștri și avem datoria de a-l lăsa moștenire urmașilor noștri, iar jocul, cântecul, portul tradițional, reprezintă cartea noastră de vizită în lume.

„Pentru a ști cine suntem, trebuie să învățăm cine au fost strămoșii noștri.”

*Foto
1, 2:
ViŃlaemul
din Rona de
Sus*

Foto 3 -4: Corul din Rona de Sus

Lucreția Semeniuc
(Sighetu Marmăției)

UCRAINENII DE PE VALEA RUSCOVEI ÎNTRE TRADIȚII ȘI MODERNITATE

*„Trăiesc, precum un râu buimac de mult,
Și liniște nu am măcar de leac,
În fuga-mi nebunatică privirea
Arunc asupra ăstui tragic veac.*

*Încerc să tălmăcesc mereu din fugă
Trecutul și de-acum ce va mai fi
Și tot ce pe pământ sălășluiește
Ca un izvor de apă vie și...”*

Ștefan Tcaciuc

1 septembrie 1986. Început de toamnă aurie cu melancolii, umbre alungite, reverii și dureri vagi. Cu frunze-flori într-o simfonie a metamorfozelor.

Era o zi caldă și blândă când am ajuns la intersecția de unde începea Valea Ruscovei; un drum nou pentru mine din punct de vedere geografic și nu numai...eram o tânără dăscăliță, aveam doar 19 ani, repartizată la școala din Poienile de sub Munte. De aici și până la granița cu Ucraina (atunci era Republica Socialistă Sovietică Ucraineană – parte componentă a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste) sunt așezate cele trei localități cu populație ucraineană: Ruscova, Repedea și Poienile de sub Munte.

Mărturisirile arheologice și lingvistice arată că o populație slavă de răsărit s-a așezat în nordul României actuale încă din sec. al XVI-lea, trăind alături de populația autohtonă românească. Satele locuite azi de ucraineni sunt menționate în documentele istorice din secolele al XIV-lea și al XV-lea. Cărturarul Ioan Mihalyi de Apșa, în nota sa la diploma din 26 martie 1419, enumerând satele menționate în document, inclusiv Poienile de sub Munte, arată că acestea au hotarele după cele din 1353, făcând referire la vechimea așezărilor respective.

Toate aceste date le-am aflat mai târziu de la profesorul de istorie Bela Songott, un desăvârșit cunoscător al localității, un intelectual valoros care, prin scrierea monografiei, conferă comunei natale o identitate exemplară.

Această lucrare am luat-o drept reper în studiul meu bazat, în cea mai mare parte, pe ceea ce nu poate fi înlocuit cu nimic - **experiența**.

Așadar îmi voi continua călătoria.....într-o lume mirifică, cu oameni minunați, cu fapte eroice și întâmplări cutremurătoare, cu tradiții originale păstrate și transmise cu sfințenie din generație în generație.

În anul 1986 România trăia apogeul ororilor epocii comuniste. Și ucrainenii de pe Valea Ruscovei făceau parte din același sinistru scenariu.

Nu existau mijloace de transport. Autobuzul circula o dată pe zi la o populație a Văii Ruscovei de aproape 20 000 de oameni. Am așteptat să vină „minera” (autobuzul care ducea oameni la mină). Deși era plin și acesta, am fost invitați să urcăm. Era un grup de oameni care se întorceau din mina de la Borșa. Făceau zilnic 100 de km. și lucrau în trei schimburi. M-am uitat la chipul lor obosit și schimonosit de nesomn și oboseală...oameni tineri cu fețe bătrâne care ne zâmbeau binevoitor și care mai aveau puterea să râdă și să glumească, cred?! (vorbeau o limbă necunoscută mie atunci).

Am simțit că am intrat într-o lume nouă. Nu înțelegeam de ce era cu totul altfel doar nu făcusem decât 60 de km. de la Sighet. Dar, cum totul este interconectat și are un sens, simțim când suntem aproape de misiunea noastră pe care destinul ne-a hărăzit-o. Atunci, tot ceea ce făceam și simțeam **se molipsea de energia entuziasmului.**

Am ajuns la școală, în centrul localității – o clădire mare și frumoasă.

Despre prima formă de învățatură publică în Poienile de sub Munte se pomeneste în a doua jumătate a sec.al XIV-lea (după 1353) și prima jumătate a sec.al XV-lea (1411). Atunci sub dealul popii s-a construit o mica capelă.” adica, o școală confesională (bisericească).

Învățătura de carte s-a făcut în cadrul parohiei până în anul 1869, când în comună, s-a construit și s-a dat în folosință o clădire pentru școala primară, confesională. Această clădire a fost demolată în anul 1999.

Învățătorii de după 1869 și până la începerea Primului război mondial erau (două fete) se numeau TONITO sau BUCHER. Elevii acestei perioade purtau numele de OȘKOLNEKE. Învățătura era identificată cu BUKELE, adică literele sau alfabetul. Se studia în limba UHRO-RUSNACĂ (ucraineană cu amestec de dialect maghiar).După terminarea primului război mondial învățarea s-a făcut numai și numai în limba română (PO VOLOSKE), limba maternă fiind interzisă.

În anii 1932-1934 directorul Nicolae Țițiriga, fiind primar al comunei, a construit o frumoasă școală de stat în zona Nejnei Krai, școală care a funcționat până în anul 2012 când a fost demolată. Pe locul acestei școli s-a construit azi o clădire modernă în care funcționează clasele de liceu.

În timpul celui de-al doilea război mondial, școlile au fost rechiziționate în scopuri de război, cursurile desfășurându-se pe la case particulare. S-a introdus ca limbă oficială și obligatorie, limba maghiară.

În 1945-1946 se redeschide școala Nejnei Krai, în cele două săli învățând peste 150 de elevi de diferite vârste în clasele I-VII. Cartea de căpătâi era ABETOVKA (un fel de abecedar tipărit în anul 1900 în Ungaria). Pentru clasele mai mari era CITANK , un fel de carte de citire.

În anul 1961-1962 a început construcția unei școli în centrul comunei.

Această clădire a suferit modernizări și extinderi în anul 1967, având în final un număr de 15 săli de clasă, 1 laborator, sală profesorală, bibliotecă, 3 birouri și 4 magazine.

În acest spațiu funcționează în prezent Liceul Tehnologic după ce de-a lungul vremii și vremurilor au funcționat pe rând: Școala elementară de 7 ani, Școala generală de 8 ani, Școala cu clasele I-X, Școala de Arte și Meserii, Liceul Tehnologic.

Am aflat cu surprindere că, deși nu era vreme de război, îmi voi desfășura și eu activitatea didactică tot într-o casă particulară, într-un cătun numit Misica. Existau mai multe posturi didactice detașate în diferite cătune, școala neavând suficient spațiu pentru a școlariza toți copiii. Localitatea avea atunci peste 11 000 de locuitori fiind cea mai mare comună din Maramureș și printre primele trei din România.

Urma să-mi văd locul de muncă unde mă așteptau patru clase cu învățământ simultan. După indicațiile greu obținute (majoritatea cetățenilor nu vorbeau limba română) am ajuns la o casă. O casă mare și frumoasă în comparație cu cele din jur care erau mai mult decât modeste, majoritatea semănând cu cele de la Muzeul Satului. Am intrat într-o încăpere de $\frac{3}{4}$ unde erau îngrămădite băncile, o masă și un dulăpior metalic. Pe o sobă din tablă fierbea dovleac, aroma lui se amesteca cu cea a merelor și cartofilor copti în jar iar aburul și fumul se așeza cuminte peste planșele didactice prinse pe pereți.

Gazda, un om între două vârste, m-a întrebat cine sunt. Vorbea bine românește (po voloske). Soția lui îmi zâmbea prietenos dar mi-am dat seama că nu înțelegea nimic din ceea ce spuneam (vorbea doar po ruske).

De ce spuneau că vorbesc po ruske și nu po ucrainske? Pentru că ucrainenii din Maramureș ca și cei din Bucovina Sudică au fost denumiți în diferite documente dar și în vorbirea curentă a celorlalte etnii sub numele de ruși, rusini sau ruteni. Așadar etnonimele rus, rusin, rusnac, rutean care desemnează un teritoriu, caracterizau la început, multe secole la rând, națiunea ucraineană precum și arealul ei. Începând cu sec.al XIX-lea, în limba română, prin lucrările de istorie, lingvistică se raspândește termenul firesc și natural de ucraineni iar cel de vlahi este înlocuit cu cel de români.

Prima zi de școală, 15 septembrie. O așteptam cu o emoție greu de explicat...o emoție în care era amestecată teama și curiozitatea. Au venit toți copiii la școală. Au auzit că vor avea o ucelilka (învățătoare) nouă. Erau însoțiți de părinții lor. M-au așteptat afară, în curte, mai bine zis în curtea gospodarului, într-un peisaj de toamnă superbă. Până m-am fâstâcit eu să-i salut, au făcut-o ei. M-au salutat cu respect în limba ucraineană și limba română. Am răspuns, ușor stânjenită, doar în limba română... I-am întrebat dacă vorbesc românește și dacă ne putem înțelege. Bărbații vorbeau mai bine; au învățat muncind alături de români.

Alături de agricultură și creșterea animalelor, considerate pe drept cuvânt, ocupații de bază și totodată tradiționale, locuitorii comunei au practicat și ocupațiile, așa-zise secundare, între care pe primul loc este lucrul la pădure, devenit, odată cu intensificarea exploatării lemnului, chiar o ocupație foarte importantă și menținută ca atare și-n zilele noastre. Fondul forestier al localității Poienile de sub Munte este impresionant, reprezentând mai mult de jumătate din suprafața totală a comunei. Așa cum subliniază etnograful și istoricul Mihai Dăncuș „viața butinarilor era deosebit de grea, aceștia trăind în izolare și mizerie, locuind în colibe special amenajate, iar accidente de muncă făceau parte și ele din viața lor.

O altă ocupație vremelnică pe Valea Ruscovei, în perioada comunistă, a fost și mineritul. Mulți dintre poienari fiind oameni nevoiași, au îmbrățișat această meserie grea, dar foarte bine retribuită.

Din aceste categorii sociale făceau parte și părinții elevilor mei. Din discuții am aflat că fiecare dintre cei prezenți aveau 3-4 copii în cele patru clase pentru că cea mai puțin numeroasă familie avea 5 copii, celelalte aveau 7, 9, 11 copii. Era o mamă ce părea foarte tânără, care mi-a spus, foarte mândră că are 27 de ani și deocamdată 7 copii, sănătoși și frumoși.

Poienile de sub Munte era și încă este localitatea cu cea mai numeroasă populație ucraineană din județul Maramureș dar și din țară. De-a lungul existenței sale, comuna a avut o creștere continuă a populației, exceptând perioada celor două războaie mondiale și a marilor epidemii ce s-au abătut asupra acestei zone. O explicație specifică a persistenței unei populații numeroase a fost sporul natural ridicat, natalitatea din comună depășind, aproape mereu, media pe județ și provincie.

Unul dintre părinți m-a privit și a spus „**nu veți sta mult la noi...aici, la noi nimeni nu stă mult....**” Am simțit în vocea și privirea lui dezamăgire, amărăciune, dezolare. Am răspuns repede: „Am să rămân...”. Avea aceeași privire. Nu m-a crezut. Nici eu nu am crezut...

În anii 1986-1989 învățământul din Poienile de sub Munte avea un personal foarte numeros ce își desfășura activitatea didactică în patru școli generale: Școala generală nr.1 cu clasele I-X, care era școala coordonatoare și alte 3 școli generale cu clasele I-VIII. Doar la Școala nr. 1 erau 51 de profesori și 42 de învățători și o educatoare. Director era Songott Bela, profesor de istorie. Până la generalizarea învățământului de 8 ani școlile au funcționat doar cu limba de predare ucraineană. Pe parcurs se înființează, tot mai multe clase, atât în ciclul primar cât și în cel gimnazial, clase cu predare în limba română, o perioadă lungă de timp funcționând concomitent ambele secții. La cerea părinților, pe motiv că elevii ucraineni întâmpină greutăți la examenele de admitere în licee, tot mai mulți copii trec la secția română. Ultimele clase gimnaziale cu predare în limba ucraineană au funcționat până în anul 2009, în prezent având doar două posturi la învățământ primar cu predare în limba ucraineană. Toți elevii studiază limba maternă ca disciplină de învățământ, 3-4 ore pe săptămână.

Clasele I-IV din cătunul Misica la care urma să lucrez erau secție română. Totuși copiii nu vorbeau românește; nici măcar cei din clasa a patra (am aflat că avuseră o învățătoare localnică, ucraineană, care vorbise mai mult cu ei limba maternă).

După discuțiile cu părinții am intrat în clasă. Doar eu și cei 21 de copii care s-au așezat cuminti în băncile mult prea mici și mult prea îngrămădite. Zeci de ochi frumoși, mari și albaștri, mă priveau curioși și eu...nu știam cum să răspund acestor priviri?

Brusc mi-am dat seama că tot ce învățasem în sute de ore de pedagogie era foarte puțin, că munca dascălului este plină de imprevizibil. Trebuia să găsesc o cale de comunicare, alta decât banalul cod semantic al limbajului verbal.

Le-am adus manual. Erau noi doar câteva, totuși le-au răsfoit curioși. Nu aveau caiete. Aveau câteva foicele, bucăți de creioane pe care le împărțeau cu frații mai mari, bucăți de gumă de șters (am văzut ulterior cum mușcau cei mari din guma de șters pentru a da o bucată și fratelui

sau surorii mai mici). Mai aveau în pungulițe sau buzunare nuci – drept mâncare pentru școală. O fetiță s-a ridicat sfioasă și mi-a așezat două nuci pe masă. Erau încă învelite în coaja verde. Am văzut și mâinile lor care erau maro-verzui și lăsau amprente pe foile albe. Atunci mi-a venit o idee....

Am ieșit afară, ne-am așezat pe iarbă și i-am ajutat să curețe nucile, erau destule, aveam acum și eu mâinile maronii. Alegeam cu grijă miezul alb strivit între două pietre. Au fost cele mai dulci nuci pe care le-am mâncat vreodată!

Se uitau la mâinile mele. Le-am așezat lângă ale lor. Erau la fel de colorate. Am adus o bucată de carton alb și ne-am amprentat mâinile într-un cerc....mâinile mele le-au așezat în mijlocul cercului, am așezat planșa pe peretele clasei.

Am înțeles că îmi atinsesem cel mai important obiectiv din acea zi de școală, din acel an școlar, din cariera mea de dascăl. **Am fost acceptată în viața lor.** Și era doar prima zi de școală, prima din cei 13 ani de activitate petrecuți în acel cătun.

Anii 1980-1989 reprezintă ultima etapă a regimului comunist din România, când, din cauza crizei economice, s-a degradat puternic nivelul de trai al populației care suferea din ce în ce mai mult de foame, frig, lipsa curentului electric.

Toate aceste greutăți apăsau și umerii ucrainenilor din Maramureș. La Poienile de sub Munte existau trei lumi paralele: săracii-care reprezentau majoritatea, bogații (mai bine zis îmbuibății) – cei care trăiau bine exploatând sărăcia celorlalți și intelectualii-care făceau muncă de apostolat.

Am cunoscut oameni de marcă printre cadrele didactice și nu numai. De-a lungul vremii până în zilele noastre mulți ucrainenii și-au adus contribuția la dezvoltarea comunităților în care traiau activând în toate domeniile: economie, cultură, afaceri, învățământ, politică, e.t.c.

Acest tablou al vieții sociale, în culori și nuanțe când șterse când țipătoare, m-a făcut să rămân la Poienile de sub Munte. Să rămân – așa cum promisesem în prima zi de școală acelor părinți și copii care își puneau speranța în fiecare dascăl care venea că ar putea să-i ajute să-și schimbe viața.

Copiii veneau pe rând la școală. Nu aveau decât un rând de haine iar încălțăminte era comună pentru 2-3 frați. Când mama le spăla hainele atunci lipseau. În celelalte zile veneau cu plăcere la școală. Veneau dimineața cu ochii limpezi și curioși. Se culcau seara devreme. Majoritatea nu aveau curent electric. Nu aveau televizoare. Unii aveau radio.

Și pentru că se culcau devreme erau odihniți, foarte receptivi și foarte cuminți. Erau foarte atenți la tot ceea ce le spunea *ucetilka* (tovarășa învățătoare).

Îmi găseam masa plină de mere și nuci pe care le mâncam împreună în pauze. Într-o zi am primit de la o fetiță un ou de găină. L-a scos din buzunar și l-a așezat cu grijă lângă geanta mea. Voia să-mi aducă ceva deosebit, zicea mama ei, pe care am întrebat-o dacă nu cumva luase oul direct din cuibar, fără știrea ei. Nu. Contribuise și dânsa la actul ilicit.

În fiecare zi mă încărcam cu energia lor. Debordau de veselie și drăgălășenie. Aveau obraji roșii ca focul când veneau iarna prin gerul dimineții. Cei care stăteau mai sus de școală veneau pe schiuri. Erau cei mai buni schiori din județ (cel puțin!!!). Schiurile din lemn erau

cioplite de ei, legate cu ațe de cizmele din plastic, cizme care uneori crăpau la ger. Coborau pante abrupte ducând într-o mână geanta iar în cealaltă oala cu lapte, fără să verse o picătură.

Duminica mergeau, alături de părinți, la biserică. Mă uitam cu dragoste și respect la mamele care-și duceau copiii la biserică așa cum în fiecare zi îi aduceau la școală. Ascultând cu răbdare cuvântul lui Dumnezeu învățau să fie disciplinați. Preotul le deschidea sufletul și le oferea liniștea sufletească necesară la școală, unde, dascălul le deschidea mintea. Mintea și sufletul căutau apoi înțelepciunea.

Au venit sărbătorile de iarnă. Crăciunul, ținut pe rit vechi. Localitatea prindea mai multă viață în preajma sărbătorilor. Din puținul pe care îl aveau își cumpărau haine frumoase și bucate alese. Ei dădeau sărbătorilor, în primul rând, însemnătatea religioasă dar și cea pe care o dă cuvântul *sărbătoare*, în latină *servatoria* însemnând *a păstra, a conserva, a respecta*.

Sărbătorile creștine aveau un loc important în viața ucrainenilor iar Biserica un rol dominant în comunitate deși comunismul i-a minimalizat importanța și a încercat să-i îndepărteze pe oameni de Dumnezeu.

Mergeau duminica la Biserică ca o evadare din calvarul grijilor zilnice. Aici era locul unde toți erau egali, unde părinții și copiii se simțeau protejați și apărați.

În noianul de datini și obiceiuri tradiționale practicate cu ocazia sărbătorilor de iarnă, un loc principal îl ocupă colindatul. Era obiceiul care antrena întreaga obște sătească fie primind colindători fie colindând.

La Poienile de sub Munte iernile erau grele și totodată frumoase. Erau ierni adevărate care îmbrăcau satul în haina imaculată a zăpezii. Era atât de multă zăpadă încât se făceau adevărate tunele pentru a putea circula.

În acest peisaj, pe care natura îl pregătea parcă anume, aveau loc nunțile. Nunți tradiționale cum nu am văzut în alte locuri. Tineri îmbrăcați în port popular care păstrau cu sfințenie un ritual din străbuni. Nunta era prilej de bucurie și comuniune.

Nunta și înmormântarea aduceau oamenii împreună. Erau prilej de trăiri puternice menite să unească sufletele și să statornicească sentimentul apartenenței la comunitatea din care făceau parte.

La fel de frumoase și interesante erau sărbătorile de primăvera, în mod special sărbătorile Pascale. Înainte de Paște erau șapte săptămâni de post și rugaciune pentru toată lumea: copii, tineri, bătrâni. După această perioadă era mult mai așteptată ziua de sărbătoare care aducea haine noi și mese îmbelșugate. Deși era o perioadă grea, cu alimentele de baza raționalizate, toți oamenii, de la cel mai sărac la cel bogat, aveau de Paște traista sau coșul plin.

Ce aveau deosebit ucrainenii în aceste obiceiuri, care caracterizau și viața satelor românești, era modul în care se manifestau și trăiau evenimentele.

Tradiționala pască devenea simbol și căpăta sacralitate nu atât prin definiția ei biblică ci prin felul personalizat al plămădirii ei în fiecare casă de gospodar. Pasca, o pâine alba, mare, rotundă, cu multe ornamente de aluat deasupra. Fiecare gospodină se străduia s-o facă cât mai frumoasă. Toate, însă, aveau un element comun: un ornament sub formă de cruce.

La sfințit aceste pâini erau așezate pe iarba fragedă, pe fețe de masă, una lângă cealaltă.

Aveai imaginea unui lanț de cruci care se uneau în tradiție și credință. Aveai imaginea întreagă a sufletului acestor oameni. Era lanțul care nu constrângea, ci elibera spiritul și apăra identitatea unei etnii care se încăpățâna să existe în ciuda tuturor vicisitudinilor.

La o oră de istorie, vorbind despre minoritățile din România am scris pe tablă așa cum era scris în manual: trăiesc alături de români: maghiari, germani și alte naționalități. Un elev m-a întrebat de ce nu sunt menționați și ucrainenii. Știam răspunsul. Era simplu să-i spun că ucrainenii sunt mai puțini față de cei menționați. Mi-am dat seama că acest răspuns nu era corect. Am realizat că am făcut o greșală de care îmi era rușine și pe care nu am mai repetat-o, am corectat și am scris: în România trăiesc ucrainenii, maghiari, germani și alte naționalități.

Valoarea umană nu este concretizată în cantitate, ci în calitate. Identitatea unui popor nu o definește numărul oamenilor ci personalitatea acestora.

În anul 1989 cade dictatura comunistă din România. Se instaurează așa zisa democrație originală în țara noastră, cea care aduce, și în viața ucrainenilor din România, un suflu nou în viața economică, socială, culturală și politică.

În plan cultural-științific, ucrainenii desfășoară o activitate susținută după 1990.

Ia ființă Uniunea Ucrainenilor din România care, în baza unui plan al proiectelor culturale organizează o serie de festivaluri, unele devenite tradiționale, simpozioane științifice, expoziții de pictură și grafică, prezentări de cărți, întâlniri cu personalități și oameni de cultură din Ucraina. Majoritatea activităților au ca obiectiv marcarea principalelor evenimente religioase sau menținerea unor tradiții importante ale comunității locale; sărbătorirea poetului național Taras Șevcenko, festivalul de folclor și colinde ucrainene, festivalul de poezie ucraineană.

Și viața locuitorilor de pe Valea Ruscovei se schimbă radical. Și în această perioadă, ca de altfel de-a lungul istoriei, ucrainenii trăiesc alături de români în agonie și extaz.

Căderea comunismului a adus multe speranțe și multe iluzii. Oamenii și-au câștigat libertatea de exprimare și mișcare dar și-au pierdut locurile de muncă. Au magazine cu produse alese, nu au putere de cumpărare. Au posibilitatea de a alege școli și facultăți. Doar cei mai înstăriți pentru că învățământul de stat este mai scump decât cel particular.

În Poienile de sub Munte au rămas cele trei lumi: săracii-sunt încă mulți, bogații și intelectualii care continua să facă apostolat.

Localitatea s-a modernizat mult. Nu mai sunt cătune fără curent electric. Nu există case fără televizor. Există internet iar telefonie mobilă ajunge pe toate dealurile și văile localității.

Îmi întâlnesc foștii elevi din Misica. Ca majoritatea tinerilor din localitate lucrează prin occident. Au case mari, chiar prea mari. Poate așa compensează înghesuiala în care și-au trăit ei copilăria.

Azi am elevi copiii elevilor mei. Frumos îmbrăcați și alinați. Majoritatea cu stare materială bună și foarte bună. Acum sunt foarte puține școli în cătune. Elevii vin la școala mare cu microbuzele școlare. Primesc hrană de la școală, primesc și de-acasă. Au rechizite gratuite și manuale noi. Și totuși, caut sclipirea aceea de bucurie pe care o vedeam zilnic în ochii părinților lor. Nu există! Au ochii stinși și obosiți de la televizor, calculator, tabletă. Deși, material nu le lipsește mai nimic, au sufletul gol... golul pe care-l lasă părinții plecați departe la muncă. Au, de

multe ori, privirea pierdută și gândul le fuge la mii de kilometri. Sunt prea mici să înțeleagă sacrificiul pe care părinții lor îl fac pentru ei.

Nu știu să se joace împreună. Nu au nevoie de prieteni reali, au mult mai mulți în lumea virtuală. Nu mai visează să fie Zâna Bună sau Făt-Frumos. Vrea să fie Distrugătorul care se împrietenește cu un Monstru.

Nici sărbătorile nu mai sunt ce-au fost. În primul rând astăzi nu mai avem iarnă! Miile de instalații electrice nu pot înlocui lumina din albul zăpezii și e tot mai gri Crăciunul cu ploii, inundații și noroaie.

Și totuși, Dumnezeu nu și-a întors fața de la ucraineni. La Poienile de sub Munte liniștea sufletească vine încă din rugăciune, din glasul colindelor, din simfonia culorii portului popular.

Alături de acești oameni am învățat ce înseamnă modestia, prietenia, dragostea de semenii, respectul pentru datini. M-au învățat să le iubesc portul și obiceiurile. M-au primit cu dragoste și respect în casele lor, în Biserica lor frumoasă ridicată cu multă sudoare în vremuri grele. Mi-au încredințat cel mai prețios bun pe care-l aveau – COPIII. M-am întrebat cum aș putea eu răsplăti această comunitate care m-a format ca OM și m-a desăvârșit ca DASCĂL, unde am învățat alfabetul demnității și omeniei?

Simplu. Așa cum mi-au cerut în prima zi. Să rămân alături de ei și să-mi fac meseria cu simț de răspundere. Să conduc destine și să schimb mentalități și să imprim comunității de azi un curs modern.

Să am grijă ca în fiecare zi de Paște să existe pasca așezată pe iarba fragedă formând un lanț de cruci care se unesc în credință și tradiție. Un lanț care nu constrânge ci eliberează spiritul și apără identitatea unei etnii care se încapățânează să existe în ciuda tuturor vicisitudinilor.

Larisa Petrețchi
(Sighetu Marmăției)

OBICEIURI DE NUNTĂ ÎN LOCALITATEA RONA DE SUS

Pregătită în cele mai mici amănunte și ținând cont de toate detaliile, în Rona de Sus, nunta încă se mai face după reguli nescrise, transmise din generație în generație. De la pregătirea zestre și a costumelor și până la alegerea „nănașilor” sau chemarea la ceremonie, nunta este un ritual spectaculos, cu tradiții, obiceiuri și superstiții captivante.

Pregătită din timp de tineri și de părinți, nunta urmează și astăzi unele dintre vechile obiceiuri tradiționale. Și astăzi obiceiul împodobirii steagului de nuntă, cu eșarfe și clopoței, este practicat.

Căsătoria, prin întregul proces al ceremonialului tradițional, reprezintă o schimbare a statutului relațiilor sociale ale individului, trecerea de la un sistem de relații de familie și de grup. Este o etapă existențială încărcată cu multe semnificații, suita de obiceiuri fiind menită să asigure trecerea celor doi tineri de la starea de fată și flăcău la categoria oamenilor maturi, a celor însurați. Nunta este o adevărată sărbătoare, ea implică întreaga comunitate, aproape tot satul ia parte la acest eveniment, pentru că este important atât pentru miri, cât și pentru sateni.

Peșitul

Spre deosebire de practicile moderne, când tânărul își cere singur mireasa în căsătorie, înainte, flăcăii trimiteau invitația prin purtători de cuvânt. Mireasa, însă, nu se lăsa lesne impresionată. Ea accepta abia a treia oară cererea în căsătorie.

Odată ce acordul a fost dat, zestre fetei este pusă în discuție, iar data logodnei este stabilită. De obicei, zestre care cuprinde pământuri, sămânță și animale este dată în avans, în timp ce materialele textile sunt aduse în noua casă după nuntă.

Cu această ocazie, cuplul decide rolul fiecăruia din cadrul ceremoniei, de exemplu, cine va fi primul domnișor de onoare. Prima treabă a domnișorului este de a aduna eșarfe, clopoței și alte obiecte necesare pentru steagul de nuntă.

Astăzi, peșitul se reduce la înțelegerea tinerilor între ei în privința căsătoriei și acordul formal al familiilor.

Logodna

În trecut, nunta începea cu ceremonia „credinței”. Conform tradiției, logodnicii mergeau la casa preotului pentru o obține binecuvântarea. Aici ei făceau schimb de verighete și „dădeau

mâna”, adică își făceau promisiunea de a se căsători. Ulterior, viitorii miri, domnișori și domnișoare de onoare, familia și prietenii apropiați merg în ultima duminică dinaintea nunții, la biserică, tinerii îmbracați tradițional, asculta logodna rostită de preot în biserică.

Steagul de nuntă și cununa miresei

În Rona de Sus, ca și în alte regiuni, se practică anunțarea nunții prin sat și împodobirea steagului de nuntă, simbol al vitalității și puterii masculine. În plus, maramureșenii pregătesc și „împletirea cununii” miresei, în cadrul unei petreceri a fetelor.

Cu o noapte înainte de nuntă, numită și seara steagului, domnișorul de onoare, însoțit de un grup de tineri și de muzicanți, merge la casa mirelui cu steagul, pentru a dansa „jocul steagului”.

Chemarea la nuntă

Astăzi, chemarea la nuntă și-a pierdut din farmec, adresarea invitațiilor fiind, adesea, impersonală. În satele din Maramureș în care tradiția este încă vie, chemarea la nuntă se face în trei etape: cu o lună, cu două-trei săptămâni înainte și în săptămâna nunții, însă cel mai adesea se face în duminica de după logodnă.

Este un ritual la care iau parte mirele și mireasa, și prietenii celor doi. Îmbrăcați în straie de sărbătoare, merg să cheme oamenii din sat la nuntă.

În Maramureș, în sâmbăta dinaintea nunții se lasă cu petrecere, atât la casa mirelui, cât și la casa miresei. La mireasă se joacă și se mănâncă, iar la mire au loc obiceiuri tradiționale, precum cel care cere ca mireasa să coasă pălăria pe care mirele o va purta în ziua nunții.

Portul mirilor

Portul mirilor pe vremuri era unul specific, mireasa purtând o fustă roșie cu flori, cămașă tradițională albă, iar pe cap coroniță și panza alba specifică, pentru a accentua frumusețea și prospețimea tinereii. Mirele avea și el un port deosebit. Îmbrăcat în cămașă tradițională cu lecriș și pălărie împodobită cu flori.

Duminică sau sâmbătă când este nunta, invitații vin la Căminul Cultural, înainte de starea civilă iau masa, pregătesc coronițe și cântă cântece pentru miri care au mesaje de adio pentru părinți (latcane). După acest ritual mirii și invitații merg la Starea civilă, iar pe urmă la biserică.

Ceremonia religioasă și nunta

Pe vremuri, mirele și mireasa veneau fiecare la biserică în propria procesiune, însoțiți de familie și de prieteni. După slujbă, fiecare grup pleca pe drumuri separate, la cele două case,

pentru masa de nuntă. Abia următoarea zi mirele, împreună cu domnisori, prieteni și familie, mergeau să aducă mireasa. Apoi, toți mergeau la casa mirelui, unde îi aștepta un alt festin.

În zilele noastre, întreaga petrecere de nuntă urmează după slujba religioasă, fie la casa miresei, fie la casa mirelui. La ușă așteaptă soacra mare, care dă o pâine mare și rotundă și sticle de țuică miresei. Femeia aruncă grâu peste cuplu și peste invitați, pentru noroc. Odată intrată în casă, mireasa stropește cu niște țuică peste masa întinsă.

Începând cu domnisorii, toți invitații dansează cu mireasa, după ce îi dau o sumă mică de bani. Mirele trebuie să îi plătească suma cea mai mare, pentru a putea dansa cu mireasa lui.

În dimineața următoare, nașii revin la petrecere și înlătură coronița miresei, înlocuind-o cu un batic pentru femeii căsătorite. De două ori refuză mireasa și abia a treia oară acceptă. Din acest moment, își va prinde părul în sus și îl va acoperi cu un batic. Acest act termină petrecerea de nuntă.

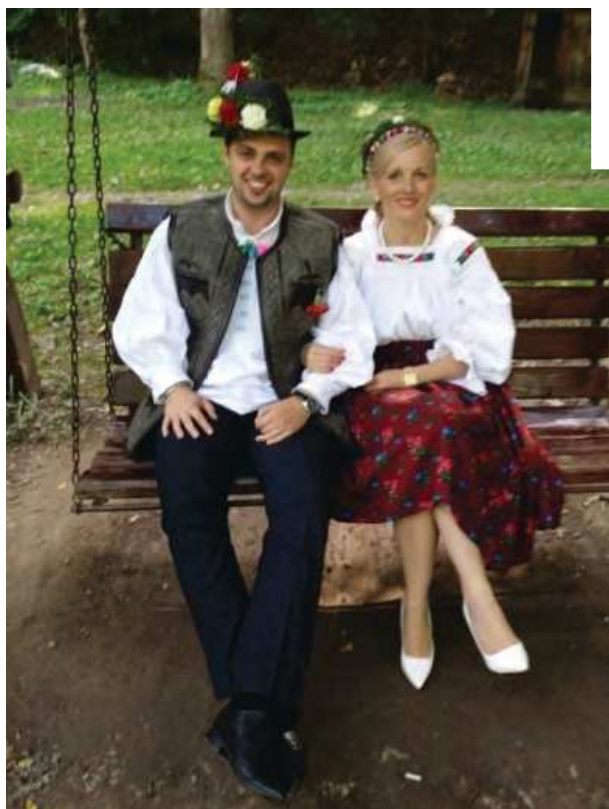

Foto 1: Mirii din Rona de Sus

Foto 2: Stegarul (drujba) din Rona de Sus

Foto 3: Domnișorii și domnișoarele de oanoare din Rona de Sus

Irina Liuba Horvat
(Satu Mare)

CREDINȚE ȘI PRACTICI MAGICE LA UCRAINENII MARAMUREȘENI

Din cele mai vechi timpuri, oamenii studiau lumea înconjurătoare în care trăiau. Ei observau cele mai diferite fenomene, care, în mare măsură, influențau viața lor, fertilitatea pământului sau schimbarea vremii. Cele observate erau analizate, sistematizate și concluzionate. Fenomenele și caracteristicile tipice, care, de obicei, se repetau, erau învățate și memorate, după care erau folosite în viața de toate zilele. Astfel s-a format codexul (calendarul) credințelor legate de viața de toate zilele, gospodăresc, al prognozei, etc.

Toate fenomenele și credințele se spiritualizau. Strămoșii noștri considerau că există în spatele acestora duhuri bune - care ajută la păstrarea vieții și a oamenilor pe pământ - și duhuri rele, care, prin orice mijloace, aduc răul și nefericire în viața omului. Tocmai de aceea credința în duhuri, în lupta dintre bine și rău, în posibilitățile și puterea supranaturală a acestora (într-un cuvânt: credințele și superstițiile) făceau parte inseparabilă din viața cotidiană.

La nivelul credințelor magico-mitice, imaginarul legat de ființele demonice are în centrul său figuri precum "lisne" (frumoasele pădurii), "zbișce" (copilul care s-a născut mort, fără vreme și moare nebotezat - strigoi), "vovkun" (omul - lup), "vișciunke" (ursitoarele), urma rea, "bosorkania" (strigoi), "vorojke" (vrăjitoarele). Ca practici magice, erau vrăjile pe ursită (legarea măritişului), furatul laptelui, vrăjile la mort - cu funia spânzuratului, cu apa mortului-, descântecul de deochi, practicile de apărare (cu sare, usturoi - "ceasnok"); folosirea ierburilor de leac contra sterilității feminine sau ca metode contraceptive sau avortive.

Sistemul tradițional al ucrainenilor de asigurare a bunăstării traiului acorda un rol deosebit de important produselor animaliere, iar acest lucru s-a reflectat asupra întregii culturi a populației etnice ucrainene. Astfel, pentru a apăra animalele de tot felul de nenorociri, țăranii s-au folosit nu numai de cunoștințe raționale, ci și de obiceiuri și acte magice, care corespundeau cu unele cicluri de muncă, ele efectuându-se cu ocazia unor sărbători, ceea ce le conferea o pondere sărbătorească, gospodărească și de stabilitate.

Iată ce am aflat de la Gheorghe Ostaș (Dritar) 70 de ani din Ruscova. „Eu am fost păstor 37 de ani. Și acum sunt. Imi aduc aminte că mai demult, înainte ca oile să fie trimise la pășunat, erau strânse în coșară, se chema popa să facă rugăciune, după care se aprindea tămâia și se afumau oile. Mai apoi se lua un mestecăn și se planta în coșară, iar împrejurul jurul acestuia se mai plantau niște flori galbene, care creșteau pe malul râului, după care oile trebuiau să treacă peste ele. Se spunea că tămâia apăra animalele de „vidme”, de rău și de animalele sălbatice, iar mestecănelul și florile – să fie pășunat bogat. Asta se făcea de *Ivandely* (Sf. Ioan)”.

De *Stricenia*, lumânarea sfințită de la biserică, era adusă acasă și cu ea se afumau animalele și ograda pentru a le apăra de vidme și de alte rele. Se spunea că în această zi vidmele și alte duhuri rele iau laptele de la vacă, trimiteau tot felul de boli la animale, de aceea se afumau. Tot așa se făcea și de *Blagoveșcenie* (Bunavestire).

Legende. Luptele haiducilor din Carpați au generat o multitudine de opere folclorice - povestiri mitice sau eroice, legende. Un interesant model narativ comun de biografie folclorică întâlnim în tradițiile românești despre haiducul Pinte Vitezu, maramureșan și el, și, respectiv, în tradițiile carpatice și bucovinene despre haiducul ucrainean Olexa Dovbuș (1741-1742). Acești doi eroi au în comun aceeași biografie "model": nașterea haiducului, originea socială, copilăria, dobândirea puterii și a faimei eroice, dezvăluirea secretului invulnerabilității, trădarea și moartea eroului. Biografia lui Olexa Dovbuș a circulat în multe variante locale sau în episoade dispartate în toate teritoriile ucrainene carpatice și în România, în așezările cu populație ucraineană din Bucovina și Maramureș.

Legenda despre Olexa Dovbuș care a fost cel mai reprezentativ *opryșok* (haiduc) a dăinuit și s-a înrădăcinat pretutindeni în tradiția orală și s-a răspândit, păstrându-se până astăzi. Nașterea, originea socială și copilăria (săracă) a lui Olexa Dovbuș sau Doboșciuc, Dovbușciuc arată că el a fost "fructul dragostei de o vară dintre ciobanul slugă și fata stăpânului, Foca Șumeiv", căruia îi aparțineau munții Ciornohora¹¹⁵. Alte legende despre Dovbuș povestesc că ar fi fost fiul unei văduve sau al unui păstor sărac. Această legendă corespunde, în general, cu datele istorice: Olexa Dovbuș s-a născut în 1719 sau aproximativ începutul sec. al XVIII în satul Pecenzin, raionul Kolomeja, într-o familie de țărani săraci Vasile Dovbuș, iobag la nobilul Gavril Tverdiuk.

Despre forța extraordinară a lui Dovbuș și despre hotărârea lui de a deveni haiduc ne povestește Maria Bumbar, 65 ani, din Ruscova: „Când s-a hotărât să devină *opryșok* (haiduc) Olexa a luat toporișca și s-a dus în pădure. Acolo s-a întâlnit cu un om tare bătrân care l-a întrebat ce face în pădure. Olexa i-a răspuns că vrea să devină haiduc (*opryșok*). Bătrânului i-a plăcut răspunsul lui Olexa, a început să-i povestească despre greutățile pe care le va întâmpina dacă alege un astfel de drum și îi promite nemurirea, dăruindu-i tinerețea și forțele sale”.

O altă variantă: „S-a gândit Olexa să se facă haiduc, a luat toporișca cu el și s-a dus în pădure. Acolo s-a întâlnit cu un bătrân care i-a cerut toporișca și cămașa. Apoi, bătrânul a făcut o tăietură pe spatele lui Olexa, i-a pus niște ierburi pe locul tăiat, după care tânărul a căpătat o putere neasemuită. Bătrânul i-a spus să se răzbune pe cei care îi asupresc pe sărmani, să nu verse sânge nevinovat și să se apere de dragoste deoarece ea îi va aduce moartea. Olexa a fost de acord cu aceste condiții și astfel a devenit nemuritor”.

Despre moartea lui Dovbuș se spune că l-a vândut iubita lui. Prietenii, haiducii l-au prevenit să nu aibă încredere în iubita sa, dar el nu i-a ascultat. „Într-o zi, mergând la iubita lui, numai ce deschise ușa că a și fost împușcat chiar în piept. Haiducii l-au întrebat de ce nu a omorât-o, iar el le-a răspuns „Cum puteam s-o omor când am iubit-o atât de mult”.

¹¹⁵ V. Hnatiuk, *Narodni opovidannia pro opryskiv*, în „Etnohrafičnyi zbirnyk”, Lvov, 1910, vol. 26, p. 178; Ioan Rebușacpă, *Curierul ucrainean*, Anul VIII, nr. 87, 2001, p. 14.

O altă variantă despre forța lui Dovbuș: „Numai ce s-a urcat Dovbuș pe Ciornohora (Hoverla, Doboșanka, Stih, sau Pop Ivan) cu oile că a și început o mare furtună, aveai impresia că norii se vor rupe și vor acoperi munții. Apare Dumnezeu (sau Sf. Gavriil, Sf. Ilie) pe un car tras de 4 cai și tot azvârle cu foc în stânca după care s-a ascuns dracul. Olexa, observând comportamentul dracului și văzând că D-zeu nu poate să se descurce cu acesta, a luat pușca și l-a împușcat pe drac. Se dă jos D-zeu din car și îl întreabă ce vrea în schimbul ajutorului, iar Dovbuș îi răspunde că vrea să aibă o forță așa de mare încât nimeni să nu-l poată doborî, și ca nici un glonte să nu-l poată omorî, numai cel de argint, sfântit de 12 preoți la 12 slujbe”. (Ana Benzar, 73 ani, Ruscova).

Tot despre Olexa Dovbuș circulă o serie de legende despre comoara pe care haiducii și Dovbuș ar fi ascuns-o în Ruscova. Iată ce ne povestește Gheorghe Ostaș (zis Dritar), de 70 de ani, din Ruscova: “Mai demult, când s-a întors tatăl meu (Ostaș Mihai) din primul război mondial, după ce a fost demobilizat, împreună cu camarazii lui venea spre casă și s-a oprit în satul Bila Ricika (Râul Alb, Ucraina) să bea ceva la o crâșmă. S-au așezat la masă și au cerut crâșmarului să le dea câte o tărie, iar acesta le-a răspuns că îi servește dacă îi spun de unde sunt. I-au răspuns că pot să-i spună că, oricum, nu sunt din zonă, ci din Ruscova. Crâșmarul i-a răspuns: Știu zona văii Ruscova foarte bine din descrierile făcute de strămoșii mei, deoarece unul dintre ei a fost haiduc (opryșok) și a luptat pe acolo, alături de Olexa Dovbuș, împotriva domnilor și mai ales că pe teritoriul Ruscovei (pe dealul Dil), în locul numit Kolnyk 2 (erau 9 kolnyke), au îngropat o mare comoară de aur. Cine va descoperi comoara va fi cel mai bogat om din zonă. Auzind despre comoară, după venirea acasă, tata împreună cu ceilalți camarazi s-au gândit să descope aurul și să-l împartă frățeste. Nu ai reușit să găsească nici ei nici prietenii lor din Ruscova, cu toate că au căutat multă vreme. Se spune că iese la suprafață cu ocazia sărbătorilor religioase și, atunci, aurul purifică. Am transmis și fiilor mei această poveste, poate o vor găsi într-o bună zi”.

Existența legendei comorii ascunse de haiduci o pot confirma și eu, Vasile Horvat, autorul acestei cărți. Acum câțiva ani am fost contactat de către Chereș Mihai din Ruscova (decedat), care mi-a propus să fac rost de un detector de metale și să mă duc cu el pe locul numit Drahmirov, unde există și în prezent urmele unui șanț săpat și că știe sigur că acolo vom găsi aurul ascuns de haiduci, iar, apoi, după ce-l vom descoperi, vom împărți comoara între noi doi. După o discuție amicală, i-am explicat că acest lucru nu este real și că nu am cum să fac rost de detector pentru că trebuie aprobări. Omul a rămas, totuși, cu convingerea că comoara există și cândva cineva o va descoperi.

O altă legendă legată de numele Berezun și porecla Dritar ne-a fost povestită tot de Gheorghe Ostaș. Astfel, se spune că, mai demult, o femeie săracă s-a dus la muncă cu un copil nou-născut în brațe. De foame și oboseală, a murit. Trecând pe lângă ea niște localnici și văzând că femeia a murit, au luat copilul și l-au dus în sat, dar neștiind numele mamei au încercat să-i dea copilului un nume. S-au gândit ei și s-au tot gândit, iar, la un moment dat, unul din săteni a propus să se numească Berezun. Sătenii l-au întrebat de ce a găsit tocmai acest nume, Berezun,

iar el le-a răspuns că așa trebuie să-l cheme deoarece a fost găsit sub un mestecăn (bereza). Așa îi e soarta și numele i se potrivește. Așa a apărut în Ruscova numele de Berezun.

„Iată cum am primit porecla de Dritar. Mai demult, m-am dus cu oile la păscut și, la un moment dat, am adormit cu pipa în gură. Eu fumam pipă mai demult. Când m-am trezit, am văzut că nu mai am pipa în gură, copiii care erau și ei cu oile mi-au furat-o ca să poată să rădă de mine. Îi întreb pe copii dacă nu mi-au văzut pipa. Iar ei mi-au răspuns speriați că nu au vrut să facă nici un rău, dar, fără să vrea, au scăpat-o pe jos și pipa s-a zdrobit. Mi-au răspuns vinovați că o s-o repare (o s-o drotuiască), de unde așa mi-a și rămas porecla în sat (Dritar - de la drot)”¹¹⁶.

Descântecul

Este o specie a literaturii populare ritmate, conținând formule magice care, acompaniate de practici corespunzătoare, serveau, de obicei, ca auxiliar al medicinei primitive.

Descântecul este o formă încă vie a folclorului: mulți sunt cei care își aduc aminte de descântecul de deochi (practicate, de obicei, de persoane în vârstă, poate chiar membri ai familiei) la care au asistat - ca spectatori sau chiar "beneficiari" - în cazul unor dureri de cap sau stări de slăbiciune apărute din senin. Pe de altă parte, pentru a putea cerceta aceste descântece (unul din izvoarele importante, prețioase și pure pentru istoria și limba poporului nostru), trebuie demistificate și analizate dintr-o perspectivă exterioară sferei simplei superstiției populare, ceea ce nu e tocmai simplu, știut fiind faptul că împărtășirea secretelor acestui meșteșug "profanilor" se face, în general, cu multă prudență de către descântătoare, căci acestea riscă să li se ia "darul" de a-l practica. Mulți susțin că deochiul există, e real și l-au trăit, precum au trăit și reversul: descântatul de deochi, care este la fel de real și, efectiv, vorba străbunicilor, "îți ia cu mâna". Se spune că dacă simți că ești deochiat și nu ai pe cineva lângă tine care să te descante, atunci trebuie să spui "Tatăl nostru" și... trece. Dar, spune obiceiul, e mai bine ca deochiul să ți-l ia o persoană cu leac. Se spune că ți ia deochiul asupra lui, de aia are leac! După ce ți se ia deochiul, adică după ce s-a spus "Tatăl nostru" sau descântecul, trebuie să schimbi locul în care stăteai.

Alte superstiții legate de deochi: până la vârsta de un an, copiii nu trebuie lăsați să se uite în oglindă pentru că se pot deochia singuri; un usturoi prins cu o ață roșie la gâtul sau căciulița copilului îl ferește pe acesta de deochi; o ață roșie prinsă la încheietura mâinii copilului alungă deochiul etc.; orice obiect de aur (purtat la gât, ureche sau la mână) atrage energia negativă a deochiului, deci are efectul de protecție. La fel, se spune că ai putea fi deochiat atunci când apar următoarele semne: din senin, te doare puternic capul și caști în continuu, fără să-ți fie somn; fără motiv, ți curge sânge din nas sau ai stări de vomă; pe neașteptate, ți se congestionează fața, ți țiue urechile și ai temperatură.

Noaptea de Sfântul Andrei este considerată un moment potrivit pentru vrăji și farmece (la fel, nopțile Rusaliilor, Crăciunului, Anului Nou, Bobotezei, Rusaliilor, Sf. Gheorghe,

¹¹⁶ Informator Gheorghe Ostaș, 70 de ani, Ruscova, *Cercetarea Minoritatea ucraineană din nord-vestul României*, 2004.

Sânzienelor etc.). În aceste nopți se practica magia premaritală (în special, de către fetele de măritat). Cu timpul, aceste practici magice au devenit obiceiuri comune, însușite de întreaga comunitate sătească. Practicile magice legate de ghicitul premarital se bazează pe credințele populare în capacitățile profetice ale unor animale de casă (pisică – purtătoare de noroc, porc – prevestitorul sorții) și pe vrăji care au la bază extragerea sorților, unde obiectele extrase sunt interpretate simbolic.

În *Magia erotică*, practicile populare sunt folosite în scopul de a provoca, ațâța și a menține dragostea ființei iubite sau, dimpotrivă, de a pune capăt unei iubiri nedorite. Această magie se practica de persoana iubită, părinți, rude sau de vrăjitori și cuprindea atât elemente de magie albă, cât și de magie neagră. La farmece apelau și cei căsătoriți, când între soți interveneau perioade de răcire a sentimentelor sau de teama destrămării căsniciei. Pe primul loc erau descântecul și incantațiile magice adresate unor elemente sacre ale cosmosului: Soarele, Luna, apa neîncepută, roua etc.¹¹⁷. Pentru unele descântece de dragoste se apela și la ajutorul rugăciunilor, iar ca anexe la textele de incantație se foloseau obiecte miraculoase ca: mătrăguna; scaiul vânat, apa de izvor etc., precum și unele accesorii de îmbrăcăminte sau figurine.

În afară de cele bine cunoscute, care se practica în seara de Sfântul Andrei (strânsul la fântână, grohăitul porcilor, numărutul parilor), sunt cunoscute și altele. De exemplu, se mai practica și “Scosul parului” (*kulja*) și folosirea acestuia, cu ajutorul vrăjii, pentru a-l atrage pe cel ales, astfel: se scotea parul din gard, se aducea în casă și, cu ajutorul a 9 ace de scai vânat (*sciუმene zilja*) și a incantației de rigoare, repetate de 3 ori, începea vraja. Aceste incantații și accesorii folosite se practică și în cazul vrăjilor legate de destrămarea unei căsnicii sau răcirea relațiilor dintre soți (aici fetele foloseau, deja, elemente de magie neagră, și anume: acele scaiului). Acest act magic se practica în ziua de Sf. Andrei și de Rusalii, în special de către fete sau de mamele care doreau să-și mărite fetele.

O altă practică de magie premaritală era *spălarea cu rouă*. Dimineța, înainte de răsăritul soarelui, fata iese afară, își spune rugăciunea, după care se duce și găsește un loc cu multă iarbă și cu flori, se întinde pe jos, se rostogolește și spune incantația: “Rouă mănoasă, de la Dumnezeu dată, // Spală-mă, curăță-mă // Să fiu frumoasă, dulce, dragă, // Așa cum tu te topești de la soare, Așa să se topească (numele băiatului), mama lui, tatăl și rudele lui”. Prin practicarea acestei vrăji, fetele rămân curate ca roua dimineții, având mereu succes la băieți și, în același timp, rămân curate și din punct de vedere spiritual, prin rugăciunea pe care o spun înainte de ritual. La români, este echivalentă cu practica “Spălatului de ură”, atestată în Maramureș.

Spălatul cu rouă se practica de Sf. Gheorghe (*Iurea*) și de Rusalii (*Ivandely*), deoarece, după credințele populare, în această zi, primăvara cobora pe pământ, iar roua care cade în această zi are proprietăți magice: fetele se spălau pentru a fi frumoase, iar bolnavii pentru a se vindeca. Tot legat de măritiș, pentru a fi curată și frumoasă, se practica spălatul cu flori. Se procedează astfel: înainte de a merge la biserică, se rupe o floare pe care o duci cu tine și o pui pe altar. La întoarcere, floarea se pune în apă curată de izvor, incantând următoarele: “Spală-mă, curăță-mă, //

¹¹⁷ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Ed. Amarcord, Timișoara, 1997, p. 245-248.

Să fiu frumoasă, veselă, bună, dulce, // Așa cum ești tu vara, să fiu și eu la fel”, după care apa se aruncă într-un râu.

4. O altă practică magică este spălatul la ciclul menstrual. În timpul ciclului menstrual, te speli cu apă curată de izvor, după care o torni peste tot corpul și spui: “Goală m-am născut, goală mă spăl // Să fiu atât de curată ca și lemnul atunci când se taie din pădure // Curată așa cum m-am născut”. De reținut este faptul că apa folosită la aceste vrăji trebuie să îndeplinească următoarele condiții: să fie adusă de o fată sau de un om curat, în zori de zi, până nu a răsărit soarele, când poteca este acoperită de rouă; să fie luată dintr-un izvor sau apă curgătoare, de unde nu a mai luat nimeni apă în ziua aceea; să nu vorbească cu nimeni, nici la dus nici la întors; vasul în care este adusă apa să fie curat și din apă să nu bea nimeni.

Una dintre cele mai cunoscute practici magice de dragoste este “rugăciunea la mătrăgună” (*nimețea*). Mătrăguna e o plantă, prin excelență, ambivalentă, atât în grila opozițiilor masculin-feminin, cât și a valorilor axiologice benefic-malefic, sacru-profan, divin-demonic¹¹⁸. Se spune că mătrăguna este de două feluri: *mătrăgună neagră* și *mătrăgună albă*. Locul ei în magia albă sau cea neagră depinde de modul în care este culeasă.

Rugăciunea la mătrăgună este practică și de ucraineni, în plus, față de celelalte etnii, ca instrumente pentru practicarea ritualului se folosește și *macul*, pentru că așa cum macul nu-l poți culege, tot așa nimeni să nu aibă putere să-ți facă rău.

De Sf. Gheorghe (*Iurea*), 4 până la 9 fete se duc în pădure și dezgroapă mătrăguna, o aduc acasă și o pun pe masă. La întoarcerea din pădure, nu au voie să vorbească cu nimeni, deoarece vraja nu mai are putere. Acasă sunt pregătite țuică, zahăr, miere și mac și se începe ritualul. Fetele sărută mătrăguna, o udă cu țuică, îi oferă dulciurile și încep să o laude că este frumoasă, rugând-o să le facă și pe ele la fel de frumoase și dulci cum este și ea, să le ajute să fie primele pe care să le iubească băieții. După acest ritual, în jarul din sobă se aruncă zahăr și mac, iar fetele se spală cu zahăr și țuică; în timp ce din jar iese fum, zic: “să fiu așa de dulce ca zahărul, și așa cum macul acesta nu se poate culege, așa nimeni să nu îmi poată facă rău și să nu îmi dezlege vraja”¹¹⁹. Pentru același scop, se culegeau plante, considerate bune pentru vrăji și farmece.

Tot acum este și momentul să se ia măsuri de precauție pentru a preîntâmpina răul provocat de duhurile necurate care vin spre a-i speria pe cei vii. Cel mai temut în noaptea de Sfântul Andrei este strigoiul¹²⁰. De generații, se perpetuează credința că, în această noapte, demonii și spiritele ce nu și-au găsit odihna (strigoii) vin cu puteri sporite și fac necazuri oamenilor, afectează fertilitatea pământului și a animalelor. Drept urmare, în noaptea de “Sântandrei”, oamenii evită să iasă pe ulițele satului, iar băieții și fetele se strâng și păzesc usturoiul. Tot așa, pentru a-i împiedica pe strigoi să intre în casă, oamenii se apără frecând ușile și zăvoarele cu usturoi, care îl alungă pe necurat, și își înfundă hornurile.

¹¹⁸ *Ibidem*, p.245.

¹¹⁹ Informații culese de autor din satul Ruscova. Cercetarea Minoritatea din nord-vestul României, 2005.

¹²⁰ Acesta e un mort ce nu și-a găsit odihna și este condamnat să rătăcească noaptea prin lume.

Toate aceste practici magice, păstrate foarte bine în satele ucrainene, sunt mărturii credibile despre datinile, credințele și manifestările comunitare, pline de frumusețe și încărcate de sens moral. Nici unui timp nu i-a lipsit magia. Ea a însoțit pașii omului din cele mai vechi timpuri pe toate continentele și poartă un crâmpei sacru, de transcendent, un crâmpei din ceea ce depășește ființa pământească, pentru a-i vorbi despre supranatural și pentru a-i oferi certitudinea, speranța sau iluzia că poate acționa eficient asupra lumii invizibile¹²¹.

Deosebit de respectat în lumea rurală este Sfântul Ilie, sfânt războinic al calendarului ortodox¹²², investit de popor cu atributele zeilor: tunetele și fulgerele. Ca și acestia, el mână un car de foc în timpul furtunilor și își trimite fulgerele către diavoli și păcătoși. La trăsura sa sunt înhămați doi sau patru cai albi, înaripați. Acolo, pe cer, Sfântul Ilie aleargă printre nori, tună, fulgeră și trăsnește. Speriați, dracii se ascund pe pământ: prin pomi, pe sub streșina caselor, în turla bisericilor și chiar în corpul unor animale, în special, câini și pisici. Dorind să-i alunge și să-i omoare, el îi lovește cu biciul de foc ținut în mână stângă și pentru a nu-i scăpa nici unul, trăsnește și arborii, oamenii, vitele, casele, bisericile în care s-au ascuns. De aceea este bine ca, în vreme de furtună, ferestrele și ușile caselor să nu fie lăsate deschise, pentru nu se strecura vreo spurcăciune de drac înăuntru și casa să fie trăsniată. Tot așa, în vreme de furtună, este bine să stai în luminișuri și mai bine să te plouă, decât să te adăpostești sub pomi sau lângă câpițe de fân, unde poți fi trăsniat. Pentru a fi și mai sigur, trebuie să-ți faci cruce cât mai des.

Parte din aceste credințe sunt rămășițe păstrate din cele mai vechi timpuri, generațiile trecute ne-au transmis comorile, sentimentele și concepțiile lor despre viață, care se perpetuează și se practică, până astăzi, în lumea satului.

¹²¹ R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, Ed. Humanitas, București, 1997, p.1.

¹²² Trecut în rândul sfinților pentru minunile pe care le-a făcut în timpul vieții sale pămâtenesc

Natalia Petrova
(Odesa, Ucraina)

NUNTA LA UCRAINENII DIN JUDEȚUL TULCEA: STRUCTURA, CONȚINUT, ATRIBUTICA

Nunta este unul dintre fenomenele strălucitoare din ciclurile omului și, din această cauză, chiar și într-o lume contemporană globalizată, rămâne o componentă culturală importantă, cu particularități exprimate în chip strălucit de către executanții ei, care înfățișează specificul etnic, varietatea regională, caracteristicile folclorice. Să precizăm că cultura tradițională a ucrainenilor din regiunea Dunării de Jos, a cărei parte este județul Tulcea, se prezintă ca o varietate unică în felul ei, care s-a format la începutul secolului al XX-lea, iar unul dintre ritualurile importante ale ciclului de viață al ucrainenilor de dincolo de Dunăre este *nunta*. Obiectul atenției noastre o constituie structura, conținutul și atributica de nuntă, care însoțesc acest important ritual la urmașii cozacilor de peste Dunăre.

Ucrainenii din Dobrogea, particularitatea lor de viață, a istoriei lor, a relațiilor lor reciproce cu populațiile învecinate au atras atenția cercetătorilor încă din secolul al XIX-lea. Astfel, cercetări aparte ale specificului ucrainenilor de dincolo de Dunăre au fost începute de către Fedir Vovk [2; 10], și continuate doar în a doua jumătate a secolului XX-lea, și anume în anii 1960 și 1990 [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 10; 11; 23 și altele]. Tocmai aceasta a determinat interesul științific în legătură cu studierea chestiunii adaptării la condițiile altui mediu geografic, climateric și cultural [3; 4; 5; 6]. Unele aspecte ale acestei teme ne-au fost prezentate anterior în publicații. [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 21; 22]. Materialele folclorice și etnografice, adunate de către cercetători, permit pronunțarea gândului că printre indiciile etnografice la ucrainenii din regiunea ucraineană a Dunării de Jos, la fel ca și cei de dincolo de limitele teritoriului etnic, în județul Tulcea, ceremonialul de nuntă (în comparație cu alte componente ale culturii tradiționale), din punct de vedere al conservării, s-a dovedit a fi cel mai durabil. Totuși, chiar materialele publicate despre nunta ucrainenilor necesită o sistematizare și generalizare corespunzătoare [9; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22]. În anii 1960 a fost cercetată de către M.Pavliuk și I.Robciuk vorbirea ucraineană în Dobrogea [11]. La dispoziția noastră se află rezultatele cercetării de teren în satele ucrainene din Dobrogea: Dunavățu de Sus, Hamciarca, Caraorman, Chilia Veche, Crișan, Letea, Murighiol, Dunavățu de Jos, Telița. În notițele luate de dâșii în perioada cercetării de teren, există informația despre comunicarea sistematică a tineretului din acea vreme, evenimentele care preced nunta (înțelegerea (acordul), pețitul sau cererea în căsătorie), ritualurile de nuntă (golovytsya, komora, cadouri), acțiuni ritualice de după ciclul nupțial (pregătirea găinilor, imbăirea și plimbarea părinților). Aceste materiale ne arată

continuitatea respectării ritualului, ne dau o imagine concretă asupra conținutului lor, precum și despre atributica nupțială, funcțiile de nuntă și alte aspecte importante ale ceremonialului de nuntă [3; 4; 5; 6; 7; 13; 19].

La sfârșitul anilor 1990 – începutul anilor 2000 cercetări etnografice despre ucrainenii din Dobrogea au fost le-a desfășurate de Vyaceslav Kušnir. Informația sistematizată de dânsul ne prezintă ciclurile ceremonialului nupțial în acea linie de continuare, de care s-a ținut seama la mijlocul anilor 1960-1970, adâncește cunoștințele despre ritualul de nuntă la ucrainenii de dincolo de Dunăre, structura nunții, atributica, funcțiile de nuntă, folclorul ritual [3; 4; 5; 6; 7]. Materialele de teren ale ceremonialului de nuntă din regiunea ucraineană a Dunării de Jos au fost sistematizate și generalizate într-o cercetare monografică [9].

În acest mod, se face posibilă parcurgerea dinamicii dezvoltării ritualului de nuntă, operându-se cu materialul preluat din diferite puncte populate, în vederea refacerii structurii nunții, caracteristică pentru zona populată cu ucraineni.

Această caracteristică este tradițională și se compune din trei cicluri: cel de dinaintea nunții, nunta propriu-zisă și cel de după nuntă. S-au păstrat numeroase mărturii despre comunicarea dintre tineri înaintea nunții, confirmarea însemnătății acesteia în pregătirea vieții conjugale și formarea familiei.

Caracteristic, atât pentru Ucraina, cât și pentru Dobrogea de Nord este faptul că de organizarea îngăduinței (acordului), de reglarea relațiilor dintre tineri se ocupau grupuri (comunități) de flăcăi și fete, care respectau o regulă nescrisă și-l aveau în fruntea lor o persoană aleasă (la Dunavățu de Jos își amintesc că pe conducătorul grupului de flăcăi îl chemau Bereza). Sarcinile principale ale colectivului tânăr au fost, înainte de orice, primirea de noi membri în grupul de tineri, organizarea îngăduinței, reglarea relațiilor reciproce dintre membrii tinerei comunități, comunicarea cu reprezentanții altor grupuri. Perioadele de fată și de flăcău se desfășurau exclusiv în interiorul grupului propriu. [6]

Tineretul ucrainean se aduna până la îngăduință (acord) pe o stradă separată sau pe una dintre mahalalele satului. Asemenea reuniune se numea "gioc", adică petrecerea în grup, dansuri. Formarea "giocului" se făcea, de regulă, duminica după prânz și dura până la lăsarea serii, când, odată cu apusul soarelui, fetele și flăcăii erau nevoiți să se ducă fiecare la casele lor pentru îndeplinirea obligațiilor lor gospodărești. La Katyrllez (*loc. Sf. Gheorghe de azi – n.tr.*) pe una sau alta dintre mahalale se adunau nu doar muzicanții locali, ci și cei sosiți din Vâlkovo, Kilia și executau numai cântece ucrainene.[6, pp. 82-83; 13; 19], ceea ce probează relațiile strânse dintre ucrainenii de pe ambele maluri ale Dunării, inclusiv pentru scopul alegerii partenerului de viață.

Îngăduința (acordul) tinerelor se desfășura în diferite forme, astfel, la Murighiol, tânăra pereche se întâlnea în piață, la bazar de ziua de Sf.Treime, pe parcursul a trei zile, ori cu ocazia Anului Nou se aranja o întrunire, care aici se numea "bal". La "bal" se respectau obiceiurile stabilite: fetele nu aveau dreptul să refuze invitația flăcăului de a dansa; în caz de refuz, fetele i se cânta "marșul" și ea era obligată "să iasă din local", adică nu mai putea să se socotească printre participantele la bal. [6, pp. 81-82; 9, pp. 46-48]. Acest tip de reuniuni are în vedere pe cele general locale. Tineretul avea posibilitatea de a comunica de sărbătoarea hramului, când veneau

mulți oameni din satele vecine. Lângă biserică se pregătea o masă sărbătorească și toți cei prezenți erau invitați la masă. De marile sărbători se aduna întregul tineret al satului – flăcăi și fete, precum și oameni mai în vârstă, ca să poată observa comportamentul propriilor copii. Însă petrecerea dura până la apusul soarelui. Bunăoară, la Karaorman, pentru "muzică", flăcăii angajau întreaga orchestră sătească (toba, armonica, vioara), care cânta, începând din după amiază până la apusul soarelui. Muzica se organiza săptămânal, și nu doar în perioada verii, ci și a iernii.[6; 9]

La participarea reuniunilor tinerești se respectau tradițiile generale ale ucrainenilor, ținându-se cont de de vârstă (în anumite localități aceasta putea îmbrăca forme diferite) – la bal și la joc era permis accesul tinerilor cu vârste numai între 15 – 17 ani.

De formele mult mai largi și mai cunoscute ale îngăduinței (acordului) și ale comunicării dintre tineri în interiorul unei încăperi se are în vedere în cazul seratelor tradiționale ucrainene, care aveau loc de asemenea la ucrainenii din regiunea cercetată. Tineretul se întrunea pe rând, de regulă, la acele case, în familiile cărora erau fete sau mai mulți copii. În timpul seratelor se cosea, se împletea, se călcau rufe. Flăcăii nu luau parte la asemenea lucrări, ei le distrau doar pe fete cu glumele lor. [6, pp. 81-82; 9, pp. 46-51]

Nunta tradițională la ucrainenii din regiunea Dunării de Jos în perioada anilor 60 – 70 ai secolului al XX-lea și-a păstrat elementele structurale de bază.

Din ciclul ceremonialului de dinaintea nunții fac parte ritualurile privind acordul celor două neamuri referitoare la săvârșirea căsătoriei, organizarea nunții.

Flăcăul își informează părinții despre intenția de a se însura cu fata aleasă de el, iar părinții se pregătesc pentru pețirea acesteia (cerere în căsătorie). Se începea cu cercetarea, îndeosebi atunci când flăcăul nu era pe deplin convins în privința aspectului pozitiv al hotărârii luate de el atât în privința fetei, cât și la părinții acesteia. Cel mai adesea, pentru asemenea cercetare erau trimiși să se înțeleagă unul (Chilia Veche) sau doi bărbați (Crișan, Karaorman) [11, pp. 553, 572, 608]. La Karaorman, înaintea pețirii fetei se făcea o înțelegere cu participarea rudelor tinerilor (frate, unchi, ginere, alții). Părțile cădeau de acord asupra diferitelor aspecte, însă, înainte de orice, era vorba de cererea în căsătorie, despre ziua când aceasta urma să aibă loc.[6, p. 84, altele] Așadar, cercetarea și înțelegerea, ca fapte premergătoare obținerii acordului cu privire la cererea în căsătorie, aveau temei pentru a fi și chiar existau asemenea practici în regiunea ucraineană a Dunării de Jos (satul Șevcenkove, raionul Kilia, satul Perșetravneve, raionul Izamil). Cercetări asemănătoare sunt cunoscute și în alte sate din Bugeac: Myrne, Nerușay, Nova Ivanivka, Royleanka [8, pp. 120,126; 10, pp. 87-88; 13; 18, p. 337].

Cererea în căsătorie (pețitul), ca etapă obligatorie a ceremonialului de dinaintea nunții, cu anumite particularități locale, sunt marcate peste tot [10, pp. 89-94]. Participanții obligatorii ai ritualului erau pețitorii(cuscru), doi bărbați, legați cu ștergare, cu al căror mers la tânără fată începea, de fapt, actul pețitului, cu ei mergea și viitorul mire. Componenta participanților putea să difere, astfel, la Karaorman, la pețit mergea mirele cu părinții lui, cu fratele lui și nevasta acestuia, cu nașul de botez și nevasta lui. Pețitorii veneau cu pâine, sare, băutură, uneori aduceau și dulciuri (Chilia Veche și alte localități) [10, p. 92; 11, p. 553; 13; 19].

Discuția din timpul peștitului se desfășura sub forma dialogului peșitorilor cu părinții, după care urma acela dintre mama și fiica; conținutul de bază al acestuia se referea la acordul (dezacordul) fetei de se căsători cu acel flăcău. În semn de dobândire a acordului, peșitorii erau legați cu ștergare, tinerii logodiți își făceau schimb de cadouri: logodnicul îi dăruia diferite podoabe (cercei, coliere), iar logodnica îi dăruia o cămașă ori alte lucruri cusute. [6, p. 84; 10, p. 92; 11, p. 553; 13; 19].

La ucrainenii din Dobrogea a fost fixat obiceiul ca logodnicul să rămână după peștit să doarmă la fată (Karaorman, Letea). [11, pp. 565, 609; 13; 19].

Nunta, de regulă, avea loc la două-trei săptămâni după peștit. Din ciclul ceremonialului nunții propriu-zise fac parte acțiuni de dinaintea căsătoriei și un întreg complex de ritualuri (împletirea și facerea colacilor, trimiterea invitațiilor de nuntă, golovytsya, nunta propriu-zisă, darurile și altele). Acest ciclu se constituie din ritualurile de trecere, ale căror participanți sunt reprezentanții celor două neamuri, împreună cu cunoștințele și vecinii, precum și reprezentanții grupului de tineri.

Pregătirea directă pentru nuntă începea în ziua de joi, cu ceremonialul făcerii colacilor de nuntă – coacerea colacilor, a colacilor în forma conurilor de pin (șyșky), a altor forme de colaci, etc. Colacii în forma conurilor de pin și colacii obișnuiți se făceau din aluat obișnuit, pe când colacii de nuntă – korovay - din aluat îndulcit. Pentru asemenea operațiuni erau invitate femei cu pregătire specială – korovaynițe – de regulă din rândul rudelor, în jur de 10 – 15 persoane. Numeroase elemente tradiționale au fost pierdute, astfel, la Karaorman nu se mai respectă condiția privind numărului par al femeilor, care nu trebuie să fie văduve și trebuiau să aparțină familiilor prospere, precum și alte elemente. La coacerea colacilor, ucrainenii din Dobrogea chemau atât femei măritate, cât și fete (druște). La Dunavățu de Jos, conform obiceiului, legau cu ștergare două femei, care frământau aluatul (ca să fie pereche): "ca tinerii să nu se despartă". Femeile care pregăteau șyșky (colaci în forma conurilor de pin) sau korovaii (colaci de nuntă) nu puteau fi divorțate ori măritate a doua oară, pentru aceasta se aplica denumirea de lejin, deși în cântece de ritual cântate în timpul pregătirii lor, se spunea despre korovay. Colacii lejin, în aceste locuri se pregăteau numai la casa viitorului mire, pe când șyșky - și la mireasă, și la mire. Fiecăruia, care lua parte la pregătirea korovaiului, li se dădeau șyșky, care se puneau pe ștergar sau pe batic, celui căruia i se dădeau șyșky se considera invitat, în acest chip, la nuntă. La casa mirelui se pregătea lejin, de formă pătrată, împodobite cu "ace de con", adică cu conuri de pin [6, pp. 85-86; 11, pp. 553; 13; 19]. În timpul efectuării cercetărilor de teren de la Karaorman, a fost fixat obiceiul înfrumusețării colacului de nuntă cu un amestec de albuș de ou și zahăr, ceea ce, în mod analog, avem la ucrainenii din depresiunea Bug-Nistru, decsris de noi în raionul Mykolaivsk din regiunea Odesei.[14, c. 293-324.]

Informațiile privind invitațiile la nuntă, destul de fragmentare, însă, probează varietatea lor atât în regiunea Dunării de Jos, cât și în Dobrogea. Forma cea mai des întâlnită este concretizată sub forma vizităților speciale a mirilor la rudele lor cu scopul invitării acestora la nuntă [10, pp. 101-108], fiind lămurit faptul că la Karaorman, oaspeții la nuntă erau invitații de către un colăcar, legat cu ștergar, cu următoarele cuvinte: "V-a rugat mirele, mireasa, să veniți la nuntă".

Este locul să observăm că chemătorul (colăcarul) îi invita la nuntă și pe rudele mirelui și pe cele ale miresei. La Dunavățu de Jos, pețitorul era acela care îi invita pe oaspeți la nuntă.[6, p. 86; 9, pp. 101-108].

Seara Fecioariei (golovytsya), ca ritual de rămas-bun de faptele din perioada fecioriei și cele de flăcău ale viitorilor soți, separarea acestora de cei necăsătoriți, este stabilită în câteva variante. În cazul unuia dintre acestea, în ziua de sâmbătă de dinaintea nunții, la viitoarea mireasă se adunau tinere fete, nașul și nașa de cununie, aceștia erau serviți cu toții și se făcea schimb de cadouri (Chilia Veche). [11, p. 553; 13; 19]. La Dunavățu de Jos, asemenea acțiuni de respectare a ritualului se petreceau în ziua de vineri (deși, după obiceiul ucrainean, acest fapt trebuia să se petreacă în ziua de sâmbătă): veneau druștele (domnișoarele de onoare) într-un număr de 12 – 14 perechi, făceau buchete pentru colăcari. Colăcarul cel mare pregătea cununa, iar sâmbătă seara mirele împreună cu muzicanții, cu rudele sale, cu nașul, cu chemători, însă fără părinți, veneau la mireasă pentru răscumpărare. Ei erau întâmpinați cu pâine-sare de către rudele apropiate ale miresei (fratele, unchiul, etc). S-au conservat numeroase detalii privind acest obicei, asupra cărora merită să concentrăm atenția noastră. Sosiți la casa viitoare mirese, cei veniți puneau pe masă pâinea adusă de ei, înfingând în ea cununa. Colăcarul cel mare începea acțiunea de răscumpărare a miresei, pe care druștele (domnișoarele de onoare) o țineau ascunsă în colțul camerei. Dialogul dintre părțile implicate se desfășura în formă versificată ori cântată. Druștele cântau despre absența miresei, iar colăcarii le răspundeau tot în formă cântată. Ajungând la o înțelegere asupra sumei, colăcarul cel mare le dădea druștelor banii, iar mirele obținea mireasa. Druștele le ofereau colăcarilor batiste. Masa se servea numai în casă; era exclus ca de Ziua Fecioriei (golovytsya) să se pună masa în curte. Aproape de miezul nopții, oaspeții se împrăștiau pe la casele lor, rămânea doar mirele cu colăcarul lui și ceata acestuia. Se așezau la masă, fiecare colăcar așezându-se în dreptul druștei pe care o alegea în timpul petrecerii și a dansului. În acest chip, se forma perechea de colăcari și druște. Acela care nu-și avea perechea, se așeza la masă pe locul rămas liber. Colăcarii se așezau pe propriile lor căciuli, căci druștele trebuiau să le coase buchetele de nuntă, pentru care colăcarii aveau să le plătească bani. Aici fiecare dintre părțile implicate, negociind între ele, încercau să-și rezolve chestiunea în avantajul propriu. Cusând buchetul de căciulă, drușca puneă căciula pe capul colăcarului. Iar duminica dimineața, ea avea obligația să întărească buchetul și batista (drușca le primea din partea miresei) de reverul hainei colăcarului. Dansând încă puțin, tinerii se duceau pe la casele lor. Așa se încheia ziua de sâmbătă (cazul Dunavățului de Jos). În alte situații, ritualul răscumpărării miresei se petrecea duminică. La Karaorman, golovytsya avea loc după scenariul asemănător, deși cu anumite particularități: împreună cu mirele și cu muzicanții, la casa miresei veneau și fetele.[6, pp. 86-89]

Printre bunurile servite de golivytsya erau plăcintele, carnea, găinile sau găștele fripte (Chilia Veche), pentru pregătirea mâncărurilor de nuntă erau căutate bucătărese (Letea). [11, pp. 555–565]

Nunta propriu-zisă începea duminică. În satul Letea, la început avea loc nunta religioasă la biserica din sat, apoi alaiul se deplasa la casa mirelui, după care se ajungea la mireasa. Seara se

întorceau din nou la casa mirelui, unde avea loc "masmar" (adică, în limba română – masa mare) – cina cea mare. Nunta dura trei zile, însă, începând cu anii 60 ai sec. al XX-lea, după mărturia respondenților, are loc simplificarea ceremonialului și reducerea numărului acestora. [11, pp. 565–566]

La Crișan, duminica dimineața, tinerii mergeau la biserică de la casa mirelui. După oficierea căsătoriei religioase, se întorceau la casa mirelui, unde avea loc "masa mare", cu participarea tuturor doritorilor. Tot ici avea loc și dăruirea mirilor.[11, pp. 572-573]

La Karaorman, după mireasă mergea numai mirele, împreună cu nașul și nașa de cununie, legați în cruce cu două ștergare. Nașa de cununie, însoțită de druște, o îmbrăcau, cântând, pe mireasă, iar mirele o încălța cu pantofi, în care punea bani.

Nașa de cununie îi punea miresei pe cap o cunună ("voal"). Mireasa ședea în tot acest timp pe o pernă pusă pe o laviță, sub care se puneau banii pentru colăcari. După terminarea ceremonialului de îmbrăcare a miresei, colăcarii o scoteau din cameră, ducând-o pe lavița și-și împărțeau între ei banii scoși de sub pernă. Banii reveneau celui care ajungea primul la ei. Pe perna miresei avea să se așeze drușca: cea care se așeza prima, aceea avea să se mărite prima după mireasa. Părinții mirilor îi binecuvântau pe copii, apoi, cel mai adesea, tinerii căsătoriți se deplasau la casa mirelui, pentru a se obține binecuvântarea și a părinților acestuia. Obținând binecuvântarea de la părinții mirelui, nunta (adică toate rudele și toți prietenii, în afara părinților) mergeau la biserică. [6, pp. 89-90;11, pp. 609]

Înainte alaiului de nuntă se ducea cununa, făcută din flori și trei rămurele. Când tinerii căsătoriți, după săvârșirea căsătoriei, mergeau spre casa mirelui, ei erau împresurați cu flori, li se stropea drumul cu apă înflorată. (Crișan). [11, p. 572]

Să observăm anumite particularități, care se remarcă la ritualurile nupțiale din satele ucrainene din delta Dunării. Înainte de orice, aceasta se referă la continuitatea ritualului. Astfel, în a doua jumătate a zilei, mireasa cu druștele, părăsea casa mirelui pentru a merge acasă la părinții ei, ceva mai târziu venea după ea și mirele. Druștele miresei o ascundeau sub cuvertură, pe care, după câteva timp, mirele o ridica și o săruta pe mireasă, iar colăcarii, în acest timp, rupeau pe spinarea acestuia colacul împodobit cu flori. Sau colăcarul rupea colacul pe capul mirelui, când acesta venea la mireasă.

Sub conducerea pețitorului, până seara târziu avea loc serata la casa miresei, după care zestrea, depusă în sunduce (așa se numesc aici scrinurile), se puneă în care, trase de boi sau de cai, și porneau spre casa mirelui. [6, p. 91;11, p. 609]

În alte situații, înainte ca druștele să se ducă fiecare pe la casele lor, mireasa era așezată pe laviță, iar drușca cea mare, împreună cu alte druște, rupeau colacul deasupra capului miresei. Bucăți de colac erau aruncate în mâinile tuturor celor prezenți. Fetele aveau obiceiul de a le pune sub cap, pentru a-l visa pe cel care le era sortiti.

Duminica seara, la Dunavățu de Jos, flăcăii rupeau cununița, aruncând bucăți din aceasta prin curte, iar fetele căutau să prindă măcar o bucătică "ca flăcăii să umble pe la ele și să le facă cunună".

S-au păstrat ritualurile de curățire a miresei, în cazul că aceasta era reprezentanta altui neam. Astfel, la întâlnirea cu părinții mirelui, când acesta se întoarce cu mireasa, lângă poartă se aprindea un foc mic (din paie, de pildă), peste care tinerii trebuiau să sară. Îndeplinind acest ritual, tinerii beau apoi câte un pahar de vin pentru sănătatea fiecăruia dintre ei, prin aceasta ca și cum s-ar dăruia unul celuilalt. Părinții le puneau tinerilor ștergare și-i duceau în casă, care, de acum înainte avea să devină casa dragă a noului membru al familiei – miresei, în cazul dat.

La Karaorman, când mirelui i se aducea mireasa cu zestrea ei, poarta se închidea și zestrea cu căruțele nu era permisă, până când rudele miresei nu plăteau băutura. [11, p. 610]

Nunta la casa mirelui se desfășura după un scenariul propriu. Unul dintre ritualuri era "acordarea de daruri" ("darovyzna). Toți cei invitați anunțau ce anume cadou oferă mirilor. Numai după acest ritual, la Dunavățu de Jos, ospătându-i pe oaspeți cu răcitură și sarmale, aceștia erau cinstiți cu bucăți din colacul-lejeni, scăldat cu vin și stropit cu zahăr. La Karaorman dăruirea se făcea cu colaci în formă de conuri de pin (şyşky).

Ziua de nuntă se termina cu masa mare în casa mirelui. După dăruire, nașa de cununie îi conducea pe miri la prima lor noapte nupțială, scoțându-i miresei cununa de pe cap. După un anumit timp, ea trecea pe la miri (cu excepția cazului când femeia era măritată a doua oară), pentru a se convinge de faptul că mireasa a fost fată-mare, adică fată cinstită (neprihănită). Dacă răspunsul era unul pozitiv, atunci se puneau vin la fiert în amestec cu zahăr (Chilia Veche). [11, p. 554]

Dimineața, în prezența tuturor oaspeților, era prezentată cămașa de noapte, pentru a se dovedi neprihănirea miresei și se pregătea băutura corespunzătoare – "vodca roșie" – (băutura tare vopsită cu ceva roșu), iar nașa de cununie, cu cămașa de noapte a miresei, pornea la drum, împreună cu alaiul nupțial, spre casa părinților miresei. Dacă, însă, mireasa se dovedea a fi "necinstită", atunci era pusă în căruță și o duceau la casa părinților ei (Telița). Însă așa ceva se întâmpla foarte rar. Sosirea nașei de cununie la casa miresei se anunța cu zgomot mare. Nașa de cununie le dădea mesenilor câte o ață roșie, mulțumindu-le pentru cinstea miresei. Rostea cuvintele: "pentru fina mea, care a fost cinstită și fecioară". Asemenea ghemotoace de ață roșie le pregătea din timp orice mamă care avea fete de măritat. Toți aceia, care aduceau această "știre" mirelui, erau legați cu ștergare.

Nașa de cununie se întorcea la casa mirelui, iar nunta își urma cursul. Principalele cuvinte ale celei de a doua zile de nuntă erau: "Din pâine făcut-am pâinișoară, din fată – nevastă tânără", cu alte cuvinte, a avut loc ceremonia socializării fetei, care a devenit femeie. Nașa de cununie o lega pe mireasă, care ședea în acest răstimp pe laviță, cu un batic și-i chema pe cei invitați de mire la ea. Ea îi cinstea pe cei veniți cu diferite gustări și rostea că ea însăși le dăruiește tinerilor miri (o vițică, niște bani, altele). Așa ceva se numea "darul nașei". Ceva mai târziu, nașa de cununie, împreună cu mirele și invitații acestuia, mergeau, însoțiți de muzică, spre casa miresei. Petrecând acolo, tot grupul – de data aceasta și cu oaspeții din partea miresei – mergeau spre casa mirelui. Rudele mirelui îi întâmpinau pe cuscii (așa se chemau unii pe ceilalți, părinții mirelui și ale miresei), cu cuvintele: "Am luat fata, acum veniți s-o vedeți pe tânăra nevastă", dar le arătau părinților nu pe fată, ci pe cuscra, în chip de capră. Ea dansa, sărea, le striga părinților: "Asta

sunt, eu mi-s fata voastră”. La asemenea cuvinte, mama răspundea: ”Asta nu-i fata mea. Fata mea era frumoasă, de ce ați făcut atât de nearătoasă?” (adică, urâtă la înfățișare). Abia după a treia încercare comică a femeii, ieșea și fiica cu batic roșu pe cap. Ea le săruta mâinile părinților și-i conducea la masă. Aici părinții mirelui și ale miresei anunțau darurile pe care le fac tinerei familii: pământ, vaci, oi, bani, altele. În această zi, toți oaspeții făceau daruri: găini, oi, obiecte de uz casnic, altele. Seara se termina prin aceea că mireasa pregătea patul cu ceea ce a adus ea de la casa părinților.

În ziua de luni, la Karaormn avea loc ceremonialul schimbului de pâine. Mirele îi aducea soacrei două pâini, ea îi dădea, ca răspuns, două pâini făcute de ea, pe care el le aducea tatălui său. [11, p. 661]. În ziua de marți, părinților, care însurau pe ultimul lor copil, li se aranja ”transportarea”. Îi scăldau în covată, îi cărau prin sat cu o roabă, li se cereau bani, de cele mai multe ori pe când ajungeau lângă o cârciumă. Amenințându-i cu aruncatul în apă ori într-o fântână în caz de refuz. [6, p. 95; 11, p. 554]

Miercurea se adunau rudele apropiate – se făcea ordine cu vesela și alte bunuri, împrumutate pentru organizarea nunții.

A treia zi făceau plăcinte, vertute, tăiau și fierbeau găini (ciorba de potroace), borș și-i cinsteau pe oaspeți (Hamciarca). [11, p. 622]

Prin urmare, nunta la ucrainenii din Dobrogea dura din ziua de joi până miercurea următoarea și se alcătua din ceremonialul de dinaintea nunții, din nunta propriu-zisă și din ciclul de după nuntă, ceea ce corespunde tradiției general ucrainen. Odată cu aceasta, trebuie să remarcăm existența diversității de ritualuri, chiar și în limita aceluiași sate. Astfel, sunt consemnate cel puțin două variante de invitații (colăcarul îi invita pe oaspeți la Karaorman, pe când la Dunavățu de Jos acest lucru îl îndeplinea peșitorul). Câteva variante a petrecerii serii Fecioriei (golovytsya), prin schimbul cadourilor – la Chilia Veche, a schimbului de buchete de flori – la Karaorman, răscumpărarea miresei în ziua de vineri – la Dunavățu de Jos). Deosebiri regionale în ritualurile ucrainenilor din Dobrogea se reflectă și în permanența îndeplinirii ceremonialului, cum ar fi, bunăoară, ruperea colacului (deasupra capului mirelui ori a miresei).

În cadrul ciclului de dinaintea nunții, o importanță specială se acordă cercetării (a acordului), ceea ce ne arată rolul acestuia la constituirea căsătoriei, mai cu seamă în cazurile când flăcăul nu avea cunoștință despre intenția părinților de a-și mătita fata cu el. Totodată, aceasta constituie confirmarea rolului deosebit al părinților în obținerea ultimului acord în privința căsătoriei. Peșitul se păstrează ca ceremonial cu caracter funcțional-sanționatoriu, partea sa componentă este acordul – discutarea chestiunilor privind organizarea și desfășurarea nunții. Motivele alegorice din timpul derulării dialogului dintre peșitori și părinții fetei n-au fost fixate încă, totuși, se poate constata anticipat că la jumătatea sec. al XX-lea, ele erau considerate ca fiind pierdute.

Rămășițele formelor vechi ale probelor de căsătorie este obiceiul, după care flăcăul, după săvârșirea cererii în căsătorie rămânea la casa miresei până la oficierea nunții, tradiții analoage s-au observat la moldovenii din Bugeac (sat Borysivka, raion Tatarbunar).

În structura ciclului nunții propriu-zise lipsesc tradiționale pentru ucrainenii ritualuri cu brebenoc (cucnunița), la ceremonialul colacilor în vederea pregătirii copturii de nuntă erau invitate rudele și vecinii, neluându-se în seamă starea familiei. În cadrul consecințelor transformării se referă și obiceiul invitării fetelor (druștelor) pentru pregătirea colacilor.

La ciclul de după nuntă s-au păstrat ritualurile respectării părinților, după căsătoria ultimului copil (secerișul)

Observăm existența elementelor arhaice de direcționare magică – udarea cu apă înflorată a drumului înaintea mirilor, curățirea cu foc, folosirea ștergarelor, a rămurele nupțiale, a florilor.

Realitatea conținutului diversificat și continuitatea ritului nupțial la ucrainenii din Dobrogea de Nord poate fi considerat drept reflectarea specificului regional, immanent nunții tradiționale ucrainene, strămutate în Dobrogea de către coloniști din regiuni diferite ale Ucrainei. Așadar, ucrainenii aflați într-un mediu de culturi diferite din cadrul regiunii ucrainene din Dunărea de Jos și Nordul Dobrogei, în afara limitelor teritoriului lor etnic, încă din jumătatea secolului al XX-lea și-au conservat formele tradiționale de bază privind comunicarea dintre tineri, precum și elementele structurale esențiale ale ritului de nuntă.

Traducere din limba ucraineană: Ananie Ivanov

Surse și literatură

1. Bachynskyi A.D. Sicia Transdunăreană. 1775-1828.– Odesa, 1994.
2. Kondratovyci F. [Vovk F.]. Sicia Transdunăreană (prin locurile amintirilor și a povestirilor) // Kievskia Starina.–1883.–vol.V–pag.27-66, 269-300, 728-773.
3. Kușnir V.G. Adaptarea gospodăresc-existențială a ucrainenilor din stepa sud-vestică și din regiunea Dunării de Jos - Odesa, 2012.- pag.191.
4. Kușnir V.G. Particularitățile gospodăriilor la ucrainenii dobrogeni din România // Însemnările facultății de istorie. –Ediția 12.- Odesa, 2002. – pag.78-93.
5. Kușnir V.G. Ștergarele ucrainenilor din regiunea Dunării de Jos: tradiții și inovații / Cunoașterea ținutului. – 2011. – Nr.2. – Pag.. 282 – 289.
6. Kușnir V.G. Ucrainenii de dincolo de Dunăre. - Odesa, 2002.- pag.138.
7. Kușnir V.G. Ucrainenii din regiunea Dunării de Jos din România // Creația populară și etnografia.- 2010.-Nr. 6.- pag.5-6.
8. Kușnir V.G.; Petrova N.O: ceremonialul de nuntă la ucrainenii din regiunea sud-vestică a Ucrainei: analiza comparată//Problemele etnologiei, folcloristicii, a cunoașterii artelor din regiunea Podoliei și zona sud-estică a Volyn: istoria și prezentul. Culegere științifică – Kamianet-Podilsk: Abetka-NOVA, 2002.- pag.118-126.
9. Kușnir V.G. Ritualul tradițional de nuntă la ucrainenii din regiunea Odesei (anii 20-80 ai sec.XX-lea).- Odesa: Hermes, 2008.- pag.256.

- 10.Lupulescu [Vovk F.]. Coloniile rusești din Dobrogea(studiul istorico-etnografic) //Kievskia Starina.–1889.– vol.XXIV.–pag.117-154, 314-336, 685-704; Mărturii despre zaporojenii de dincolo de Dunăre din anul 1826 //Kievskia Starina.–1891.–vol. XI.
- 11.Pavliuk M., Robciuk I. Vorbirea ucrainenilor din România: texte dialectale.–Edmonton – Lviv – New York – Toronto, 2003.– pag.698.
- 12.Petrova N. Atributele și simbolica nunții la ucrainenii din depresiunea Bug-Nistru: korovay//Specificul local și regional a culturii tradiționale. Culegerer lucrărilor științifice.//Materialele conferinței științifice inetrnaționale "Lecturile etnografice din Odesa». Odesa, video КП ОМД, 2013. – pag. 415-429.
- 13.Petrova N.O. Nunta la ucrainenii din Dobrogea: în legătură cu chestiunea structurii și diversității // Istoria etnică a popoarelor Europei. Culegere de lucrări științifice. Ediția 25 - Kyiv: Centrul edilitar-poligrafic "Universitatea din Kyiv", 2008.- pag.127-133.
- 14.Petrova N.O. Ceremonialul nupțial la ucrainenii din raionul Mykolaiv, regiunea Odesa, la jumătatea sec.XX-lea: noi materiale de teren // Ceremonialul de nuntă în timp și spațiu. Culegere de lucrări științifice. /Materialele conferinței științifice internaționale "Lecturileetnografice din Odesa".- Odesa, 2010.- pag. 293-324.
- 15.Petrova N.O. Căntece de nuntă în Bugeac (după materialele cercetărilor etnografice ale populațiilor ucrainen și rusești din regiunea Odesei) //Popularea Sudului Ucrainei: problemele dezvoltării naționale și culturale. Rapoarte științifice. Conferința internațională științifico-metodică. Partea a doua. Kherson, 1997.- pag.244-247.
- 16.Petrova N.O. Furtul miresei ca formă arhaică a căsătoriei la ucrainenii din Bugeac (aspect etnografic) // R.F.Kayndl și știința istopriografică ucraineană. Materialele Seminarului internațional științific "Lecturile kayndliene", 22-23 mai 2004 . Partea 2.- Vyjnytsya; Ceremoș, 2004.- pag.268 – 270.
- 17.Petrova N.O. Influențele intre-etnice ale populației ruso-ucrainene din Bugeac la mijlocul celei de a doua jumătăți a sec.XX-lea (după materielele cercetărilor etnografice ale folclorului nupțial) //Însemnările facultății de istorie. /Facultatea națională din Odesa I.I.Mecnikov.- Ediția 5.-Odesa, 1997. – pag. 50-58.
- 18.Petrova N.O. Ritualurile ciclului de dinaintea nunții: după materialele cercetării etnografice a populației ucrainene din regiunea Odesei //Arheologia și etnologia Europei Răsăritene: materiale și cercetări - Odesa, 1997.– pag. 335-343.
19. Petrova N.O. Ucrainenii din Dobrogea: în legătură cu chestiunea structurii și diversității ciclului ritualurilor de dinaintea nunții // Oameni de știință eminenți ai Universității din Cernigov. R.F.Kayndl. Materialele conferinței științifice internaționale "Lecturile kayndliene", 16-17 mai 2008. Partea 1.- Cernăuți: Editura "Pрут", 2008.- pag.125-128.
- 20.Petrova Natalia, Petrova Anna. Perelele ucraineano-ruse în ceremonialulu nupțial (după materialele cercetării Dunării de Jos) // Materiale pentru etnografia ucraineană: anuar. Culegere de lucrări științifice. – Ediția 8 (11). – Kyiv, 2009. – pag. 268-272.
- 21.Petrova Natalia. Particularitățile la nunta ucrainenilor din Dobrogea //Chestiuni actuale ale științelor general-umanitare și istoriei medicinei: Culegere de materiale ale conferinței

internaționale științifico-practice (or.Cernăuți, 11-12 octombrie 2018).- Cernăuți, 2018.- pag.156-160.

22.Petrova Natalia. Nunta tradițională la ucrainenii din regiunea Dunării de Jos //«Frontiera ucraineană: diversitatea culturii tradiționale”. Lecturile etnografice din Odesa: Culegere de lucrări științifice / Colectiv de autori – Odesa : «Universitatea națională din Odesa I.I.Mecinikov», 2018.- pag.280-293.

23.Ponomarenko N., Serhienko H. Sicia Transdunăreană (anii 1775-1828.) //Siciile kozăcești (schite din istoria cozăcimii ucrainene sec.XVI –XIX) – Kyiv- Zaporijia, 1998

Tania Semeniuc
(Rona de Sus, Maramureș)

SATUL MEU - UN COLȚ DE RAI

*„Acolo unde dorul nu mai doare
Și lanul cântă doinele la nai,
Acolo unde dragostea izvoare
Si merii mei se bucură în floare,
În satul ce e gura mea de rai.”*

Valeriu Cercel

Oriunde ne-ar purta valurile vieții, satul natal nu se poate uita niciodată. Nu poți uita ulițele copilăriei, pe cei dragi și nici poveștile spuse de bătrânii satului.

Fiecare om are baștina sa – acel colț de rai purtat în suflet – indiferent de locul unde te afli – care păstrează unele dintre cele mai frumoase amintiri din viața noastră. Cred, că pentru orice om, baștina o reprezintă satul natal, pentru că acolo „cresc” visele, acolo vezi pentru prima oară bolta albastră a cerului, spui primul cuvânt, atât de drag „mama”, îți cunoști primii prieteni și câte și mai câte ți se întâmplă în acest loc minunat, numit natal.

Satul nu înseamnă doar ulițe umbrite de livezi și case, cu ogrăzi atotcuprinzătoare și nici nu înseamnă numai locuitorii satelor, oameni care se numesc țărani; nume frumos care înseamnă suveran, stăpân al pământului, om liber și înăuntru și în afară, adică om cu suflet minunat, cu credință în Dumnezeu și care trăiește și muncește, nu la comandă, ci dintr-o dragoste deosebită față de pământul lui, de casa, de familia și de satul lui. Și... Doamne, cât de minunat este acest loc!

Rona de Sus – satul meu de suflet, leagănul copilăriei mele și poarta care duce spre vise...

„E satul meu, unicul loc din lume spre care sufletul se cere cu fiecare primăvară mai mult, cu fiecare primă ninsoare mai cert și cu fiecare doză de soare mai intens.

Și iubesc totul la el – zilele, nopțile și umbrele, vara plină cu cireșe și iarna în tablou de fulgi, pământul uscat și potecile care duc spre casa părintească, glia umedă ce naște pâine din soare, și pașii mei goi hoinărind pe ulița copilăriei.

„Să nu uităm niciodată de satul în care ne-am născut”, îmi răsar în minte, parcă aieva, cuvintele spuse de un consătean plecat în lumea mare, spre o viață mai bună.

Comuna Rona de Sus este atestată documentar din 14 mai 1360 într-un document emis de regele Ludovic cel Mare (fiul regelui Carol Robert), în care dăruiește localitatea Felsew Rowna (Rona de Sus) nobilului român Stan, fiul lui Petru „Fily Petri Olahy“.

Este parte componentă a Depresiunii Ronșoara, care aparține Depresiunii Maramureșului, fiind situată în nordul județului Maramureș și a țării, pe cursul superior al pârâului Ronșoara, de-a lungul drumului național DN 18 și drumul județean 186/A, la o distanță de 16 km de municipiul Sighetu Marmăției, 45 km de orașul Vișeu de Sus și 80 km de reședința de județ Baia Mare. Se află la aproximativ 15 km de centrul Europei, care este situat în localitatea Dilove, regiunea Zăcarpatia, Ucraina.

Comuna Rona de Sus este formată din două sate: satul Rona de Sus, care este reședința comunei, în care se află primăria și celelalte instituții care asigură administrarea unității teritoriale și satul Coștiui.

Numărul de locuitori este de 4710, dintre care: 199 persoane sunt de etnie română, 4072 de etnie ucraineană, 424 de etnie maghiară și 8 de alte etnii.

Suprafața totală a comunei este de 6830 ha (68,3km pătrați) din care: 2425 ha – teren agricol, 4405 ha – păduri și 64 ha – suprafața locuită.

Pe teritoriul comunei se disting două unități de relief: dealuri înalte, culoare și văi. Cea mai întinsă suprafață aparține dealurilor.

La intrarea în comună, pe partea dreaptă se află dealul Krăvăi Laz, urmând sectorul de vale Lilin, după care se desfășoară Medvejăi (Valea Ursului). Aproape de centrul comunei, pe partea dreaptă se poate ajunge la dealul Pereslup, în spatele căruia se află cătunul Lălăn (Lilin). De aici se poate ajunge în zonele deluroase Șcabrăneț, Lopusnăi, Hurgui. Pe partea dreaptă a DN 18 se află dealul Hrabnăcă, urmat de Dovhe Ternea. În partea stângă de la Hrabnăcă se poate ajunge la culmile Zadiloc, Dubruca și Cotiujnăc. În partea de est avem dealul Hărățcov, apoi zonele împădurite: Colnic, Higea, Zalom, Krăvăi (Kriva) și Dil. Pe partea stângă a DN 18 începând cu pârâul Lalov se află dealul Mocearnăi, la nord de acesta Zaplișca, după care urmează Ploșcea, Voloseanca, Derenuvătăi. Dinspre centrul comunei, pe partea stângă se poate ajunge pe dealurile Osoi, Dubrova, Pereslopana, Măgura, iar la nord-est de aceștia se află Mohălcă, Babiciove, Stăjeret. La o distanță mai mare de comună se află dealurile Voroteț, Obcina, Hluhei, Ialânca, Perehrestia, Macovăția, Cornet, Hrabnăcă, Picuiata etc.

Relieful localității Coștiui este constituit dintr-o vale înconjurată de dealuri, care formează un bazinet numit Coștiui.

Clima este temperat continentală cu influențe baltice, fiind specifică Depresiunii Maramureșului, cu ierni reci și veri răcoroase, cu precipitații suficiente tot timpul anului.

Elementele climatice sunt influențate de factori ca: relieful, mișcarea maselor de aer, vegetația etc.

Depresiunea Rona este străbătută de o rețea hidrografică relativ bogată, fiind reprezentată de râul Ronșoara, afluent al râului Iza. Râul Ronșoara izvorăște din dealul Hera și se varsă în râul Iza, la sud de Sighet, lungimea totală fiind de 23 km și drenează o suprafață de aproximativ 92 km².

Rețeaua hidrografică a Văii Ronișoara este alcătuită din Valea Ronișoara și o serie de văi și pârauri mai mici: Cornet, Zalom, Seneș, Higea, Crăvăi, Stăjeret, Șușmam, Fedetul, Lilin, Soloneț, Lal, Mocearnăi etc.

În localitatea Rona de Sus există o cascadă – Cascada Pișitoarea, cu o cădere de aproximativ 2 m, care este amplasată într-un cadru natural, ușor accesibil.

În partea vestică a satului Coștiui au existat mai multe lacuri cu apă sărată, rezultate în urma prăbușirii tavanelor salinelor părăsite. Cel mai mare a fost lacul Francisc, care a dispărut în urma alunecărilor de teren (2002-2005).

În zona deluroasă a Depresiunii Ronei solurile sunt brune argilice sau brune podzolice (pe suprafețele ușor înclinate și pe versanții cu alunecări stabilizate). Pe lunca râului avem soluri aluviale, cu textură nisipoasă fină, cu pietriș și argilă. În jurul fostelor mine prăbușite de la Coștiui, solurile sunt sărăturoase.

Flora este formată din ciuperci, licheni, mușchi și flori.

Vegetația comunei este formată din păduri de foioase cu specii de: gorun, stejar, fag, frasin, carpen, ulm, plop, mestecăn, cireș; păduri de rășinoase cu specii de molid, pin, larice, duglas, brad; arbuști: alun, păducel, măceș, soc, zmeur, mur etc. și un număr foarte mare de specii de plante.

În comună există două rezervații naturale:

Rezervația de gorun de Ronișoara – situată pe teritoriul administrativ al comunei Rona de Sus, pe dealul Hera, între Picuiata și Macovița, se întinde pe o suprafață de 89, 2 ha. Pe pante mai înalte, deasupra și în vestul pădurii se găsesc specii de gorun și fag.

Rezervația de larice Coștiui – situată în partea sud-estică a localității, în satul Coștiui, pe dealul Fenyves, aproape de pâraul Sărat și Valea Seneș (afuenți ai văii Ronișoara) se întinde pe o suprafață de 0,70 ha. În jurul rezervației apar specii de gorun, iar în interior se află o mică poieniță.

Fauna este caracterizată printr-o mare diversitate: - insecte: lăcusta, greierul de câmp, cosașul verde, cărăbușul de mai, rădașca, gărgărița, libelula etc.;

- amfibieni: salamandra, broasca, tritonul;

- reptile: șopârla de câmp, șarpele lui Esculap, năpârca, șarpele de casă;

- păsări: rața, șorecarul, uliul, șoimul, mierla, graurul, buha, potârnichea, porumbelul, cucul, bufnița, ciocănitoarea, huhurezul, pițigoiul, sturzul etc.;

- mamifere: căpriorul, mistrețul, lupul, vulpea, ursul brun, dihorul, cerbul, iepurele, veverița, jderul, ariciul, cârțița, șobolanul, șoarecele etc.

Ocupațiile sunt condiționate de mediul natural și factorii socio-istorici. Chiar dacă condițiile geografice (predomină zona de deal) sunt favorabile cu predilecție creșterii animalelor, totuși un rol important au jucat agricultura și prelucrarea lemnului.

În trecut, locuitorii comunei se ocupau îndeosebi cu creșterea animalelor, în special a bovinelor, a ovinelor și porcinelor, cu o agricultură nerentabilă (soluri relativ sărace) și cu exploatarea și prelucrarea lemnului. Cu trecerea timpului, activitățile locuitorilor: dulgheria, tâmplăria, fierăritul, croitoria, făcutul horincii, albinăritul, brutăria, pietrăria, carmangeria.

Locuitorii satului meu își iubesc locul natal, tradițiile și obiceiurile, pe care încearcă să le transmită și copiilor, ca acestea să rămână în inima satului, a oamenilor. Drept dovadă, în fiecare an, cu ocazia diverselor aniversări sau sărbători religioase, în sat se desfășoară programe, iar noi, locuitorii satului, adunați lângă scena Căminului Cultural, savurăm cu toții cântecele și dansurile interpretate cu atâta măiestrie de coriștii localității și copiii școlii noastre. Acesta este doar unul dintre evenimentele care reușesc să-mi umple sufletul de mândrie, pentru faptul că în satul meu există respect pentru datini și tradiții, inițiativă de a cultiva această iubire și viitoarelor generații. Această dragoste față de satul natal o poate vedea oricine în privirea lor, în felul lor de a fi, de a vorbi... Toate acestea sunt lucruri extrem de importante, pe care le apreciază foarte mult orice om și păstrează mereu sentimentul de iubire necondiționată față de satul natal.

Printre casele și ogrăzile satului, se zărește, ca o binecuvântare, biserica satului natal. Acolo unde noi, locuitorii satului Rona de Sus ne refugiem sufletul în rugăciune, acolo unde mamele își botează copiii, iar părinții își cunună fiicele și feciorii.

Sunt sigură că oricine vizitează comuna Rona de Sus rămâne impresionat de frumusețea satului și a localnicilor, ale căror gospodării sunt mereu pregătite să întâmpine cu iscusință și cu mult drag fiecare oaspete.

Elevii trebuie învățați de mici să-și iubească locul natal, oamenii care trăiesc în el, tradițiile, obiceiurile, portul, graiul și tot ce înseamnă origine.

Eleva Semeniuc Ionela în poezia ei *Locuri natale* scria despre sat așa:

*„Satul nostru e frumos
Un sat foarte norocos,
De asemenea, curat
Foarte tare respectat!”*

*Când mă uit în jos și-n sus
Mă gândesc la Rona de Sus
Și îmi spun în gând mereu:
Acesta e satul meu!”*

Fosta mea elevă, Rahovan Crina, în poezia „Satul meu natal”, ne îndeamnă să nu uităm locurile natale, pentru că, oriunde am merge, nicăieri nu vom găsi un sat asemănător, un loc mai frumos și mai minunat decât locul natal:

*„Oricât vei cutreiera
Peste munți și peste văi,
Și-o să vezi că nu-i ușor
Să găsești un sat asemănător.*

*Să-l iubești, să-l prețuiești,
Ca pe mama ta cea dragă,
Niciodată să nu uiți,
Dorul ce de el te leagă!*

*Și oricât ar fi de lung,
Drumul către satul tău,
Nu te obosești nicicând,
Ci îl ai mereu în gând.”*

Locul natal este pământul spre care ne întoarcem cu dor de oriunde ne-am afla. Aici se află izvorul dragostei de dulcele nostru grai, de cântecul, dansul și portul nostru, de oamenii cei harnici, care adaugă, prin munca lor, noi frumuseți și bogății acestui pământ străbun.

Toate drumurile duc spre tine, dragul meu sat!

Bibliografie:

Filipașcu, Alexandru, „Istoria Maramureșului”, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997.
Bout, Odarca, „Monografia comunei Rona de Sus”, Editura Echim, Sighetu Marmației, 2010.
Chiș, Vasile Timur, „Rezervația Naturală Pădurea Ronișoara”.

Eusebie Fraseniu
(Negostina, Suceava)

CÂTEVA ASPECTE REFERITOARE LA CONTINUITATEA STATALITĂȚII UCRAINE

*„Intelectualul educat de către colonizator
este principalul dușman al propriului popor.”*

Jawaharlal Nehru

Titlul pare atrăgător și pretențios, textul însă exprimă intenția de provocare adresată celor care doresc sincer să caute și să descopere aspecte convingătoare, argumente indubitabile referitoare la adevărul sugerat subtextual în titlu, și anume, că ucrainenii sunt, fără echivoc, autohtonii teritoriului lor statal.

Am selectat în acest sens, câteva argumentele din cartea „Ucraina – Rus(i)” a scriitorului ucrainean contemporan Volodymyr Bilinskyi, tipărită în două volume, primul apărut în 2013 (Kiev) cu adnotația „Cercetare istorică” și are subtitlul „Pământul strămoșesc”, iar al doilea – în 2015 (Kiev), cu adnotația „Roman-cercetare” și are subtitlul „Cnezii Galițienii – Ostrozki”.

Voi prezenta sumar această carte, cu intenția de a atrage atenția, alăturându-mă autorului, asupra unui pericol prezent oarecum persuasiv astăzi, cel al inducerii în eroare a oamenilor care se informează, prin cocteilul „o parte adevăr – o parte minciună”, extrem de păgubos pentru formarea unei concepții sănătoase despre lume, viață și istorie, implicit și pentru relațiile interumane. Chiar dacă și-a adnotat primul volum „Cercetare istorică”, autorul mărturisește de la bun început: „Această carte nu este Istoria Ucrainei. Istoria Ucrainei o vor scrie academicienii noștri. Ea încă nu e scrisă.” (pag. 3) Editorul însă, precizează că „Autorul, pe baza documentelor istorice, a cronicilor, a unor consemnări ale călătorilor, cercetărilor arheologilor contemporani, ale istoricilor, demonstrează continuitatea dezvoltării/evoluției etnosului ucrainean în dimensiunea spațială/teritorială și temporală corespunzătoare formațiunilor lui prestatale și statale, începând cu mileniul al șaselea î.e.n.” – dimensiune spațială ce corespunde teritoriul lui de azi.

Ca un împătimit iubitor al istoriei am reținut din ea că nimic nu este întâmplător, că evenimentele se nasc și se dezvoltă din și prin alternanța cauză – efect. Cauza demersului meu s-a născut dintr-un efect, cel puțin incorect ca și cronologie: cu o insistență neglijent cosmetizată se

afirmă în ultima vreme, în mediul on line, și nu numai, că Ucraina este un stat artificial, creat în cadrul URSS. O minimă informație ne spune că Republica Populară Ucraina ca stat autonom a fost proclamată la 7 noiembrie 1917, iar la 22 ianuarie 1918 ca stat independent, la 19 oct. 1918 a fost proclamată RPUV, iar un an mai târziu, 22.01.1919, are loc Unirea RPU cu RPUV, având ca simboluri statale drapelul albastru-galben, stema – tridentul și imnul – «Ще не вмерла України», iar URSS a luat ființă în 1922. Drept este că independența aceasta a durat doar trei ani, până-n 1920, dar a fost recunoscută de peste 20 de state ale lumii prin stabilirea relațiilor diplomatice, inclusiv de/cu România. Drept mai este că în condițiile unor evenimente istorice majore – primul și al doilea război mondial sunt cele mai importante – devine o componentă statală a Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, dar cu statut aparte – avea un reprezentant propriu, ca și Belarus, în cadrul ONU, unde flutura alături de drapelele statelor membre și steagul galben-albastru al Republicii Ucraina. Oare, după dezmembrarea URSS în 1991, în afară de Federația Rusă, celelalte state, care s-au declarat independente și suverane, sunt considerate tot artificiale?!

N-am prea auzit!... Dar nimeni nu definește noțiunea de „stat artificial”, pentru că scopul este de a induce subliminal, ucrainenilor și nu numai, sentimentul nesiguranței, al valorii secundare în devenirea lor istorică, al incapacității de a se organiza social, statal.

Se afirmă că istoria este scrisă de învingători, ceea ce în parte este adevărat, mai ales în partea de istorisire, de descriere a evenimentelor istorice. Când este vorba de arheologie, de documente istorice veridice, de elemente de cultură materială și spirituală ale unui popor, „istorisirea” – interpretarea este nevoită să se apropie de adevăr.

După 1991 Ucraina, implicit poporul ucrainean s-a trezit cu o istorie pe care, în mare parte, n-a scris-o el, și nici istoricii ucraineni cu adevărat liberi. Dintr-o astfel de istorie se află că strămoșii ucrainenilor – slavii estici – sunt o „nație ce provine din triburile de slavi germani și poloni” din Europa Centrală, zona Vistula-Oder, ce a migrat în sec. V-VI e.n., că statalitatea ucraineană începe doar cu „Kyivska Rus(i)”, sec. IX-XIII, iar după cucerirea Kievului de mongolo-tatarii lui Batîi-han dispăre, că și Cnezatul Haliciului și Volyniei dispăre la sf. sec. al XIV-lea, din cauza stingerii dinastiei cnezilor, ultimul fiind Dmytro Halyțkyi, că Hetmanscina a fost doar o mișcare de eliberare națională, că teritoriul devine apoi o Malorusie și în final pretenții statale nu ar trebui să aibă...

Scriitorul-cercetător Volodymyr Bilinskyi în mai sus amintita carte demonstrează cu ajutorul unor documente greu de nesocotit, existența și continuitatea unei populații aborigene pe teritoriul de astăzi al Ucrainei, începând cu mileniul al șaselea î.e.n., accentuând asupra continuității statalității ucrainene în diversele ei forme.

El pornește de la Cultura cunoscută astăzi sub denumirea „Tripolie – Cucuteni”, care s-a dezvoltat în spațiul marcat de apele Donului, Niprului, Nistrului și Dunării, în milenii VI-II î.e.n., o cultură de tip agrar, când are loc trecerea de la sistemul de gospodărire de tipul culegere și domesticire la cel de cultivator și crescător.

Artefactele descoperite în peste 2000 de situri arheologice stau mărturie nașterii unui sistem de simboluri și motive ornamentale specifice, ale căror prezență și evoluție se poate urmări pînă

astăzi în arta populară ucraineană. Autorul afirmă că „La începutul sec al XX-lea, remarcabilii oameni de știință ai timpului lor, precum Vikentii Chvoika, ceh de origine, Myhailo Rostovțev, a fugit din Rusia în SUA, unde a lucrat ca profesor universitar, Oswald Menghin, arheolog principal al Universității din Viena și mulți alți învățați de rang înalt, au recunoscut și apreciat Cultura Tripolie ca fiind ucraineană, iar pe tripoliți – ucraineni.”(pag. 59)

Urmează, începând cu jumătatea mileniului al II-ea (î.Hr.), în același spațiu un stat puternic – Sciția. Autorul, în acest capitol, folosește des citate din Herodot, părintele istoriei. De pildă: „Herodot a notat că sciții i-au spus: De la primul lor țar Het (Get) (Tarhetai not. Herodot) până la năvălirea în Sciția a persanului Darius (în 512 î.e.n.) au trecut o mie de ani.” (p.15) sau: „Sciții sunt copiii Borefenului (Niprului), aici s-au născut și aici s-au dezvoltat ca popor, înființând țara lor Sciția.” (p.25)

În sec. al III-lea î.e.n. puterea conducătoare a Sciției preiau sarmații, o componentă tribală a sciților iar în sec.I î.e.n. o preiau geții, altă componentă tribală a sciților, iar în sec. I e.n. o uniune a sciților, sarmaților și slavilor recucerește puterea conducătoare. Ei se împotrivesc expansiunii Romei și apoi a Imperiului Bizantin, au câteva succese, dar în anul 469, intenționând să ocupe Balcanii, sunt înfrânți. Cele mai grele pierderi le-au suferit triburile geților de la gurile Dunării și zonele nordice ale Mării Negre.

Începând cu sec. al VI-lea pe arena teritoriului statal scito-sarmat se afirmă o uniune a triburilor slave, cea a anților, venezilor și sclavinilor, cunoscută sub denumirea de Uniunea Anților. Istoricul grec Iordanes (sec.VI) îi consideră slavi.

Herodot afirmă: „Acum (în sec.V) toate aceste triburi, neluând în seamă deosebiri, sunt cunoscuți sub denumirea generală de **scoloți**, iar după numele unuia din țarii lor – Scit, grecii i-au numit pe toți în general sciți, iar țara – Sciția. Scoloții, sclavii – sunt denumiri grecești ale slavilor. *Sacalabi* este denumirea arabă a slavilor, iar *venezi* (*veneți*) – denumirea vest-europeană a slavilor.”

Începând cu sec. al VII-lea denumirea de Anți dispare din documentele istorice.

„Locul Anților îl ocupă o nouă uniune – Rus(i), centrul căreia corespunde celor mai dezvoltate teritorii ale Anților” – spune Marea Enciclopedie Sovietică, ediția a treia. (vol. 2, pag. 111-112)

Din această uniune se va naște puternicul stat medieval Kyivska Rus(i) cu capitala la Kiev. O amprentă cu adevărat istorică au lăsat-o marii cnezi Volodymyr cel Mare și Iaroslav Înțeleptul, teritoriul statului de atunci se suprapune în linii mari celui al Sciției și corespunde cu mici diferențe celui de astăzi. Poporul își urma străvechile ocupații, tradiții, obiceiuri, iar oamenii își spuneau cu demnitate „ruseci(i)”, ceea ce însemna oameni dreți, cinstiți și curajoși.

După căderea Kievului, la 6 decembrie 1241, se afirmă în plan politic, militar și administrativ Cnezatul Haliciului și Volyniei. Existența statului Rus(i) se urmărește intrinsec prin faptele cnezilor Haliciului, Volyniei, iar după contopirea lor într-o singură unitate statală, în 1199 de către marele cneaz Roman Mstyslavovyci, această linie voievodală își continuă rolul conducător cam până-n sec. al XVI-lea, până la crearea Confederației cunoscute sub denumirea Rici Pospolyta, alcătuită din Regatul polon, Marele cneaz al Lituaniei, Rus(i)-ei și Letoniei (15

iulie 1569), adică până la cneazul Vasyl Konstantin Ostrozkyi – regele neîncoronat al Rus(i)-ei, care a alcătuit strategia apărării teritoriului Podoliei, Haliciului și Volyniei de tătari, perioada în care se naște o nouă forță de rezistență națională – căzăcimea.

Urmează războiul de eliberare națională împotriva regatului Poloniei condus de hatmanul Bohdan Hmelnytskyi (1648-1657) iar după nefericita semnare a pactului militar cu țarul Rusiei în 1654 la Pereiaslav, considerat ulterior ca unire, Ucraina este anexată pas cu pas, mai ales în timpul lui Petru cel Mare (1682-1725), devenit împărat al tuturor Russilor, cum i-a cerut senatul, fapt ce dovedește pretenția de a domni peste istoricele formațiuni statale Kyivska Rus(i), Belarus, Cervona Rus(i).

De aici și până în zilele noastre istoria Ucrainei este cunoscută mai bine, izvoarele sunt suficiente, adevărul mai greu de ascuns ori mistificat.

Pentru perioada medievală foarte relevante sunt următoarele izvoare: 1., „Călătorie spre țările de Est, în vara an. 1253” a ambasadurului regelui Franței Wilhelm de Rubruck („...Rus(i) care are peste tot păduri: ea se întinde între Polonia și Ungaria până la Don”); 2. Ioan de Plano Karpini – ambasadurul papei Inocențiu al IV-lea (1245-1247) mărturisește despre viața economico-comercială a Kievului); 3. Gilbert de Lanois – cavaler burgund, ambasadurul regilor Franței și Angliei, care a vizitat în 1421 Marele Cnezat al Lituaniei și Rus(i)-ei.

Știrile false sau fake news-uri, cum sunt denumite astăzi, în vederea manipulării s-au folosit din cele mai vechi timpuri, se folosesc și astăzi. Numai că omenirea a intrat adânc în era informațiilor și le preferă pe cele autentice!...

Ioan Robciuc

**Conferința Internațională „Ucrainenii din România –
istorie, contemporaneitate și perspective“**

Ucrainenii sunt o minoritate veche în spațiul românesc, de aproape 700 de ani. Pe tot parcursul acestei îndelungate perioade istorice, ei au trăit în bună înțelegere cu populația majoritară încercând o integrare onestă și sârguincioasă în realitățile țării.

Trebuie subliniat faptul că de când România a devenit o țară democratică, a crescut interesul pentru tot ce este legat de cultura ucraineană. În pofida descreșterii apreciabile a etniei noastre, Uniunea Ucrainenilor din România a reușit să sporească calitatea activităților culturale, nu puține la număr, pe care le desfășoară în București și în țară unde trăiesc ucrainenii. Organizația noastră a depus și depune în continuare eforturi pentru ca, în pas cu vremurile, cu globalizarea și democratizarea lumii, să ne manifestăm identitatea ucraineană în toată complexitatea sa.

Cu sprijinul financiar al Guvernului României, UUR editează, în fiecare an, cărți consacrate beletristicii, criticii literare, istoriei, lingvisticii, muzicii, obiceiurilor ucrainene și relațiilor româno-ucrainene. Au loc festivaluri, simpozioane și conferințe științifice, mese rotunde, expoziții.

În zilele 18 și 19 noiembrie a.c., sub genericul „Ucrainenii din România – istorie, contemporaneitate și perspective“, s-a desfășurat, la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București, o conferință internațională. Această manifestare științifică a fost organizată de Uniunea Ucrainenilor din România în parteneriat cu Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Asociația Slaviștilor din România și cu Departamentul de Filologie Rusă și Slavă.

Din Comitetul de organizare au făcut parte: domnul Nicolae Miroslov Petrețchi, președintele UUR, deputat în Parlamentul României, domnul Mihai Traista, președintele Comisiei de Cultură a UUR, domnul Miroslov Petrețchi, președintele Comisiei de Relații Europene, cu Ucraina și cu Diaspora Ucraineană, lector dr. Ioan Herbil, șeful specializării limba și literatura ucraineană, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca; prof. dr. Octavia Nedelcu, directorul Departamentului de Filologie Rusă și Slavă, Universitatea București; prof. dr. Antoaneta Olteanu, președintele Asociației Slaviștilor din România, București.

Printre participanți la conferință au fost și specialiști de renume din țară și din Ucraina (prof. dr. Volodymyr Antoficiuk de la Universitatea „Iuri Fedkovyci” din Cernăuți, prof. dr. Veacislav Kušnir, decan al Facultății de Istorie a Universității de Stat „I.I. Mecinykov” din Odesa).

La deschiderea conferinței au rostit alocuțiuni Excelența Sa Oleksandr Bankov și președintele Comitetului de organizare dl Nicolae Miroslov Petrețchi, președinte al UUR și deputat în Parlamentul României; au mai luat cuvântul și alți membri ai Comitetului de organizare.

După cuvintele de deschidere, a urmat prezentarea comunicărilor pe secțiuni (Literatură, Folclor/Muzică, Lingvistică/Dialog intercultural, Relații româno-ucrainene, Istorie și istoriografie).

Bogata și diversă tematică a comunicărilor prezentate a condus la numeroase întrebări și la discuții interesante. Concluzia conferinței a fost că generația de mijloc posedă energia necesară pentru continuarea în bune condiții a activității comunitare. Conferința a fost un real succes. La succesul ei au contribuit, deopotrivă, organizatorii și participanții.

(„Curierul ucrainean”, nr. 349-350 / decembrie 2017)

Lucia Mihoc

Conferința Internațională „Ucrainenii din România – istorie, contemporaneitate și perspective”

Conferința Internațională „Ucrainenii din România – istorie, contemporaneitate și perspective” s-a desfășurat în perioada 18-19 noiembrie 2017 la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din cadrul Universității București, la inițiativa scriitorului și președintelui Comisiei de Cultură a Uniunii Ucrainenilor din România, Mihai Hafia Traista. Organizatorii acestui eveniment de prestigiu au fost Uniunea Ucrainenilor din România, Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Asociația Slaviștilor din România, având ca parteneri Facultatea de Litere din cadrul Universității „BabeșBolyai” din Cluj-Napoca, Muzeul Județean Satu Mare și TVR.

Într-o atmosferă de sărbătoare participanții au fost întâmpinați de sunetul inegalabil al mandolinei oferit de membrii grupului vocal-instrumental „Cervona kalyna” din Maramureș, condus de domnul președinte al filialei UUR Maramureș, prof. Miroslov Petrețchi.

Tematica conferinței a abordat subiecte din domeniul literaturii, lingvisticii, folclorului, istoriei și istoriografiei ucrainenilor din România, precum și relațiile româno-ucrainene. Participanții au prezentat lucrări interesante în cadrul celor cinci secțiuni. Pe parcursul lucrărilor conferinței, aceștia au avut ocazia să afle detalii despre unele aspecte legate de activitatea ucrainenilor din România, iar comunicarea dintre oamenii de știință a evidențiat modalitățile de cooperare și lansarea pe viitor a unei cărți despre istoria ucrainenilor din România. Conferința a

reunit scriitori, folcloriști, lingviști și profesori din România și Ucraina, reprezentanți ai Ambasadei Ucrainei în România și ai Uniunii Ucrainenilor din România.

Participanții la conferință au luat parte la o serie de evenimente culturale dintre care amintim: deschiderea oficială a Bibliotecii „Ștefan Tcaciacu” din sediul UUR București; prezentarea mai multor cărți finanțate de UUR: „Relații româno-ucrainene. Istorie și contemporaneitate” apărută la Editura Muzeului Județean Satu Mare și Ecou Transilvan – Cluj-Napoca, avându-i coordonatori pe doamnele Irina Liuba Horvat și Anastasia Veheș; „Dialogul slavistilor la începutul secolului al XXI-lea” apărută la Editura „Casa cărții de știință”, Cluj-Napoca, coordonatori Katalin Balazs și Ioan Herbil; „Pagini ale șevcenkianei din România” vol. I-II, apărută la Editura RCR Editorial, coordonator Ioan Rebușapcă; „Letopiseț al vechiului și slăvitului neam al slovenilor”, Editura Universității din București, coordonator Anca Irina Ionescu și proiectul de cercetare „Bucovina ca o zonă de contact”, coordonator Nadia Bureiko. Traducerea lucrărilor conferinței a fost asigurată de către istoricul Serhi Hakman din Cernăuți.

La Facultatea de Limbi și Literaturi Străine din București a avut loc și o expoziție foto intitulată „Fete simple ale unei istorii ane voioase”, organizată de Fondul de caritate „Resurse și inițiative publice” și Asociația româno-ucraineană „Spectru”, prezentată de către Serhi Hakman și Olena Tanasiciuk, precum și un excelent recital al grupului „Cervona kalyna”, solist Miroslav Petrețchi, și un concert oferit de George Negrea, Natalia Pancec-Colotelo, Dan Vasilescu și Adrian Ivanițchi.

La deschiderea oficială, președintele Uniunii Ucrainenilor din România și deputat în Parla mentul României, domnul Nicolae Miroslav Petrețchi, a menționat: „Vreau să vă salut cu ocazia acestui eveniment important, prima conferință organizată de Uniunea Ucrainenilor din România pe tema „Ucrainenii din România - istorie, contemporaneitate și perspective”. Consider că de la o astfel de conferință cu siguranță avem multe de învățat pe parcursul celor două zile. Vreau să vă mulțumesc tuturor pentru prezență. Mulțumesc celor care au venit de la distanțe considerabile, cum ar fi Kiev, Cernăuți, Lviv și din toate colțurile României pentru a fi alături de noi și a susține o conferință atât de importantă. Considerăm dificilă organizarea unui eveniment de o asemenea anvergură și, în opinia mea, este o mare onoare pentru noi să vedem o sală de conferințe plină. Aș dori să mulțumesc inițiatorului evenimentului, domnului Mihai Traista, Universității din București, care a devenit partenerul nostru și a susținut acest eveniment, precum și televiziunii publice și, nu în ultimul rând, Ambasadei Ucrainei în România, care participă la evenimentul nostru”.

Ambasadorul Ucrainei în România, Oleksandr Bankov, în discursul său adresat audienței, a mulțumit Uniunii Ucrainenilor din România și Universității din București pentru invitație și i-a felicitat pe organizatorii acestei conferințe, considerând că acesta este într-adevăr un eveniment foarte important care unește și va continua să unească din ce în ce mai mulți ucraineni și români. De asemenea, și-a exprimat speranța că temele prezentate vor reflecta istoria, contemporaneitatea și viitorul ucrainenilor din România, iar acestea vor fi transmise către tinerele generații de ucraineni, astfel încât ei să păstreze cultura și limba maternă în propria casă din România, fără a

uita de patria lor istorică. Domnul ambasador a menționat că Ambasada nu este prezentă doar în calitate oficială, ci și ca prietenă a ucrainenilor din România.

Președintele filialei UUR Maramureș, domnul Miroslav Petrețchi, a declarat că astfel de evenimente ar trebui continuate, deoarece oferă oportunități participanților de a comunica și a împărtăși experiențe plăcute.

Doamna prof. dr. Octavia Nedelcu, directorul Departamentului de filologie rusă și slavă din cadrul Facultății de Limbi și Literaturi Străine din București, a adresat participanților și invitaților la conferință un mesaj de salut, evidențiind activitatea Departamentului de limba și literatura ucraineană, fondat cu 70 de ani în urmă de către profesorul Constantin Drapaca.

Doamna prof. dr. Antoaneta Olteanu, președinte al Asociației Slaviștilor din România și-a exprimat bucuria de a face parte din Comitetul de organizare a conferinței, mai ales datorită faptului că mulți ucraineni din România sunt membri ai acestei asociații. A menționat că așteaptă cu nerăbdare apariția volumului cu lucrările prezentate în cadrul conferinței, acesta fiind un bun prilej de promovare a ideilor de cercetare și, astfel istoria, contemporaneitatea și perspectivele ucrainenilor din România vor fi cunoscute și de alte etnii, precum și de cetățenii altor țări.

La deschiderea oficială a conferinței au adresat un cuvânt de salut domnul conf. univ. dr. Dorin Ioan Chira, prodecanul Facultății de Litere a Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj-Napoca, domnul Felician Pop, manager al Muzeului Județean Satu Mare și domnul Boris Velimirovici, redactor-șef al secției Alte minorități din cadrul TVR.

Scriitorul Mihai Hafia Traista, președintele Comisiei de Cultură din cadrul UUR a menționat în cuvântul său care este scopul acestei conferințe: „Pentru că în urmă cu ceva timp, când ne-am întâlnit în Sighet s-a dorit înființarea unei comisii care să elaboreze „Istoria ucrainenilor din România“ și acest lucru, din păcate, nu s-a îndeplinit, m-am gândit să organizez o conferință despre ucrainenii din România, despre istoria lor, contemporaneitatea și perspectivele, astfel încât lucrările de cercetare prezentate să devină baza viitoarei istorii. De aceea, referatele prezentate vor fi incluse, în primul rând, într-un volum cu același titlu, astfel încât, peste câțiva ani, să putem edita „Istoria ucrainenilor din România“.

Ne-am gândit să organizăm conferința pe mai multe secțiuni: prima include cele mai multe comunicări. Aceasta este literatura, pentru că avem mulți scriitori și suntem mândri de activitatea lor, apoi secțiunea de folclor, lingvistică, relații româno-ucrainene și o secțiune de istorie și istoriografie. Participanții au răspuns pozitiv invitației noastre și au salutat ideea UUR de a organiza o astfel de conferință“.

Domnul profesor dr. Volodymyr Antoficiuk de la Universitatea „Ștefan cel Mare“ din Suceava și Universitatea Națională „Iuri Fedkovyci“ din Cernăuți, a declarat: „Este o bucurie că această conferință, a cărei naștere a fost programată acum doi ani s-a împlinit în cele din urmă. Problema Istoriei ucrainenilor din România se va putea soluționa în mare măsură prin cumulara lucrărilor prezentate în cadrul secțiunilor. Tocmai datorită acestor cercetări științifice s-au pus bazele pentru „Istoria ucrainenilor din România“. Este foarte important ca această cercetare să continue, deoarece scopul conferinței este unul nemărginit. De exemplu, satul Negostina a dat peste zece scriitori care au creat opere în limba ucraineană. De aceea propun colegilor mei din

România și din Ucraina un proiect interesant numit „Nehostynska lira“. Acest proiect ar trebui să prezinte portrete literare ale participanților la procesul literar. Cred că există multe astfel de proiecte, există și o mulțime de materiale pentru acest gen de proiecte. Mulțumesc organizatorilor pentru invitație și doresc fiecărui participant să continue cercetarea pe tema ucrainenilor din România“.

Personal am prezentat o comunicare despre ucrainenii din municipiul Suceava în cadrul secțiunii Istorie și istoriografie, punctând activitatea culturală, educativă, religioasă și socială a acestora.

Felicit cu toată sinceritatea Uniunea Ucrainenilor din România, pe domnul președinte și deputat în Parlamentul României, Nicolae Miroslov Petrețchi, care susține și încurajează participarea ucrainenilor la asemenea manifestări științifice, pe inițiatorul acestei conferințe – domnul vicepreședinte al UUR, Mihai Traista, dorindu-i succes în realizarea marelui proiect – „Istoria ucrainenilor din România“.

(„Curierul ucrainean”, nr. 349-350 / decembrie 2017)

**ЗОШИТИ
МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«УКРАЇНЦІ РУМУНІЇ - ІСТОРІЯ СУЧАСНІСТЬ
ТА ПЕРСПЕКТИВМ**

Том I / 2017

Редактори: Володимир АНТОФІЙЧУК

Михайло ТРАЙСТА

Обкладинка та техноредагування: Лариса ІСПАС

Референти: Володимир АНТОФІЙЧУК

Альона БІВОЛАРУ

Михайло ТРАЙСТА

Наклад фінансований
СОЮЗОМ УКРАЇНЦІВ РУМУНІЇ

Вступне слово.....	101
--------------------	-----

Роботи конференції

Література

ВОЛОДИМИР АНТОФІЙЧУК, Початки української літератури Румунії.....	103
ОЛЕКСАНДР ПОПОВИЧ, Проза Івана Доцівника. Проблематика, образи.....	114
Б. БУНЧУК, О. АНТОНЮК, Віршована творчість С. Яричевського і Б. Лепкого: Порівняння версифікаційних систем.....	123
ЛІДІЯ КОВАЛЕЦЬ Життя як творчість і творчість – як життя: Кирило Куцюк- Кочинський у світлі мемуарів і поетичного самовираження.....	130
ІВАН КІДЕЩУК, Гуморист Богдан Гедимін – між дотепністю і доброзичливістю.....	146
НАТАЛІЯ БОГДАНЕЦЬ-БІЛОСКАЛЕНКО, Педагогічний потенціал української дитячої літератури в Румунії.....	152
ПЕТРО ХОДАНИЧ, Міфологема смерті в українській новелістиці Румунії.....	158
ЛІДІЯ ПОВХ ХОДАНИЧ, Виховний потенціал оповідань для дітей Михайла Трайсти.....	165
МАРІЯ ЯКУБОВСЬКА, Духовно-екзистенційний діалог Нікіти Станеску та Михайла Трайстри: формування інноваційного архетипу культур як вияв порозуміння між народами.....	171

Фольклор

ВАСИЛЬ КОСТИК, Фольклористична діяльність Івана Ребошапки.....	177
НАТАЛІЯ ПЕТРОВА, Весілля українців повіту Тульча: Структура, зміст, атрибути.....	184
ЕЛЬВІРА КОДРЯ, Живий Вертеп в селі Вишавська Долина – Мараморощина.....	194

ЛІНГВІСТИКА

АЛЬОНА БІВОЛАРУ, Тенденція інтелектуалізації сучасної української мови.....	201
СВІТЛАНА РОМАНЮК, Особливості функціонування та навчання	

української мови в полілінгвальному середовищі.....	206
---	-----

ІСТОРІЯ

ВАСИЛЬ КУРЕЛЯК, МІРЕЛА КУРИЛЯК, Історико-географічні передумови заселення українців Мараморощини (Румунія).....	214
ЛУЧІЯ МІГОК, Сучавська організація Союзу українців Румунії.....	226
ВІКТОР ГРІГОРЧУК, Хвилі української еміграції/ міграції та українці Румунії.....	230
МИХАЙЛО МИХАЙЛЮК, За 20 років українців поменшало на понад 15 тисяч.....	240
ВІДГУКИ.....	243
СВІТЛИНИ З КОНФЕРЕНЦІЇ.....	258

Вступне слово

Союз українців Румунії організовує безліч культурно-мистецьких заходів, таких як фестивалі колядок (починаючи з «Міжнародного фестивалю українських колядок, обрядів та звичаїв», який проходить у місті Сігеті, що на Мараморошині, і дійшов до 26-го випуску, продовжуючи фестивалями колядок організованими всіма повітовими філіями Союзу Українців Румунії (Сату-Маре, Клуж-Напока, Арад, Караş-Северін, Тіміш, Бухарест, Галац, Тульча, Ясси, Сучава та Ботошани); дні присвячені українському національному поетові Тарасу Григоровичу Шевченку, апостолу української нації, які відзначають у всіх філіях та місцевих організаціях Союзу українців Румунії, а також у школах, церквах та осередках, пов'язаних з діяльністю українців Румунії (варто згадати, що в Сігеті, Сату Маре, Лугожі, Бухаресті, Тульчі, та Негостині Сучавського повіту, є пам'ятники Великому Кобзареві); фестивалі, присвячені українській пісні й танцю, традиційній українській кухні та різноманітним звичаям, традиціям та ремеслам; відзначення різних національних свят України та вшанування пам'яті жертв Голодомору; організування різних змагань для молоді (варто згадати конкурс декламації української поезії, що відбувається в Сігеті, який дійшов до 13-го випуску та конкурс молодих українських талантів, заснований цього року Комісією з питань культури Союзу українців Румунії), повітові та національні олімпіади з української мови, табори для учнів, студентів та молоді, різні експедиції, дослідження тощо.

Окрім зазначених вище заходів, Союз українців Румунії здійснює активну редакційну діяльність, від щомісячних публікацій українською мовою: *Вільне слово*, *Український вісник*, *Наш голос* – журнал українських письменників Румунії, *Дзвоник* – дитячий журнал, та румуномовний журнал *Кур'єрул Україна* до видань прози, поезії, публіцистики, антологій українських авторів Румунії як українською, так і румунською мовами, збірників наукових статей та перекладів з української мови на румунську, що здійснюється для популяризації української літератури серед румунських читачів.

Союз українців Румунії відводить значну увагу освіті молодих українців та докладає зусиль для підтримки всіх форм навчання з викладанням українською мовою, починаючи від дошкільної, закінчуючи університетською освітою. Також не нехтує науковою діяльністю – українські фахівці та дослідники у багатьох галузях науки беруть

участь у різних конференціях, симпозиумах, круглих столах як у Румунії, так і за кордоном. Більше того, Союз українців Румунії у співпраці з Сатумарським повітовим музеєм систематично організовує Міжнародний симпозиум «Румунсько-українські відносини. Історія та сучасність», який сягнув 16-го зібрання дослідників, а також спільно з кафедрою слов'янських мов та літератур філологічного факультету Клузького університету ім. Бабеша-Больяйє співорганізатором багатьох випусків матеріалів Міжнародного симпозиуму «Слов'янський діалог на початку XXI-го століття» та партнером багатьох випусків матеріалів Міжнародного симпозиуму «Славистичний румунський та культурний діалог», організованим кафедрою російської та слов'янської філології факультету іноземних мов та літератур Бухарестського університету. А в листопаді 2017 року поклав початок новій Міжнародній конференції «Українці Румунії. Історія, сучасність та перспективи».

Перша конференція відбулася 18-20 листопада 2017 року на факультеті іноземних мов та літератур у Бухаресті в партнерстві з кафедрою російської та слов'янської філології факультету іноземних мов та літератур Бухарестського університету, Асоціацією славистів Румунії, кафедрою слов'янських мов та літератур філологічного факультету Клузького університету ім. Бабеша-Больяй, румунського телебачення TVR1 та Повітового музею Сату-Маре.

До складу організаційного комітету увійшли: Микола Мирослав Петрецький (голова Союзу українців Румунії, депутат Парламенту Румунії), Михайло Трайста (голова Комісії з питань культури Союзу українців Румунії), Мирослав Петрецький (голова Комісії з питань європейських відносин з Україною та діаспорою України), Іван Гербіл (лектор, відповідальний за спеціалізацію української мови та літератури філологічного факультету Клузького університету ім. Бабеша-Больяй), Октавія Неделку (професор, завідувачка кафедри російської та слов'янської філології Бухарестського університету) та Антоанета Ольтяну (професор, голова Товариства славистів Румунії).

Вісімдесят п'ять науковців взяли участь у засіданнях п'яти секцій конференції (*Література, Фольклор / Музика, Мовознавство / Міжкультурний діалог, Румуно-українські відносини*), переважно науковці з румунських університетів (Клузького, Сучавського, Крайовського та Бухарестського), а також з національних університетів України (Чернівецького, Одеського, Івано-Франківського, Ужгородського та Київського). У конференції також взяли участь викладачі ліцеїв та середніх шкіл, добре ознайомлені з українською літературою Румунії, історією та традиціями українців Румунії.

Доповіді учасників конференції увійшли до першого тому *Зшиттів Міжнародної конференції «Українці Румунії. Історія, сучасність та перспективи»*.

Перша частина збірника починається з наукових статей румунською мовою, погрупованих у три розділи: *Література, Фольклор та Історія*, статті, які відображають українсько-румунські відносини, розповідають про українські особистості Румунії, про українців Румунії, а також про традиції та звичаї різних регіонів, в яких живуть українці.

Друга частина збірника містить наукові статті, написані українською мовою.

Видання презентованого збірника, безумовно, є новим кроком у вчених Румунії, України та української діаспори.

Михайло Трайста

ЛІТЕРАТУРА

Володимир Антофійчук
(*Чернівці, Україна*)

ПОЧАТКИ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ РУМУНІЇ

Питання про початки української літератури Румунії й досі залишається не розв'язаним. Дискусії на цю тему ведуться віддавна. Так, Микола Корсюк у першому числі “Нашого голосу” за 1991 р. вказував на необхідність “уточнити витоки української літератури в Румунії”¹²³. Точкою відліку в її історії він вважає 1969 р., коли заснувалося видавництво “Критеріон”, яке почало друкувати художні твори представників національних меншин, в тому числі й української. За його категоричною заявою, в “докритеріонівський період” у Румунії, “можна безоглядно, не боячись помилитися, твердити, що українського літературного процесу не існувало і що старше покоління наших письменників не закріпило за собою і в свідомості читачів існування повноцінної української художньої літератури в Румунії, хоч одні з них пізніше, ввійшовши в нормальне, омолоджене, літературне життя, внесли свою частку, іноді досить вагомую, в утвердження нашого слова”¹²⁴. Цей висновок видається дещо суперечливим і таким, що потребує суттєвого уточнення.

Одним із перших спробу подати періодизацію української літератури Румунії здійснив Степан Ткачук. В едмонтонському “Слові” (1981), а згодом і в “Нашому голосі” (2003, ч. 113-114) він висловив думку, що українське письменство Румунії “можна поділити на три головні етапи розвитку і розквіту, а саме: заснування її старшими поколіннями письменників, поява нових і самобутніх талантів, які продовжили і поширили започатковану традицію, але водночас проторували нашій літературі нові русла, накреслили нові межі і відкрили нові обрії. Сьогоденним етапом можна вважати диверсифікацію жанрів і стилів і, звісно, розкриття нових талантів”¹²⁵. Хоч автор статті чітко не визначив хронологічних меж заявлених етапів і не назвав імен їх учасників, однак можна зробити висновок, що він, як і інші дослідники

¹²³ Корсюк М. Ми і наші книги / Микола Корсюк // Наш голос. – 1990. – № 1. – Липень. – С. 2.

¹²⁴ Там само.

¹²⁵ Ткачук С. Українська література в Румунії / Степан Ткачук // Слово. – 36. 9. – Едмонтон, 1981. – С. 305.

(Михайло Михайлюк, Іван Кушнірик, Любов Василик, Іван Ребошапка та ін.)¹²⁶, зародження українського письменства Румунії відносить до післявоєнного часу. Подібної думки Степан Ткачук дотримувався і в статті, опублікованій у ч. 95-96 “Нашого голосу” за 2002 р.: “Зачинателями української літератури в Румунії були письменники Денис Онищук, Орест Масикевич, Микола Коцар, Євген Сав’юк, Оксана Мельничук, Юрій Ракоча, Валерій Кордун та інші”¹²⁷. Звернімо увагу, що підбір імен у цьому переліку не однорідний, бо окремі з названих у ньому письменників, як, приміром, Денис Онищук та Орест Масикевич, дебютували ще до Другої світової війни. Може, саме тому, ніби бажаючи виправити свою помилку, Степан Ткачук у числі 128-129 “Нашого голосу” за 2005 р. заявив: “До Другої світової війни українська література в Румунії творилася в місті Чернівцях”¹²⁸. Важливість наведеного положення цілком очевидна, адже йдеться про значно глибші традиції українського письменства Румунії. Щоправда, автор статті не підкріпив свого спостереження жодними фактами й аргументами.

Дещо раніше професор Іван Ребошапка в ч. 120-121 “Нашого голосу”(2004) констатував: “Народився” і “жив” український літературний процес з Румунії за власними внутрішніми законами і визначився він властивими будь-якому іншому літпроцесові ознаками: 1) загальне й обнадійливе (в умовах післявоєнної розбудови, уперше, українського шкільництва, культури тощо) захоплення красою мовленого і писаного рідного слова; 2) співучасть любителів слова з-поміж осіб різного віку та професій в утворенні настільки корисного для розвитку літератури процесу – осмосу: представники тодішніх старшого і середнього поколінь, вихідці й у певній мірі спадкоємці набутків чернівецької культури і літератури рішуче приступили до закладення основ нової літератури, деякі з них, як Орест Масикевич, Денис Онищук і ін. особливо визначившись, талант інших, як Юрій Ракоча, Марія Моргоч-Балан, Євген Сав’юк, Ірина Левинська, Степан Левинський, Богдан Гедемін, Оксана Мельничук, Кирило Куцук-Кочинський і інших виявився у різних вимірах, а ще треті з них поповнювали так званий літературний “фон”, бо такий, дійсно, існував”¹²⁹.

Водночас усупереч історико-літературним фактам висловлюються надто категоричні міркування: “...Незважаючи на те, що умови для видання української

¹²⁶ Див., напр.: Михайлюк М. Слово про слово: Думки про українську поезію з Румунії / Михайло Михайлюк. – Бухарест: Критеріон, 1983. – С. 5; Кушнірик І. Українське слово в Румунії / Іван Кушнірик // Жовтень. – 1989. – № 7. – С. 121.; Василик Л. Є. Українська поезія Румунії другої половини ХХ ст. (тематично-жанрові та стилеві особливості): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.01 / Василик Любов Євгенівна. – К., 2001. – 19 с.; Ребошапка І. “Кардіограма” української літератури з Румунії у світлі положень естетики / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2004. – Ч. 120-121. – Червень-Липень. – С. 3.; Михайлюк М. Причинок до “кардіограми” нашої літератури / Михайло Михайлюк // Наш голос. – 2004. – Ч. 124. – Жовтень. – С. 11.

¹²⁷ Ткачук С. Наш голос / Степан Ткачук // Наш голос. – 2002. – Ч. 95-96. – С. 1.

¹²⁸ Ткачук С. Голос українських письменників Румунії / Степан Ткачук // Наш голос. – 2005. – Ч. 128-129. – Лютий-Березень. – С. 3.

¹²⁹ Ребошапка І. “Кардіограма” української літератури з Румунії у світлі положень естетики / Іван Ребошапка // Наш голос. – 2004. – Ч. 120-121. – Червень-Липень. – С. 3.

книги існували, і на те, що українська інтелігенція, здебільшого вихідці з Буковини та Галичини, чисельно була великою, що філологічні сили становили серед неї досить вагове ядро, однак української літератури в Румунії не існувало, хоч на цій же території творили у свій час Ольга Кобилянська, Сильвестр Яричевський, Ісидор Воробкевич та інші”¹³⁰. Проте відомо й інше. Передовсім треба врахувати роль народної словесності у зародженні кожної національної літератури, формуванні її естетико-ідеологічних засад чи розвитку творчих потенцій окремо взятого письменника. Як зауважував відомий дослідник фольклору Буковини Олекса Романець, “за найнесприятливішого чужинецького лихоліття, змін держав, неодноразових перекреслень кордонів на карті європейського континенту народна пісня завжди була берегиною свого народу, надійно відстоюючи недоторканність визначальної ознаки його національної самобутності – МОВИ. Саме народна пісня була головним засобом передачі від покоління до покоління всіх нюансів рідного слова, менталітету народу, норм етичної й естетичної моральності, волелюбності і людяності...”¹³¹. Наведене спостереження сповна характеризує і фольклор усіх регіонів Румунії, де компактно проживають українці. Його унікальність і високу мистецьку вартість підтверджують збірники, дбайливо упорядковані і глибоко прокоментовані професором Іваном Ребошапкою, збирацьку й дослідницьку місію якого підтримали й інші фольклористи: Мирослава Шандро, Олекса Бевка, Вергілій Ріцько, Іван Лібер, Юрій Сакалош, Марія Чубіка-Григораши, Юрій Чига, Іван Кідешук, Кузьма Смаль та ін. Кращі зразки зібраного підтверджують унікальність і тяглість ще з язичницьких часів фольклору українців Румунії, його присутність у повсякденній практиці та календарно-обрядових дійствах. Отже, без потужного впливу народної творчості українська література Румунії, як і будь-яке інше регіональне чи загалом національне письменство, не мала б такого яскравого мистецького вияву.

А тепер про факти власне літературні, з якими також тісно пов’язані витоки українського письменства Румунії. Десь наприкінці 1870 року до Сучави прибув священик і поет Микола Устиянович. Соратник “Руської трійці”, один з найактивніших учасників українського національного відродження в Галичині 1848 – 1849 рр., найвизначніший західноукраїнський письменник після відходу Маркіяна Шашкевича й перед появою в літературі Юрія Федьковича, він прослужив у колишній столиці Молдовського князівства повних п’ятнадцять літ – до останнього свого дня 3 листопада 1885 року. Стомлений життєвими негараздами й недугою, він, проте, зберіг жваву громадянську позицію, активно переймався проблемами міста, дбав про його благоустрій, близько зійшовся з місцевою інтелігенцією, заприятелював із Міхаєм Емінеску.

¹³⁰ Корсюк М. Ми і наші книги / Микола Корсюк // Наш голос. – 1990. – № 1. – Липень. – С. 2.

¹³¹ Романець О. Пісенні джерела Буковини / Олекса Романець // Письменники Буковини: хрестоматія. – Ч. 1. – Чернівці: Прут, 2001. – С. 7.

У Сучаві Микола Устиянович написав лише два твори – поезії “Сон внучки” (1884) та “Вспомини” (липень, 1884), які, безумовно, мають велике історико-літературне значення. Та в нашому випадку найважливішим є те, що той “правдивий руський дім”, тобто український, про який писала Ольга Кобилянська, дав українській літературі, крім Миколи Устияновича, ще трьох письменників. Старший син Корнило Устиянович (1839 – 1903), більше відомий як талановитий художник, був автором історичних поем і публіцистичних творів. Активніше літературною працею займалася донька – Марія Устиянович-Бобикевич (1859 – 1949). Від 1870 р. вона разом з батьком проживала в Сучаві, познайомила там з Ольгою Кобилянською і до кінця її життя приятелювала з нею. Завершився її життєвий шлях у місті Римніку-Вилча (Румунія). Літературна спадщина Марії Устиянович-Бобикевич складається з громадянської, пейзажної та інтимної лірики, драматичних творів, мемуарів (зокрема, “Споминів про часи Першої світової війни”) тощо.

Закоханою у письменницьку творчість була й онука Миколи Устияновича – Клавдія Бобикевич-Сора (1896 – 1971), з-під пера якої вийшли оповідання з життя інтелігенції, оповідання “Українські таланти” (1927), спогади про Ольгу Кобилянську, опубліковані в книзі “Ольга Кобилянська. Альманах у пам’ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887 – 1927)” (Чернівці, 1928), а також низка оповідань, опублікованих у чернівецькій періодиці міжвоєнного часу. Загалом внесок родини Устияновичів у становлення української літератури на теренах Румунії потребує ретельнішого дослідження.

Про роль Ольги Кобилянської, Сидора Воробкевича та Сильвестра Яричевського в історії української літератури і почасти румунської культури відомо майже все. Однак наважуся зробити деякі акценти, які стосуються Ольги Кобилянської. Певну освіту велика письменниця здобула в системі тодішнього німецькомовного навчання. Але виховувалася вона на інших засадах – на тих культурних традиціях, які споконвіку формувалися й усталилися на тій землі, на якій вона народилася і проживала до двадцятишестирічного віку. Тут вона написала свої перші твори “Гортенза, або Нарис з життя однієї дівчини”, “Доля чи воля”, “Картина з життя Буковини”, “Вона вийшла заміж”, вела щоденник. Гура Гуморулуй, Дорна, Путна, Радівці, Сучава, Кимполунг, Ватра-Молдовиця, Руська Молдовиця, їх околиці в обрамленні незрівнянної краси природи дали їй те, що живило всю її творчість – оту дивовижну гармонію з навколишнім світом, у якому сильною відчувається лише та особистість, яка розуміє його усім своїм єством, відчуває його могутність від найвищої гори і найстрімкішої ріки до найменшої піщинки й краплинки. Саме від такого відчуття народилася більшість її творів.

За три дні до свого від’їзду з Кимполунга, 10 липня 1889 р., тяжко переживаючи майбутню розлуку з ним, Ольга Кобилянська записала до свого щоденника: “Ще лише кілька днів я буду тут. <...> Я зціплюю зуби й насуплюю брови... Мій краю, мій милий краю, де в мені народилося стільки думок, де я стільки витерпіла, вистраждала, стільки

передумала і перемріяла, від стількох речей відмовилася, як я сумуватиму за тобою і плакатиму кривавими сльозами! Прощай!..”¹³². І буквально через день: “Так, останній вечір у рідному краю. Як би мені хотілося назавше затримати тебе в душі, тебе, де я стала тим, чим є. Прощай, милий, незрівнянний, незабутній гірський краю, прекрасний улітку й чарівний узимку. <...> Тут, у рідному краю, належало б сказати останні слова. Тут я багато всього залишаю, велику частку своєї душі і своїх почуттів, багато образів, уяви і своєї сили”¹³³. Отже, Румунія для Ольги Кобилянської – рідний, милий серцю край. То хіба нема підстав вважати велику письменницю рідною донькою цього чарівного куточка південно-буковинської землі?

Серед багатьох заслуг Ольги Кобилянської перед українською культурою – заохочення до літературної праці молодих талантів. Так було, наприклад, у випадку з Марією Устиянович-Бобикевич та Клавдією Бобикевич-Сорою. У 1912 р. на письменницьку дорогу вона благословила Сидонію Никорович (1888 – 1957), давши їй напуття писати лише на теми народного життя. Цьому принципіві своєї великої попередниці, наставниці і приятельки письменниця залишилася вірною до кінця своєї творчої діяльності, втілюючи його в художні і публіцистичні твори, незмінно керуючись ним на редакторському посту різних періодичних видань.

Сидонія Никорович (у першому заміжжі – Гнідий) з дитинства любила рідний народ, була, як зізнавалася в час своєї найвищої творчої активності, “дитиною народу”, знала “його душу, його біль, його тугу”¹³⁴. Самовіддана боротьба “за правду національної ідеї”, окуплена великою особистою жертвою, склала зміст і сенс її життя і творчості. “Перша моя і послідня ціль є вияснення політичної проблеми України і очищення національного ґрунту від чужих трійливих деструктивних впливів, щоб хоч почасти лишити грядущим поколінням чисте вироблене українське поле і на нім засів здорової рідної думки”¹³⁵, – так письменниця визначила свої творчі пріоритети і програму політичної боротьби.

Із діяльністю Сидонії Никорович пов’язана активізація українського літературного процесу міжвоєнного періоду і створення першої літературної організації українських письменників, яка діяла в межах тодішньої Румунської держави. Його центром були Чернівці, в той час надзвичайно активні своїм різнобічним літературним життям. Тут українською мовою виходили газети й журнали, з-поміж яких із красним письменством найтісніше були пов’язані часописи “Каменярі” (1921 – 1922), “Щипавка” (1921 – 1922), “Промінь” (1921 – 1923), “Хліборобська правда” (1923 – 1938), “Рідний край” (1926 – 1930), “Час” (1928 – 1940), “Будяк” (1930 – 1931), “Самостійна думка” (1931 – 1937), “Самостійність” (1934 –

¹³² Кобилянська О. Слова зворушеного серця: Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади / Ольга Кобилянська. – К.: Дніпро, 1982. – С. 184.

¹³³ Там само.

¹³⁴ Никорович С. Гість з Галичини (З нагоди гостини В. Ткачука) / Сидонія Никорович // Хліборобська Правда. – 1936. – 16 серп. – С. 3.

¹³⁵ Там само.

1937), “Українська ластівка” (1933 – 1940) та ін. Найбільші досягнення чернівецьких літераторів міжвоєнного періоду пов’язані із творчістю Ольги Кобилянської (1863 – 1942), Корнила Ластівки (1893 – 1975), Івана Бордейного (1884 – 1966), Святослава Лакусти (1884 – 1959), Іларія Карбулицького (1880 – 1961), Дениса Онищука (1901 – 1975), Ореста Масикевича (1911 – 1980) та ін.

Особливо активною творчою діяльністю вирізнялася Сидонія Никорович, яка дебютувала низкою новел і оповідань на сторінках чернівецької газети “Нова Буковина”. Відтак у 1913 р. газета “Народний голос” за 7 лютого і 28 березня 1913 р. опублікувала її оповідання “Панські слуги” і “На правді”, а в журналі “Ілюстрована Україна” – поезії у прозі “Пливечовен” (ч. 2), “Водопад” (ч. 10), “Вівчар” (ч. 16) та ін.

Дебютні твори Сидонії Никорович привітала Ольга Кобилянська, яка звернулася до літературного критика Миколи Євшана, свого “молодого приятеля”, до якого мала “неограничене довір’я”¹³⁶, дати об’єктивну оцінку спробам початкуючої авторки¹³⁷. З подання Миколи Євшана “Літературно-Науковий Вістник”, найавторитетніший на той час український часопис, надрукував три повісті Сидонії Никорович: “Анничка”, “Марія” і “Касандра”. Для публікації в “Літературно-Науковому Вістнику” Микола Євшан готував і роман “Марівуца”, але на заваді стала Перша світова війна. На жаль, цей найбільший епічний твір письменниці і досі залишається неоприлюдненим.

Проза Сидонії Никорович, різноманітна жанровим наповненням – новелою, нарисом, есеєм, оповіданням, повістю, романом, – означена особливим стилем, поєднанням рис традиційної (народницької) і модерністської (неоромантичної) манер письма, вкрапленням у тканину твору сатирично-гумористичних елементів, тяжінням до показу людини, самотньої у складних, інколи навіть трагічних життєвих ситуаціях, у чужому їй і абсурдному світі.

На сформування естетичних принципів і світоглядної позиції Сидонії Никорович визначальний вплив мали її спілкування з Ольгою Кобилянською, Володимиром Винниченком, Левом Юркевичем, Миколою Коваленком, Осипом Роздольським, а особливо – Миколою Євшаном, які на тривалий час зупинялися в її гостинній господі, що в буковинському селі Лука (тепер у складі селища Кострижівка) – мальовничій місцині на березі Дністра.

Національно-визвольні змагання початку ХХ ст. та їх поразка, територіальне пошматування України між сусідніми державами породили в українському суспільстві різні настрої, які балансували від всезагального піднесення і вироблення цільної системи державницьких ідей до розгубленості і розчарувань, роз’єднаності і розбіжностей у поглядах на політичну перспективу. Втім, складається враження, у цій українській суспільно-політичній ситуації Сидонія Никорович зуміла зберегти оптимістичний настрій

¹³⁶ Никорович С. Цвіти споминів. Білі акварелі..., с. 265.

¹³⁷ Кобилянська О. Лист до Миколи Євшана від 10 грудня 1912 р. / Ольга Кобилянська // Центральний державний історичний архів України м. Львів. – Фонд 745, опис № 1, арк. 15.

як щодо власної творчості і громадсько-культурної діяльності, так і подальшої долі буковинського українства, України загалом. "Світова війна – писала вона – є zarazом революцією людського духа. Весь старий світогляд у всіх своїх основах захитаний. Він цілий зужився до крайности і привів упадок людського духа. На розвалинах старого має наступити відродження людського духа – нове творче життя людства. <...> Від духового порядку залежить культурне, політичне та економічне життя народів"¹³⁸. Подібні думки Сидонія Никорович висловила і на Всеукраїнському жіночому з'їзді, який відбувся у Львові наприкінці 1921 р. У виступі, який слухали понад 380 делегатів із Галичини, Буковини, Волині, східноукраїнських земель і найбільших центрів політичної еміграції – Варшави, Відня, Праги і Тарнова, вона підкреслила: "Лише сильною культурою видвигнемося з чужого ярма і побідимо ворога. Ми з дня на день будемо зростати в силу, в одну непереможну цілість життя. Загорить усе наше життя сонцем духа і збудимося до нового життя. Тут і там падуть сонячні проміння і дають віру, що ми сильним стремлінням піднімемося духово і культурно. Ми підемо спільно вперед. Все оживе і наступить відродження всього народу. І зійде величаве сонце духа на всій Україні!"¹³⁹

Значною морально-психологічною підмогою Сидонії Никорович у тяжкий післявоєнний час прислужилося спілкування з Осипом Маковеем. Коли саме та за яких обставин воно розпочалося, наразі невідомо. Але вже 12 вересня 1921 р. вона листовно зверталася до видатного письменника як до близької людини: "Відколи я прочитала Ваші слова (очевидно, йдеться про збірку О. Маковея "Кроваве поле", 1921. –В. А.) і відчула в них правду життя – ту одну для всіх – огонь духа і подих людської душі, сную думки, чую, що сей голос подібний до голосу в моїй душі. Це не є вже літературою, але правдою звіщання... Я чую до Вас довір'я"¹⁴⁰.

Саме це довір'я підказало Сидонії Никорович поділитися своєю сокровенною таємницею щодо заснування організації письменників Буковини, яку би очолили Ольга Кобилянська та Осип Маковей. У листі від 6 листопада 1921 р., адресованому видатному літераторові, вона повідомляла: "У нас на Буковині увійде в життя культурно-творче огнище. І Ви зволите бути тою одиницею, навкруг котрої будемо гуртуватися. Ціль сего огнища – з'єднувати всіх до культурно-творчого життя і праці, уходити у зв'язь з усіма товариствами і сполучувати себе з нашим культурним розвитком за границею. Познакомлювати всіх з творчістю наших одиниць. Познакомлюватися з творчим життям людства"¹⁴¹. Також йшлося про методи популяризації українського слова, ідейно-художні принципи творчості українських буковинців, які би сприяли культурному піднесенню народу і дотриманню прав людини, висловлювалася віра в те, що "в долі і недолі буде всіх

¹³⁸ Никорович С. Ідем до ліпшого / Сидонія Никорович // Самостійна Думка. – 1931. – Ч. 1. – С. 15.

¹³⁹ С. Г. Привіт Товариства «Жіноча громада в Чернівцях», відчитаний на Всеукраїнським жіночим з'їзді у Львові 22.XII.1921 / С. Г. // Каменярі. – 1922. – Ч. 3. – 30 січ. – С. 3.

¹⁴⁰ Гнідий С. Лист до Осипа Маковея від 12 вересня 1921 р. / Сидонія Гнідий // Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд 59, № 823.

¹⁴¹ Гнідий С. Лист до Осипа Маковея від 6 листопада 1921 р. / Сидонія Гнідий // Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд 59, № 823.

в'язати спільна любов до життєвого розвою і до свого народу"¹⁴². Діяльність буковинської письменницької організації мала постати на демократичних засадах, на принципах толерантності і свободи слова. "Життєвий розвій, – писала Сидонія Никорович, – твориться з контрастів. Усі най не годяться. Кождий най має свою індивідуальність і най її розвиває, але щоб усіх разом вело одно сильне змагання до одної правди людства"¹⁴³.

На окрему увагу заслуговують думки Сидонії Никорович про заснування загальноукраїнського журналу під початковою назвою "Творче слово" (відтак ішлося про іншу – "Самостійна українська думка"¹⁴⁴) – органу буковинської організації українських письменників, який мав на меті "містити кожду здорову думку кождого українця, що живе на Буковині і з-за границі, кожду думку і кожде поняття", спрямоване на "піднесення культури", бути "речником життєвої правди"¹⁴⁵.

Отже, маємо підстави стверджувати, що викладені вище міркування Сидонії Никорович – це своєрідна декларація про заснування першої організації українських письменників Буковини, якій належало стати першим патрулем "духа серед темряви", "мостити новому життю і розвоєви дорогу", "духово битися" (тобто боротися. – В. А.) за все, що стосується "визволення і права людини"¹⁴⁶.

Реалізувати задум Сидонії Никорович вдалося дещо пізніше, коли вона разом зі своїми однодумцями заснувала журнал літератури, науки та громадського життя "Самостійна Думка", а відтак і його додатки: "Самостійна Думка Української Матери" і "Державно-Творча Трибуна Буковини".

У першому числі "Самостійної Думки" (січень 1931 р.) редакційний комітет проголошував: "Видаючи журнал "Самостійна Думка", хочемо прислужитися нашій суспільности, укладаємо в нього весь свій запал, усю свою любов і совісно та витривалойтимем до його звеличання. Стоїмо на всеукраїнському понадпартійному ґрунті. "Самостійна Думка" ставить собі за завдання – по можности освідомити та духово піднести наш загал. Література займатиме переважну часть на сторінках журналу. Обслуговуючи інтереси українського народу, журнал відкликуватиметься на важніші події та поточні питання українського та всесвітнього життя, а також на розвій мистецтва. <...> Нам залежить на тім, щоб згуртувати всі наші літературні та наукові сили в Румунії"¹⁴⁷.

Отже, одним із найважливіших завдань новостворений журнал вважав об'єднання довкола себе українських письменників Буковини і всієї Румунії. З цією метою ще до появи журналу ініціювалося скликання письменницького з'їзду з тим, щоби розглянути низку питань як організаційного, так і творчого характеру, серед яких: доповідь про буковинське письменство, його стан і перспективи; дискусія про ідеологію в тодішньому

¹⁴² Там само.

¹⁴³ Там само.

¹⁴⁴ Див.: Никорович С. Лист до Марії Крушельницької від 8 травня 1928 р. / Сидонія Никорович // Центральний державний історичний архів України м. Львів. – Фонд 361, опис 1, справа 183, арк. зв. 67.

¹⁴⁵ Гнідий С. Лист до Осипа Маковея від 6 листопада 1921 р. / Сидонія Гнідий // Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Фонд 59, № 823.

¹⁴⁶ Там само.

¹⁴⁷ Від видавництва // Самостійна Думка. – 1931. – Ч. 1.

письменстві; відзначення 100-річчя від дня народження Юрія Федьковича, яке припадало на 1934 р., та обрання ювілейного комітету з цієї нагоди; видання бібліотеки буковинських письменників та ін.¹⁴⁸.

З перших чисел журнал “Самостійна думка” та його додатки “Самостійна Думка Української Матери” і “Державно-Творча Трибуна Буковини”, які редагувала Сидонія Никорович, виявили одностайність у пропагуванні ідей українського націоналізму. У зв’язку з цим систематично друкувалися статті, які розкривали суть його ідеології та її значення для поточного моменту. Так, один з авторів часопису підкреслював: “Спільною прикметою для націоналізму всіх народів є любов до свого народу, бажання розвитку його...”¹⁴⁹. І ще: “Націоналісти всіх народів цілого світу тримаються точки погляду, що тільки у власній суверенній, ні від кого не залежній державі може бути забезпечено добробут і всесторонній розвиток народу”¹⁵⁰. Як наголошувалося в іншому дописі, “на тлі націоналізму постає й відтворюється широке поле для спільної народної творчості: створення однієї всім спільної мови, національного чуття, творення національних ідеалів і національної ідеї й ціла духовна сила набирає все досконаліші організуючі форми в суспільнім житті народу”¹⁵¹. Прозвучали навіть прямі заклики, звернені до всіх, хто “займається письменством, редагуванням преси і журналів, <...> піднести вгору національний прапор, в ім’я котрого боряться”¹⁵². Інакше кажучи, йшлося про вироблення і пропагування державницьких і патріотичних ідей, які, на думку редакторів зазначених вище часописів, мали втілюватися в життя різними методами, в тому числі й через зростання рівня культури усього суспільства, передовсім його освіченості та високого розвитку літератури як потужного засобу виховного впливу на соціум.

Можна припустити, що саме засадничі ідеї націоналізму, тактовно проголошені в публікаціях “Самостійної Думки” і “Самостійної Думки Української Матери” за безпосередньої участі Сидонії Никорович, дали потужний поштовх для швидкого об’єднання українських письменників Буковини в окрему творчу цілість. Адже вже у восьмому-десятому числі “Самостійної Думки” за серпень-жовтень 1931 р. з’явилося оголошення: “Нарада українських письменників-націоналістів Румунії відбудеться 6 січня 1932 р. в 10-ій годині перед полуднем в Народнім домі в Чернівцях”. Це ж оголошення повторила й “Самостійна Думка Української Матери” від 25 листопада 1931 р. із зазначенням порядку денного:

1. Організація письменників-українців націоналістів у Румунії.
2. Засновання видавничої спілки “Самостійної Думки”.
3. Ідея національно-політичного проводу українського народу в Румунії.

¹⁴⁸ Див.: В. Я. В справі їзду укр[аїнських] буковинських письменників / В. Я. // Самостійна Думка. – 1931. – Ч. 1. – Січень. – С. 23.

¹⁴⁹ Ніцкевич М. Фрагменти ідеології українського націоналізму / Микола Ніцкевич // Самостійна Думка. – 1931. – Ч. 6-7. – Червень-липень. – С. 24.

¹⁵⁰ Там само, с. 23.

¹⁵¹ Що таке націоналізм? // Самостійна Думка Української Матери. – 1932. – Ч. 1. – С. 1.

¹⁵² Під стягом національного письменства // Самостійна Думка Української Матери. – 1931. – Ч. 2. – С. 1.

На нараду прибули Сидонія Никорович, Святослав Лакуста, Дмитро Івашина (Геродот), Осип Дуда, Іван Бордейний (О. Задума), Лідія Бурачинська, Іван Яремський, Іван Стрийський, Василь Якубович та ін. Одними із її центральних стали питання про редагування “Самостійної Думки” та, як зазначено в коротенькій журнальній інформації, “поширення й поглиблення національної освіти в народні маси”. Бо “ніколи ще не було такої пекучої потреби, як тепер, дати нашому народові духовий здоровий національний корм. Нарід прагне того корму, тужить за українською книжкою, читає все, що попадеться в руки в його мові”¹⁵³. З цією метою ухвалено видавати популярні літературні, історичні та наукові додатки журналу для народу.

Щоби підготувати нове покоління поетів, Сидонія Никорович налагодила при редакції “Самостійної Думки Української Матери” працю з молодими авторами, а кращі їхні твори публікувала на сторінках журналу.

У поглядах на завдання літератури Сидонія Никорович виходила з того, що “творчість з народного життя забирає в кожному народі перше місце, бо в душі народу є найбільше духової чистоти”¹⁵⁴. Кожний чесний письменник, наголошувала вона, в час поневолення свого народу повинен відкинути думку про писання заради “забави і сенсації”. Він мусить узяти на себе відповідальність за виховання народу “в однім морально-національнім дусі”, повинен підготувати його “для своєї самостійності до виступу на арену історичного життя, на політичну арену світу, до політичного співжиття з іншими історичними народами”¹⁵⁵. Отже, Сидонія Никорович вбачала в літературі могутній чинник повернення поневоленого народу до незалежності, входження українців, як історичного народу, в коло країн із самостійним політичним устроєм.

Ідеалом Сидонії Никорович був Тарас Шевченко. Творчість великого поета сформувала в її свідомості програму побудови вільної Української держави із законами своєї “правди, і сили, і волі”, “з новим і праведним законом” свого ж таки Вашингтона. Тарас Шевченко, за її визначенням, став для всього українського народу “високим ідеалом українського державника, патріота, лицаря”¹⁵⁶. Без поетового слова, вважала вона, “не може бути з’єднаного відродженого українського народу, не може бути новітньої самостійної України, не може бути могутньої української нації”¹⁵⁷.

Ідеї націософської концепції Тараса Шевченка вказали Сидонії Никорович напрям можливого розв’язання українських національно-політичних проблем шляхом, як вона сподівалася, активної просвітянської роботи серед широких мас народу і піднесення на

¹⁵³ Письменники до загалу // Самостійна Думка Української Матери. – 1932. – 20 лют. – С. VIII.

¹⁵⁴ [Никорович С.] “Синічечки” Василя Ткачука / [Сидонія Никорович] // Хліборобська Правда. – 1936. – Ч. 9. – 8 берез. – С. 3.

¹⁵⁵ [Никорович С.] Великі історичні завдання українського письменства / [Сидонія Никорович] // Хліборобська Правда. – Ч. 5. – 9 лют. – С. 3.

¹⁵⁶ [Никорович С.] Шевченкова лицарська / [Сидонія Никорович] // Хліборобська Правда. – 1936. – Ч. 11. – 22 берез. – С. 3.

¹⁵⁷ [Никорович С.] На могилі батька Тараса / [Сидонія Никорович] // Хліборобська Правда. – 1936. – Ч. 9. – 8 берез. – С. 3.

цій основі їх патріотичного духу, готовність боротися за побудову Української самостійної держави.

У міжвоєнний час культурно-громадська й літературна діяльність розгорнулася силами українців і в Бухаресті. Тут проживала численна громада українських емігрантів, діяло товариство “Буковина”, яке видавало гумористичну газету “Гей руп”. Літературну й публіцистичну творчість активно провадив Дмитро Геродот (1892 – 1975), автор поетичної збірки “Тернистий шлях” (Чернівці, 1929) і численних публіцистичних виступів, опублікованих здебільшого в журналі “Тризуб”, а також у чернівецькій періодиці. У бухарестському видавництві “Життя” прозову збірку “З днів лихоліття” (1940) надрукував відомий український письменник Ілько Гаврилюк (1881 – 1947).

Викладене вище, як чимало й інших фактів, дають підстави говорити про перший період історії української літератури Румунії, який припав на міжвоєнний час. На жаль, він був брутально перерваний комуністичним режимом, у жорстких ідеологічних умовах якого більшість письменників, вихованих на інших літературних традиціях, перестала творити.

Олександр Попович
(Чернівці, Україна)

ПРОЗА ІВАНА ДОЩІВНИКА

МАТИКА, ОБРАЗИ

Іван Тимофійович Дощівник належить до когорти українських культурно-освітніх, письменницьких сил Буковини, яка розпочинала свою діяльність наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття і активно творила упродовж кількох десятиліть. Доля розпорядилася так, що в силу історичних обставин одна частина творчих особистостей опинилася в 10-х – 40-х роках ХХ ст. на Наддніпрянській Україні (В.Кобилянський, Д.Загул, М.Марфієвич), інші знайшли собі місце в європейських країнах або за океаном (К.Ластівка, Т.Галіп, Д.Геродот та ін.). І.Дощівник, як і О.Масикевич, С.Лакуста, К.Бобикевич, Д.Онищук та багато інших майстрів пера, більшу частину свого життя пропрацював на теренах сусідньої з Україною Румунії, де й знайшов вічний спочинок.

Виходець із села Банилів (нині Вижницький район Чернівецької області) І.Дощівник був неординарною особистістю, яка успішно поєднувала в собі талант письменника і педагога. На жаль, про цього діяча ще мало знають на його батьківській землі. Спроби висвітлити життєвий і творчий шлях письменника робили такі дослідники, як Ф.Погребенник [9], М.Юрійчук [11], О.Романець [10]. Історик-краєзнавець з Банилова І.Грушковський в 1993 році упорядкував невеличку книжку «Біографія і літературна діяльність Івана Дощівника» [1], до якої вперше було залучено матеріали з наукових бібліотек імені Василя Стефаника у Львові та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Державного архіву Чернівецької області, рукописи творів, спогадів, переданих із Бухареста донькою письменника Мирославою. Чимало у вивченні творчого доробку І.Дощівника зробила вчителька української мови та літератури Олена Кузь, завдяки якій з 1993 року в Банилівській середній школі відкрито кімнату-музей І.Дощівника. Відома на Вижниччині педагог також опублікувала в журналі «Гуцульська школа» (1997. -№1. – С.13-15) розробку шкільного уроку «Життя Івана Дощівника: Урок-екскурсія». Не можемо оминати увагою дослідження О.Киселиці, яка в 2012 році захистила дисертацію «Педагогічні ідеї та культурно-просвітницька діяльність Івана Дощівника (1886-1973рр.)» на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук. Водночас із вивченням педагогічної спадщини І.Дощівника автор дисертації розглянула

життєвий шлях та частково літературний доробок письменника і педагога. Окрім того, перу О.Киселиці належить ще кілька публікацій, в яких вона аналізує діяльність І.Дошівника як літературного критика та публіциста в контексті просвітницької роботи, з'ясовує освітньо-виховний потенціал його літературної спадщини [6].

Отже, зроблено чимало, проте І.Дошівник заслуговує, щоб його художня, критична, публіцистична та перекладна спадщина була оцінена ґрунтовніше із залученням тих творів, що залишаються поки що розпорошеними на сторінках буковинських та галицьких періодичних видань.

Іван Дошівник пройшов складний шлях становлення як письменник. Народився 4 липня 1886 р. в селянській сім'ї Тимофія та Олени Дошівників. Дуже добре закінчив п'ять класів сільської школи, а далі продовжити навчання у Чернівецькій гімназії (1898-1906 рр.) допоміг сільський вчитель Кароль Шольц, оскільки батьки не мали змоги підтримувати сина матеріально. Роки навчання в гімназії були роками знайомства допитливого хлопця з українською та світовою літературою, з театральним життям Чернівців. Добрий вплив на гімназиста, формування національної свідомості мали такі відомі на той час буковинські педагоги, як С.Шпойнаровський та Ю.Кобилянський.

Після закінчення з відзнакою гімназії І.Дошівник вступив на філософський факультет Чернівецького університету, де студіював німецьку та українську філологію. Вже у зрілому віці І.Дошівник напише статтю-спогад «На викладах професора Стоцького в Чернівцях», в якій університетські роки (1906-1910) згадує як «в першій мірі приємні й корисні хвилини, пережиті на викладах із української мови й літератури професора Ст. Смаль-Стоцького» [3].

У гімназійні та у роки навчання в університеті І.Дошівник входив до молодіжної організації «Січ». В «Автобіографії» письменника читаємо, що студенти таємно збиралися на сходинах і вели розмови про Т.Шевченка, І.Франка, Б.Хмельницького. Їхні думки були спрямовані на Київ, на Українську державу в межах від Сяну по Кавказ[1]. І.Дошівник-студент займав активну життєву позицію. У 1907 р. він взяв участь в демонстрації на підтримку боротьби за український університет у Львові, за що зазнав арешту. Згодом про свою участь в цій акції він писав у статті «Сторінка з боротьби за український університет у Львові» [8].

Літературну творчість І.Дошівник розпочав у 1906 році зі сторінок «Буковини» та альманаху «На шляху». В газеті під псевдонімом Омелян Миколаєнко було надруковане оповідання «Покорений», в альманасі ж, під псевдонімом Іван Підгоренко – поетичний цикл «До...» («Ой, чому ти не співаєш...», «Щоб була ти моя, то гарно б жилось!», «Луки зелені пожовтіли...») та оповідання «Молода вдова».

За нашими спостереженнями, 1906-1908 роки були найпліднішими для початкуючого письменника у довоєнний період. Він звертався до поезії, художньої прози, літературно-критичних та мемуарно-публіцистичних статей. Щодо поезії І.Дошівника, то в ній переважає тема любові, водночас спостерігаємо тугу за втраченим щастям, нерозділеним коханням, віру у краще майбутнє життя. Перші два твори «Дрібні вірші»

(Буковина. – 1907. – 11(24) лютого) та «Мої мрії» (Буковина. – 1907. – 18 лютого (3 березня)) присвячені Арістеї Іваницькій, яка в майбутньому стала дружиною письменника. Ранні поезії І.Дошівника пронизані мінорним настроєм.

Вірші І.Дошівника, писані в ранній період творчості, не відзначаються широким тематичним діапазоном, високою художньою якістю, проте засвідчують тонке відчуття їх автором порухів людської душі, краси природи, позначені елементами філософського осмислення людського буття.

Щодо прозового доробку, то І.Дошівник, за свідченням М.Юрійчука, залишив по собі «кілька десятків прозових творів (оповідань, нарисів), літературно-критичних та публіцистичних статей» [11, с.556]. Ми ж виявили у чернівецьких періодичних виданнях «Буковина» (1906-1909 рр.), «Руска Рада» (1907 р.), «Час» (1929-1931, 1933-1935 рр.), «Самостійна Думка» (1932 р.) двадцять п'ять оповідань, півтора десятка поезій, одинадцять літературно-критичних статей, вісім перекладів з румунської мови на українську творів А.Влагуци, В.Александрі, Йоана Ал. Братеску-Войнешті, Н.Гане, Д.Патрашкану. Пошуки творів І.Дошівника тривають. Є свідчення про те, що письменник друкувався на сторінках львівських видань, зокрема, в «Ділі», листувався з редакцією «Літературно-наукового вісника».

Більшість прозових творів письменника створені на основі власних життєвих ситуацій. Вони стосуються особистого життя автора в молоді роки («Перепони», «Конфлікт», «Він не самий», «Між ялицями»), переживань, що пов'язані з роками праці на педагогічній ниві («По стипендію», «Іванова груша», «Як умирала школа» та ін.), з Першою світовою війною («Бабине літо», «Воєнний іспит», «Вічний мир», «Казка», «Шматочок синього неба», «Зрадники»). Є у доробкові письменника твори на селянську тематику («Граничний спір», «Поворот») та з життя українських переселенців і заробітчан («Стріча з добруджанськими земляками», «Мій добруджанський господар», «В Молдові на роботі»).

Перші прозові твори І.Дошівника переповнені юначими переживаннями у зв'язку з нерозділеним коханням. Мотиви усамітнення, туги за втраченими роками присутні у ранньому періоді творчості письменника, коли він навчався в університеті. Одне з ранніх оповідань І.Дошівника «Перепони» було надруковане в «Буковині» (1907. – 15 (28) квітня, 18 квітня (1 травня)) і розповідає про інтимне життя оповідача – героя твору, який через невдачі у коханні опинився в ситуації самотності та безпорадності. Герой твору – оповідач, який веде діалог сам із собою. Причому невдачі у коханні він пов'язує із своїм запальним характером, як побачить дівчину, „то так би й летів до неї, розцілував би її, але біда, що в нас, на жаль, таких звичаїв ще досі немає”. У процесі розгортання сюжету дізнаємося, що герой хоче відкрити свою душу, адже спочатку покохав чешку, але їй не подобалася його „руська” мова, не приваблювала й майбутня кар'єра. Викликало у хлопця болі й друге кохання, готовий був застрілитися. Юнакові здавалося, що аж третя синьоока блондинка Ольга – це його, бо ж їхні душі ніби дихали гармонійно, Вона любила поезію як і Він. Проте, не так сталося як хотілося. „Я жартую, а він гадає, що я за ним гину”, -

заявила дівчина своїй матері. Ці слова остаточно ранили серце хлопця, і він роздумує: „Зі всіх перепон, які мені в моїй любовній акції завжди перебігали дорогу, думаю я, що або я нездалий любити, або дівчата нездалі, або всі як одна мають серце на неправдивім місці, а носять його на правому боці”. Як бачимо, автор впадає у цілковиту безпорадну самотність, опиняється віч-на-віч зі своїми внутрішніми переживаннями, зумовленими фіаско в коханні.

В оповіданні „Конфлікт” (Буковина. – 1907. – Ч.82. – 15 (28) липня) порушена та ж проблема. Герой твору стоїть перед вибором супутниці життя, адже він закохався одразу в трьох красунь – Олену, Анну і Туню. Розв’язка оповідання має трагічний характер, бо, як заявляє юнак на початку, «хто любить три птахи – не зловить ні одної». Завдяки використанню влучних художніх тропів (метафор, гіпербол, порівнянь), умілого поєднання драматичного і сатиричного елементів авторові вдалося розкрити складний внутрішній світ молодої людини.

Одним з кращих ранніх творів І.Дошівника є оповідання «Між ялицями» (Буковина. – 1907. – 18, 20, 22, 25, 27, 29 липня), з якого постають майстерно розкриті взаємини звичайної сільської дівчини Сильки та молодого професора. Водночас автор розкриває трагічну життєву долю Леся Іванового, який залишився вдівцем і живе з єдиною донечкою Силькою. У неї закохався молодий професор і, вже кілька днів перебуваючи у цього сільського трудівника, ніби й не відчував плину часу, адже перед ним постійно були сині очі дівчини, що зворушували в ньому чутливі струни серця. „Тут же бачив він дівочу красу, перевищуючи все, що досі знав і видав. Побіч тілесної краси пишалась, наче свіжа квітка, невинна душевна. Яке би то було щастя прихилити собі це не збавлене сільське деревце, що викохалось під такою самою солом’яною стріхою, як і він”, – роздумував учитель. Та, повернувшись до міста, виконує свою обіцянку, присилає дівчині книги. Пройшло три роки, страх і сором охопили професора, він забув її, ту, яку вважав найбільшою святинею, знову їде в село. На обійсті пусто, знайшов кохану на цвинтарі біля свіжої могили батька. Вона вірила, що коханий повернеться. Таким чином здійснилася мрія Леся Іванового – у його дочки тепер буде і батько, і матір та щасливе майбутнє.

Отож, коло проблем ранніх оповідань І.Дошівника не було широким, інколи бракувало стилістичної вправності, композиційної стрункості. Вважаємо, що довершенишими з художнього боку є твори прозаїка, написані у зрілому віці.

І.Дошівник усе своє свідоме життя присвятив школі. Розпочинав педагогічну дорогу в гімназії Чернівців. З 1912 до 1921 року, за винятком років війни, працював у Вижницькій українській гімназії, а після приходу на Буковину румунської влади та після закриття згаданої гімназії був переведений на роботу в місто Констанцу, де в тамтешній гімназії викладав німецьку мову. Через два роки переїжджає до міста Сілістрія над Дунаєм і також викладає німецьку мову в гімназії. У 1928 році І.Дошівника переводять у місто Роман викладачем теологічної семінарії, а згодом до гімназії навчати німецької мови. З 1941 року він вийшов на пенсію.

Маючи великий педагогічний досвід І.Дошівник писав оповідання про школу, складні матеріальні умови школярів-українців («Іванова груша», «По стипендію», «Як умирала школа»). Ці твори пронизані автобіографічними мотивами і наближаються до жанру нарису. Оповідання та нариси І.Дошівника про школу, вчителів та учнів в умовах Австрії та Румунії друкувалися в чернівецьких часописах 30-х років – у газетах «Час», «Самостійність», журналі «Самостійна думка» та ін.

В основі оповідання „По стипендію” [1, с.21-26] лежить справжній факт із життя письменника. Показано картини безправного становища буковинських українців в умовах чужої влади початку ХХ століття та переживання автора-оповідача через ситуацію, в якій опинився. Сюжет твору зводиться до того, що син Тима закінчив два роки Чернівецької гімназії, проте вчитися далі не має змоги, потрібні певні кошти. Сільський священник порадив звернутися за допомогою до земляка-владика виділити хлопцеві стипендію з релігійного фонду. Батько з сином прибули до резиденції Буковинського митрополита і, опинившись перед найвищим ієрархом, поцілували йому руку та виказали своє прохання. Владика, щонайперше, зажадав глянути на свідоцтво хлопця. Дізнавшись, що Іванко є учнем української гімназії, відповів, що це не має відношення до релігійного фонду і тому нічим допомогти не може. „Бувайте здорові, - сказав владика і відвернувся так швидко, що прохачі не встигли йому поцілувати руку.

– Як би мені в писок дав! – каже Тим до сина, - тицьнув мені свідоцтво, навіть не прочитавши, наче чорт у ньому вскочив, як чув, що ти ходиш до української школи. Але ми якось дамо собі раду”.

Іван таки без допомоги владика закінчив гімназію. „Одного року Тим продав бика, іншого року продав восени дещо плодів з поля. В інтернаті небагато платилося, син мав згодом приватні лекції і якось дотягнули”.

У 1921 році з розпорядження румунської влади було закрито Вишницьку гімназію, де працював педагогом І.Дошівник. Ця подія спонукала письменника до створення оповідання-наряду „Як умирала школа” (Час. – 1931. – 8 січня). Автор переповідає долю гімназії і, зокрема, пише таке: „Вона вже під час війни почала умирати. Приходило російське військо, то вона вже завмирала, а як забилося і вернулася австрійська влада, знов оживала. Та як російське військо відходило останній раз, то чогось вважало відповідним лишити по собі „добру пам’ятку : спалило містечко, а з ним пішов з димом будинок, що в ньому була розміщена гімназія”. Прийшла зима. Аби не переривати навчання, вирішили, що кожен учень щоденно до школи приносить двоє полінець дров. Так тривало цілу зиму, таким чином, школа витримала випробування і довела, що вона живе. А коли на екзамені в кінці року приїхав „пресідник” із Чернівців, то дивувався. „Може єдина школа в краю, – говорив він, – а, може, й у цілій Європі, що серед таких невідрадних обставин дає такі добрі висліди”. Завдяки похвалі інспектора школа прожила ще один рік – знайшлися гроші і на дрова, і на інші шкільні потреби. Проте серед учителів і учнів весь час панував „якийсь елегійний настрій, як на пошкодженому кораблі серед

широкого океану, де подорожні бачать неминучу загибель і вже навіть не пробують рятуватися”.

1921 року влада все ж таки закрила Вишницьку гімназію. Оповідання-нарис закінчується описом останнього уроку в школі: „В третьому класі учитель, видячи, що має доволі часу до дзвоника, казав повибирати українські читанки і читати Альфонса Доде „Останню лекцію”. Учні вже були знайомі з цим твором, але тепер розуміли його по-іншому. Вчитель привернув увагу до рядочків, в яких говорилося про мову. У класі запанувала тиша: „... Треба її плекати у себе і ніколи не забувати, бо нарід у неволі, доки захоче свою мову, то так якби тримав ключ, що увільнить його з кайданів”. Задзвонив дзвоник – усі встали і склали руки до молитви. Автор зазначає: „Не завжди їх молитва була такою широю, як в ці хвилини”. Та після ферій наказ про відкриття школи так і не з’явився.

Як бачимо, І.Дошівник теми, сюжети, образи в оповіданнях, присвячених школі, черпав із власного досвіду, реального життя, що споріднює його творчість з творами українських вчителів з Буковини – Д.Макогона, К.Малицької та ін.

І.Дошівник на власні очі бачив складні перипетії першої світової війни, будучи жовніром австрійської цісарської армії. То ж не випадковою була поява з-під його пера антивоєнних оповідань, писаних під час проживання в Румунії («Юзько Буцік», «Вічний мир», «Воєнний іспит», «Зрадник», «Бабине літо» та ін.). У названих творах автор відобразив думки і настрої народу, його ставлення до війни. Письменник самим способом висвітлення подій війни протестує проти кривавої бойні та її наслідків.

Оповідання „Бабине літо” розпочинається з опису краси пізньої осені, коли „легенькі приморозки, та в обід сонце припікає, наче в липні”, коли „мушня гуде в повітрі, використовуючи останні теплі дні, худоба блукає неспокійно незораними стернями і зриває срібну тканину бабиного літа”. За кілька кілометрів від села Чорнобривка життя постає іншим – тут тягнеться австрійсько-російський фронт, обидві сторони готуються до вирішального бою. У старому садку перед боєм відпочивають солдати. Автор знайомить читача з молодшим четарем Олександровичем, який очолює новостворену військову частину. У ще юних солдатів ледве просіюється вус, їм би ще жити і жити.

В основу сюжету твору покладено взаємини Олександровича та красуні-дівчини Іванки Маленької. Хлопця зачарував її спів. Він відповідає дівчині свої болі та переживання. Вона ж розповідає йому про своє навчання в учительській семінарії Львова, про відвідування театру. Час швидко злітає, Олександрович вимушений іти на фронт, але знає, що його зігріватимуть пісні Іванки та її краса.

Письменник тонко передає й переживання дівчини за хлопця. Після бою поранених розмістили у шкільних класах. Дізнавшись, що Олександрович також серед них, Іванка добивається дозволу забрати хлопця до батьківської хати. Через три дні він прийшов до свідомості, пригадав що з ним сталося і вважає, що йому допомогли вижити пісні коханої, які лунали у душі голосніше за постріли гармат.

Закінчення твору ліричне. Після одужання молодий офіцер знову іде на фронт, Іванка обіцяє його чекати. „Перервалися тонесенькі ниточки осінньої ідилії, але тільки перервалися, щоб зав’язатися пізніше в пару, серед інших обставин” – такий кінець оповідання, в якому поєдналася краса осінньої природи, взаємного кохання та жахи війни. В оповіданні „Вічний мир” І.Дошівник також передає горе народу, що зумовлене війною. Майстерно передано трагізм тих, хто перебував в окопах. Насправді ж, як стає зрозумілим із твору, ніхто не хотів кровопролиття, а, навпаки, - миру. Читача вражає у цьому творі епізод, коли в руках одного солдата з’являється книга Е.Канта „Вічний мир”, яка у творі відіграє роль символу миру, єднання рядових вояків. Солдат вголос читає рядки із цієї майже священної книги, намагаючись перекричати гарматні постріли та кулеметну тріскотню. Він так захопився читанням книги, що й не помітив як „шапка злетіла з його голови, вітер розкуйовдив буйну чупринку”, раптом його хтось поштовхом скинув у траншею, книга ж випала з рук. У ту ж мить на місце, де стояв солдат „попав великий відломок шрапнелі і потрапив у саму книжку”. Автор оповідання уміло виписує символічний момент, коли сторінки з Кантової книги літали над бійцями, ніби білі голуби в небі.

У формі авторської оповіді написане оповідання „Шматочок синього неба” („З оповідань січового стрільця”). Січовий стрілець – головний герой твору, ділиться своїми внутрішніми переживаннями. Найстрашнішим лихом було потрапити в полон до ворога, особливо старшинам. Вражає картина опису, коли стрільці натрапили в полі на трупи знайомих старшин, тіла яких були варварськи покалічені. У ту хвилину вони поклялися, що коли їм загрожуватиме небезпека потрапити в полон, то покінчать життям. Саме так намагається вчинити наш герой, але товариш вчасно вибив з руки пістолет, заявивши, що справжній українець не повинен так чинити: „А пригадайте Гонту, Залізняка, з них паси дерли живцем, а вони сміялися ворогам у вічі. А Байда – на гаку висів, а лаяв на чім світ стоїть бусурманів і їх прокляте кодро” (Час. – 1931. – 8 січня).

Отже, І.Дошівник у творах про події Першої світової війни показав антинародний характер братовбивчої війни, вивів образи з простого народу, таким чином, поповнив низку творів з цієї проблематики, створених В.Стефаником („Вона - земля”), Марком Черемшиною („Село за війни”), Д.Макогоном („Шпигун”, „Австрійський герой”), О.Кобилянською („Назустріч долі”, „Юда”, „Лист вояка, засудженого на смерть”, „Снитися”) та іншими українськими письменниками.

Працюючи в Констанці та Сілістрії І.Дошівник познайомився з життям українських поселенців у Добруджі й описав його в оповіданнях та картинах. Зокрема, «Стріча з добруджанськими земляками» - це насправді автобіографічний твір, про враження автора від побаченого у великому портовому місті Констанца. Та в думках він постійно лине на рідну Буковину. Одного вечора наш герой познайомився з добруджанцем Іваном Козаченком, який розповів про своє козацьке походження, познайомив зі своєю великою родиною. З присмаком гіркоти автор пише в кінці оповідання: «Отакі то були мої земляки, з якими я стрінувся на чужині. Я був вдячний випадкові, що дав мені їх пізнати, а з

другого боку, по кожному гостюванню в них мене в моїй самотній хаті осідали невеселі думки, бо я бачив у них «Останніх Могіканів» з тих запорозьких старшин, що колись у тяжку скруту з товариством мусіли покинути рідний край і перелетіти на нові гнізда, а в цих нових гніздах перевелися... » [2, ч.170].

У руслі переселенської тематики написані оповідання «Над Дунаєм» (Час. – 1929. – 27 квітня), «Без батьківщини» (Час. – 1929. – 28-29 вересня), «В Молдові на роботі» (Час. – 1934. – 27-28 січня) та ін. Головна ідея оповідання „Над Дунаєм” впливає з перших рядків: „Живучи у своєму краю, між своїми людьми, ми й не завважуємо краси мови, якою говорять усі кругом тебе, і чару пісень, яких співають. А як людина опиниться на чужині – по волі, чи по неволі, - аж тоді переконається, як важко жити на чужині, не чуючи своєї мови і своєї пісні. Яке тепло розіллється по всій істоті людини, коли якийсь щасливий випадок донесе до її вуха хоч би одне рідне слівце, або якийсь уривок рідної пісні”. Події твору відбуваються у маленькому містечку Сілістрія над Дунаєм, де автор працював на посаді викладача гімназії у 1923 р. Одного разу він потрапив на концерт пані Марії К., котра мала виконувати слов'янські пісні. Почувши з вуст співачки українську пісню, наш герой ніби наново ожив, „звуки рідної мови і рідної пісні були справдішною насолодою, і що той вечір урився глибоко в його пам'ять, як одне з небагатьох приємних переживань у непривітній чужій стороні”.

Висновковуючи щодо прози І.Дошівника, можна стверджувати, що вона різнопроблемна, однак у ній переважає автобіографічний елемент. Усе побачене і пропущене крізь власний духовний світ письменник передав у достовірній художній формі. Безперечно, його прозовий доробок потребує глибшого дослідження з погляду художніх особливостей, але насамперед треба віднайти усе написане.

Гортаючи сторінки чернівецького «Часу» (1928-1940 рр.), натрапляємо на кілька творів румунських письменників, переклади яких українською мовою здійснив І.Дошівник. Так у кількох числах часопису (№№768-771, 774-775) за 1931 р. надруковано обширний твір Н.Гане «Цибух логофета Манолія Бугуша». Привертає увагу вдалий переклад І.Дошівником оповідань Й.А.Братеску-Войнешті «Віолончело» (Час. – 1934. – 3-4 березня) та Д.Патрашкану «Записник добродійки Помпілів» (Час. – 1935. – 27, 29-31 березня, 2 квітня). І.Дошівник, цікавлячись історичним минулим українського та румунського народів, звернув увагу на оповідання Н.Гане «Княжна Руксанда», переклав його українською мовою і в 1934 р. опублікував у «Часі» (30-31 жовтня, 2-4, 6 листопада). Таким чином вправний перекладач доніс українському читачеві історію кохання сина Богдана Хмельницького Тимоша та доньки молдавського правителя Василя Лупула Руксанди в художній інтерпретації румунського письменника Н.Гане.

І.Дошівник щиро прислужився як українській, так і румунській культурі тим, що, досконало володіючи мовами, брав участь в укладанні румунсько-українського та українсько-румунського словників, виданих у Бухаресті впродовж 1963-1964 років. Його перу, як мовознавцеві, належить стаття „Румунські слова в українській мові на Буковині”,

що побачила світ у п'ятому, сьомому і восьмому числах часопису „Рідна мова” за 1934 рік.

Отже, І.Дошівник усе своє активне життя служив на благо розвитку української культури, але не залишався осторонь важливих культурно-освітніх заходів, які збагачували румунський літературний процес.

Творча спадщина цього здібного літератора включає, окрім суто художніх творів, ще й публіцистику та літературно-критичні статті про Є.Гребінку, В.Самійленка, Ю.Федьковича, В.Карбулицького та ін.

Життєвий шлях І.Дошівника закінчився 1973 року в Бухаресті, куди він переїхав з Думбровен за два роки до смерті. До останнього подиху митець вірив, що обрав правильний шлях у житті, що його творчість прислужиться людям і знайде своє визнання. Тому нині перед науковцями стоїть першочергове завдання – якомога повніше виявити розпорошені на сторінках періодичних видань минулого твори І.Дошівника і видати їх окремою книгою.

Література

1. Біографія і літературна діяльність Івана Дошівника / Упор. І.Грушковський. – Вижниця, 1993. – 43 с.
2. Дошівник І. Стріча з добруджанськими земляками // Час. – 1929. – 28, 30 квітня, 1 травня.
3. Дошівник І. На викладах професора Стоцького в Чернівцях // Час. – 1933. – 1 квітня.
4. Киселиця О. Діяльність Івана Дошівника як літературного критика в контексті просвітницької роботи // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – Вип. 465: Педагогіка та психологія. – С. 132-137.
5. Киселиця О. Діяльність Івана Дошівника як публіциста в контексті просвітницької роботи // Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. – Чернівці: ЧНУ, 2009. – Вип. 490: Педагогіка та психологія. – С. 48-55.
6. Киселиця О. Основні аспекти освітньо-виховного потенціалу літературної спадщини Івана Дошівника // Обрії: науково-педагогічний журнал. – 2011. - №2 (33). – С. 67-69.
7. Підгоренко І. Пукла моя сопілонька // Додаток до ч.1 «Буковини». – 1907. – 3 (16) січня.
8. Підгоренко І. Сторінка з боротьби за український університет у Львові // Час. – 1933. – 28-29 січня.
9. Погребенник Ф. Дошівник Іван // УЛЕ: В 5-ти т. – К., 1990. – Т.2. – С.160.
10. Романець О. Іван Дошівник // Від гімназії до колегіуму: До 100-річчя української середньої школи на Буковині. – Чернівці, 1996. – С.21.
11. Юрійчук М. Іван Дошівник // Письменники Буковини. Хрестоматія. Ч.1 / За ред. Б.Мельничука, М.Юрійчука. – Чернівці: Прут, 2001. – С.553-579.

Анотація

У статті висвітлюються головні аспекти життєвого шляху українського письменника з Буковини Івана Тимофійовича Доцівника. Основний акцент зроблено на тематичній палітрі, образах його прозової творчості, частково на перекладах, які переважно друкувалися на сторінках чернівецьких часописів „Буковина”, „Час”, „Самостійна думка” та ін.

Ключові слова: Буковина, Румунія, літературний процес, проза, образ, оповідання, нарис, спогади.

Борис Бунчук, Олеся Антонюк
(Чернівці, Україна)

ВІРШОВАНА ТВОРЧІСТЬ С. ЯРИЧЕВСЬКОГО І Б. ЛЕПКОГО: ПОРІВНЯННЯ ВЕРСИФІКАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Помежів'я XIX – XX століть в історії української літератури позначене, крім творчості зрілих поетів – М. Старицького, І. Франка, Лесі Українки – становленням молодшої генерації письменників: М. Чернявського, О. Маковей, М. Вороного, П. Карманського, В. Щурата, Уляни Кравченко, К. Попович, Т. Галіпа. До них належали Сильвестр Яричевський та Богдан Лепкий.

Ім'я С. Яричевського добре відоме літературознавцям і широкому колу читачів, увагу яких привертала тематична спрямованість, художньо-естетична цінність та експериментування у формі творчої спадщини. Поетична творчість С. Яричевського вже була об'єктом літературознавчого розгляду. Про віршову форму його поетичних творів принагідно відгукувалися О. Маковей, І. Франко, Ф. Погребенник, М. Івасюк, О. Івасюк та В. Бузинська, М. Ласло-Куцюк, В. Антофійчук, В. Челбарах, спеціально – Б. Бунчук, О. Любімова, О. Антонюк.

У складні часи суспільної кризи на тлі боротьби за українську державність постає ще одна літературна постать – Б. Лепкий. Сучасному читачеві досить багато відомо про цього автора: добре досліджена біографія митця, є чимало наукових праць, присвячених поетичним і прозовим творам. Життєво-творчий шлях Б. Лепкого вивчали в різних ракурсах І. Бетко, Н. Гавдида, М. Євшан, М. Ільницький, О. Камінчук, В. Качкан, М. Климишин, Р. Коритко, З. Кузеля, В. Лагода, В. Лев, Є. Нахлік, Є.-Ю. Пеленський, В. Погребенник, Ф. Погребенник, М. Рудницький, М. Сивіцький, М. Ткачук, Р. Пазюк. Щодо теми нашого дослідження важливою є праця Р. Пазюка «Поетика віршованих творів Богдана Лепкого», у якій на основі підрахунків розглянуті основні параметри версифікації поета.

Досі ніхто не порівнював віршової будови поезії С. Яричевського та Б. Лепкого. У цій статті ставимо за мету порівняти версифікаційні системи поетів в аспекті метрики, ритміки, строфіки, римування, особливостей рими.

Зіставлення творчих доробків цих двох авторів не є випадковим, а зумовлене спільністю витоків їхніх творчих починань. Ще юними хлопцями доля звела С. Яричевського та Б. Лепкого в стінах Бережанської гімназії. Саме тут спільні громадянські погляди сприяли розвитку товариських стосунків між ними, разом вони заснували літературно-мистецький гурток, девізом якого були слова Й. Гете «Більше світла!». Одночасно ставши на поетичну стежку, початківці по-різному оцінювали результати своїх творчих спроб. Ось як відгукувався про ті часи Б. Лепкий в одному із спогадів: «Мого нахилу до літератури ніщо не могло спинити. Не диво: ходив я до школи, до якої ходив Маркіян Шашкевич, і виростав у літературній атмосфері, бо й батько мій працював на літературній ниві. Але в гімназії я не вважав себе поетом. Поет – то був Сильвестр Яричевський. Він мав грубу книжку з білого паперу й до неї вписував свої вже викінчені твори. До тої книжки намалював я йому акварелями віньєту: кобзар над рікою, під дубом, на тлі руїн галицького замку. Так, бо на мене дивилися як на майбутнього маляра [...] А все ж, хоч як багато я рисував, та, читаючи книжки, я не раз на маргінесах писав олівцем вірші. Може, вони й не були гірші від тих, що тепер пишу, але я не прикладав до них ніякої ваги й вони попропадали. Щойно у п'ятім класі написав я для проф. Штайнера польське домашнє завдання віршем, не знаючи, що й Яричевський також його віршем написав. Дістали ми відзначаючі ноти, і проф. Штайнер відчитав ті наші „твори” прилюдно в класі [...] Увесь час, як проф. Штайнер читав мій вірш і як балакав про Франка, я рад був сховатися під землю... Зі своїм малярством я не скривався, але з поезією — так. Хто мені хотів докучити, то казав на мене „поет”, „віршопис” або декламував першу строфу з того „відзначаючого” („цілюючого”, як ми з насміхом казали) завдання. Я любив поезію, але хотів її любити тайки, щоб ніхто про це не знав, а вони виводили тую мою любов на ринок, на „позорище вселюднє”. І вивели. Довелося-таки бути поетом й залишитися ним донині» [8, с. 229]. Судячи з наведеної цитати, можемо зрозуміти, що Б. Лепкий не сумнівався у своєму поетичному хистові і водночас високо оцінював творчість С. Яричевського.

Відомо, що літературним вчителем і прикладом для наслідування у віршованій творчості для С. Яричевського та Б. Лепкого був І. Франко, але подальше життя та особисті обставини внесли свої корективи у формування орієнтирів на творчій ниві для обох авторів. Аналіз поетичних творів виявляє вплив певних особливостей німецької літератури на творчість С. Яричевського, та, в свою чергу, польської – на Б. Лепкого. Таке явище помітила й М. Ласло-Куцюк. У передмові до двотомника творів С. Яричевського (Бухарест, 1977) вона відзначила: «Яричевський доклав багато зусиль, щоб привласнити для української поезії давню і багату просодичну традицію літератури, яку він найкраще знав – німецької. Про ретельність його праці може дати певне уявлення просодичний розбір циклу, створеного за невеликий відрізок часу, а саме «Наддунайські мелодії», до якого входять вірші 1898-1900 років» [16, с. 6]. У згаданому циклі наявні форми і схеми, що зустрічаються у Ф. Шіллера, В. Гете, Т. Шторма, Г. Лессінга, Г. Гауптмана, Г. Гейне.

Важливу роль у формуванні поезики віршів Б. Лепкого відіграло проживання у Польщі. Там він заприятелював з місцевими письменниками С. Виспянським, В. Орканом, К. Тетмаєром та ін. На думку багатьох критиків, це вплинуло на його творчість. Саме задля визначення спільного і відмінного в їхньому віршуванні та для кращого розуміння поезики віршованих творів кінця XIX – початку XX ст. загалом вдаємось до порівняння поетичних систем названих авторів.

Умовно творчість С. Яричевського ми поділяємо на три періоди: I – 90-ті роки XIX ст., II – 1900-1909 рр., III – 1910-1918 рр. Р. Пазюк у творчому доробку Б. Лепкого виділяє теж три часові проміжки, а саме: I – 1890-1899 рр., II – 1900-1913 рр., III – 1914-1941 рр. Враховуючи і певні розбіжності в хронології, і відчутну різницю у кількості написаних поезій (у С. Яричевського – близько півтора сотні, у Б. Лепкого – більше п'ятисот), оперуватимемо відсотковими даними. Задля більшого увиразнення зіставлятимемо якісні та кількісні показники у зрізі метрики, ритміки, строфіки та римування та тлі загальної картини вітчизняної версифікації відповідних періодів, поданих у спеціальному дослідженні О. Любімової «Українське віршування 80-х – 90-х років XIX століття» (2009) та монографії Н. Костенко «Українське віршування XX століття» (2006).

Охарактеризуємо поетичний матеріал С. Яричевського та Б. Лепкого за періодами.

Перший період творчості – останнє десятиліття XIX століття. Літературна діяльність С. Яричевського почалася із виходу у світ поезії з промовистою назвою «Доля» під псевдонімом Шальвір, що була надрукована на сторінках галицького журналу «Зеркало» в 1891 році. Далі була низка оповідань та комедій і цикл поезій «Наддунайські мелодії». Найпершими з поезій Б. Лепкого, що дійшли до нас, вважаємо вірші «Дилія» та «Село», написані ще 1891 року, але надруковані лише через чотири роки у львівському часописі «Діло». З усіх його віршів, написаних до 1900 року, сьогодні можемо дослідити 32.

Другий період. Початок XX століття – період активної літературної, наукової та педагогічної діяльності двох аналізованих авторів. С. Яричевський, зважаючи на життєві обставини, змушений працювати у різних навчальних закладах Буковини та Галичини, а Б. Лепкий зі своєю молодю дружиною перебрався до Кракова. Але в творчості першого настав найпродуктивніший період: він видав поетичні книги «Пестрі звуки» (1904, Чернівці) і «Ангел-убійник» (1908), книги новел «На хвилях життя» та «Між терням і цвітом» (1905), написав драматичні твори «Горемир» (1906) та «Січ іде» (1907), працював над п'єсами «Початок кінця» та «Княгиня Любов».

Результатом кропіткої праці Б. Лепкого на поетичній ниві стали 9 збірок віршів: «Стрічки» (1901), «Листки падають», «Осінь» (1902), «На чужині» (1904), «З глибин душі» (1905), «Над рікою» (1905), «Поезіє, розрадо одинока» (1908), «Для ідеї» (1911), «З-над моря» (1913).

Третій період. Попри активну громадську та педагогічну діяльність С. Яричевський не покидає письменства і в останні роки свого життя. Він створює і видає драматичні твори «Княгиня Любов» (1912), «Початок кінця» (1913), готує до видання

нову збірку віршів. Завершальний період творчої діяльності С. Яричевського хоч і не дуже продуктивний за кількістю написаних поетичних творів (всього лише 12), проте різноманітний щодо їх форми. Зважимо на раптову смерть поета у молодому віці.

Поетичний доробок останнього періоду творчості Б. Лепкого репрезентують збірки: «Вибір віршів», «Ноктюрн» (1921), «Сльота» (1926). Знаковою подією цього періоду є вихід двотомного зібрання кращих поетичних і прозових творів письменника «Писання» (1921). Загальна кількість віршів, дати створення яких коливаються від 1914 року і до кінця творчості письменника, становить 316.

Віршознавчий аналіз поетичних творів С. Яричевського та Б. Лепкого трьох періодів дає можливість зробити такі висновки. Обидва авториступили на поетичну стежку ще наприкінці XIX століття. С. Яричевський творив по 20-і роки XX століття, Б. Лепкий – по 40-і роки. В ранній творчості та у другий період поети працювали в межах силабіки і силабо-тоніки. У другому та третьому періодах С. Яричевський до силабіки не звертався, а у Б. Лепкого її частка зменшується.

В обох поетів у всі періоди переважає силабо-тоніка. У С. Яричевського за періодами маємо такі її частки: I – 91,5%, II – 100%, III – 100%. У Б. Лепкого зафіксовано такі дані: I – 93,5%, II – 95%, III – 97,7%.

Серед силабо-тонічних розмірів у творах С. Яричевського превалюють ямби, частка яких на початку творчості дорівнює 63%, у перше десятиліття XX століття утримується на рівні 70%, а в останній період їх активність зменшується до 14%. У 90-і роки XIX ст. поет застосовував такі ямбічні розміри: Я4, Я5 і Ярз, з набуттям поетичного досвіду у автора з'являються ЯЗ, Я4ц і Я6ц, зафіксовано сегмент урегульованих різностопових композицій. Проте використання ямбічних розмірів в наступному часовому відтинку творчості С. Яричевського зменшується до двох випадків: Я4ц та Я5-6.

З-поміж силабо-тонічних розмірів Б. Лепкого в усі періоди домінують двоскладові форми, частка яких стабільно утримується в межах 80 %. Найбільш продуктивними є ямбічні структури. Серед них лише в ранній ліриці превалює Я4, що нетипово для регіону, у якому жив автор. Продуктивність різностопових форм виявилась найбільшою у „краківських” віршах поета (42,2 %), у пізніших творах їх частка не набагато менша (40 %), більш суттєво за цим показником відрізняється рання лірика (30 %). До периферійних ямбічних форм увесь час належать Я 3, Я 6ц та Я в.

Щодо динаміки хореїчних розмірів С. Яричевського, то їх частка поступово зростає: від 13 % в останнє десятиліття XIX ст. до 57 % у 20-і рр. Палітра використаних хореїчних розмірів така: Х3, Х4, Х5, Х6ц, Х7ц та Хрз. У всі періоди (окрім останнього) в С. Яричевського превалює Х4. У Б. Лепкого показники Х5 такі: I – 50 %; II – 13,5 %; III – 10 %. З'являються також різнорозмірні форми, невластиві ранній ліриці поета.

Двоскладовики у С. Яричевського та Б. Лепкого в різні періоди дуже відрізнялися за характером ритму.

Трискладові розміри залишаються достатньо вживаними в усі періоди творчості С. Яричевського. У 90-і роки XIX ст. поет апробував ДЗ у двох творах, у наступному

десятилітті застосував лише Д4, і наприкінці творчості знову звернувся до Д3. Серед анапестичних розмірів цього ж автора спостерігаємо таку динаміку: єдиний випадок використання Ан4ц в 90-і роки, поживалення у застосуванні цього метра на початку ХХ століття (6 творів) – Ан2, Ан3 та Ан4ц, а в останній період творчості анапесту не зафіксовано. Найпоширенішим серед трискладовиків С. Яричевського виявився амфібрахій, до якого поет вдавався упродовж усієї творчості: 90-ті рр. – 13% від усіх поезій (Амф3, Амф4, Амфрз), перше десятиліття – 12%, і в 20-х рр. ХХ століття – 22%. Що ж до Б. Лепкого, то сумарна кількість трискладових розмірів упродовж кожного періоду перевищує 17 %. Чільну позицію утримує анапест: I – 6 %; II – 10 %; III – 12 %. Амфібрахій і дактиль можна назвати екзотичними.

Рідкісним у творчості С. Яричевського є пеон III23322, застосований у перше десятиліття ХХ століття.

У всі періоди поети експериментували з поліметричними конструкціями, Б. Лепкий в свою чергу захоплювався ще й силабо-тонічними логаядами.

У перший період творчості силабічні поезії С. Яричевського становили 8,5%, Б. Лепкого – 6,5%. Буковинець використав 14-складовик у катренній формі 8,6,8,6, галичанин – 11-складовик (5+6) та логаяд (різноскладові рядки чергуються за схемою 5,6,11,11,11,5).

У другий період творчості С. Яричевський жодного силабічного твору не написав (виняток – друга частина поліметричної конструкції «Хрести» зі схемою 8,6,8,6). Силабічні розміри характерні для 5% поезій Б. Лепкого. Поет використав 10-складовик, 11-складовик, 14-складовик та силабічні логаяди.

У третій період творчості С. Яричевський до силабіки не вдавався, у Б. Лепкого частка силабічних творів становить 2,3%. Поет використав 12-складовик, 14-складовик (8,6,8,6), силабічні логаяди.

На всіх етапах у творчості і в С. Яричевського, і в Б. Лепкого превалує строфічний вірш. Найпродуктивнішою є чотиривіршова структура. Частка таких творів поступово зменшується від 55,6% до позначки 35,7% у С. Яричевського, таку ж тенденцію спостерігаємо у Б. Лепкого: I – 69 %; II – 61 %; III – 59 %. Найбільш показово це простежуємо у «краківському» періоді творчості поета.

Від першого етапу творчості С. Яричевський постійно вдавався й до сонетної форми, причому він майже не повторює апробовані схеми римування, ніби навмисно намагається в кожному сонеті використати оригінальну схему. У палітрі «канонізованих» строф Б. Лепкого засвідчено намагання поета урізноманітнити форму сонетів у аспектах римування та віршового розміру. Також С. Яричевський і Б. Лепкий кілька разів зверталися й до інших твердих строфічних форм – терцини та секстини, октави.

С. Яричевський у різні часові проміжки представив більше тридцяти схем римування. Досить чітко простежується динаміка розвитку рими поета. Про еволюцію поетичної вправності Б. Лепкого теж можна стверджувати, простеживши зміни у римах. За періодами точність рим С. Яричевського та Б. Лепкого виглядала так: I – 89 % і 82,1 %; II

– 82,4 % і 86,4 %; III – 81,7 % і 87,9 %. У першого бачимо поступове зниження точності, а в другого навпаки – підвищення. Позитивні зміни відбуваються і щодо використання дієслівних рим – їх щоразу менше у творах Б. Лепкого: I – 33,1 %; II – 18,42 %; III – 14,3 %; а в С. Яричевського фіксуємо певний стрибок в другому періоді: I – 17 %; II – 37,8 %; III – 12,7 %. Кількісні показники різнограматичних перегуків спершу зростають, а потім стрімко спадають майже однаково у двох поетів: I – по 30 %; II – 62,2 % і 38 %; III – 29,6 % і 27,7 %.

Отже, більшість наведених кількісних показників щодо версифікації С. Яричевського та Б. Лепкого приблизно однакові. Одержані дані увиразнюють знання про поезику цих авторів, допомагають простежити спільне і відмінне щодо їхньої віршової майстерності, а також доповнюють картину вітчизняного віршування кінця XIX – початку XX століття.

Література

1. Бунчук Б. У віршувальній роботі Сильвестра Яричевського // Наукові записки Тернопільського національного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Літературознавство: Збірник наукових праць з нагоди 60-річчя доктора філологічних наук, професора Микола Ткачука / За ред. д. ф. н. Поплавської Н. М. – Тернопіль: ТНПУ, 2009. – Вип. 27. – С. 229-236.
2. Бунчук Б., Любімова О. Віршування Сильвестра Яричевського 90-х років XIX століття // Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія. Збірник наук. праць. Вип. 394-398. – Чернівці: Рута, 2008. – С. 159-166.
3. Бунчук Б., Руснак О. Версифікація Сильвестра Яричевського / Борис Бунчук, Олеся Руснак // Omagiuprofesorului Ioan Rebușarică la goadeani. – București: RCREditorial, 2015. – С. 159-174.
4. Гаспаров М. Л. Современный русский стих. Метрика и ритмика / М. Л. Гаспаров. – М.: Наука, 1974. – 487 с.
5. Ивасюк М. Г. Писатель-демократ Сильвестр Яричевский. Жизнь и творчество: Автореф. Дисс.... канд. филол. наук. – Одесса, 1977. – 26 с.
6. Костенко Н. В. Українське віршування XX століття: навчальний посібник / Н. В. Костенко. 2-ге вид. випр. та доповн. – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. – 287 с.
7. Лепкий Б. Вибрані твори: в 2 т. / [упоряд. та передм. Н. Білик, Н. Гавдиди; Прим. Н. Білик] / Богдан Лепкий. – К.: Смолоскип, 2011. – Т. 1. – 606 с.
8. Лепкий Б. Іван Франко / Богдан Лепкий // Спогади про Івана Франка. – Л.: Каменярь, 1997. – С. 229-255; С. 581.

9. Любімова О. Українське віршування 80-х – 90-х років XIX століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філол. наук : спец. 10.01.06 „Теорія літератури” / О. Любімова. – Тернопіль, 2009. – 20 с.
10. Пазюк Р.В. Поетика віршованих творів Богдана Лепкого (генерика, тропіка, поетичний синтаксис, фоніка, версифікація) [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. Наук : 10.01.06 / Пазюк Роман Володимирович ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2016. – 20 с.
11. Паладян К. І. Румунське та українське силабо-тонічне віршування XIX століття (метрика і ритміка): Автореф. дис. канд. філол. наук. – Чернівці, 2009. – 20 с.
12. Руснак О. Особливості форми поетичних творів Сильвестра Яричевського 1900-1909 рр. (метрика і ритміка) // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: зб. наук. праць / наук. ред. Бунчук Б. І. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – Вип.: 648–649: Слов'янська філологія. – С. 36–41.
13. Руснак О. Параметри форми віршованих творів Сильвестра Яричевського 1900-1909 рр. (строфіка і римування) // Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: зб. наук. праць / наук. ред. Бунчук Б. І. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – Вип.: 661–662: Слов'янська філологія. – С. 57–61.
14. Челбарих В. Поезія Сильвестра Яричевського та український передсимволізм рубежу XIX – XX віків. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/Vmdu/2008_1/chelbarah.htm
15. Яричевський С. Твори / упоряд. та вступ. стаття О. Івасюк, В. Бузинської / С. Яричевський. – Чернівці: Букрек, 2009. – 304 с.
16. Яричевський Сильвестр. Твори: В 2 т. – Т.1. – Бухарест: Критеріон, 1977. – 301 с.

Лідія Ковалець
(Чернівці, Україна)

**ЖИТТЯ ЯК ТВОРЧІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ – ЯК ЖИТТЯ:
КИРИЛО КУЦЮК-КОЧИНСЬКИЙ У СВІТЛІ МЕМУАРІВ
І ПОЕТИЧНОГО САМОВИРАЖЕННЯ**

У статті здійснено спробу наукового першопрочитання життєвої історії та поетичної спадщини Кирила Куцюка-Кочинського (1910–1991). Народжений в Україні, за фахом інженер, він під час Другої світової війни був закинутий долею до Румунії, де й жив до останку. Простежено особливості формування людської та творчої індивідуальності цього письменника, його патріотичних настроїв, гуманістичних переконань, художньо-естетичних смаків, читацьких інтересів, позаяк вони істотно вплинули на самовираження митця. Дебютувавши в 1974-му, К. Куцюк-Кочинський працював на полі творчості інтенсивно, надрукувавши більше десятка книжок. Вони збагатили українську поезію складним, метафоричним, подекуди, може, аж невиправдано ускладненим показом внутрішнього світу людини, що опинилась в еміграції, суб'єктивних, багато в чому індивідуальних її асоціацій. Це лірика почуття, але й думки, майже без описового чи повістувального компонентів. Поет також творчо опановував широкий історико-літературний і культурологічний матеріал, здійснив переклади рідною мовою, притім часто вперше, творів багатьох представників літературного зарубіжжя.

Ключові слова: Кирило Куцюк-Кочинський, Магдалена Ласло-Куцюк, Україна, Якимівці, Румунія, мемуари, саморозвиток, поезія, ліричний герой як *alter ego* митця, страждання, особистісне, драматичне, екзистенційне, творчість як звільнення.

В одному з листопадових чисел української щоденної газети Нью-Йорка «Свобода» за 1980 рік (а вона своїм девізом мала заклик «Пам'ятайте про Україну!») з'явилося незвичайне оголошення: йшлося про можливість придбати в книгарні «Свободи» цілу низку видань румунського видавництва «Критеріон», бо «за короткий час кожна з тих книжок буде бібліографічним унікатом» [3]. У переліку запропонованого (а це класика – Григорій Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок, Сильвестр Яричевський, Степан Васильченко, тогочасні українські письменники Румунії Василь Клим, Іван Ковач,

Микола Корсюк, Орест Масикевич, Михайло Михайлюк, Михайло Небиляк, Іван Ребошапка, Павло Романюк) значилась і датована 1977 роком збірка віршів Кирила Куцюка-Кочинського «Запах неба». Домінантний у цій роботі – другій книжці немолодого автора пронизливий ностальгійний мотив, думається, якимось вплинув на те, що згодом саме у Нью-Йорку в середовищі української еміграції благословила на світ інша праця К. Куцюка-Кочинського – його фантастична поема «Довге блукання Одиссея» – твір із виразним автобіографічним підтекстом. Розкиданий по світу наш люд шукав і знаходив точки дотику, літературна творчість ставала не просто формою оприявлення почуттів, роздумів, сутності конкретного «Я», вона ставала площиною зустрічей у гетевському розумінні слова.

Що ж до К. Куцюка-Кочинського, то його книжки справді здобули статус «унікатів»: навіть у провідних бібліотеках України вони – рідкість. Унікальною виявилась і життєво-творча доля цього письменника, перекладача, громадсько-культурного діяча, в якій, попри все, віддзеркалюються долі багатьох, виповнюється те, що К. Г. Юнг назвав «душевною потребою народу» [21, 136].

На життєвому терені

Кирило Куцюк-Кочинський, точніше – Куцюк чи навіть Коцюк народився 1910 року в селі Якимівцях тодішнього Кременецького повіту Волинської губернії на межі Волині та Поділля (нині це Лановецький район на Тернопіллі). Позаяк із кінця XVIII століття (до 1918-го) Волинь перебувала у складі Російської імперії, то й майбутньому письменникові було вготоване російське громадянство. Утім, ця обставина не зобов'язала поета до жодного прихильного сентименту в бік загребущої «північної сусідки»; навпаки, як відзначила дружина К. Куцюка-Кочинського – відомий український літературознавець із Румунії Магдалена Ласло-Куцюк у листі до директора Державного районного архіву смт. Ланівці Тернопільської області Лідії Туревич від 1 травня 1993 року, письменник «Росію не любив, бо загарбала Україну, і російську мову також не любив» [15, 137].

Національна ідентичність К. Куцюка-Кочинського, між іншим, доброго знавця й перекладача російської поезії, формувалася в юні роки під впливом родини, сповідуваних батьками духовно-культурних цінностей, котрі допомогли сформуватися й характерові сина і на все життя прив'язали його до дому й отчої землі. У мемуарах головно М. Ласло-Куцюк, а також брата письменника Омеляна Куцюка затрималось чимало кадрів із того відтинку. Ось вони, четверо синів Андрія та Меланії Куцюків, усі, хто залишився живим з одинадцяти народжених дітей, літнього вечора їдуть з батьком у поле в'язати снопи й орати, а повертаючись додому співають. Власне, «батько співав, а ми йому допомагали» [20, 125], – напише згодом Омелян Куцюк. Ось образи діда Михайла, мирового судді й ветеринара-самоука, рідних дядьків Тимофія – петлюрівця (він загинув у Першу світову) і Пилипа – оперного артиста, котрий «Ще не вмерла України» співав у рідній хаті так, що гасла лампа, а пізніш пам'ятався за фотокарткою, де він у сцені з опери «Запорожець за

Дунаєм». Батько майбутнього поета, людина глибоко віруюча, належав до церковного хору і мав це за честь; народну ж пісню любив безмежно. Про те ж захоплення свого мужа М. Ласло-Куцюк так само пізніше згадуватиме як про велику і сталу любов: «Знав безліч народних пісень і все хотів їх збирати, хотів навіть видати збірник ним оброблених пісень» [15, 139].

Кожне таке гуртове виконання зближувало Куцюків, додавало кожному з них внутрішньої культури. Особливо важливим було естетичне рефлектування через пісню для майбутнього поета, який під впливом змістовної атмосфери ще в дитинстві, думається, почав жити естетичним життям. Уже тоді мала з'явитись підвищена чутливість до внутрішнього світу, свого власного і чужого, дарма що простір, який довелося освоювати на більшому відрізку життєвої дороги, був більше практичним. Шість гектарів землі, інші чесно нажиті статки, а головне – розуміння значущості освіти спонукали батьків вивчити кожного з синів, як кожному далось у спадок чимало впертості, витривалості та послідовності. Вступивши за материною порадою до духовної семінарії в Дермані, Кирило пробув там недовго не так через зверхнє ставлення до себе як мужицького сина, скільки тому, що навчання велось по-московськи, тоді коли «мати вчила його по-українському» [14, 131]. Скупа згадка про вчителя, який у семінарії давав хлопцеві читати Шевченка [14, 130], теж дозволяє думати про впливовість цієї обставини на раннє українське та суто художнє світовідчуття майбутнього поета, якщо вона закарбувалася в пам'яті й передалася рідним.

Спробувавши себе у столяруванні і не звідавши при цьому смаку, але захоплюючись будівництвом, виявляючи здатність і 30 кілометрів пройти, щоб побачити якусь гарну будову, Кирило сам робить вибір: із твердим наміром вивчитись на будівельника він вступає спершу до Кременецької приватної гімназії імені Івана Стешенка – єдиного на той час українського навчального закладу цілого повіту. Гімназія ця була справжнім осередком національного, українського життя, викладачі – високоосвіченими людьми, котрі знали по кілька мов і багато робили для того, що передати свої знання вихованцям. Приблизно ж тоді тут навчаються Оксана Лятуринська та Улас Самчук, майбутній автор «Волині» керує підпільним гуртком «Юнацтво» і навіть випускає з друзями однойменний рукописний альманах. Чи відвідував цей гурток Кирило Куцюк, важко сказати: фотокопії тих півтора десятка сторінок одного з чисел альманаху, які зберігаються нині в Тилявському літературно-меморіальному музеї Уласа Самчука, що в Шумському районі Тернопільської області, не містять його творів, що разом з тим не означає, що їх могло не бути на інших сторінках видання чи й в інших випусках. Як на нас, важливо, що Кирило Куцюк навчався зі старшим від себе на п'ять літ Уласом Самчуком в одному класі: це засвідчує експонована у згаданому музеї фотокопія сторінки з класного (за 5-й клас) гімназійного журналу за жовтень 1922–1923 навчального року; до речі, вона потверджує дуже ретельне (без пропусків) відвідування юним Куцюком уроків. Так закладався фундамент особистості – зібраної, творчої, надзвичайно працювитої.

Уже в Кременці К. Куцюка не залишає думка про дальшу науку. В автобіографічному романі У. Самчука «Юність Василя Шеремети», створеному на основі вражень від гімназійного життя, головний герой теж мучиться, бо «не знає, який університет його прийме. /.../ У Львові його не приймуть як українця. У Варшаві йому далеко і задорого. Хіба за кордон, до Праги? Там тепер скупчилась еміграція /.../. Там є і Український Вільний Університет, і Подєбрадська Господарська Академія» [19, с. 28]. К. Куцюк, може, й собі подався б у широкий світ, як це зробив згодом автор цитованого твору, коли б не згоріла хата батьків у Якимівцях, а прив'язаність до рідних порогів не була такою міцною. Тож цей випускник гімназії подається опановувати будівельну справу «на політехніку» до Львова. То був час польської окупації Західної України, переваги давала «польськість» навіть при зарахуванні на навчання. Бажання вчитись, дарма що ледве зводити кінці з кінцями, спонукало хлопця зважити на пораду одного знайомого й доєднати до свого питомого прізвища його польську варіацію.

Чи не перша будова, що виконувалась під орудою самого К. Куцюка-Кочинського в 1937-му, через два роки після закінчення інституту і праці деякий час у Заліщиках, – школа в сусідньому з Якимівцями селі Загірцях. Про історію цієї народної будови, загальний ентузіазм, тверезе розуміння її очільником, що це робота «важлива і відповідальна», як і про батькову підтримку («Я маю пшеницю, а як не старчить, то продам і поле. Ти знаєш, сину, ця школа – це наша майбутність і воля. Це наші діти» [13, 45]) письменник згодом розповість у статті, котру так і назве «Як будувалась школа в Загірцях» та видрукує її 1988 року в «Літописі Волині» (ч. 15) – збірникові, створеному вихідцями з Волині у Вінніпегу. «Треба бачити той вираз поваги, яким проймався співрозмовник, говорячи про те, що [зводив] не будь-яку будівлю, а українську школу» [6, 147], – читаємо у спогаді професора з Переяслава-Хмельницького Миколи Корпанюка, який знав К. Куцюка-Кочинського особисто. В мемуарі Омеляна Куцюка йдеться також про активну участь брата у спорудженні цегельні та перейнятість усієї родини, зокрема й батька синовими ініціативами [20, 128].

Романтик, очевидний гуманітарій конкретними справами заходився спростовувати міф про традиційний образ українця, який о тій порі національної історії ще, мабуть, справді більше відзначався «недостачею експансивної підприємливості назовні, браком волі здобувати світ для себе, щоб бути в ньому економічно й політично владним чинником» [22, 102]. Осмислюючи наслідки цього браку, відомий український психолог Я. Ярема пов'язав їх із «недержавністю, станом визиску й поневолення», котрий звідували українці. Своєю життєвою поведінкою, новою, сповненою самосвідомості, хоч і напруження та втрат, а головне – інтелектуальних, творчих, моральних рис, такі, як К. Куцюк-Кочинський, а з ним Є. Маланюк та їм подібні явили нову модель зв'язку українського митця зі світом. Це був новий тип соціальної віддачі, не кажучи про новий тип здобування життєвого досвіду.

Утім, поетичне самовираження К. Куцюка-Кочинського розпочнеться набагато пізніше, а з початком Другої світової молодий чоловік, уже одружений, батько, був

сповнений мрій про самостійну Україну, «про те, що, може, німці виженуть з української землі більшовиків» [14, 131]. Пора ця – особливо складний час у біографії К. Куцюка-Кочинського, пізніше мислення повертання до неї за своєю частотністю могло дорівнювати хіба до згадок про Україну. На переконання брата Омеляна, Кирило в 1941-1944 роках «перебував у Вінниці і селах Вінниччини в сані священика» [20, 127]. Та й М. Ласло-Куцюк згадувала, що її чоловік, будучи під впливом батька «принципово проти насильства і помсти, [в час війни] відмовився наодріз вступити в ряди УПА, щоб не вбивати людей, а через розбурену війною Україну їздив у попівській рясі з хрестом на грудях» [14, 131]. На Вінниччині в роки війни у К. Куцюка-Кочинського була вочевидь також якась суто адміністративна діяльність, навіть співпраця з новим режимом, яка, з погляду М. Корпанюка, зумовлювалась бажанням «приносити користь рідному народові, захищаючи його легально від різних бід...» [6, 147]. Під час зустрічі з поетом у Києві влітку 1989 року М. Корпанюк довідався про чимало деталей. Скажімо, в одному селі на Вінниччині мешканці звернулися до нього, К. Куцюка-Кочинського, з вимогою розстріляти групу активістів, котрі «до окупації та під час неї багато шкодили людям, провокуючи безпорядки, які вели до репресивних контрзаходів. Але він, пам'ятаючи батькову науку «Не убий!», нічого не зміг зробити іншого, як розплакатися перед людьми, чим і переконав їх, що не треба мстити, бо і так ми покарані вже були жорстокими чужими силами різних кольорів, але одного духу» [6, 148].

У Вінниці К. Куцюк-Кочинський виявився свідком того, як німці в 1943-му розкопали могилу з масовим (до 10 тисяч осіб) похованням жертв сталінського терору, що, безумовно, дискредитувало радянську владу, як дискредитувало нацистський режим численне поховання в тих самих могилах радянських військовополонених. Так зміцнювались пацифістські настрої майбутнього поета, не кажучи про те, що матеріал для віршів та для поеми про ті події «Подільська голгофа» засідав у свідомості, як цвяшок, і будив тяжку екзистенційну тугу.

Під час відступу німецьких військ з України К. Куцюк-Кочинський на території Румунії спробує втекти з ешелону, котрий віз його разом з іншими на роботу до Німеччини, і тим самим ніби потверджує тезу Е. Фромма, що свободою є усвідомлення як таке, свободою є самозвільнення людини. Починалась нова ера життя; у вірші «Неповернення» сімдесятичотирилітній поет, прокручуючи в пам'яті калейдоскоп подій, «перстень місяця» бачив у крові, а внутрішній голос усе проказував і проказував: «Вези, вези в незоряні краї, / На чужину, де замерзають стіни...» [11, 13].

Як свідчать спомины тієї ж М. Ласло-Куцюк, долю надовго розлученого з ріднею чоловіка на певний час розділила його друга дружина Синклітика, родом із-під Сучави, за фахом учителька. Тож віршовані рядки «сплітався нам весільний коровай / В часи війни на пустирях розлогих» [11, 11] мають під собою реальну життєву основу. Добре знаючи німецьку, маючи в румунській жандармерії брата-полковника, ця жінка (в поемі «Довге блукання Одиссея» – Кірцея) не раз рятувала К. Куцюка-Кочинського від небезпеки, адже КДБ передавало документи відповідним румунським органам. Тож тавро політичного

злочинця, котрий, мовляв, співпрацював із німцями, і тут тяжіло над К. Куцюком-Кочинським, змушувало переїздити з місця на місце і навіть ховатись, аби не бути спійманим і переданим московському режимові, що запанував в Україні. Так було з поетом О. Масикевичем, так було з тисячами інших співвітчизників. 1959-го подібне спіткало й К. Куцюка-Кочинського: він був засуджений до п'ятнадцяти років тюрми, правда, через п'ять літ амністований.

Схоже, тюрма – окрема сторінка в біографії письменника. «У тюрмі його страшенно мучили і били, але він мав дуже сильні нерви і сильний організм і витримав» [15, 137], – розповіла пізніше М. Ласло-Куцюк, в окремому життєписі чоловіка вагомо вказавши на силу іншого плану, котра, може, й справді допомогла йому вистояти: «Тюрма зробила з Кирила, тоді вже літнього чоловіка, поета» [14, с. 132]. Сила йшла також від Синклітики (ця жінка після звільнення К. Куцюка не знати чому покине його і подасться до своїх трьох дітей), силою справді була поезія, яка віддавна зріла в несвідомих глибинах Куцюкового «Я» і якій нарешті під впливом авторського самоаналізу та самоосмислення пощастило здобувати форму.

Відтепер висококваліфікований інженер, залучуваний і раніше в Румунії до зведення церков, зокрема й поправи хреста на українській церкві у Кимполунзі, до спорудження шкіл, заводів та фабрик у Сармашелі, Фрасіні, Кимполунзі, Сучаві, згодом у Бухаресті співробітник Тресту промислового будівництва, громадсько-культурний діяч, один із співзасновників Союзу українців Румунії починає торувати новий шлях, літературна творчість, навіть попри те, що «втомилися весла в житейському морі», схоже, стає суттю життя. «Він зі мною одружився головним чином тому, що я літератор» [15, 139], – зізнавалась п. Магдалена, згадуючи у своїх мемуарах і про чоловікові захоплення спершу Є. Маланюком, відтак М. Зеровим, Б.-І. Антоничем, М. Бажаном, Ліною Костенко, багатьма іншими поетами, і про особливості входження в літературу незвичайного дебютанта, труднощі його спілкування на початках із молодшими колегами. «Не врахували вони, що він має те, що їм бракує, – величезний запас життєвих пригод, з яких властиво і складається поезія» [16, 142], – писала М. Ласло-Куцюк М. Корпанюкові.

Але не тільки безпосередні життєві враження лягають в основу народжуваних віршів. Брак літературної освіти К. Куцюк-Кочинський надолужує пильним читанням; крім згаданих, у колі інтересів фігурують Г. Сковорода і Т. Шевченко, І. Франко та Леся Українка, М. Рильський і П. Тичина, М. Йогансен і П. Филипович, М. Хвильовий та Ю. Яновський, О. Довженко та О. Гончар. Багато хто із зарубіжних авторів пізнається мовами оригіналів, і їхня творчість так само стає школою. Та й молодших українських поетів Румунії (Ореста Масикевича, Степана Ткачука, Михайла Небиляка, Миколу Корсюка) К. Куцюк-Кочинський сприймає з цікавістю та повагою – як «окрасу загальноукраїнської літератури» [6, 149].

Так через творчість, через найсильніші переживання відбувалось бодай часткове звільнення душі від «затасних печалей», «суму сивокрилого». Так на крилах поезії повертався в Україну ще один її син.

Поетична творчість як спосіб повернення додому

Якщо не зважати на можливі ранні гімназійні проби пера, К. Куцюк-Кочинський розпочинав свій творчий шлях на теренах Румунії з імпровізацій – численних, бурхливих, зрозумілою, українською. В умовах тюремного ув'язнення в чужій державі такі твори були не просто соціально сміливою акцією. З погляду психології, «мистецтво є необхідним розрядом нервової енергії і складним прийомом урівноваження організму й середовища в критичні хвилини нашої поведінки. Тільки в критичних точках нашого шляху ми звертаємось до мистецтва» [4, 315], – і це був саме такий випадок творчої практики. Літературні імпровізації понадшістдесятилітнього початківця тільки на перший погляд виглядали випадковістю та річчю легкою: будівельна справа мала ту ж природу, що й мистецтво. Свого часу російський письменник та філософ XIX століття, один із найбільш ерудованих діячів свого часу Володимир Одоєвський справедливо зауважив: «У здатність творити легко не зовсім вірю: в імпровізатора і ці здібності, і ця праця, і весь процес стиснуті, зміщені, зібрані, сконденсовані» [цит. за: 17, 105].

Невідомо, якої тематики були ті вправи К. Куцюка-Кочинського, наскільки відлунувала у них, приміром, рідна фольклорна стихія. З погляду завше суворої та об'єктивної М. Ласло-Куцюк, «спочатку він [Кирило] писав дуже прямолінійно, декларативно» [16, 141]. Однак саме читання, вчитування в інших поетів робило народжувані тексти чимраз літературнішими, а суперництво виявлялось стимулом до творчості та елементом співтворчості. І дебютна збірка «Надвечірній заспів» (1974), за нею інші книжки «Запах неба» (1977), «Вогні смеркання» (1978), «Непоборна надія» (1981), «Розквіт в буревіях» (1983), «Ліра» (1984), «Рушник на камені» (1985), «Ренесанс закутий» (1986), «Шумлять тополі» (1988), «Довге блукання Одиссея» (1988), «Відгук віків» (1989) засвідчили надзвичайну інтенсивність поетичного самовияву автора навіть за майже повної відсутності критичного резонансу в Румунії та й в Україні, зорієнтованість митця (згідно з пастернаківською максимою) не на галас, не на успіх, а на самовіддачу. Ось чому лірика К. Куцюка-Кочинського суб'єктивна, її центральний мотив стосується ліричного героя – *alter ego* митця. Ось чому з формального боку це ледь не завжди перелиті в одіж елегій, медитацій, сонетів, а то й вільних віршів та поезій у прозі ліричні сповіді, монологи, потоки свідомості. У них на перших порах чимало прозорості та доволі традиційної біографічної конкретики («Напився води я з криниці Поділля, / Зірвала із місця мене чужина...» [10, 37], «В моїх очах чорніє рідна хата, / Уб'ють під тиним тут, на чужині! / Десь молиться тихцем любима мати...» [8, 12]), проте значно більше індивідуальних емоцій. Власне, це була та ситуація, коли туга, стискаючи «пам'ять серця до нестями», виявлялась «джерелом блаженства» [9, 39]. Алляйда Ассман у дослідженні «Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті» зазначає: «Мабуть, найсильнішим стимулом для роботи пам'яті була катастрофа руйнації та забуття в середині XX ст. І, як наслідок, наприкінці цього століття, ознакою якого, на погляд

європейців, а надто німців, стало небачене вивільнення насильницького знищення, адвокати совісті рушили до місця катастрофи, подібно до Симоніда з римської легенди» [2, 27].

К. Куцюк-Кочинський вирушив у той нелегкий похід раніше, до того ж це був похід Поета! Біографічне, те, що в пам'яті, у цього автора іноді обростало загадковими, таємничими метафоричними смислами, які непросто розшифровувати, бо картини ці нагадують видіння. Одна з них – «Дивна зустріч» – стосується вочевидь події, котра спіткала колись родину («Від диму наша клуня почорніла, / Прадавні стіни вкрила сліпота, / В пожарищу страшнім усе згоріло. / І застогнала з болю ніч руда» [9, 20]). Однак страшна пригода, здається, – тільки висхідний пункт душевно-емоційного сплеску. Ліричний герой, перебуваючи тієї ночі «в долині за селом», чи то реанімує видиво пожежі, чи вже по всьому бачить дивну саламандру – істоту, що в середньовічних віруваннях та в магії символізує дух вогню: вона «повзла назустріч», «крутилася весь час, як в каруселі», «потім рухнулась, приповзла в садибу». Найзагадковіше, що ця «плямиста і пекуча жовтизна» (наприкінці вірша «золотом цвяхована істота»), контрастуючи до витвореного М. Зеровим ясного образу «золотом цвяхованої блакиті» Києва, в К. Куцюка-Кочинського має людську одяганку: «закутана у темряви шинелі». І наслідок не забарився: «Коли земля, багаттям розколота, / На око оберталась більмове, / Ця золотом цвяхована істота / Змінила все на світло степове» [9, 21].

Попри завуальованість, ця апокаліптична картина минулого з містичними символами та алегоріями видається нам ключем для розуміння довжелезного шерегу «вогненних» мотивів та асоціацій у К. Куцюка-Кочинського: «смолоскипи відчаю», «від слова збудяться вогні», «від суму сердечного жовта стрепенесь стерня», «крила вогненні», «журбу недопálком вже котить вода»; на батьківщині, згідно з віршем «Якимівське небо», «шлях попелом горить», та й сам ліричний герой «обвіяний вогнем» і «світла неситий». Подібного чимало.

Мабуть, і справді, винісши із літ дитинства тривожність як рису характеру, поет услід за улюбленим М. Зеровим міг би повторити його рядки із «Sonnetarium-у»: «Та як нам жить хвилиною легкою, / Коли такий на пам'яті тягар / Речей, обставин, люду і примар / Ліг і лежить нестерпною вагою?» [5]. Але чи таким уже індивідуальним, приватним виглядатиме Куцюкове страждання, коли під візією закутаної в шинелю і страшної в своїх діях саламандри уявити страшну силу советського, відтак нацистського режимів, що приповзла до рідних просторів і за руйнівною поведінкою якої страждально спостерігав ліричний герой уже поодаль, на іншій території – «на краю рову»? У тому й суть, що батьківщину покинулося в огромі її нещастя. Тож чи не з цієї причини спогадування-блукання «по дитинства гонах» рідко коли урівноважені. «Кров'ю відмічено болісний слід», – каже поет, і ця думка навіть лексично, семантично близька до Олесевого емігрантського «Іду дорогою вигнання, / І по сліду моєму – кров».

Вірш «Страта кобзарів» – лиш одна жива болісна ілюстрація до думки про глибоку перейнятість К. Куцюка-Кочинського проблематикою українського буття. Ідеться про

почуту вже, мабуть, на румунській землі подію – масовий розстріл поблизу Харкова кобзарів, лірників та їх поводитирів узимку 1934-го («у рік нестач, у місяці голоднім»), коли їх звезли зі всієї України до Харкова на з'їзд, а потім по дорозі начебто до Москви вивели на мороз і жорстоко розстріляли. Відомість про цю жахливу наругу над людьми та їх інструментами, що так само були оголошені Кремлем «класово ворожими» («і кобзи впали у страшну безодню»), зачепила К. Куцюка-Кочинського до глибини, йому здається, що й досі та «земля могил, тверда й знеможена, / Вогнем горить невимовлених слів...», страждання інших стає власним стражданням: «І гайвороння кличе неугавно... / І простір дибється баским конем! / Вростаю я у мученицькі лави, / У сплетення безвихідних дилем»[11, 24].

У вірші «Сивий попіл» (збірка «Ліра») поет несподівано береться говорити від імені багатьох, собі подібних:

Докором сильним
взаємно кривавимо душі,
Звуком дотикливо
мучимо втомлену пам'ять,
Мислями нашими
всіємо часові пущі, –
Попелом сивим тривоги
нас болісно плямлять.

[9, 8]

І жодного пошуку виправдань емігрантства! Тож поетові залишалось хіба складати страждання у просторінь віршів («спогади приборкані поснули, / Я, спустошений, zostавсь один» [11, 32]), а то й просто «зживатись з болінням таємним своїм». Але хіба втечеш від сумління, коли відчуття гріха тотожне відчуттю смерті: «Приймаю покуту тяжку / І нещадно згораю, / Як скінчиться час, я відчую полегкість вини...» [11, 25].

Очевидно, час – цей «бездоганний загарбник», а з ним життєвий досвід направили вплинули на розуміння поетом батьківщини, рідних людей, рідних місць і всього, що їх стосується, як фундаментальних цінностей, як спрацювали вони на відносно урівноваження духу, витворення здатності приймати і свою нову територію, загалом увесь стрій нового життя такими, як вони є. «Я вже тут свій», – написав К. Куцюк-Кочинський у вірші «Останній острів», а цю вагому фразу продовжило проникливе зізнання авторського «Я»: «Хоч півжиття здорожено в степу, / Цей острів – як сага моя остання» [11, 8]. Зауважмо, що степ тут (певно, що услід за Є. Маланюком) – Україна в соборницькому значенні, розкинуті в лісостеповій зоні Якимівці, уся первинна територія навіть зі своїм курганом («в тернині курган мій високий») – теж степ, один із найулюбленіших образів поета.

Неетнографічний, позбавлений сакралізації, неселянсько-народницький дискурс української теми зумовлюється, на нашу думку, інтелігентською суттю автора, його широким інтелектом, особливостями художнього мислення, тоді як «інтелектуальність

літератури, – з погляду Вал. Шевчука, – зумовлюється мірою закладення у твір мислительної енергії» [1, 5]. Думається, фах К. Куцюка-Кочинського, тривала й успішна інженерна практика, вплив дружини – відомого літературознавця Магдалени Ласло-Куцюк, не кажучи про активний саморозвиток, оригінальне світобачення поета, якраз і розвинули цю енергію, заодно вплинувши на вироблення особливої прикмети письма як образної, метафоричної; за Х. Ортега-і-Гассетом, саме метафора – знаряддя мислення.

Чимало віршів К. Куцюка-Кочинського засвідчили доволі вправне володіння цим знаряддям, вони нагадують семантичне поле часто з багатьма, на перший погляд, найвіддаленішими й найнесуміснішими асоціаціями, відповідно і тропи, надто метафори, а через них і тексти поета виявляються складними, іноді справді недоступними для декодування. Власне, К. Куцюк-Кочинський збагатив українську поезію складним, подекуди, може, аж невиправдано ускладненим показом внутрішнього світу людини, суб'єктивних, багато в чому індивідуальних асоціацій. Це лірика почуття, але й думки, майже без описового чи повістувального компонентів. Часто це не впорядковані роздуми, а висловлені вільно, алогічно переживання, без риторики, з перевагою драматичної (сумовито-мінорної) тональності над ліричною, тобто те, що в своїй основі характеризує краще з лірики ХХ століття.

Марить ніч непоправима.
Світло – мов гірка мета.
Манить сном оця долина,
Пестить місяцем уста.
Тужить мрій тяжке обличчя,
В брамі літери скоблю,
Золоті ворота кличуть,
Там ховають тінь мою.
Блимають всі смолоскипи,
Чути всіх сердець биття,
З небом сірим плачуть липи,
Спів жалоб схилив життя.
Вітер віє по низинах,
Самоту мою здвигне,
Час непримиренний болю
Грізним жалем спалахне.

[10, 59]

У наведеному ноктюрні, котрий так і називається – «Ніч» і ввійшов до збірки під промовистою назвою «Непоборна надія», образність щонайменше двопланова, хоч за кожним планом проглядають нові картини. Тут і нічний пейзаж, поданий штрихами, начерково, в романтичному, психологічному ключі, і та ж велика тривога митця, котрий живе вже не стільки задавненим болем і минулим часом, скільки прийдешнім: лексеми на його позначення «спалахне», «здвигне» не дарма наприкінці. Чи не Україна, київські

Золоті ворота нагадують героєві про себе та манять, як нагадує кожна людська одиниця биттям свого серця?.. А може, ворота, брама – символи, межа між часами / епохами / просторами власної історії? Для нас так і залишається невідомістю, де у цьому творі (та й у багатьох інших) закінчується реальність і починається уявлюване, які смисли закладені в текст. Та значно важливіше, що поет прилучає кожного свого читача, за М. Бахтіним, до свята відродження смислів, він ділиться так своєю мислительною енергією і в цьому, здається, віднаходить звільнення.

Бо це вища мудрість – спромагатись жити з тягарем пам'яті й заодно чути-бачити, як «співає світ у весняній обнові» [8, 43], як, «торкнувшись серця, пісня лине, / воскресши повієм сильним. / Літає зграя журавлина – цей сонцебризний пілігрим» [10, 98]; як «Піднявся день. / Пливе нектарне мління, / Жагу силкується угамувать...» [12, 15]. Це вища мудрість – ніколи не відмовити нещасному: «Наосліп побіжу, щоб спинити ридання, / Попливу на вітрах, щоб скоріше дійти, / Злину ввись, подолавши уся тяготи, / Бо той клич, бо той сум і мене зазива, / Із каміння вогонь видобудуть слова / І розвіється дивом оте безталання» [9, 40–41]. Такий вектор пориву *ins Blaue* засвідчував душевне багатство ліричного героя, не кажучи, що єднав його із людським світом.

Загалом же в цьому психологічно складному просторі, як сказано, домінувала особистісна проблематика, над настроєвою гамою чимраз більше запановувало відчуття тлінності, минулості всього, здається, найлаконічніше оформлене у фразі: «Земля від нас відходить...». Навіть пейзажні замальовки рідко коли «чисті», «об'єктивні», а сповнені авторських емоцій. Водночас тут і світла зажура улюбленої пори року («Поміж тополь стояти і не йти, / Дивитись, як золотить листя осінь»), і дорогі реалії сільського буття (вірші «Поворот бджіл», «Жовті покоси» й ін.) та вже інші реалії буття урбаністичного (вірші «Silentium», «Великоміський експромт», у центрі якого – «кров'ю і потом споруджений грот»). У цій поезії панує замилювання розміреністю природного плину («Тополі путь мені загородили, / Одвічний шум, незглиблені сліди, / І колоски буяли, як ліси...»), а як-от у вірші «Буря в степу» навіть апокаліптичні візії, котрі так само є частиною того ж плину: «Глядить смерчем обвитий місяць на озера, / Сплітає спрага степу заздрісні химери. / Потріскана земля звергає вже кліщі, / Зненацька пробиваються стрімкі дощі» [10, 97].

Та характерною ознакою поезії К. Куцюка-Кочинського в цьому плані є інше – неодмінне фігурування елементів пейзажу у психологічно згущених контекстах («Дні – мов тягуча колочість стерні...», «Небо димить із кайданів розлуки...», «Впаду, осліплений від цих заграв, / Схрестивши пальці стомлені на лірі, / Билиною серед пахучих трав»), унаслідок чого написане здобуває немалу художню силу. Без пейзажних асоціацій у К. Куцюка-Кочинського не обходиться, здається, жоден вірш.

Що ж до поезій інтимного плану, то їх у цій спадщині значно менше, ніж про природу, своїми настроями вони чимось нагадують вірші П. Куліша, вміщені в його останній збірці «Дзвін». Як і пізній Пантелеймон Олелькович, К. Куцюк-Кочинський вклав у ці твори визначені, перевірені часом почуття. Якщо у книжці «Запах неба» (1977)

інтимна «нуга» оптимістична («Я кину сплетений життям вінок / На срібну хвилю почуття тривкого – / Не знищать води чарівний пучок!» [8, 14], то згодом у поетичній присвяті дружині (збірка «Рушник на камені», 1984) заговорив більше мінор («Часу небагато тут, на цій землі...» [11, 41]), у вірші з промовистою назвою «Розлука навесні» з книжки «Шумлять тополі» (1988) навіть «камінь од гарячого суму розпався» [12, 41]. Між цими різними станами душі перебуває і тиха сердечна радість («Осяйно сповилась в кармінові шати / Глибока і ніжна, неждана любов...» [10, 77]), позбавлена будь-якої еротики пристрась («Чудовим, тихим саявом світить будень / І розвіває заповідливо листки, / Як довго без любові перебудем, / Яке життя без ласки милої руки» [9, 32]). Або ж: «Ти не відхиляйся, пригорнися ближче / До душі моєї...» [9, 43]. Нечастість з'яви подібних емоцій свідчить, що в характері ліричного героя було більше самому ділити скорботу днів і віддаватися їй настільки, наскільки можна.

Втім, мислительна енергія К. Куцюка-Кочинського, з кожною новою роботою все більше сповнюючи зміст і форму написаного, знайшла й інший яскравий вихід для своєї продуктивної реалізації. Починаючи зі збірки «Непоборна надія», митець усе активніше опановує простір українського та загальносвітового історико-літературного та культурологічного матеріалу. У колі тих, із ким з українців діалогізує (притім часто не раз) цей автор, виявляються П. Могила і А. Ведель, Г. Сковорода і Т. Шевченко, П. Грабовський і Леся Українка, М. Лисенко і П. Тичина, Б.-І. Антонич і М. Зеров, Л. Курбас і В. Винниченко, О. Довженко і В. Земляк та ін. Цікаво, що ключем до розуміння тієї чи іншої поезії часто виявляється її назва або ж мотто. Поіменувалиши один з перших віршів Кобзарєвої тематики «Шевченко», К. Куцюк-Кочинський у жодній із тих двох строф безпосередньо не згадав Поета. Він говорить про Канів і про його енергетику, «могутню і тривку» [10, 6], а читач закономірно асоціює її з Шевченковою присутністю тут. У триптихові «Із щоденника Павла Грабовського» з його тричі пригальмованим часоплином виклад від першої особи обертається довкруг фізичних страждань поета-засланця, передусім його внутрішньої сфери, почуттів до Надії Сигиди та ностальгійних мук, творчих одкровень і сподіванки, що, може, хоч сонце колись привітає його, «блукача» [12, 35]. Формально відсутнім є також ім'я автора «Зачарованої Десни» в сонетному триптихові «Творець», і тільки присвята («Пам'яті Олександра Довженка»), а ще згадка про головну ріку дитинства письменника проливає світло на суть речей. Довженко К. Куцюка-Кочинського – передовсім естет, але й жертва сталінського режиму та його головного поплічника – «лезгина броватого»: той «взявся дешевий хист базарувати, / Злорадно стиснувши в руці батіг» [10, 8]. Жертвою виявився й П. Тичина, котрий юним і талановитим («чудовий голос») «не зміг вирватись з твердині», тож «вкрила силу молода зола» [10, 12]. Автор бере за епіграф моторошний і сповнений страху фрагмент із тичининських сонячнокларнетних «Пастелей» «Укрийте мене, укрийте: Я – ніч стара, / нездужаю», він широкими мазками інтерпретує атмосферу вірша П. Тичини «У собор», а головне, власною поезією «В соборі» вслід за Є. Маланюком, В. Стусом та ін. по-своєму проказує правду про трагічну долю великого таланту.

Як бачиться, тексти ці розраховані на реципієнта, з яким можна бесідувати. Окремі твори К. Куцюка-Кочинського взагалі позбавлені прямих вказівок на персоналії, тоді в них «працюють» спеціальні коди. Так, вірш «Чесність з собою» збагачений, крім промовистого гасла В. Винниченка в самій назві, ще й згадками про його ж, винниченківські, «Щаблі життя» та «Заповіт батьків» [9, 50]. А далі вже черга за читацькою ерудицією, далі – площина зустрічей, яку вимріявав Гете і якою вочевидь справді мусить бути література.

Низка віршів про композиторів, художників, духовних діячів теж проливає світло на коло зацікавлень письменника, як дає зрозуміти, що К. Куцюк-Кочинський особливо переймався якимись визначальними, навіть трагічними, часто прикінцевими подіями в житті своїх героїв. Так, в поезії «Артем Ведель покидає Лавру» об'єктом уваги виявляється, може, найдраматичніший, до кінця нез'ясований епізод із життя славетного українського композитора, диригента, співака XVIII – початку XIX століття, а саме той, коли Ведель чи то добровільно покинув Києво-Печерську обитель як її послушник, чи був усунутий керівництвом Лаври і відтак запроторений ним до божевільні. К. Куцюк-Кочинський обирає перше і мотивує вибір прагненням таланту мати свободу, внутрішньою потребою встигнути подарувати людям «сувої нотні скарги своїх безкраїх» [9, 56]. У творі «Згасання Петра Могили» центр поетової уваги спрямовується не так на політичні, церковні чи освітні заслуги діяча, між іншим, народженого в Сучаві, а на його літературну спадщину, бо тільки літери, тексти створили авторові «гордіobelіски». Та навіть не вони хвилюють душу вмираючого (як, очевидно, не слава та почесні лежали на думці в самого автора, схильного і в поезії часто розмірковувати на есхатологічні теми): «в мить оту тяжкої благодаті / Згадав із болем материнський дім» [9, 58].

Водночас історико-біографічна поезія К. Куцюка-Кочинського сповнена дивовижної любові до життя, навіть коли йшлося про трагізм тієї чи тієї долі. Яскравий зразок – присвячений пам'яті свого земляка Леся Курбаса вірш «Березіль» із його уславленням завше молодой і всеперемагаючої сили весни, поступу, творчості. Легкі чотиристопні ямби, присутність особливих за семантикою лексичних одиниць та їх сполук («ясні ворота», «весна блаженна», «напруженість майбуття», «блакитна буря», «сад», «березіль», «просвітлити», «розбудити», «гаряче сонце») створюють відчуття піднесеності та оновлення, на тлі яких прощальна Курбасова емоція «Покину сад, шляхи понурі, / Продзвоню в безвість, мов струна...» [9, 44] сприймається мов світла хмарина на тлі вічності. І тільки остання строфа, надто два її заключні рядки акумулюють пронизливу тугу людини творчої, повертають читача на грішну землю і змушують думати про тягар земного, може, й суто українського буття: «Збираючи наш бідний посаг, / Несем надію в хоробах. / Ліси, ліси простоволосі, / Скрізь листя стоптане в очах» [9, 45].

Світовий контекст теж посідав надзвичайно вагоме місце в літературних інтересах К. Куцюка-Кочинського; подібно, як «неокласика пов'язувала Україну із світовою культурою» [18, 22], так і поезія єднала українського поета з Румунії та найширшу

культурну спільноту. Біблійні мотиви, антична міфологія, Гомер, Вергілій, Овідій, Езоп, Ян Гус і Мартін Лютер, Рубенс і Мікеланджело, Шекспір та Арам Хачатурян, Осип Мандельштам та Анна Ахматова, родоначальник англійської поезії Кедмон, не кажучи про румунських Міхая Емінеску та Йона Крянге, Степана Ткачука та Венеру Антонеску, час від часу стають у центрі інтерпретацій, розмислів, тобто художніх осягнень.

Про те, що й Румунія своєю багатою культурою входила в життєву та творчу долю К. Куцюка-Кочинського, свідчать згадані імена (у вірші «Квіти на могилу Емінеску» автор, звертаючись до великого поета, зізнається: «Підносить дух твоя безсмертна слава» [7, 42]), про бажання бути зрозумілим і суто румуномовному читачеві – двомовні видання двох збірок творів у перекладах Лівії Бакиру, що з'явилися тоді, коли вже зналась румунська, хоч, мабуть, і не так вільно, щоб зважитись на автопереклади. «По-румунськи правильно не навчився, – згадувала М. Ласло-Куцюк, додаючи присутню для нас фразу: «Шукав лише людей, з якими міг говорити на мові, яку його мама навчила» [15, 136]. Рідною мовою К. Куцюк-Кучинський представив, притім часто вперше, румунських Джордже Баковію, А. Мачедонського та Д. Якобеску, російських Анну Ахматову, Осипа Мандельштама та Андрія Вознесенського, поляків Юліуша Словацького (чи не з огляду на його українське, кременецьке походження), Леопольда Стаффа, Антоні Ланге та Болеслава Лесьмяна, словена Франце Прешерна, угорців Белу Балажа та Аттілу Йожефа, болгар Димитра Полянова, П. К. Яворова, Івана Вазова, німця Крістіяна Моргенштерна, французів Альбера Самена та Поля Елюара, італійця Сальваторе Квазімодо, австрійця Гуго фон Гофмансталя, англійку Едіт Сітуелл та ін. І в цій царині поет залишився відданий своїм художнім уподобанням, тематика, настрої перекладених текстів цілком уписалися в палітру вільної Куцюкової творчості, склавши вже її органічну живу частину.

Замість післямови

Навідуючись до рідних Якимівців кілька разів у 1980-ті (востаннє – в 1989-му) на зустріч із родичами, рідними могилами, школярами місцевої школи, фінансово підсоблюючи рідній громаді у спорудженні сільської церкви і тим ніби компенсуючи свою потенційну участь у такій події як будівничого, Кирило Андрійович навічно повернувся на круги своя 29 листопада 1991-го, коли у вересні помер у Бухаресті після тяжкої онкологічної та серйозної недуг, а прах небіжчика згідно із заповітом перевезла в Якимівці М. Ласло-Куцюк. Згодом в одному зі спогадів п. Магдалена не стримала хвилювання, оповідаючи, як біля свіжої могили декламували вірші її чоловіка ті ж діти, які ще недавно «йому співали ... у Якимовецькій школі» [15, 139]. 1993 року в Державному архіві Тернопільської області завдяки дружині письменника було створено особовий фонд К. Куцюка-Кочинського (Ф. Р-3431) і тим забезпечено зберігання бодай частини його рукописної спадщини – дечого з епістолярію, автографів творів, а також фотографій. У Якимівській дев'ятирічці запрацювала змістовна тематична виставка,

присвячена землякові, «Злечу, як лелека, на милі пороги...», а пошановувати пам'ять автора передовсім читанням віршів стало тут традицією.

... Кажуть, французький філософ Дерріда у пізній час свого життя часто повертався до поняття «*Survie*» – пережиття, наджиття, життя після життя, продовження по той бік життя. Добрі поети належать до тих, хто своєю творчістю забезпечує собі таке унікальне тривання.

Література

1. Абліцов В. Валерій Шевчук: «Чи інтелектуальна поезія Тараса Шевченка?» / Віталій Абліцов // Вісті з України. – 1998. – 21 трав. – С. 5.
2. Ассман А. Простори спогаду: форми та трансформації культурної пам'яті / А. Ассман; пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. – К. : Ніка-Центр, 2012. – 440 с.
3. Б. п. Виняткова нагода! // Свобода (Нью-Йорк). – 1980. – 19 листоп..
4. Выготский Л. С. Психология искусства / Л. С. Выготский; общ. ред. Вяч. Иванова, предисл. А. Н. Леонтьева, коммент. Л. С. Выготского, В. В. Иванова. – 2-е изд., испр. и доп. – Москва : Искусство, 1968. – 576 с.
5. Зеров М. Та як нам жить хвилиною легкою... / Лавріненко Юрій. Розстріляне відродження : Антологія 1917–1933: Поема – проза – драма – есей. – К. : Смолоскип, 2002. – С. 138.
6. Корпанюк М. Один літній день з Поетом / Микола Корпанюк // Ковалець Л. З українсько-румунських літературних теренів : статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи / Лідія Ковалець. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 144-156.
7. Куцюк-Кочинський К. А. Відгук віків : двомовне видання / Кирило А. Куцюк-Кочинський; пер. Лівії Бакиру. – Бухарест : Літера, 1989. – 55 с.
8. Куцюк-Кочинський К. Запах неба : поезії / Кирило Куцюк-Кочинський. – Бухарест : Критеріон, 1977. – 47 с.
9. Куцюк-Кочинський К. Ліра : поезії / Кирило Куцюк-Кочинський. – Бухарест : Критеріон, 1984. – 60 с.
10. Куцюк-Кочинський К. Непоборна надія : поезії / Кирило Куцюк-Кочинський. – Бухарест : Критеріон, 1981. – 103 с.
11. Куцюк-Кочинський К. Рушник на камені / Кирило Куцюк-Кочинський. – Бухарест : Літера, 1984. – 112 с.
12. Куцюк-Кочинський К. Шумлять тополі : поезії / Кирило Куцюк-Кочинський. – Бухарест : Критеріон, 1988. – 68 с.
13. Куцюк-Кочинський К. Як будувалась школа в Загірцях / Кирило Куцюк-Кочинський // Літопис Волині : збірник волинезнавства [Канада, Вінніпег]. – 1988. – Ч. 15. – С. 44-49.

14. Ласло-Куцюк М. Життєпис Кирила Куцюка-Кочинського / Магдалена Ласло-Куцюк // Ковалець Л. З українсько-румунських літературних теренів : статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи / Лідія Ковалець. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 130-134.
15. Лист Магдалени Ласло Куцюк до директора Державного районного архіву смт. Ланівці Тернопільської області Лідії Туревич від 1 травня 1993 року // Ковалець Л. З українсько-румунських літературних теренів : статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи / Лідія Ковалець. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 135–139.
16. Лист Магдалени Ласло-Куцюк до українського науковця Миколи Корпанюка (без дати) // Ковалець Л. З українсько-румунських літературних теренів : статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи / Лідія Ковалець. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 140-143.
17. Медведев П. В лаборатории писателя / Павел Медведев. – Ленинград : Сов. писатель, 1971. – 392 с.
18. Неврлий М. Поет боротьби й вселюдських ідеалів / Микола Неврлий // Маланюк Є. Земна Мадонна : вибране / Євген Маланюк; передн. слово, спогади, прим., бібліографія, упоряд. М. Неврлого. – Братислава, 1991. – С. 6–34.
19. Самчук У. Юність Василя Шеремети : роман / Улас Самчук. - Мюнхен, 1947. – 167 с.
20. Спогади брата Кирила Куцюка-Кочинського, жителя с. Загірці Лановецького району Тернопільської області О. А. Куцюка // Ковалець Л. З українсько-румунських літературних теренів : статті, рецензії, інтерв'ю, архівні документи / Лідія Ковалець. – Чернівці : Букрек, 2014. – С. 124–129.
21. Юнг К. Г. Психологія та поезія // Карл Ґустав Юнг // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. Марії Зубрицької. – 2-ге вид., доп. – Львів : Літопис, 2001. - С. 119–137.
22. Ярема Я. Українська духовість у її культурно-історичних виявах / Яким Ярема // Я. Ярема : [зб. праць] / упоряд., ред. і прим. С. Яреми / Яким Ярема. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2003. – С. 39–108.

Іван КІДЕЩУК
(Негостина, Румунія)

**ГУМОРИСТ БО МІН –
МІЖ ДОТЕПНІСТЮ І ДОБРОЗИЧЛИВІСТЮ**

Богдан Гедимін (справжнє ім'я Івашко) гордився тим, що він «з діда-прадіда буковинець» і, як більшість українців, продовжує козацький рід славних запорожців-многогрішних, учасників у змаганнях гетьмана (з 1668 р.) Дем'яна Гнатовича Многогрішного, який вступив у національно-визвольну боротьбу 1648-1657 рр., брав участь в антимосковському повстанні полковником Чернігівщини, згодом перейшов до гетьмана Правобережжя Петра Дорошенка, який назначив його наказним гетьманом Лівобережної України, а на переговорах з Московщиною був зраджений і арештований 1672 р. та ув'язнений в Іркуції. На щастя, звільнився під час місцевої війни і обрав долю ченця. Помер 1703 р. далеко в глибині царської Росії.

Предки українців, – жартує Б. Гедимін, – іменуються многогрішними, немовби ще «замало турків і татарів торощили? А, може, якісь грішки таки були, але мої діди їх приховували, бо кому вигідно з таким соватися між людьми? Але коли захочете мені написати листа, то пишіть на адресу Йона Долгу. Це таки я, Іван Многогрішний, хоч тепер у Булетіні пише «Долгу Йон» (див. «Іван Многогрішний розмірковує» («Примхлива муза», Бухарест, 2011, с.48-49). З цього автобіографічного твору випливає, що до українських грішників зачисляється і сам автор – Івашин з Вижниці Сторожинецького району, який походив з багатодітної бідної сім'ї, скошеної хворобами і війною, над яким Господь змилювався і додавав нашому автору життя до 90-го року. Хоч воював у «кручіаді проти більшовизму» громадянської війни, вернувся між 44-ма живими людьми з цілого полку, щоб вступити «у нові часи» з автобіографією, яка зберегалась у сейфі кадриста, приховуючи «якийсь свідомо чи несвідомо (допущений) грішок». Через яких «п'ять років чаляпав доріжками хрестового походу» і тремтів півстоліття, щоб не відкрили скриню Пандори. Коли настали «новіші часи», люди «відхрещувалися» від автобіографій, написаних за часу «окаяної диктатури пролетаріату», коли були примушені відмовлятися

від свого імені та особистості – румунізуватись і ставати з Адрієвича – Морару, з Васильовича – Васілеску, з Лазарюка – Лазареску і т.п., а йому, як нащадкові Многогрішних, перекинутись на Йона Долгу, – щоб жити спокійніше. Все ж таки меч Дамокла висів над головою, бо до грішків Івана Многогрішного входили ще тітка й кузена з Америки та Німеччини, їхні діти, які не були зареєстровані в документах. Решта все було чистеньким, політики не робив, у злагоді жив, а в часи «буржуазії» та «загниваючого капіталізму» навіть трішки шомером був» (*Там само*, с.50-51). Пережив воєнні роки як санітар, не грішив, бо рятував і своїх, і «ворогів». Коли завелося пекло поблизу Кишенева, втік «не як дезертир», бо ж «запорозький гонор» не дозволяв, щоб поступити у тилловий осідок, а потім воювати піхотинцем від Ясс до Олтенії і повернутися «додому» в Бухарест за шомера після війни».

Іван Многогрішний – узагальнюючий образ нещасного українця, символом якого служить автобіографічний герой, що разом з батьком і старшим братом у двох війнах воювали під Вердуном та П'явою, а на наступній війні – проти «гітлерівських недобитків», що взяли «півмільйона жертв», після чого наш герой опам'ятався в історичній дилемі: одні обвинувачували їх, називаючи «зрадниками», а інші величали «рятівниками», бо справді «скоротили війну на півроку», що перешкодило Гітлерові зробити зброю, якою іншими були знищені Хіросіма та Нагасакі, додає з гордістю хрестоносець, коли «зрада» стала як «геройська дія» (*Там само*, с. 52-53), бо й таке буває. З жартом-плачем закінчує свою автобіографію Іван Многогрішний, що пережив дві світові війни, три революції, до кінця втікав «майже голий і бідний як турецький святий» і, до того, ще перебув три інфляції, алокації, індексації, одним словом, пауперизацію Румунії, з якої лиш «ангел хранитель врятував». Жалів тільки, що не був «бішнецарем» (дрібний бізнесмен, шахрай), повним грошей, «бо не міг майже нічого пристарати, хіба (що) підспівувати та підсвистувати» як співучий українець бігом на мовчазну «коду» (чергу по хліб). Не помилявся великий поет, що так «минають дні, минають ночі», закінчує сумно і безнадійно герой свою автобіографію.

Вживаний Богданом Гедиміном термін «козерія» в українській мові не існує, а тим паче в українській літературознавчій термінології. Він загально поширений в румунській мові, означаючи фамільярну, інтимну, легку і приємну співбесіду. Вживається і на позначення такої ж легкої безпретензійної літературної розмови, не позбавленої інколи гумористичного тону, легких іронічних натяків чи «колькок» тощо. Таким зазвичай є прозовий дискурс Богдана Гедиміна, який, щоправда, в нього інколи сповнений документальними інформаціями і буває проблемним, коли порушує громадсько-політичні питання. Таким є твір «Іван Многогрішний», в якому представлено долю українця у певний період історії – війни, революцій та червоної стихії у Румунії, коли біженці були переслідувані, тероризовані судом та сфальсифікованими справами, пауперизовані, як і весь народ країни. Читача зразу чарує майстерність автора, дотепність думок і витонченість мови й почуттів, де жарт і смуток переплітаються з соковитими виразами народної мудрості.

Єдина посмертна книжка Богдана Гедиміна «Примхлива муза», видана 2011 р. у Бухаресті Союзом українців Румунії під редакцією критика Михайла Михайлюка, врятувала спадщину автора (цікаві гуморески, козерії та гумористичні оповідання), прилучивши його внесок до гумористичних прозових творів Ст. Левинського, Ст. Ткачука, Василя Цаповця та Михайла Трайсти і поетичних гумористичних Дмитра Коренюка та Михайла Волощука. У своїй передмові «Гуморист широкої культури» Михайло Михайлюк визначає кілька основних рис його творів: «Аж тут виступає справжній майстер слова! (...). Богдан Гедимін творить гумор зовсім іншого гатунку, який насмілюся назвати інтелектуальним. Написане ним не лоскоче найперше «залози сміху (якщо існують такі!), викриваючи і висміюючи вічні людські слабкості і пороки...» (...). Для Богдана Гедиміна, здається, це привід повести слухача (читача) до «зародків» гумору...» і «лікар гуморист був людиною широкої ерудиції і культури. Він належав до когорти буковинської інтелектуальної еліти чернівецького міжвоєнного періоду, яку доля закинула до Румунії, і від якої ми, українська молодь переважно «плебейського» походження, могла навчитися шляхетності, культурних манер» («Гуморист широкої культури» с.6-7).

У такий спосіб щирий буковинець родом з України, він, прекрасний лікар-епідеміолог та Людина з великої, букви відкриває перед нами малознайоме обличчя письменника-гумориста.

Своїми влучними гуморесками, козеріями та жартівливими оповіданнями служив лікар-терапевт і в літературі поширенням знань із розважливої міфології грецького Олімпу та, зокрема, добродушним сміхом, а не реготом, бо сміх – це, за словником, «вислів утіхи» або, додає автор у козерії «По дорозі до вільного ринку», «озвучена усмішка», що може бути доброзичливим, вразливим, фальшивим чи придушеним вибуховим, внаслідок якого можна «засміятися на кутні».

Коли сміх щирий, тоді він «продовжує життя...активізує дихання, циркуляцію крові... окиснення всіх клітин організму», на що регіт та усмішка – нездатні, як не здатний ні гомерівський сміх, посилений, що, згідно з гостроумним народним висловом, може «порвати кишки від сміху».

Автор-терапевт валентності народного дотепу закликає до міри в сміху, виправдовуючи відсутність реготу ще з 1992 року в його письмі, та не забуває додати пораду людям усміхатися «дорогою до вільного ринку» навіть тоді, коли їм не вдалося нічого купити через «ультралібералізовані ціни», крім дешевих квітів, чим на своє щастя усміхнувся так, що аж розсмішив на кутні жінку.

Реалізм зображення фактів, «пересипаний» дотепним, доброзичливим сміхом і скромною, виправданою критикою, хилить до душі творчість талановитого автора Богдана Гедиміна. Таким же є драматичне оповідання-козерія «Іцик леджіонер», в якій сміхом-плачем представлено долю жартівливого Іцика, представника народного гумору євреїв, який на допиті говорить забагато, із зайвими уточненнями розлючує підсудного, ледь не доводить до інфаркту, вважаючи його «ліджіонером», що не страхає невинного, який

розважає публіку нерозсудливим язиком та розмножує «пекельні муки» підсудного, щоб засадити його на 15 років за образу суду та за гешефти із справжнім легіонером, його зятем з Америки, який до кінця викупить «бакшішем» тестя по «закону», бо в Америці все можливе, – висміює Гедимін правову корупцію.

Гуморески, оповідання і навіть одна із козерій вводять нас в улюблений авторові світ грецької міфології та відомих авторів античної літератури, на гору Олімп, де проживав у розкошах нестримний і вічно закоханий Зевс, та на святу гору Парнасу, де розквітала література, і ознайомлює нас із славними митцями Афін, як це впливає із творів «Ех, музо ти моя примхливая», «Друга практична лекція», «Дещо про мій творчий кабінет», «Інженерія біосистем», «Спортивний компендій» і ін. Більшість оповідань Б. Гедиміна чарують читача, перш за все, особливим хистом автора до здорового гумору, для чого він робить все можливе, аби позичити від богів палаючого сміху на користь людей, або старається провести їх, як пластично висловився М. Михайлюк, до джерел гумору аж на гору Олімп. Це чітко доказує добродушна розповідь дотепністю мови героїв твору «Ех, ти, моя музо примхливая!», який за допомогою редактора дав таку влучну назву першій і останній книжці Гедиміна «Примхлива муза», хоч вартувало б зібрати дещо із друкованих творів з «Нового віку» та першого десятиліття сучасної української періодики.

Зображені Гедиміном музи – це вродливі дівчатка Олімпу, що походять з матінки Мнемосіни, в яку таємно закохався Зевс, щоб люта Гера не покмітила, «Хоч, – з дотепом закидає автор, – хтивий Зевс не раз скакав у гречку, не раз женихався не тільки до красунь олімпійського роду, але й до скромних молодниць, та із жодною з них не придбав стільки діточок, як з полум'яною Мнемосіною. Аж дев'ятеро (...). Росли щасливими красуні на горі Парнасу перед щасливим батечком, який задумав їм роботу – зробити їх музами, щоб навіювали натхнення поетам, музикантам, танцюристам й іншим митцям, і на потіху матері віддав лірику Євтерпі, комедію – Талії, трагедію – Мельпомені, танці – Терпсіхорі і так далі, відколи стали процвітати риторика, історія та астрономія. Слід відмітити вміння Б. Гедиміна майстерно вплітати у щоденну дійсність фантастику в творчій співпраці з музою: «Ох, боже мій!.. невисока, з карими очима, пухкенька, з довгими, чорними косами!» Втиснула автору перо у руки і диктувала зустріч за зустріччю, що майже «пальці корчі не скручували», і зникла, коли він запросив перепочити. Ледве попереписував те, додавши від себе, де не розумів, і біг на бухарестську літстудію аж три рази, але критика зростала хвилями, від легкої до нищівної, нібито писане ним ледь «дотичне до літератури», лише «капля оригіналу», «списане чортзна-звідки», що я застарий... Поскаржившись музі, що, може, й треба покинути писати, вона додала: «Так тобі й треба, недотепо, коли ти навіть те, що я тобі диктувала, не зумів як слід переписати!» От і невигойна драма дотепи-недотепи, до якої включаємо ще письменницькі факти, що на чудо-диво просувались майже по тій самій безнадійній життєвій дорозі, бо не вмів співпрацювати з примхливою музою літератури через докучливу літстудію. Після довгого неспокою, вирішив продовжувати «добре діло» початківцем, надіючись, що, може, й таке бути, як у пословиці з ведмедем Мартином: «Учив Мартин Мартинка, а сам дурний, як

свинка», як виправдовується за образу перед чемною твариною гуморист (див. «Друга практична лекція – гумореска без натяків»), продовжуючи відвідувати літстудію-лабораторію або кузню талантів, де й початківці піднімались «в посуху» матеріалів і дебютували первістком, маючи шанс друкувати в газеті та навіть отримувати гонорар, тобто скочити з першого щабля на другий або й третій, може, й ще вище, коли видавав книжку і вступав у письменницькі ряди. Були й такі початківці, що любили бути «капралями» та муштрувати побратимів пера з «компетентними порадами», за які, – присягає гуморист звичаєм незабутнього Остапа Вишні, – «остерігайтеся критиків, як вогню, як повені, як хвороби). Може, такі доброзичливі поради «гуморесок без натяків» не допускали Гедиміна до друку, що не страшило справжнього критика М. Михайлюка повернути внесок талановитого гумориста. Тому й оповідання та автобіографічні нариси мовно зіткаються з гуморесками. Наприклад, твір «Дещо про мій творчий кабінет» вводить нас в кабінет, звичайну творчу кімнату із стінами, дверима, кріслами і, звичайно, з творчим кріслом та буфетом XVIII ст. і полицями з машинописами та різними словниками, також з вітринами кришталевих чашок, з чарками й високими тарелями, а посередині, під ключем, з пляшками з напоями, щоб нічим не зашкодило творцеві. Кабінет – полівалентний, в який проникають і запахи кухні, де навчався роздумувати й філософствувати навіть про геніїв, як Ейнштейн і Сократ з його максимою «Пізнай себе» тощо. Здається, що порада Ейнштейна «Присядьте люди і задумайтесь!» по-лікарськи не така здорова, бо на творчому кріслі кров не окиснює досить мозок, тоді найкраще напливають роздуми-думки прогулькою з Рексом, «моїм повноправним літспівробітником»). Деталі типу Бальзака набирають комізму мішаниною важливого з нікчемним – речей, думок, людей і тварин, коли все услуговує творчу лабораторію, що полівалентністю стає і «прозаїчною ідальнею». Своїми роздумами, дослідженнями й документаціями гуморист відкрив, що на Олімпі існував і бог виноградарства, бо ж недаремно славний митець Плутарх, автор «Морального трактату» 2000 літ тому писав текстуально: «з-поміж всіх напоїв найбільшу користь приносить вино, а з-поміж всіх ліків найсмачніше теж воно». Думи-роздуми нащадка Многогрішних і завзятого літстудійця, що зуміє підніматись до екстремальних перевищень і завжди падати, як кіт, на ноги, критикує навіть Зевса, що мав усі вади і «непомільним, як папа римський, він не був», а «був хтивий сорокалюб», що «проковтнув свою першу законну дружину Метіс» і, на жаль, забув спорт без музи («Спортивний компендій»), а сьогодні він на чолі з футболом став першим ідолом народів.

Книжка «Примхлива муза» Богдана Гедиміна по-справжньому запрошує нас в дотепно-розважливий сад чарівної гумористичної літератури, поруч якої стеляться і спогади про автора, студентські роки, його дитинство, молодість і навіть старість, воєнні спогади, про друзів тощо («Із студентських часів», «Михайлова лінія», «Іпостасі Петра Озерного», «Остання зустріч», «Доля чи випадковість?» тощо), які своїм автобіографізмом на жартівливим, але й драматичним фоні доказують, що життя, як завжди – красиве, але й складне, бо, не помилявся І. Франко, що радість і смуток йдуть пліч-о-

пліч. Все ж таки талановитий гуморист і лікар-епідеміолог зумів усміхатись навіть тоді, коли було до плачу і до того залишив нам свій жартівливий і добродушний світ, доброзичливий, без натяків (близько до взірцевого світу Михайла Трайсти, де вуйко Ферішак є і буде неповторним, як румунський Тиндала, справді добродушний і доброзичливий), хоч деколи й натякає з нетерпіння перед правдою. Автор дав нам можливість робити прогулянки на Олімп, Парнас і навіть летіти Пегасом, хоч його «шанувальники» «тривожилися...довгою мовчанкою», бо фантастичний і земний світи у Гедиміна споріднені і співпрацюють. Наш земляк відкрив навіть свою зірку Лауру-Центурію Б. Г. у сузір'ї Тільця, став її власником завдяки Космічній Генеральній Раді і ходив у гості туди, переконавшись, що зоряни кращі за нас, не знають про війну, як постарались земляни відкрити зброю та мільйонне убивство, у зорян – чисте повітря і немає нещасних людей, немає демографічної експлозії, відколи існують сімейні зореплани і кожний переселюється, куди забажає. Сам автор вирішив переселитись на Астероїд Д. Б., відкритий німцями, щоб врятуватись від земного нещастя ядерної війни («Науково-фантастичний триптих»). Покищо на землі був щасливим, як відкрив відсутність Мони Лізи з портрету через діалоги по телефону і теж відкрив «співчутливість» її усмішки, коли читав уголос про роззброєння та грошову допомогу для шкіл та викладачів, викорінення деяких епідемій тощо («Усмішка Мони Лізи»). Дотепний гумор, добродушність, доброзичливість і співчутливість Мони Лізи та гумориста Богдана Гедиміна, який так майстерно переплітає народні джерела з книжними, використовує тисячолітній код мовного запасу, невмирущу пареміологію українського народу разом із вічними джерелами Біблії, грецького Олімпу та Парнасу, з легенд античної літератури, мистецтво Середньовіччя, але й здобутки геніїв новітніх часів з чудо-дивом нової технології, щоб позичати нашим сучасникам життєвої практики людини, чарів і краси землі та небес на фоні віри, правди й любові, разом з життєдайною усмішкою Мони Лізи.

Наталія Богданець-Білокаленко
(Київ, Україна)

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ В РУМУНІЇ

Анотація

У статті йдеться про роль і важливість дитячої літератури у становленні та формуванні особистості, розкрито вимоги до якісної книжки, яка б відповідала запитам сучасної дитини.

Автор зосереджує увагу на літературі для дітей українською мовою в Румунії. Зокрема, аналізує українські румунські часописи «Наш голос», «Дзвіночок» та творчий доробок українських дитячих письменників Румунії: Марії Чубіки, Марти Боти, Юрія Павліша, Михайла Трайсти, Галини Чорнобицької, Ірини Мойсей, Людмили Дорош, Михайла Михайлюка та ін.

Ключові слова:

Дитяча література, українські часописи Румунії.

Важливу роль у формуванні та становленні особистості відіграє дитяча література. Дехто з сучасних дослідників (У. Баран, В. Кізілова, Т. Качак) схильні вживати термін «література для дітей», пояснюючи тим, що це твори, які призначені спеціально для дітей. Натомість, на їхню думку, термін «дитяча література» варто вживати на означення творів, написаних самими дітьми. Проте у визначенні цих термінів остаточної згоди науковці не дійшли і тому вживають обидва терміни як рівнозначні. Дитяча література має свою специфіку, яка зумовлюється віковими особливостями читачів, адресується дітям певних

вікових груп: від 0 до 7 років (дошкільний вік), від 7 до 11 р. (молодший шкільний), з 11 – 14 р. (середній шкільний). Проте, це не означає, що між літературою для дітей і літературою для дорослих є велика межа. Дитяча література порушує ті ж проблеми, що й уся художня література, цесловесне мистецтво, до якого діти прилучаються з раннього дитинства і яке відображає довкілля в художніх образах, спресовує в них типове на основі узагальнення життєвих явищ.

Дошкільнята мають ще дуже елементарні уявлення про навколишній світ. Вони черпають інформацію з розповідей батьків, вихователів, телебачення, гаджетів, а також – книжок, з яких дізнаються про різні життєві реалії, про особливості тваринного і рослинного світу, різні явища природи.

Книжка для сучасної дитини дошкільного віку повинна мати цікавий, захопливий сюжет з динамічним розгортанням подій, веселими сценками і колізіями; має бути гарно, кольорово ілюстрована, мати яскраву обкладинку, великий чіткий шрифт. Діти дошкільного віку люблять віршовані казки і оповідання про природу, навколишній світ, різноманітні пригоди. Для дошкільнят доступні твори багатьох жанрів: ліричні, гумористичні, сюжетні вірші, оповідання, народні й літературні казки, тобто твори найрізноманітніших жанрів. А проте перевагу вони віддають віршованим.

Книги для дітей молодшого шкільного віку відзначаються ширшою й складнішою тематикою. Окрім казок, діти цього віку охоче читають вірші, байки й оповідання, твори пригодницької, науково-пізнавальної, історичної тематики. Для цього віку дітей (учнів початкових класів) книжки теж яскраві і привабливі, але основне місце посідає вже текст, ілюстрації, як допоміжний матеріал для сприйняття, можуть бути і не завжди кольорові. Для молодших школярів твори уже більші за обсягом, складніші за темами, ніж твори для дошкільників, хоча учні першого класу охоче ще читають вірші й оповідання, адресовані вихованцям дитячих садків.

Основні риси кращих творів для молодших школярів: доступність змісту, динамічність сюжету, яскравість характерів, виразність мови, гумор.

«Специфікою дитячої літератури є те, що юні читачі, пропускаючи описи зовнішнього світу крізь свою чуттєву сферу, стають співпереживачами подій, що ці картини зворушують їх душу, викликають певні позитивні емоції, запрограмовані письменником. Соціологи, психологи, досліджуючи дитяче бачення світу, одержують результати, які часто збігаються з найновішими науковими досягненнями. Дитячий егоцентризм, відчуття головного, інтенціональність важливі у пізнавальному потенціалі. На подальший розвиток дитини реалії життя накладають свій відбиток, змінюють художність дитячого пізнання світу, його аналогічні парадокси формально об'єктивованим дорослим сприйняттям життя» [1].

Отже, дитяча література – це та література, яка відповідає рівневі дитячих знань, їхньому життєвому досвіду, психологічному розвитку і має свої жанрові та художні особливості, відповідну тематику. Саме через літературу, через рідне слово дитина духовно поєднується зі своїм народом, знайомиться з історією, культурою своєї землі. Художнє слово

розширює світогляд, збагачує дітей досвідом, новими знаннями, розвиває мову й художні та естетичні смаки дитини, прищеплює загальнолюдські цінності, такі, як Істина, Добро, Краса, виховує моральні якості тощо. Художня література – це мистецтво слова, до якого діти прилучаються з раннього дитинства. Таким чином, художня література – це ще й засіб образного осмислення дійсності. Саме через літературу, через рідне слово дитина духовно поєднується зі своїм народом, знайомиться з історією, культурою своєї землі. Художнє слово розширює світогляд, збагачує дітей досвідом, новими знаннями, розвиває мову й художні та естетичні смаки дитини, прищеплює загальнолюдські цінності, такі, як Істина, Добро, Краса, виховує моральні якості тощо.

Дитяча література є одним із дієвих засобів формування особистості дитини. А особливо ж література рідною мовою. Зокрема В. Кізілова зазначає: «Художню літературу активно розглядають як засіб формування особистості дитини. При цьому в площині педагогіки прокреслюють розробку виховання дітей і підлітків засобами художньої літератури, наголошують на формуванні комплексу індивідуально-психологічних якостей людини, естетичних здібностей, акцентують на структуруванні педагогічної системи формування ціннісних орієнтацій підлітків засобами художньої літератури, оптимальному поєднанні загальнолюдських, національних, громадянських та особистісних якостей тощо»[3].

Читання книжок відкриває кожній людині світ незвіданого. Потрібно, щоб читання було активною працею, яка викликає у свідомості дитини безліч самостійних думок, спостережень і порівнянь.

Звісно, що пріоритетним напрямом виховання молодого покоління українців в Румунії було і залишається збереження або й формування їх національної свідомості, любові до свого рідного, а насамперед до рідної мови та поваги до українського народу, його традицій, звичаїв, прищеплення читачам бажання вивчати українську мову, спілкування нею у повсякденному житті.

Адже шанобливе ставлення до національних цінностей, насамперед до мови, належне володіння нею, участь у культурно-просвітницькій роботі та громадському житті етнічної спільноти, здатність належно оцінювати культурні надбання інших народів, націй, є важливим критерієм національної свідомості дітей та молоді в діаспорі. І важливим у цьому плані є художня література. А особливо література рідною мовою.

Кожна мова, і українська зокрема, – це певна модель, чи то призма, через яку людина дивиться на світ. Зокрема І.Карпенко і О.Неживий наголошують: “Образ світу завжди національний. Національність як ознака образу світу зумовлена тим, що він складається в системі мови, мислення, світовідчуття, відображає історичний досвід конкретного народу, розвивається на його духовних цінностях... Образ національного світу є первинним у свідомості маленької дитини. Кожне слово у свідомості мовця пов’язане з певним значенням, його використання зумовлене особистим досвідом, помноженим на культурний досвід нації. Крім того, кожне слово асоціюється з певними обставинами, де

воно може вживатись. Складовою досвіду вживання слів є й знання текстів художньої літератури.

Звичайно, культурні асоціації формуються не лише художньою літературою, а й різними явищами культури, в яку інтегрована людина. Обростання слів культурними асоціаціями, безперечно, специфічне, відмінне в кожного народу, оскільки специфічні, відмінні самі культури. Так, у Б. Грінченка можна прочитати цікаві міркування з приводу асоціацій української та російської дитини. Для прикладу автор подає російське слово *изба* і українське слово *хата*: “Щодіється в мозку однієї та другої дитини, коли вона чує ці слова? Перша дитина бачить у своїй уяві чорні стіни з деревини під дахом, який спускається з двох боків, прикрашений півничками або колом з мочальною стрічкою, всередині стіни також чорні і т. д.; натомість в уяві української дитини стоїть будинок з білими стінами, солом’яним дахом, що спускається на всі чотири боки, всередині білі стіни, на які хвисять вишиті рушники над образами і т. д.” [2, 93].

У цьому контексті мають неабияку вагу фольклорні збірники відомого румунського україніста, письменника і педагога *Івана Ребошанки*. Адже фольклорні твори сприяють розвитку художньо-образного мислення, для якого характернее сприйняття дійсності через естетично значущі образи.

Якщо з II половини XX ст. в Румунії виходили збірки української поезії як з України так і українців Румунії, то для дітей приділялося менше уваги. Переважно це були збірки казок та інших фольклорних творів. Звичайно, тут треба згадати, що були і передтечі, як «Літературний додаток» (координатор – Іван Ковач) часопису «Новий вік» (сьогодні “Вільне слово”), започаткований у 70-х роках, а згодом, у 80-х, «Обрії».

У 1990 році було створено літературний часопис українських письменників «*Наш голос*», де мали змогу публікувати свої твори Михайло Волощук, Микола Корсюк, Віргілій Ріцко, Микола Корнищан, Іван Ковач, Михайло Михайлюк, Оксана Мельничук, Степан Ткачук, Михайло Трайста, Євген Мигайчук та ін. і кілька сторіночок наприкінці було відведено дитячій літературі. До українських дітей на сторінках «Нашого голосу» промовляли: Марія Чубіка, Марта Бота, Юрій Павліш, Михайло Трайста, Галина Чорнобицька, Ірина Мойсей, Людмила Дорош, Михайло Михайлюк та інші. Засновки журналу добре розуміли і усвідомлювали важливість української дитячої літератури для виховання українських нащадків. Як зауважував Микола Корнищан, «не той українець, в кого предки були українцями, а той – чиї нащадки виростуть українцями!». Треба, як зазначав Михайло Трайста, «інвестувати в нащадків, в наступне покоління». Отже, розуміючи важливість рідної мови для українських дітей, вагу й силу художньої літератури, її вплив на емоції й розум малого читача, на його життєву позицію в українській громаді, з 2007 року з’являється окремий часопис для дітей «Дзвоник». У журналі було вміщено твори відомих авторів і класиків української дитячої літератури як-от: Т. Шевченка, І. Франка, О. Іваненко, В. Нестайка, Д. Павличка, А. Малишка, М. Стельмаха, В. Чухліба, С. Жупанина, І. Кульської, Р. Завадовича так і сучасні українські румунські автори.

Прилучення до культури через красу навколишнього відбувається на сторінках україномовних румунських дитячих часописів за допомогою пейзажних творів. Вони сприяють глибшому розумінню й відчуттю дитиною краси рідного краю і загалом краси Землі. Читаючи художню літературу, дитина вчиться помічати різноманітність форм життя рослинного і тваринного світу, відтінки різних барв у природі, мальовничість краєвидів. У пейзажних творах *мотив любові до рідної землі* звучить у віршах Марії Чубіки («Літечко, не відлітай»), Людмили Яцури («Лелеки вернулися»), Марія Завадівська («Ой минула вже зима») Світлани Козаченко («Проліски»). *Опис природи, що тільки-но прокинулася від зимового сну*, подано у розповідях Марії Чубіки («А вже весна, а вже красна», «Ми чули, як земля співає»), Івана Франка «А вже весна», Степана Жупанина («Весняне сонечко»). *Милювання картинами природи в літню пору* відображено у поезіях Михайла Стельмаха «Дош», Анатолія Костецького «Справи літа», Тамари Коломієць «Літо». *Родинна тематика представлена творами* Марії Чубіки — «Весняне прохання», «Батько і син», «Дві сестрички», «Колискова», Миколи Петренка «Нема роду переводу». *Наближені до фольклору твори* Марії Чубіки «Сонний діалог» (Нявчику, Нявчику, де ти бував?, // На білій подушці в кімнаті спав. // Нявчику, Нявчику, Що ти снів? // Як мишей стареньких я хитро ловив), «Дощику» (Весняний дощику, лий, поливай, // засіяну нивку ти розвеселяй).

Пізнавальними є казки: Ірини Мойсей «Кому потрібен сніг», з якої діти дізнаються про властивості снігу: а з казки Людмили Дорош «Бурулька» малі читачі довідаються про кругообіг води в природі та властивості води у різних станах; Євгена Шморгуна «Некоронована королева» — про лікарські властивості квітів.

Одним із найважливіших напрямів виховання, що починається ще в родинному колі, продовжується у дошкільному закладі, в школі є моральне виховання. І здійснюється воно передусім на національному ґрунті шляхом засвоєння усталених віками вимог і традицій, багатой духовної культури народу, тих моральних норм і якостей, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві, узгодження дій і вчинків людей. Здійснений аналіз української літератури для дітей в Румунії засвідчує, що проблемі морального вдосканалення особистості приділялася значна увага. Найбільше ця проблема представлена *оповіданнями*, зокрема Марії Чубіки «Розбита шибка», «Весна і мама», Людмили Дорош «Погана звичка», Михайла Трайсти «Грамотне Ягнятко» та «Лінивий Андрійко». Звертається до жанру *легенди* Михайло Трайста і пише захопливу легенду «Лицар Березень, Царівна весна та дівчина Берізка».

Малим читачам на сторінках часопису подано і *гумористичні твори*: Динамічність сюжету, яскравість характерів, виразність мови, гумор присутній у творах Степана Олійника «Ка, Ва, Ко та учень Федько», Михайла Михайлюка «Чому ведмідь немає хвоста», Всеволода Нестайка «Пригоди їжачка Кольки-колючки та його друга-однокласника Косі Вуханя». Продовжує традиції В. Нестайка Михайло Трайста реалістично-гумористичними оповіданнями (наприклад, «Ілько папусточка»).

Важливо знайомити сучасну дитину із дитячими письменниками-сучасниками. В Україні для малих читачів пишуть Оксана Кротюк, Зірка Мензатюк, Наталка Поклад, Леся

Воронина, Іван Андрусак, Марійка Морозенко, Мар'яна Савка, Григорій Фалькович, Володимир Рутківський, Анатолій Качан, Ганна Чубач, Сашко Дерманський, Сергій Пантюк, Галина Вдовиченко та ін.

У результаті аналізу румунських літературних часописів, можемо зауважити, що бракує підліткової літератури. Є література для дошкільнят і дітей молодшого шкільного віку, а для старших дітей не траплялися. З метою допомогти зорієнтуватися, пропонуємо невеличкий аналіз-огляд сучасної літератури для дітей і підлітків.

Для тих, хто хоче поринути в історію пропонуємо повість Зірки Мензатюк *«Як я руйнувала імперію»*. У повісті мовиться про те, як жили радянські люди, чого боялися. Головні герої – підлітки Ярина, та її друзі з буковинського села. Вони стають свідками змін у державі, що припадають на серпень 1991 року, переживають їх, зокрема розпад СРСР, зародження Народного Руху.

Захоплюють повісті для підлітків *Володимира Рутківського*. Зокрема остання *«Сторожова застава»*, за якою відзнято чудовий фільм. Події повісті-легенди розгортаються у 1097 році в стародавній Україні, на території Київської Русі, куди загадково потрапляє звичайний український п'ятикласник та стає свідком героїчних подій.

Про взаємини підлітків йдеться у повістях *Сергія Гридіна «Незрозумілі»*, *«Не ангел»*, *Ірини Мацко «Перехідний вік моєї мами»*, *«Кава по-дорослому»*.

Сюжет історико-пригодницького детективу *Оксани Мардус «Ключ до книги скрижалей»* зі справжнім приви́дом, таємничим підземеллям, дивовижною книгою скрижалей і розколотою кахлею, яку треба відновити, щоб зняти давнє родове прокляття неабияк зацікавить читачів середнього шкільного віку.

Розважальним читанням стане повість молодої письменниці Саши Кочубей про стосунки дітей у школі та з дорослими *«Сімне складух Говорухи»*.

Завершуючи стислий огляд, радимо вчителям заходити на сайти, які висвітлюють сучасну українську літературу для дітей та підлітків *«Ключ»*, *«Буквоїд»* та ін. Ці проекти пропонують рецензії на нові книжки сучасних авторів для юнацтва. І ви завжди будете на хвилі сьогодення.

Література:

1. Вовк Основні завдання української дитячої літератури (роздуми над проблемою) <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16570/27-Vovk.pdf?sequence=1>
2. Животенко-Піанків А. Педагогічно-просвітницька праця Бориса Грінченка. – К.: Вид. центр “Просвіта”, 1999. – 176 с.
3. Кизилова В. Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс : навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. – Старобільськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2015. – 236 с.

Ходанич Петро
(Ужгород, Україна)

МІФОЛОГЕМА СМЕРТІ В УКРАЇНСЬКІЙ НОВЕЛІСТИЦІ РУМУНІЇ

Соціокультурний і технологічний процес у ХХ ст. попри позитивні зміни у житті людства, характеризується небаченим досі в історії масовим насиллям у формі революцій, громадянських і світових війн, так званих етнічних чисток, геноцидами цілих народів. Письменники не можуть стояти осторонь цього, тема насилля стала однією з наскрізних у світовій літературі, можемо говорити про своєрідну *міфологему смерті*, що виявляється у новому розумінні самозбереження нації, її культури за умов глобалізаційних процесів та викликів. Особлива роль тут належить так званій «малій батьківщині» автора, яка озивається у його творах неповторними і привабливими образами, знайомить читача з певною етнокультурою, виявляє у її традиціях загальнонаціональне і загальнолюдське. Привабливі у цьому плані літератури етнічних груп-національних меншин, які в силу історичних обставин мешкають в територіальних кордонах інших держав.

Предметом нашого розгляду є одна з них - українська література в Румунії. Ця література, як і українська література в Польщі, Словаччині, Угорщині, Хорватії цікава тим, що літературний герой є носієм не тільки українського національного психотипу, але й досвіду соціального життя країни проживання, естетика творів зумовлена не тільки мовою написання з її регіональною специфікою, але й літературним досвідом, традиціями, соціокультурними інтересами, історико-політичними колізіями в країні проживання автора. Цим характерна й література українських емігрантів в Німеччині, Канаді, США, Аргентині, Австралії.

У передмові до двотомної антології короткої української прози в Румунії «Просвіт» (вона стала основним текстовим матеріалом нашого дослідження), М. Корсюк зазначає, що українська проза в Румунії появилася тільки в 60-х роках минулого століття, однак «має своє доволі гаразд окреслене обличчя, свій повноцінно здобутий статус, свою своєрідність, оригінальне, не нащеплене звучання, свій багатоголос» [1, 5]. Герої новел та оповідань – переважно мешканці румунських Мараморощини й Буковини, їх уява про

земну красу і людське щастя пов'язана з горами і лісами, садом, полем і рідною хатою, вони знають ціну любові, праці, совісті, добра і зла. Це дивовижний світ художніх образів, вибудованих на глибоких протиріччях між особистістю і владою, бідністю і багатством, любов'ю і ненавистю, мріями і реальністю від часів боярської Румунії, Австро-Угорщини до сучасності.

Людина приходить у цей світ з любові і вже з моменту народження стає суб'єктом підпорядкованим не тільки культурно-історичному досвіду рідного соціуму, але й інших, часто ворожих, тому людське життя – це постійна боротьба за утвердження власного неповторного Я. Все живе врешті вичерпує свій енергетичний потенціал, але смерть людини не можна звести до біологічної закономірності, позаяк людина насамперед істота духовна. Саме духовний світ стає мірилом людської сутності і збуджує письменницьку увагу, дозволяє витворити у слові людське життя у своєрідних формах рольової гри: чоловік-жінка, дитина, селянка, візник, воїн, актор, князь Дракула, імператор Наполеон... Рівень рольової гри безіменних героїв і зазначених особистостей незрівнянний, але кожен як літературний герой є неповторним.

На відміну від трагедії, смерть героя не є обов'язковою у малій прозі. Творення міфологеми смерті у малій прозі, як правило, обумовлена творчим задумом і стає першоосновою сюжету через систему конфліктів, що дозволяє створити психологічно переконливий літературний образ. Якщо народження дитини у творі пов'язується переважно з радісним очікуванням, то смерть літературного героя ніколи не буває випадковою, вона є логічним підсумком його *праведного-неправедного життя*, втіленням провідної ідеї твору. Тихо і спокійно вмирають у колі родини пересічні герої, носії ж реформаторських ідей вмирають незвичною смертю.

Міфологема смерті стає наріжним каменем, коли письменник зображує процеси порушення чи руйнування усталених норм соціальної поведінки, реформування економічного, політичного, культурного життя суспільства. Реформації, як показує час, не завжди виправдані, часто призводять до смерті «героїв за ідею», а ще неймовірного числа невинно убієнних, про що засвідчила кривава історія Радянського Союзу від часу більшовицького перевороту у 1917 р і до його розпаду у 1991 р. Результатом стали мільйони невинних жертв, руйнування культурних, релігійних і національних традицій, економічний розвал, втрата довіри населення до влади. У працях Платона, Мора, Кампанелли, Макіавеллі, Робесп'єра, Маркса, Леніна насильницька смерть в ім'я суспільного блага пояснюється історичною неминучістю. Виправдання насилля знаходимо в літературах тоталітарних режимів, особливо яскраво вона проявилася в радянській так званій «літературі соцреалізму», де вбивство заради ідеї перетворюється у героїзм, революції проголошують кривавих диктаторів вождями нації, а насилля (покарання переможених, експропріація, конфіскація, розкуркулення, переселення тощо) трактується як необхідність в ім'я спільного щасливого майбутнього.

Міфологема смерті знакова у грецькій міфології, європейському фольклорі і загалом новітній європейській літературі. Убивство сина-зрадника від руки батька

(М.Гоголь, «Тарас Бульба») не можна порівнювати зі смертю самоубивці пані Боварі (Г.Флобер, «Мадам Боварі»), але ці дві різні за характером смерті дозволили авторам розкрити ключові принципи загальнолюдської моралі, заглибитись у національний характер і національну історію. Смерть перетворилася у своєрідне мірило людської гідності у творах Шекспіра і Гете, Г.Флобера, Т.Шевченка і М.Гоголя, Ремарка і Т.Драйзера.

Міфологема смерті притаманна і сучасній українській прозі в Румунії, вона виконує роль як сюжетоформуючої основи так і засобу для психоаналізу.

«Я – людина і, якщо початок і кінець мого життя не суперечить одне одному, почуватимуся найщасливішою навіть у час кончини», - пише С.Ткачук (новела «Хвилина»). Філософські умовиводи приводять автора до думки, що «можна вмерти на острові святої Олени і не бути Наполеоном», що «смерть підносить видатних, а ідеали, як зорі: їх не можна досягти, але ними можна керуватися».

Новела чи оповідання – це кілька сторінок тексту, тут нема можливості прослідкувати як у романі життя героя, пошук ідеалів, вплив їх на його оточення. Героями малої прози стають переважно пересічні люди, життя яких проходить в буденних пошуках хліба і потреб духовних – любові, знань, прилучення до соціо-культурних цінностей. На думку того ж С.Ткачука письменник творить «приємну ілюзію: ніби кожна людина перебуває на вершині світу». Однак час і простір знаходиться поза межами людського волевиявлення, свобода дій героя обумовлена його віком, історичним часом, його оточенням, яке диктує свої вимоги, але водночас людина залишається неповторною, бо «усмішка твоя єдина і очі твої одні», як писав В.Симоненко.

З усмішкою на устах вмирають праведники, навіть у останню хвилину турбуються вони про когось. «Бабусині вогкі очі прохали світла, говорили з нами, обнімали нас...- Не забудь нагодувати малого...Не забудь. І закрила очі», - так описує смерть доброї старенької І.Ковач в новелі «Спорожнілі бабусині очі» [2.22].

Смерть тільки на перший погляд буває випадковою. Іванко Семенчук, Євген Платко і автор-оповідач в оповіданні «Білий рояль» К.Ірода - звичайні сільські діти, їх мрією стало бажання пізнати смак персиків, незвичного для гірського села плоду, який виростив учитель Іларій Дудчак. Дитяча забаганка призводить до смерті наставника, герої між тим клянуться, що нема їх вини у «смерті пана Іларія Дудчака, нашого колишнього вчителя».

Теолог за фахом, К.Ірод звертається до найдавнішого міфу – вигнання з раю грішників Адама і Єви, які наважилися спізнати заборонений плід. Перенесена у повоєнну румунську дійсність біблійна ідея пізнання добра і зла, творить складну метаморфозу. Майстерно вибудований сюжет вводить читача у світ дитинства, де людина відкрита і щира, герой-оповідач зізнається, що з друзями «обкрадали сади чи не в усій Глині», наскрізний образ саду уособлює земний рай з черешнями, хруставками, вишнями, сливами, горіхами, грушами, яблунами і «науковим» садом учителя. Але війна руйнує земний рай. Вчителя погнали на війну, і ось вже лейтенант Іларій Дудчак, приїхав на

урльоп і привіз два персики, які й посадив біля хати, і білий рояль – символ достатку, щастя, насолоди від небесних звуків. Однак автор і словом не обмовився як звучить рояль, натомість – «Через місяць прибули до нас радянські війська». Білий рояль забирає советський майор, як свою власність, яку, нечебто, викрав з його дому вчитель. Зрозуміло, що ніякого дому в Румунії під час війни у майора не могло бути, це звичайний мародер. Образ майора окупаційної армії, перетворюється в образ страху, що навис над пересічною людиною. Страх заставляє вчителя переховуватися в очеретах, загроза арешту висить над ним у школі, його турбує безсоння. Село забуває про білий рояль, але фатум страху не полишає вчителя. Однієї ночі злодійкуваті школярі рвали персики у його саду, тріск зламаной гілки став останньої краплиною його вияву. «Прийшли за мною!?» - були останні слова вчителя. Символічні образи роялю і персиків під пером автора витворили трагічну історію людського життя, міфологему смерті в умовах несвободи.

Тема війни немунуче пов'язана з міфологемою смерті. Герой-захисник своєї землі і завойовник одинаково поставлені перед лицем невідвортної смерті. Війна руйнує усталену мораль, убивство на війні трактується як відвага, героїзм. Між тим пересічний вояк на війні – безправна людина, знаряддя убивства не по власній волі, а заради власного виживання. Саме до такого висновку приходять на фронті вояк Федір, душу вчорашнього селянина гріють спомини про кохану Калинку, дітей, ці спомини допомагають усвідомлювати, що його ворог в окопах навпроти так само любить свою фразу Інге, але війна невблагання і Федір біжить «навздогін за ворогом, його треба знищити», дивується як «легко вмирає людина», невже «отак безглуздо скінчилося все. Така доля солдата». Такою виступає міфологема смерті в оповіданні В.Клима «Вороги».

Подібне трактується трактування війни знаходимо в оповіданнях О.Масикевича, І.Шмуляка, М.Михайлюка, К.Ірода, С.Ткачука, І. Ковача, М.Трайсти.

«Полями ходила осінь з червоною ружою на грудях» - назва оповідання М.Михайлюка і метафоричне уособлення смерті. На війні вона багатолика і жорстока, не щадить ні вояків, ні старих, ні матерів, ні дітей.

І.Ковач, письменник старшого покоління, витворив у своїх оповіданнях цілу епопею смерті. Війна розлучає близьких і рідних, як Івана й Олену («Біла хустина з червоними цятками на красчках»): «прилетіла війна, як чорний, ворожий птах. Принесла вона з собою і смерть, і недугу, і кров, і рани, і втому, і сором, і холод, і голод... Чоловіків забирали на війну, як коней». Порівняння людини з тягловою твариною підкреслює абсолютну зневагу до людини на війні. Коротко і жахно описує смерть героя письменник: «Івана не стало. Він зник, як зникають хмарини під ясным відцвілим сонцем. Вечір піднімався чорним маревом понад полем...як охоронник понад мертвими, замерзлими трупами. Ворони відлітали темними важкими зграями, наче навантажені людською кров'ю».

Але втрати на війні не закінчуються з останніми пострілами, з роками вони лягають важким тягарем на людські душі. Усвідомити смерть рідної людини важко, невинно убієнні не покидають пам'яті рідних і близьких. Роками чекає на повернення з

війни єдиного сина баба Полага з одноіменного оповідання І.Ковача і помирає самотиною. У новелі «Лебедине підбите крило» письменник виводить образ німого юнака на прізвисько Голодний. Він ховається від війни, «в сорок четвертому Голодний зрозумів, що таке війна, і втік з села до темного лісу». Та смерть неблаганна - куля настає героя твору у час прозріння, коли він повертається з лісу до села.

У сформуванні на засадах християнської моралі європейській літературі, чільне місце належить темі кохання і смерті. Прообразом стало Святе сімейство, описане євангелістами Іваном, Лукою, Матвієм і Марком. Кохання, любовна інтрига перетворилися в сюжетотворюючу основу художньої літератури. Однак, як зазначив Л.Толстой у романі «Анна Кареніна», - всі щасливі родини схожі, але кожна нещаслива по-своєму. Християнська мораль засуджує подружню зраду, тим вірність і зрада стали універсальним мірилом особистості літературного героя, суспільної моралі, яка притаманна його оточенню і часові. Кохання часто вимагає жертвності, смерть у процесі любовних стосунків підносить героя, трагічне сприймається як неминучість, тим не можемо заперечити Шекспіру у трагедії Ромео і Джульєти, Флоберу - у жорстокій смерті розпутної пані Боварі, як і Толстому - Анни Кереніної.

Українська проза в Румунії є часткою загальноєвропейського літературного процесу, відповідно, зазначена тема посіла у творах С.Г. Яцентюка, І.Шмуляка, С.Ткачука, К.Ірода, М.Михайлюка, І.Ковача, М.Трайсти. Письменники різних поколінь, різного життєвого досвіду і художньо-естетичних уподобань, вони залишаються вірними християнській міфологемі подружньої вірності.

Оповідання С.Ткачука «Письмо» – це своєрідна притча про великого грішника. «Проць Куцулаба чекає смерті, як молода нареченого», але вона не приходить, хоча старий уже й «купив собі пляц на сільському цвинтарі, обгородив залізною огорожею і позначив мармуровим хрестом, купив дубову труну і двісті свічок, загодя заплативши священикові, дякові й дзвонареві». Та дідова «душа перевантажена і переповнена гріхами», перед законною дружиною Гафійкою і коханкою Марійкою.

В один час обидві жінки народжують дітей, але під час пологів дівчинка Гафійки помирає. Марійка народжує сина, повитуха ж з її згоди поміняла мертву дівчинку на хлоп'я, названого Митриком, так дружина Куцулаби стає матір'ю своєї-несвоєї дитини. Згодом Марійка виходить заміж, народжує шестеро діток, але совість мучить її і перед смертю зобов'язує старого коханця відкрити їх синові правду про справжню матір. Куцулаба, людина з «гонором цариці, а життям собачим» сповідується синові, лист батька до сина нагадує щиру християнську сповідь, пронизану вірою, «що батьківські гріхи не падуть на дітей, бо вони тягнуться від сьогодні до завтра, а ще до ветхого Адама». Відправивши листа, герой з чистою душею повертається додому, «числив, скільки ще кроків залишилося».

Наскрізною сюжетотворюючою основою постає міфологема смерті багатьох творах письменника молодшого покоління М.Трайсти. Схильний до екзистенційних виявів і постмодерну, у повісті «Конокрадська честь» [3] трансформує відомий міф про

Авеля і Каїна у новий час. Багатій Йончі Лупул, засліплений ідеєю збагачення, втрачає совість, честь і гідність, врешті стає заручником власних маркантильних інтересів. Заради батьківського спадку він замовляє вбивство молодшого брата Августина. Десь у глибині душі Лупул розуміє невідворотність Божого покарання, тому постійно читає 51 псалом Давида, де цар оплакує свій гріх, але «Йончі, на відміну від біблійного царя, не мучила совість...давно він загубив її». Людина без совісті, він убиває конокрада Харалампіє, з його вини гине слуга-співучасник убивства. Лупул робить нестерпним життя дружини і рідного батька. Псалом царя Давида не спонукав Лупула до покаяння, але Божа кара невідворотня – убивцю обіймає страх, що врешті приводить до самогубства. Міф про великого злочинця під пером М.Трайсти доповнюється міфом про великого скнару, - перед самогубством Йончі вбиває п'ятірку коней, яка й привели до убивства Харалампіє.

У розрізі біблійного трактування М.Трайста виводить образ ігумена Феодосія, у мирському житті конокрада Івана Кочергу, – це оригінальний образ грішника – спокутника. Побачивши на возі труп свого побратима Харлампіє, якого слуга Лупула хоче викинути у води Тиси, Кочерга убиває візника, а тіло ховає на горі «без труни, без молитви, без хреста». У нестямі герой твору готовий до помсти, але «святий Господь більше не допустив його до вбивства». Це своєрідне запозичення міфологеми смерті з притчі про Авраама дозволило на прикладі конокрада витворити міфологему спокути. Кочерга покидає злодійство і приймає схизму, в покайних молитвах і добрих ділах дослужується до чину ігумена, виконуючи християнський обов'язок перед убієнними, ставить хрест і править молитву на могилі грішника Харлампіє. Символом Божої милості для великого грішника стала його зустріч з сином Іваном, якому однак не зізнається, що є його рідним батьком.

Своєрідною сагою про закохані серця стало оповідання М.Трайсти «Гуцульська душа». Знавець Гуцульщини, письменник майстерно описує звичаї і традиції горян, характер гордих і працьовитих людей. Головний герой твору Василь Малинюк, чия душа юнака як пташка вільна, «в клітці сидіти не буде». Але Василя забирають до війська, це своє рідна неволя, серце героя гріє тільки любов до Аннички. Юнак мріє про зустріч з коханою, марить рідним селом, чекає на заслужену відпустку, але ненароком засинає на посту і відпустку анулюють. Вільна душа Василева не витримує і він втікає з казарми. Куля вартового наздоганяє дизертира, і душа Василева «перелетіла через сад, через річку і зупинилася на подвір'ї Аннички», попрощалася з отчим краєм, «а потім полетіла далі, аж до самого Бога».

Індустріальна та постіндустріальна епоха спричинили масову еміграцію селян у місто, що врешті обернулося нещадним руйнуванням соціокультурних традицій. Земля, як духовне осердя селянської родини, стала товаром, побут сучасного села мало чим відрізняється від міського, а сільські звичаї, обряди і традиції перетворилися у фольклор. Новітні містяни задля кар'єри, добробуту та інших меркантильних міркувань поривають з сільським минулим. Тема еміграції і утвердження людини в новому соціальному статусі не нова в світовій літературі, водночас невичерпна. Так Дартаньян, пересічний юнак з

Провансу, з легким серцем мігрує до Парижа і робить військову кар'єру (О.Дюма, «Чотири мушкетери»), але як боляче прощається з рідною землею український селянин в оповіданні В.Стефаника «Камінний хрест».

Тема розриву з рідною землею – ще один варіант міфологеми смерті, але смерті духовної. Розглянемо її на прикладі оповідання В.Клима «Лети, коню!» Письменник запропонував своєрідний апокриф про блудного сина. Двадцять років не бував у рідному селі герой твору Тимошко. Цей новітній блудний син утвердився в місті, ставши диспечером на залізниці, хо «служба в місті була нудним і черствим заняттям». Тимошко не стидався свого сільського походження, розповідав про рідне село «із захопленням і пристрасстю», ба більше, навіть у вузькому колі колег віршував на сільську тематику. Між тим у селі померла вся його рідня. Голос крові нарешті покликав Тимошка у рідне село. Знайомі краєвиди, звуки і запахи, але люди «впізнати його не впізнають, як не впізнає і він їх». Фатум несприйняття власної персони дивує героя, адже на відміну від померлих родичів він живий. У розпуці герой твору звертається до кулькавого Цимбала, каже, що він «Канюків...Тимошко з того кута», але тому байдуже. Такі ж байдужі до нього й решта п'яничок у корчмі. «Чужий у рідному селі» Тимошко вирішує «бодай напиться». «Плакати хочеться, ...бо душа болить», - сповідується пастухові Микиті. Горілка не допомагає. Тимошко згадує весілля сестри, коли «дружба...на вороному коні із завітчанною палицею в руці гасає по селу, запрошуючи людей на весілля». Героя осяває думка – проїхатися селом на коні, він готовий щедро оплатити поїздки на возі з баскими кінями. Образ весільного зазивали і образ п'яниці на возі – це своєрідна антитеза. «Лети, лети, коню!» - радісно кричить Тимошко. Але це крик у порожнечу. Порвавши родинні зв'язки, Тимошко у рідному селі чужак, він помер в очах односельчан, і його спроба повернути до себе увагу перетворюється у трагікомедію.

Міфологема смерті залишається однією з найскладніших проблем філософії художньої літератури, вона є найбільш виразним резонатором суспільного життя літературного героя, сприяє розвитку сюжету, формування екзистенційного начала в художньому тексті. Звернення до цієї міфологеми засвідчує широту творчих інтересів, використання досвіду світової літератури і загалом великий творчий потенціал українських письменників Румунії.

Можемо виділити кілька основних напрямків трансформування міфологеми смерті в українській прозі Румунії: а) смерть праведників, як Божа милість; б) фатум насильницької смерті на війні; в) героїчна смерть як вияв патріотизму; г) покара за вчинені гріхи у вигляді самогубства; д) смерть заради кохання, свободи; ж) смерть духовна, як наслідок розриву культурних, соціальних родинних взаємозв'язків, забуття.

Література:

1. Просвіт: Антологія короткої української прози з Румунії. – Том 1. – 456 с. Том 2 – 386 с. – Бухарест, вид. «RCR Editorial», 2009.

2. Ковач І.Рожева балада та інші новели. – Бухарест, вид. «RCRPrint», 2006. – 170 с.
3. Трайста М.Г. Між коханням і смертю: Повісті. – Бухарест, вид. «RCREditorial», 2016. – 527 с.

Лідія Повх Ходанич
(Ужгород, Україна)

ВИХОВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОПОВІДАНЬ ДЛЯ ДІТЕЙ МИХАЙЛА ТРАЙСТИ

***Анотація .** На основі аналізу та узагальнень робиться спроба виявити, у чому полягає виховний потенціал реалістичних оповідань для дітей Михайла Трайсти, а також визначити можливе практичне використання цих творів в умовах функціонування сучасної школи в Україні.*

Те, що література для дітей виконує в культурі свого народу додаткову функцію як педагогічний засіб, не викликає заперечень. Ця функція надзвичайно важлива – забезпечення процесу соціалізації особистості, формування майбутнього людини та людства. У такому ракурсі будь-який твір для дитячого читання сприймається в першу чергу як засіб виховання. Виходячи з того, що діти сьогодні вкрай мало читають, важливо, щоб твори, опановані ними, були вагомими з точки зору виховних функцій.

Творчість Михайла Трайсти містить ряд творів для дітей – оповідань, образків та казок, які виконують важливі соціальні завдання у ракурсі соціалізації підростаючого покоління. Наділені належною художністю, вони цікаві для нас ще й тим, що збагачують українську культуру - віддзеркалюють духовний світ українця Румунії, способом побутування в державі наближеного до побутування титульної нації, і ця наближеність укорінена перш за все в своєрідності природного середовища Карпат, однак вони не полишені і кровного зв'язку з типовою ментальністю південно-західного українця. Образно кажучи, в реалістичних оповіданнях М.Трайсти «пахне» осінніми, весняними, літніми садами та сінокосами, у них «проглядаються» широкі панорами карпатських схилів. У них живе ліризм та гумор типового українського психотипу, його герої-діти тонко відчують лад природи та суспільства. Однак ця література, як і література українців Східної Словаччини, незаслужено мало відома та мало досліджена в Україні, а дослідження авторів з-за кордону рідко доходять до українських педагогічних обривів, тому досліджуваний нами об'єкт знаходиться поза дужками українського наукового контенту.

Наша мета - на основі аналізу та узагальнень виявити, у чому полягає виховний потенціал реалістичних оповідань для дітей Михайла Трайсти, а також визначити можливе

практичне використання цих творів в умовах функціонування школи та формування гуманістичної особистості ХХІ століття.

Виклад. Михайло Трайста — представник молодшого покоління українських письменників Румунії. Він народився 1965 року на Мараморощині в селі Верхня Рівня. Закінчив факультети журналістики і філософії Університету ім. «СпіруГарет» та філологічний факультет Бухарестського університету, навчається в докторантурі Культурної школи мов та літератур. На цей час він відомий культурний діяч, журналіст, голова культурно-християнського товариства українців Румунії ім. Т.Шевченка, заступник голови Союзу українців Румунії, голова Комісії з питань культури, член Національних спілок письменників України і Румунії, Національної спілки журналістів Румунії. Як дитячий автор дебютував у 2004 році збіркою «Калинові ранки», згодом видав збірки оповідань та казок «Малинові стежки» (2009), «Степанкова читанка» (2015).

Основний герой оповідань М.Трайсти для дітей — **людяність та доброта**, що проглядають з описаних автором ситуацій та життєвих колізій; автор наче постійно привчає дітей до того, що світ двополюсний, навчає свого читача відрізняти добро і зло, акцентує не тільки на тому, що вчинки бувають моральними й аморальними, а й на тому, що є умисні і ненавмисні за результатом негативні вчинки. Хто б не діяв у творі, він відштовхується в своїх учинках від морально-етичних переконань та гуманних цінностей, що давно усталені в світі. Автор ніби застерігає: світ — це видимі і приховані зв'язки між речами, він багатовимірний, неоднозначний, тому сприймати подію чи явище лінійно не коректно.

Герої М.Трайсти сприймають **світ через призму позитивних емоцій**, що дуже важливо особливо в умовах всезростаючого песимізму.

Людина зображується в її **суспільних зв'язках та контактах**, у фоні її життя завжди присутні світлі кольори добра та темні — зла, тому важливо не помилитися у виборі, і що головне — людина діє у колі **рідної природи**, з якою вона становить єдине ціле.

Засади сім'ї, зв'язок поколінь у житті дитини відіграють далеко не останню роль. Сучасні педагогічні студії трактують поняття «сім'я» як одну з найважливіших цінностей, створених людством за всю історію його існування. Серед суспільних інститутів сім'я займає пріоритетне місце і знаходиться в центрі уваги досліджень різних наукових напрямків. Сім'я - базовий соціальний інститут, який відповідає за продовження роду та відтворення суспільства в його членах. Дитина щаслива, коли поруч із нею знаходяться розумні дорослі — і не лише батько, мати, а й брати, сестри, дідусь, бабуся. Сім'я дає дитині генетичне і соціальне успадкування. Якщо генетичне успадкування — це пасивний і стихійний процес, який відбувається на біологічному рівні і не залежить від волі й бажань особистості, то соціальне успадкування є цілеспрямованою діяльністю, що базується на досвіді попередніх поколінь. «Якщо в дитини проглядаються такі риси, як грубощі, жорстокість, лінощі, неохайність, схильність до обману, крадіжок, неповага до старших, лихослів'я, зверхність тощо — це також наслідки соціального успадкування. У

генній інформації якості соціальних дій за спадковістю не передаються», - вважають сучасні українські науковці [5,с.30-31].

Михайло Трайстау своїх творах підносить роль сім'ї, непомилково визначає виховну сутність дій і взаємин її членів, через призму життєвих ситуацій доводить дитині, що цінність родини найвища. Це бачимо в оповіданнях «Сонька-гармонька», «Топірець», «Іванкова колекція».

Люди від природи різні, інколи це стає приводом для відчуженості. Так, в оповіданні «Сонька-гармонька» письменник виводить життя дитини з особливими потребами - сліпої дівчинки Соні. Зауважимо, що тема життя таких дітей - рідкісне явище в літературі для дитячого читання, здорові діти зазвичай мало обізнані з життям обділених однолітків, і цим оповідання «Сонька-гармонька» уже заслуговує на особливу увагу щодо його введення в коло дитячого читання. В історії дівчинки-героїні маємо ще одне лихо: Соня росте без батька, а вітчим, як і його двоє синів, недолюблює дівчинку. Таким чином, у Соні ще одна нерозв'язна проблема – соціальна ущербність, ускладнена емоційно-етичним викликом. Однак світ не без добрих людей, саме зустріч із ними вирішує долю дівчинки на перспективу. Автор наче показує на доступному дітям рівні силу добра. Твір ненав'язливо вчить дитину складати характеристику особистостей за їх вчинками, розвиває спостережливість, критичне мислення, емоційне бачення, спонукає до морального самовизначення, а головне – твір здатен викликати в дитини співчуття, бажання співпереживати, а тому – допомогти талановитій Соні, яка несправедливо обділена багатьма речами, необхідними кожній дитині, у першу чергу – любов'ю й увагою близьких. Тут справджується судження психологів про те, що «позитивні зміни особистості можуть виступати наслідком її зіткнення з конфліктами» [1,с.78]. Соня – сильна особистість, яка дуже рано усвідомила, чим може і хоче займатись у житті, і таке усвідомлення стало енергетичним мотиваційним спрямуванням її розвитку. Це образ обділеної фізично людини, яка не скорилась обставинам, не сприйняла зневіру в свої сили з боку оточення і вийшла переможцем. Не тільки той факт, що Соні зустрілись добрі люди, які її зрозуміли і взялись допомогти, приводить Соню до перемоги. Маленький читач розуміє, що перемога дістається Соні також ціною вагомих власних зусиль: вона без допомоги дорослих, без учителя вивчила мову Брайля, опанувала нотну грамоту, бо вона, нарешті, сама хотіла змін на краще.

У центрі більшості оповідань для дітей Михайла Трайсти – **моральне самовизначення особистості**. «Морально самовизначатись означає свідомо зорієнтуватися в системі етичних цінностей, у виборі життєвої позиції, виходячи з єдності як особистих, так і суспільних інтересів. У результаті виникає стійка моральна визначеність способу мислення, способу життя, що виражає соціальну надійність особистості, її здатність бути господарем своєї долі, власного щастя»[3,с.43]. Читач спокійний за долю Соні в майбутньому саме тому, що автор переконав нас: ця дівчинка не лише чекає на подарунки долі – вона сама здатна вплинути на власне життя.

Як відомо, моральний розвиток особистості проходить на основі усвідомлення й розв'язання внутрішніх суперечностей між етичними знаннями й переконаннями, моральними (чи аморальними) спонуками, між ідеалом і наявним рівнем моральної діяльності, цілями, засобами й результатами останньої. Головний герой оповідання «Черешні» добре знає, що красти не можна, це аморально. Однак краде черешні в аморально скупого чоловіка, спокусившись бажанням скуштувати забороненого. Однак наївний вчинок дитини належно покарано волею випадку: скупий власник змушує крадія сидіти на черешні довго і тяжко, аби себе не видати. Випробування як кара за гріх переростає в комічний епізод дитинства, здатний корегувати життя героя в майбутньому. Життя провчило героя, залишивши йому простір для самовиховання, вплинувши на його вибір у майбутньому. М.Трайста ніби аналізує процес самовиховання свого героя в уяві читача, недекларативно прищеплюючи моральні настанови.

«Прогресивна частина вчених вважає, що самовиховання в цілому здійснюється як цілеспрямований, діяльний розвиток відповідно до особистого ідеалу, виступаючи закономірним продовженням, посиленням, поглибленням й завершенням формуючого впливу середовища й виховання як вихідних передумов» [3,с.43]. У творах М.Трайстри маємо справу з виробленням адаптативного механізму до умов середовища, процес закріплення у життєвому просторі засвоєних моральних принципів: описаний випадок має застерегти юного читача від подібних поривів як виявів людської слабкості у майбутньому.

У багатьох оповіданнях М.Трайсти наявне педагогічне навіювання, яке вимагає від дитини довіряти людині та шанувати дорослого. У такому ракурсі реалістична література може виступати засобом протистояння почуттям несприйняття світу дорослих, модним сьогодні в не менш модній популістській літературі для дітей, зокрема в Україні, коли цінність героя як особистості вимірюється градусом його конфліктності, використання протистоянь навколишньому світу, де життя дорослих із їх принципами сприймається відчужено і вульгаризовано спрощено. Героїзація таких типів і їх вчинків не несе у виховному аспекті нічого хорошого, вона веде до ще глибшої прірви між світом дитини і світом дорослих, найбільш відчутної у підлітковому віці. На жаль, творів, де дитина сприймає світ дорослих як свій, без бар'єрів, у світовій літературі в наш час стає все менше. У наш час все частіше звучать голоси про брак реалістичних творів про життя, у яких дитина бачила б себе в звичних життєвих ситуаціях, пізнала б засобом художнього слова полюси добра та зла у власному житті.

Метод прикладу – спосіб, який у вихованні використовується для наслідування. Давно доведено, що процес виховання має застосовувати позитивні виховні приклади, що складає матрицю виховного ідеалу. Однак у вихованні має задіюватись і негативний виховний приклад для «відтінення» позитивних зразків, для результативного саморозвитку, адже, за результатами досліджень психологів, дитина пізнає і вивчає світ у порівнянні та зіставленні. Дитина має мати зразок для наслідування (самопереконання, самонавіювання). С.Карпенчук у механізмі наслідування виділяє три етапи: на першому –

в результаті сприйняття конкретної дії в дитини виникає суб'єктивний образ цієї дії, бажання чинити так само; другий етап - виникнення зв'язків між прикладом для наслідування і наслідувальними діями; третій - синтез наслідувальних і самостійних дій, на які активно впливають життєві і спеціально створені виховні ситуації [4].

У цьому плані виділяємо два оповідання М.Трайсти- «Маленький господар» і «Таємні риболови». Вони на життєвих прикладах із описом зрозумілих дитині ситуацій, зв'язків та почуттів пояснюють, що таке відповідальність і совість, брехня і чесність.

Так, в оповіданні «Маленький господар» ідеться про формування у дитини непростого почуття відповідальності, коли батьки Миколки святкового дня «пішли до Сигота, а він сам собі господар... Мати спочатку довго вагалась, переживаючи, що він не впорається зі всім, але батько заспокоїв її: «Та він уже легінь, осінню до школи піде, а ти боїшся на нього хату залишити» [8, с.25]. Миколка все робив з радістю, все виконав як слід, однак в одному схибив: не дав корові сіна, бо ж мати казала: вкинеш в ясла сіна, коли вдарить церковний дзвін на полудень. А дзвін, як виявилось, не вдарив: дзвонар теж поїхав у Сигот (це вияснив Миколка, сам навідавшись до дзвонаря). Така комічна ситуація, однак, не стала на заваді доброї оцінки з боку батька: почувши, куди і для чого ходив син, «батько голосно розсміявся і міцно його обняв» [8, с.27]. Це оповідання демонструє зразок мудрої родинної педагогіки, тому несе в собі високий виховний потенціал, що здатен формувати засади відповідальності, працьовитості, совісності у дошкільному та ранньому шкільному віці.

Оповідання «Таємні риболови» - психологічна розповідь про спільний вчинок двох юних друзів-п'ятикласників, Тарасика та Василька, які замість уроків, за таємною змовою, пішли ловити рибу. Для цього їм довелося обманути батьків, учителя, пропустити, як виявилось, цікаву екскурсію. Однак рибу, зловлену таємно, довелося випустити в річку – вона була наче поза законом, адже хлопці не змогли б пояснити своїм батькам її появу. Автор мов під мікроскопом розглядає вчинок хлопчиків (а це в універсальному ракурсі – перший крок до зла), які після всього каються і виясняють між собою, хто кого втягнув у нечесну справу, вибачаються. Діти переживають відчуття совісті, самоідентифікуються між полюсами добра та зла, вчать оцінювати власні вчинки. На канікулах уже з дозволу і заохочення батьків хлопчики знову рибалять, їм добряче везе, однак риба тепер є набутком для всіх, вона є причиною радості рідних – і корисний вчинок приносить хлопцям моральне задоволення: «Коли сіли вечеряти, то їм здавалося, що ніколи ще не їли такої смачної риби» [8, с.32]. Письменник показує, як один і той самий предмет у різних освітленнях може приносити моральне незадоволення і втіху.

Михайло Трайста обстоює високі моральні цінності, гармонійний розвиток особистості на основі порухів душі дитини, що є передумовою її морального росту. «Розумної альтернативи всебічному і гармонійному вихованню нема. Воно й надалі залишається ідеалом...», – справедливо зазначає видатний український педагог-науковець І.П.Підласий [6, с.137], однак в основі гармонійного виховання завжди лежить робота

серця, тобто, за висловом Ш.Амонашвілі, «дитина пропускає світ через дверцята своїх емоцій» перед тим як морально зрости.

Сьогодні в українській педагогіці активно розробляється поняття морально-духовного виховання (зокрема в працях І.Беха), яке аж ніяк неможливе без емоційного впливу на дитину, її «проживання» серцем, а не тільки розумом, величі духовних і моральних цінностей: «Традиційна педагогіка розглядала проблему виховного навчання під кутом зору морального насичення навчального змісту незалежно від його спрямованості... Натомість ми утверджуємо думку етичного одухотворення всього навчального матеріалу»[2,с.64]. У творах для дітей М.Трайсти наявний механізм емоційного впливу на дитину, тому вони здатні виступати засобом морально-духовної матриці формування особистості.

Висновок. Зміст оповідань для дітей М.Трайсти дозволяє впливати на:

1) формування толерантного середовища серед дітей в умовах запровадження інклюзивної освіти на засадах гуманізму (оповідання «Сонька-гармонька»), а в широкому спектрі – в сім'ї, в суспільстві («Іванкова колекція»);

2) розвиток патріотичних почуттів – засобами уважного спостереження за природою, введення природи та образу рідного краю у життя дитини («Ранок на селі», «Місяць тиші», «Черешні»);

3) формування моральних цінностей та якостей особистості: чесність («Таємні риболови»), почуття обов'язку («Господар», «Топірець»);

4) трудове виховання підростаючого покоління («Сонька-гармонька», «Господар», «Топірець»);

5) естетичне виховання засобами краси природи рідного краю («Місяць тиші», «Ранок на селі», «Червень»).

Все сказане вище спонукає вводити оповідання для дітей М.Трайсти в хрестоматії та читанки для дитячого читання.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості. У 2-х книгах. Книга 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – К.: Либідь, 2003. – 280с.
2. Бех І.Д. Духовно-ціннісне переживання матеріалу: сутність та виховна роль/ Педагогіка і психологія. – 2013. – №1. – С.63– 66.
3. Вознюк Н.М. Етико-педагогічні основи формування особистості. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 196с.
4. Карпенчук С.К. Теорія і методика виховання. – К.: Вища школа, 1996. – 307с.
5. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка родинного виховання. Навч. посібник. – К.: Знання, 2006. – 328с.
6. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс. В 2-х книгах. Кн. 1. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 574с.

7. Трайста М.Степанкова читанка.Оповідання і казки для дітей. –Bucuresti: RCREditorial, 2015. – 185 с.

8. Трайста М.Малинові стежки. Оповідання і казки для дітей. –Bucuresti: RCREditorial, 2009. – 96с.

Марія Якубовська
(Львів, Україна)

**ДУХОВНО-ЕКЗИСТЕНЦІЙНИЙ ДІАЛОГ НІКІТИ СТАНЕСКУ
ТА МИХАЙЛА ТРАЙСТИ:
ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО АРХЕТИПУ КУЛЬТУР ЯК ВИЯВ
ПОРОЗУМІННЯ МІЖ НАРОДАМИ**

У час народження нових моделей духовного існування людства – нашого ірраціонального переходу від однієї епохи до іншої, зародження основ квантового мислення – надзвичайно важливим є уксвідомлення архетипної моделі світу сучасної інноваційної культури, котра формується в умовах великого напруження креативної фахової моделі духовно-екзистенційного мислення, яке є основою діалогу культур.

Спільність творчого архетипу письменників Нікити Станеску та Михайла Трайсти полягає у спорідненій єдності генетичних пракоренів, коли автори, створюючи архетипний міф сучасного інтелектуального мислення, закорінені у філософсько-екзистенційну модель творення культурологічної парадигми сучасності. Загальний аналіз видатних культурологічних явищ сучасності переконливо доводить, що у системному діалогові культур відбувається питоме переміщення інтелектуального дійства сучасного буття. Достатньо поглянути на архетипну модель лауреатів Нобелівської премії останніх років.

Тематичний аналіз їхніх досягнень заглиблення у внутрішній світ людської індивідуальності, намагання переформатувати гносеологічність поглядів людства у світ ірреальних площин. Не закривати очі на пекучі болячки дійсності, а змусити силою своєї мислительної діяльності примусити людство силою думки змінити траєкторію польоту від матеріально-духовної площини до духовно-матеріальної.

Знайти третю точку опори для людства, коли вихід за межі власного «я» диктує необхідність повернення до площинної рівноваги. Про що б не писали видатні

письменники сучасної епохи, вони пишуть історію повернення людства до своїх праоснов. Найбільш чутливою і вразливою цариною для такого виду інтелектуального дійства виступає поезія інноваційної інтелектуальної епохи, представником якої є видатний поет сучасності Михайло Трайста.

Архетипні корені його поетичних одкровень, явлені світові румунською мовою, споріднені із поетичними дороговказами Нікіти Станеску. Відлуння архетипних коренів українського світобачення та генетичного проникнення вплітаються у колористичну соковиту барву текстів румунської мови, витворюючи шляхетне поетичне дійство.

Аналогічну картину ми спостерігаємо в архетипі письменницьких одкровень Кадзуо Ісігуро, творчість якого сучасні дослідники порівнюють із творчістю Джозефа Конрада та Володимира Набокова, які творили унікальні твори на мові іншого генетичного архетипу. Але, на наш погляд, якраз діалог різних культур, закладений у парадигмальному творчому зрізі даних авторів дозволяє митцям ступити на якісно вищий рівень творчого одкровення, яке споріднено суголосне із квантовим мисленням новітньої епохи.

У творах духовного одкровення допомагає перейти безодню розхристаного світу. Зв'язок людського індивідуальності та навколишнього світу дозволяє перейти від ілюзорного споглядання до ірраціонального осмисленого взаємопроникнення. Рятуючи світ ти рятуєш себе та рятуючи свою душу від нищення. Ти простягаєш руку допомоги світові. Такий духовний імператив присущий найбільш знаковим творам сучасності.

На зламі тисячоліть література як вид мистецтва повертається до своїх праснов, вбираючи у себе невидимі потоки духовної енергії світу. Вона стає лакмусовим папірцем, котрий допомагає людству усвідомити справжність свого існування. Знаки-символи, відображені у кращих художніх творах сучасності, вбирають у себе хаос навколишнього буття, переплавляючи його у золоту енергію думки. Література стає втразником найпрогресивніших духовних сентенцій сучасності, стаючи основою для творення архетипу моделі сучасного інноваційного мислення.

Світлана Аліксівич, виразник моделі більш раціонально-прагматичної ніші сучасного квантового мислення. Вона до найменших деталей розкладає на атоми стигми минулого буття. Секенд-хенд обпаленого вогнем парадигми мистецького світу Світлани Аліксівич має унікальний всеохопний зміст руйнування духовних імперій сучасності. Яку ціну готове заплатити людство за своє бажання не виживати, а вижити? Один раз і назавжди відрізати гнійні болячки старих цивілізаційних систем.

Образ війни у творчості Світлани Аліксівич носить всеохопно-узагальнюючий смисл: це війна людство за своє виживання. Архетипний смисл «жіночої» моделі за духовно-екзистенційну перебудову світу – це повернення до прарокоренів людство, коли жертвність поразки стає перемогою.

Даний архетип яскраво відчитується у поетичних текстах Нікіти Станеску та Михайла Трайсти. Про такий символізм у творчості Тараса Шевченка писав видатний критик нашої сучасності Григорій Грабович, коли жіноче архетипне начало Шевченка

ставало гімном супротиву людства проти бездуховності, яка веде не просто до занепаду, а до згортання тривання людських цивілізацій.

Дані архетипні моделі найкраще відчитуються у системі діалогу культур. Жертва і жертвовність стають початком нового відліку епох. Колообіг людського буття знаходить у системі інноваційних точок відліку: народження стає першопочатком нової духовної ірраціональнорї спіралі людства.

Емоційна безодня, у яку страшно заглянути, стає водночас і причиною, і наслідком: людство зі страхом переступає межу минулого, аби йти далі; аби заблокувати раз і назавжди свій рух по колу, який веде у нікуди.

Сув'язь ілюзорності та її здатність матеріалізуватися у вигляді системних архетипів найперше повертається у духовний колообіг буття у творенні поетично-літературних архетипів. Головна героїня роману Світлани Аліксєвич опускає під воду свою новонароджену дитину, яка плаче, аби врятувати себе і своїх побратимів від смертельного переслідування фашистів.

Ми не можемо системою літературного тексту знайти мертвої точки безодні, яка прихована під нашим ілюзорним почуттям зв'язку зі світом, але ми можемо силою свого емоційного спротиву вийти за межі власного «я» і покласти межу нового інноваційного мислення новітньої доби.

Якраз на перетині цивілізаційних культур закладається основа такого емоційно-екзистенційного вибуху, коли чуттєвість переростає у систему, котра змінює траєкторію руху. Сила жертвовності ліричного одкровення зупиняє людство над безоднею безвиході. І коли у найвидатніших творах сучасності ми відчитуємо не просто запитання про напрями руху буттєвості цивілізаційних спротивів, а й мовчазну стоїчну декларацію, що за бажання та необхідність цивілізації вижити на нинішньому етапі людство готове заплатити найвищу ціну.

Смерть дитини-немовляти у романі Світлани Аліксєвич (роман «У війни не жіноче обличчя») і шляхетна жертвовність героїв роману Кадзуо Ісігуро «Не відпускай мене!» – це розповіді про необхідність формування архетипу часо-просторової моделі сучасної культурологічної парадигми, коли човен буття людських цивілізацій, який часто нагадує Ноїв ковчег, вимагає вироблення архетипу взаєморозуміння між людьми, державами, народами, цивілізаціями.

Думати, за концептуальними засадами сучасної літератури, сформованої за архетипними поєднаннями діалогу різних культур, – це значить діяти... Молекула слова – атом слова складають суть творчого одкровення. Література сьогодення, творена за законами квантового мислення, працює на випередження часу. Вона не лише формує у людини здатність естетичного сприйняття світу, а й здатність людської

Ліричний герой текстів Михайла Трайсти та Нікіти Станеску, твореними на основі культурологічної суті людської мислєдіяльності. За висловом Оноре де Бальзака, «популярності можна досягти лише за допомогою чуттєвої виразності мистецтва; апостольське служіння мистецтву – призначення художника. На нашу думку, література

інноваційного напрямку, є основою становлення гармонійного зв'язку між культурологічним вихованням і становленням гуманітарних парадигм соціуму.

Як показує аналіз творчого доробку Нікіти Станеску і Михайла Трайсти, сучасна література є виявом не лише духовної свідомості суспільства, але і його трансформацією у майбутнє. Маючи об'єктивно існуючий зв'язок з іншими видами та засобами виховання, воно завжди цілеспрямоване.

Естетика художнього світу Нікіти Станеску і Михайла Трайсти, – це усвідомлення характеру ліричних героїв, який, як правило, розкривається через дії, вчинки – реальні і ірреальні. Думати, за філософією ліричних одкровень, це і діяти, тобто творити новітній день мисленням.

Звідси усвідомлення матеріалізації людської думки, яка при відповідному гармонійному архетипі відображає гармонію із Космосом, є спільним тріумфом і спільною волею до дії в минулому, сучасному і майбутньому, бо в минулому «спадщина слави та каяття, в майбутньому – спільна програма дії для всіх».

Медитативність є найхарактернішою рисою певних містичних формул поезій Нікіти Станеску і Михайла Трайсти, котрим надається властивість впливу на перебіг подій. Це багатопланові вірші-роздуми, які характеризуються поглибленою зосередженістю ліричного суб'єкта; поетична рефлексія яких веде до усвідомлення значущості предмету роздумів.

Таким чином, ми бачимо, що кожен текст Нікіти Станеску і Михайла Трайсти, є провідником високого Духу; кожне слово будить «душі високі поривання». І тільки літературний високохудожній текст є тією останньою автономною резиденцією, котра вдихає вогонь (за визначенням Шевченка) в одягу слова. Так ми підійшли до розгадки сакралізації тексту, або мовного резистенції, коли слова стають живими, як пророкувала Леся Українка «Слово, коли ти живе, статися тілом пора!»

Пізнання цієї культури художнього тексту стає пізнанням великого архетипу поетичної країни, оскільки у творчості Нікіти Станеску і Михайла Трайсти, – це не просто географічне чи політико-адміністративне поняття. Це і земля, де вони народилися, де вбирали у себе безліч вражень дитинства, що формувало основу їхнього духу.

Це і доба, що дала настроєність і світовідчуття епохи. Це і люди, в яких і через яких вони пізнавали світ. Тому часто використовується у ліричних творах Нікіти Станеску і Михайла Трайсти, автохарактеристика як важлива семантично-емоційна основа творів. Їхня творчість підкреслює слова мовознавця-філософа Ольги Федик, що «Мова як ідеальна система є досконалим та універсальним засобом сакралізації дійсності в тому розумінні, що вона сама по собі друга реальність (і паралельна, і непаралельна водночас), однак цієї властивості для того, щоб створене письменником (чи іншою інтелектуальною постаттю) на терені слова впродовж тривалого часу (а, може, й назавжди) замало, тому обов'язковою умовою духовної консервації слова є добір мовних засобів, їх поєднання таким чином, що художній (чи якийсь інший) текст стає відображенням національно-

духовного стану народу, стану його Душі, його екзистенційних ознак у даному історичному бутті».

Ортега-і-Гассет наголошував: «Чи ми хочемо того, чи ні, людське життя постійно зв'язане з майбутнім. З сучасного моменту ми скеровуємо свою увагу на прийдешній. Тому жити – це завжди, без угаду та спочинку, робити. Чому нікому не прийшло на думку, що робити, робити будь-що, означає здійснювати майбутнє?»

У творчості Нікіти Станеску і Михайла Трайсти окрему сторінку становить сугестивна лірика (лат. *suggestio* — натяк, навіювання) – жанрова група ліричних творів, яка освоює духовну сферу, внутрішні конфлікти морально-психологічного характеру. Важливу роль в сугестивній ліриці відіграють асоціативні зв'язки, багата метафорика, мелодійність, розмиті образи, розхитані мовно-інтонаційні конструкції, опосередковані натяки.

Найчастіше потік почуттів, складні емоційні переживання без означення мотивів, причин, незбагненні, невловимі стани ліричного героя, які важко відтворити реалістичними засобами.

Лірика Нікіти Станеску і Михайла Трайсти нічого нікому не нав'язує. Вона справді вільна. Кожен завдяки багатоплановості, воістину якійсь незглимимості образів може відкрити в ній щось своє, неповторне. І лише одне залишається беззаперечним: органічна, практично ніде не декларована, проте глибинна й незрадлива злитість митця зі світом. Вируючим, проблемним, а все ж прекрасним. І якщо й проривається в ліриці крик зраненої пекучими болями сьогодення душі, то не для того, аби змусити нас знову й знову здригнутися.

Принципи моралі, етики ліричного героя Нікіти Станеску і Михайла Трайсти залишаються у полі напруженого зору читача. Це герой послідовно демонструє кращі якості своїх сучасників, а часом набирається життєвого досвіду, у чомусь еволюціонує, але залишається людиною витончених смаків, щедрої уяви і гострого погляду на світ. Якщо він в осмисленні баченого стає філософом, то в душі у нього продовжують вирувати емоції, свято казки, дива, дитинної безпосередності.

У творах Нікіти Станеску і Михайла Трайсти ми нерідко спостерігаємо, як естетика побутуобумовлює правильну організацію предметного середовища, яка співвідносна з уявленнями особистості про міру, гармонію. Виразну культурологічну компоненту діалогу ми знаходимо у творчості Нікіти Станеску і Михайла Трайсти як виразний архетип поетичного світовідчуття. По суті це є культурфілософською концепцією.

Аналізуючи тенденції розвитку та суперечності й сучасного й історично віддалених станів культури, письменники шукають відповіді на питання: як стає можливим спільне існування людей, як можлива загальнолюдська історія взагалі?

Відповідаючи на ці питання Нікіти Станеску і Михайла Трайсти обирає осередок міркувань. Чи не впливає з цього висновок, що поетична функція, яка є домінантною функцією мистецтва й спрямована на повідомлення як таке, виявляє свою неспроможність як засіб комунікацій. Через неї не можна нічого повідомити, або, радше, можна

повідомити тільки те, що стосується лише її самої. Повідомлення, яке міститься в ній, адресоване їй самій. А отже, ми маємо справу з "внутрішньою комунікацією", яка є засадничим принципом мистецької форми письменниці Нікіти Станеску і Михайла Трайсти.

Системний порівняльний аналіз творчого доробку Нікіти Станеску і Михайла Трайсти переконливо доводить, що формування інноваційного архетипу культур як вияв порозуміння між народами є основою нової літературної епохи, яка щойно починається і є твореною за парадигмою інноваційного квантового мислення.

Література

1. Бальзак О. Думки про мистецтво. – К. 1997.
2. Ортега-і-Гассет Х. Вибрані твори. – К., 1994.
3. Никита Стэнеску. Oaseplângând. – Б., 1982.
4. Трайстра М. <http://old.rri.ro/arh-art.htm?lang=12&sec=406&art=27548>
5. Федик О. Мова як духовний адекват світу (дійсності). – Л., 2000.

ФОЛЬКЛОРИСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІВАНА РЕБОШАПКИ

Корінний буковинець професор Іван Ребошапка своєю висококваліфікованою фольклористичною діяльністю уже давно увійшов до когорти найавторитетніших дослідників українського і румунського фольклору.

На жаль, українська фольклористика за останніх кілька років зазнала непоправних втрат. Тільки у 2013 році в Україні відійшли у вічність відомі у слов'янському світі (та й не тільки у слов'янському. – В. Костик) вчені: Степан Мишанич, Наталія Шумада, Григорій Дем'ян, Йосип Федас. Тому наукова спільнота Європи та світу радо зустріла звістку про вихід в Інституті народознавства НАН України (м. Львів) «Української Фольклористичної Енциклопедії», керівником проекту, науковим редактором та упорядником якої виступив професор Василь Сокіл. У виданні уперше в незалежній Україні гідно поціновано наукову діяльність (насамперед фольклористичну) багаторічного професора Бухарестського університету, вченого, без перебільшення зі світовим іменем, Івана Ребошапку [27, с. 634-635]. Про один з аспектів його роботи в галузі української науки про фольклор уже писалося у ювілейному збірнику, з нагоди 80-ліття народознавця [6, с. 73-82].

У 1971 році І. Ребошапка під науковим керівництвом професора Михая Попа захистив на факультеті румунської мови та літератури Бухарестського університету (румунською мовою) докторську дисертацію на тему: «Poezie populară de urare și felicitare» («Народна величальна поезія у семіотично-знаковій інтерпретації»), яку у зміненій формі згодом видрукував українською мовою у вигляді монографії під назвою «Народження символу» (Бухарест, 1975) [22].

Як пізніше зазначив сам І. Ребошапка у статті «Українознавство та українська культура в Румунії», у 1960-1961 роках тодішній директор бухарестського Інституту фольклору професор Михайл Поп мав серйозний намір взяти до себе фольклориста-україніста, що й згодом сталося. В інтерв'ю відомому українському письменникові Румунії Михайлові Михайлюкові Іван Ребошапка з цього приводу сказав наступне: «...на п'ятому курсі, дізнавшись, що моя дипломна праця – історико-фольклористична монографія рідного села, написана на основі власно зібраних матеріалів, науковим керівником якої була Магдаліна Куцюк, професор Михайл Поп, перестрівши мене випадково на коридорі за кілька днів до захисту дипломних робіт, висловив бажання написати неофіційний реферат і назначив мені зустріч з ним в інституті. [...]».

Робота була написана українською літературною мовою, а приклади подавалися буковинсько-гуцульською говіркою. [...].

Запам'ятався мені його кінцевий висновок, що я, мовляв, посідаю добре розуміння народної пісенності. Це, мабуть, завдячується тому, що, подібно Черемшині, я зріс серед українських пісень, виконуваних батьком, рідними, сусідами, дівчатами та парубками на різних побутках.

Подальші дані «історії» моєї «дороги» такі: Михайл Поп створив в Інституті фольклору робоче місце, вислав мені бібліографію для конкурсу, на який представився не я, а мої колеги, бо мене було призначено працювати на факультеті, з чим професор Поп погодився і пообіцяв дбати про мене, «доки виросту достатньо» [9, с. 221-222].

Тривалий період український фольклор Румунії записувався спорадично, не говорячи вже про його дослідження. Тамтешня українська фольклористика була позбавлена найголовнішого – систематичних організованих польових обстежень, вивчення та зберігання у відповідній державній інституції класифікованих матеріалів. Згодом певний обсяг роботи у цьому плані усе ж таки було виконано, адже в той час українські пісні Мараморощини зафіксував професор консерваторії міста Клуж І. Мирза. Чимало записів гуцульського буковинського фольклору накопичено у Фольклорному архіві Молдови та Буковини, який укладали співробітники Яського філіалу Інституту фольклору та етнографії.

Час від часу у річних планах наукової діяльності кафедри слов'янських мов філологічного факультету Бухарестського університету постійно фігурувало й дослідження мови та фольклору українських сіл в Румунії.

По закінченні українського відділення філологічного факультету Бухарестського університету в 1960 році І. Ребошапка разом з М. Павлюком побував у кількох польових експедиціях (записані матеріали зберігаються у Фонограмному архіві слов'янських говірок Бухарестського Інституту мовознавства). З того часу фольклорист за кілька десятків років самостійно обстежив майже всі українські поселення. На основі зібраних матеріалів (записаних, систематизованих, паспортизованих) народознавець видав цілий ряд фольклорних збірників: ліричних пісень «Народні співанки» (збірник умістив 248 українських ліричних та ліро-епічних пісень з Мараморощини, Північної Молдови,

Добруджі та Банату, поданих за тематично-видовою систематизацією. – Бухарест, 1969)[12], світських колядок «Ой у саду-винограду» (книга містить 106 українських світських колядок, переважна більшість гуцульського репертуару з Південної Буковини, трохи менше з Мараморощини, ще менше – з Банату, систематизованих за їхніми адресатами; українські версії чи варіанти румунських новорічних пісень обходу з «Плугом», записаних від українців різних регіонів Румунії; «маланчині пісні» (їх тут називають «Маланки». – В. Костик) та дитячі колядки з Добруджі. – Бухарест, 1971)[19], народних балад «Відгомони віків» (великий за обсягом том містить 148 епічних та ліро-епічних українських пісень з нотами зі всіх фольклорних зон Румунії, погрупованих за видово-тематичною класифікацією. – Бухарест, 1974) [2], народних казок та анекдотів «Оленський цвіт» (збірка містить 48 українських фантастичних та соціально-побутових казок, а також анекдотів – більшість з Мараморощини, зафіксовані в гуцулів та з Банату, менше – з Південної Буковини від земляків. – Бухарест, 1978) [20], збірник пісень та весільного обряду села Негостина Сучавського повіту «Доробок поколінь» (видання вмістило записи уродження с. Негостина професора Івана Абрам'юка, здійснені упродовж 1928-1933 років від своєї сестри Параски Абрам'юк, а також паралельні – сучасні фіксації пісень з нотами та наскрізний запис фольклорно-етнографічного комплексу («сценарію») місцевого нарису весілля, скомпанованого Іваном Ребошапкою. – Бухарест, 1982) [4]. Учений опрацював і упорядкував українські народні прислів'я та приказки у записах українського письменника-байкаря Дениса Онищука «Народ скаже – як зав'яже» (Бухарест, 1976), зафіксовані на півночі Молдови [13], а також сформував збірку художньої літератури для дошкільнят та школярів молодших класів «Лісові дзвіночки» (книжка містить добірку цінних творів з українського фольклору та класичної і сучасної української літератури, у доборі текстів науковець дотримувався критерію доступності, художньої вартості, пізнавального й виховного значення, зв'язку із чергуванням пір року та віковим і розумовим зростанням дітей. – Бухарест, 1984) [7]. Це спонукало й понині стимулює видання регіональних збірників, які підготувала Мирослава Шандро – гуцульського фольклору з Буковини «Ой ковала зозулечка» (Бухарест, 1974) [17] та «Співаночки мої любі» (Бухарест, 1977)[24] ; Олекса Бевка – народних полянських співанок з Марамороського повіту «На високій полонині» (Бухарест, 1979) [10], «Червона ружа» (Бухарест, 1981) [26] та українських прислів'їв і приказок з того ж краю «Нема правди без приповідки» (Бухарест, 1984) [14]; Вергілій Ріцко – козацьких пісень з Добруджі «Ой Дунаю, Дунаю» (Бухарест, 1980) [16] та пісень задунайських українців «Їхав козак за Дунай ...» (Бухарест, 2005) [5]; Юрій Чига – збірник народних пісень «Ой багата Гуцулія» (Бухарест, 2003) [15] та гуцульських співанок «Люблю тебе, Гуцуліє» (Бухарест, 2009) [8]; Микола Корсюк – народних пісень з материкової України «Народні перлини» (Бухарест, 1986) [11]; Іван Лібер – тексти пісень з різних фольклорних зон Румунії, а також кілька їх обробок, приурочених до 100-річчя перших українських поселень у Банаті «Ой у полі три криниченьки» (Бухарест, 2006) [18]; Степан Левинський – пісенник з нотами «Українські народні пісні» (Бухарест, 1986) [25]; Іван Кідешук та

Кузьма Смаль (спільний проект) – українські народні пісні Південної Буковини «Буковино, рідний краю» (Чернівці, 2008) [1] та «Співай, моя Буковино» (Бухарест, 2009) [23], а також українські народні пісні, записані в селі Негостина Сучавського повіту «Пісенні скарби Негостини» (Чернівці, 2006) [21] та ін.

Виданнями українських фольклорних збірників І. Ребошапки та його колег по народознавчому цеху (і – без перебільшення – учнів. – В. К.) майже завершено перший етап фольклористичних досліджень, тобто польових обстежень та систематизації зібраного. Хоча, як зазначає сам професор, далеко не повністю вичерпано можливості терену: у народній гущі переважно в латентній формі ще зберігаються невиявлені коштовності.

Стосовно другого етапу фольклористичних досліджень, тобто наукового вивчення зібраного, то тут зроблено трохи менше. Та найбільше в цій ділянці попрацював сам професор І. Ребошапка. Отже, крім передмов до вже згаданих фольклорних збірників, у його фіксаціях та кількох інших записувачів-упорядників започатковано такі напрями наукового дослідження українського фольклору Румунії: сучасний стан збереження традицій, огляди місцевої звичаєвості, лексичні засоби стилістики фольклору, поетика фольклорних видів, міжвидова семіотично-знакова співвідносність, соціологічні аспекти поселень, генетично-типологічна румунсько-українська спорідненість та взаємовпливи, також майже до кожного збірника укладено словнички діалектних (місцевих) слів та виразів.

Щодо аспекту чи напрямку вивчення спільності / спорідненості та взаємовпливів, то хочемо зауважити, що на цьому наголошував ще М. Грушевський у I томі «Історії української літератури»: «Досі скільки знаю, ніхто не зайнявся тим, щоб вистудіювати паралельно різдвяно-новорічну і великодню обрядовість та, порівнявши її з візантійським церковним обрядом, з одного боку, а з полуднево-слов'янським, румунським і новогрецьким матеріалом – з другого, таким чином вияснити нашу традицію, коли не раніших часів, то принаймні після розселення. Я думаю, що се було б дуже вдячне завдання» [3, с. 203].

І, на нашу думку, найголовніше, у 1977 році професор Іван Ребошапка написав і видав українською мовою «Cursdefolclorliterarucrainean» [29]. Фактично це був перший підручник з українського фольклору за кордоном. У ньому вчений виклав власне бачення історії української та зарубіжної фольклористики і розвитку фольклорних жанрів та особливості їх побутування в минулому й у наш час. До прикладу, у посібнику науковець цікаво схематично змодельював «народження й життя» твору писаної літератури й усної (фольклору) [29, с. 23], з семантичної точки зору розглянув відношення колядок до весільної обрядовості, яке виглядає як відношення якого-небудь відрізка до цілого, з якого він походить [29, с. 77]. Власне, аспекти взаємодії обряду та обрядової поезії Іван Ребошапка виклав у монографії своєї докторської дисертації [22].

Авторитетний професор продовжує аналітичну працю над текстами українського та румунського фольклору. У 2002 році з-під пера вченого І. Ребошапки вийшло двомовне

видання української обрядової поезії в Румунії «Вінок року» («Cununaanului») [28]. Коментований збірник містить 176 текстів українських обрядових пісень, ігор: весільних, колядок і щедрівок, віншівок, «маланок», вертепу, великодних, фактично з усіх фольклорних зон, де мешкають українці. Наступним кроком було видання монографії «Poeziacolindelor» [30], у якій багатоаспектно трактуються тексти українського та румунського обрядового фольклору з позиції української та зарубіжної фольклористики.

Отже, підсумовуючи викладене вище хочемо наголосити на наступному:

- Іван Ребошапка обстежив польовим методом усі терени Румунії, де компактно замешкують українці та записав з уст багатьох носіїв тисячі одиниць українського фольклору;
- зібрані матеріали відповідно систематизовано, паспортизовано й каталогізовано і чимало текстів передано у фоноархіви для подальшого наукового використання;
- професор виступив упорядником і видавцем майже усіх жанрів українського фольклору, що представлений у фольклорних зонах Румунії: календарно-обрядової та родинно-обрядової поезії, ліричних пісень, балад, пісень-хронік, коломийок, народних казок, легенд та переказів, оповідань, прислів'їв та приказок тощо;
- збирацька і видавнича діяльність І. Ребошапки сприяє і стимулює активізацію фольклористів на місцях;
- розробив типові і робочі навчальні програми з курсу української народнопоетичної творчості й викладав відповідний предмет для студентів Бухарестського та Альбертського університетів;
- написав і видав підручник з українського фольклору, у якому виклав власні аргументовані міркування про розвиток і побутування жанрів, їх специфіку, взаємозаміщення тощо;
- здійснив селекцію та переклад двадцяти українських народних пісень з різних околиць Румунії;
- одним із перших в українській фольклористиці розкрив спільні мотиви вітчизняного та фольклору сусідніх народів, а також, за визначенням Овідіу Бирля, встановив «етнографічну основу» виникнення народнопоетичних мотивів;
- і найголовніше, на чому хочемо наголосити – професор-фольклорист Іван Ребошапка фактично сформував свою школу української фольклористики на теренах Румунії, а це – значно більше, аніж розробляти якийсь один напрямок дослідження.
- Українська діаспора будь-якої країни світу може позаздрити українцям Румунії, що мають в особі професора Івана Ребошапки народознавця такого високого рівня. У науковому активі вченого іще багато розробок тем, ідей до реалізації, які згодом будуть оприлюднені.

Література

1. Буковино, рідний краю. Українські народні пісні Південної Буковини / Запис. Кузьма Смаль та Іван Кідешук; нотація мелодій та упоряд. К. Смаля. Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 504 с.
2. Відгомони віків. Збірка народних балад, історичних пісень та пісень-хронік / Зібр. та упоряд. І. Ребошапка. – Бухарест: Критеріон, 1974. – 366 с.
3. Грушевський М. С. Історія української літератури: В 6 т., 9 кн. – Т. 1 / Михайло Грушевський / Упоряд. В. В. Яременко; Авт. передм. П. П. Кононенко; Прим. Л. Ф. Дунаєвської. – К.: Либідь, 1993. – 392 с.
4. Доробок поколінь. З фольклорної спадщини села Негостина Сучавського повіту / Упоряд., передм. та прим. І. Ребошапки. – Бухарест: Критеріон, 1982. – 208 с.
5. Їхав козак за Дунай... Пісні задунайських українців / Зібрав і упоряд. Віргілій Ріцко. – Бухарест: Мустанг, 2005 – 386 с.
6. Костик В. Іван Ребошапка про українську народну прозу / Василь Костик // OmagiuprofesoruluiIoanRebusapcala 80 deani. –Bucuresti: EdituraRCREDITORIAL, 2015. – С. 73-82.
7. Лісові дзвіночки. Збірка художньої літератури для дошкільнят та школярів молодших класів / Упоряд. та вступ. стаття І. Ребошапки. – Бухарест: Критеріон, 1984. – 277 с.
8. Люблю тебе, Гуцуліє. Збірник українських гуцульських пісень / Зібрав та упоряд. Юрій Чига. – Бухарест: RCReEditorial, 2009 – 258 с.
9. Михайлюк М. Інтерв'ю з професором-доктором Іваном Ребошапкою до його 80-річного ювілею / Михайло Михайлюк // Газетярські штрихи. – Бухарест: RCReEditorial, 2015. – С. 219-226.
10. На високій полонині. Збірник народних полянських співанок / Зібрав і упоряд. Олекса Бевка. – Бухарест: Критеріон, 1979. – 320 с.
11. Народні перлини. Українська народна поетична творчість / Упоряд. та вступ. стаття Миколи Корсюка. – Бухарест: Критеріон, 1986. – 214 с.
12. Народні співанки / Зібрав і упоряд. І. Ребошапка. – Бухарест: Літ. вид-во, 1969. – 286 с.
13. Народ скаже – як зав'яже. Народні прислів'я та приказки / Зібрав Денис Онищук. Опрац. і впоряд. І. Ребошапка. – Бухарест: Критеріон, 1976. – 109 с.
14. Нема правди без приповідки. Українські прислів'я та приказки з Марамурешу / Зібрав та упоряд. Олекса Бевка. – Бухарест: Критеріон, 1984. – 210 с.
15. Ой багата Гуцулія. Збірник народних співанок / Зібрав і упоряд. Юрій Чига. – Бухарест: Мустанг, 2003. – 547 с.
16. Ой Дунаю, Дунаю / Зібрав і впоряд. Віргілій Ріцко. – Бухарест, 1980. – 110 с.
17. Ой ковала зозулечка. Збірник народних співанок / Зібрала і упоряд. Мирослава Шандро. – Бухарест: Критеріон, 1974. – 237 с.
18. Ой у полі три криниченьки. Українські народні пісні в Румунії / Зібрав і упоряд. Іван Лібер. – Бухарест:RCRPrint, 2006. – 180 с.

19. Ой у саду-винограду. Збірка світських величальних пісень / Зібр. і упоряд. І. Ребошапка. – Бухарест: Критеріон, 1971. – 287 с.
20. Оленський цвіт. Збірка української усної оповідальної творчості з Румунії / Записи, опрац., передм. та прим. І. Ребошапки. – Бухарест: Критеріон, 1978. – 328 с.
21. Пісенні скарби Негостини / Запис Кузьми Смаля та Івана Кідешука; нотація мелодій та упоряд. К. Смаля. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 216 с.
22. Ребошапка І. Народження символу. Аспекти взаємодії обряду та обрядової поезії / Іван Ребошапка. – Бухарест: Критеріон, 1975. – 252 с.
23. Співай, моя Буковино. Українські народні пісні Південної Буковини / Запис. Кузьма Смалю та Іван Кідешук; нотація мелодій та упоряд. К. Смаля. – Бухарест: RCREditorial, 2009. – 305 с.
24. Співаночки мої любі: Збірник народних співанок / Зібрала і упоряд. Мирослава Шандро. – Бухарест: Критеріон, 1977. – 304 с.
25. Українські народні пісні [з нотами] / Упоряд., вступна стаття С. Левинського. – Бухарест: Критеріон, 1986. – 305 с.
26. Червона ружа: Збірник народних співанок / Зібрав і впоряд. Олекса Бевка. – Бухарест: Критеріон, 1981. – 268 с.
27. Чікало О. І. Ребошапка Іван / О. І. Чікало //Українська фольклористична енциклопедія / Кер. проекту, наук. ред., упоряд. Василь Сокіл. – Львів, 2018. – С. 634-635.
28. RebusapcaIoan. Cununaaanului/ Іван Ребошапка. Вінок року. Українська обрядова поезія в Румунії. – Бухарест: Мустанг. 2002. – 371 с.
29. RebusapcaIoan.Cursdefolclorliterarucrainean/ Lector dr. IoanRebusapca. – Bucuresti, 1977. – 209 p.
30. RebusapcaIoan. Poeziacolinidelor. Constructesimbolicesistereotipiiculturale in repetroriultinerilor/ IoanRebusapca. –Ploiesti: Editura LVS CREPUSCUL, 2006. – 373 p.

Наталія Петрова
(Одеса і Україна)

ВЕСІЛЛЯ УКРАЇНЦІВ ПОВІТУ ТУЛЬЧА: СТРУКТУРА, ЗМІСТ, АТРИБУТИ

Анотація:

Традиційна культура українців повіту Тульча представляє собою унікальний варіант. В статті розглядається один з його компонентів – весілля. Аналізуються структура, зміст та обрядовість основних циклів традиційного весілля, весільних атрибутів. Українці в Добруджі, поза межами своєї етнічної території, ще в середині ХХ ст. зберігали основні традиційні та ключові структурні елементи та атрибути весільного ритуалу.

Ключові слова:

весілля, українці, Подунав'я, Добруджа, традиційна культура

Весілля є однією з яскравих подій життєвого циклу людини і тому навіть в сучасному глобалізованому світі залишається важливим компонентом культури, з яскраво вираженими особливостями його виконавців, які відображають етнічну специфіку, регіональну варіативність, фольклорні особливості. Зазначимо, що традиційна культура українців Нижнього Подунав'я, частиною якого є повіт Тульча, представляє собою унікальний варіант, що сформувався на початку ХІХ ст., а одним з важливих обрядів життєвого циклу українців за Дунаєм є весілля. Предметом нашої уваги є структура, зміст та весільні атрибути, що супроводжують цей важливий обряд в нащадків козаків за Дунаєм.

Українці Добруджі, особливості їх побуту, історії, взаємовідносин з оточуючим населенням привертали увагу дослідників ще з XIX ст. Так, окремі дослідження специфіки задунайських українців були розпочаті Федором Вовком [2; 10], і продовжені тільки в другій половині XX ст., а саме в 1960-х та в 1990-х роках [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 10; 11; 23 та ін.]. Саме це зумовило науковий інтерес до вивчення питань адаптації в умовах іншого географічного, кліматичного та культурного оточення [3; 4; 5; 6]. Деякі аспекти цієї теми були нами раніше висвітлені в публікаціях [12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 21; 22]. Зібрані дослідниками фольклорні та етнографічні матеріали дозволяють висловити думку, що серед етнографічних ознак українців як в українському Подунав'ї так і за межами етнічної території, в повіті Тульча, весільна обрядовість (в порівнянні з іншими складовими традиційної культури) за станом збереження виявилася найбільш стійкою. Однак навіть опубліковані матеріали про весілля українців потребують відповідної систематизації та узагальнень [9; 12; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21; 22]. М.Павлюком та І.Робчуком у 1960-х роках досліджувались українські говори в Добруджі [11]. В нашому розпорядженні є результати польових досліджень в українських селах Добруджі: Верхній Дунавець, Гамчарка, Караорман, КіліяВеке, Крішан, Летя, Муругіль, Нижній Дунавець, Телиця. У записаних ними свідченнях є інформація про систему спілкування молоді, передвесільні (договор, сватання), весільні обрядодії (головиця, комора, дарування), обрядодії післявесільного циклу (кури, купання та катання батьків). Ці матеріали відображають послідовність виконання обрядів, дають уявлення про їх зміст, а також про весільну атрибутику, весільні чини інші важливі аспекти весільного ритуалу [3; 4; 5; 6; 7; 13; 19].

В кінці 1990-х – на початку 2000-х років етнографічні дослідження українців Добруджі проводив В'ячеслав Кушнір. Систематизована ним інформація відображає цикли весільної обрядовості у тій послідовності, якої дотримувались у середині 1960-1970-х рр., поглиблює знання про весільний обряд задунайських українців, структуру весілля, атрибутику, весільні чини, обрядовий фольклор [3; 4; 5; 6; 7]. Польові матеріали весільної обрядовості українського Подунав'я систематизовані та узагальнені в монографічному дослідженні [9].

Таким чином, видається можливим простежити динаміку розвитку весільного обряду, оперуючи матеріалом із різних населених пунктів, відтворити структуру весілля, характерну для українців регіону.

Вона є традиційною і складається з трьох циклів: передвесільного, власне весільного та післявесільного. Збереглося чимало свідчень про дошлюбне спілкування молоді, підтвердження його важливості у підготовці до подружнього життя та створення сім'ї.

Характерним як в Україні, так і в Північній Добруджі є те, що організацією дозвілля, регулюванням стосунків молоді займалися парубочі і дівочі об'єднання (громади), які дотримувались неписаного статуту та очолювались виборними особами (у Нижньому Дунавці пам'ятають, що керівника парубочої громади звали Березою). Основними завданнями молодіжного колективу були, насамперед, прийом нових ленів до молодіжної

громади, організація дозвілля, регулювання взаємостосунків членів громади, спілкування з представниками інших громад. Дівування і парубкування відбувалося винятково в межах визначеного колективу [6].

Українська молодь збиралась на дозвілля на окремій вулиці чи частині села (магала). Таке зібрання звалось «джок», тобто гуртове гуляння, танці. Збирався «джок» зазвичай у неділю після обіду і тривав до надвечір'я, коли з заходом сонця дівчата і хлопці мусили розходитись до дому для виконання обов'язків по господарству. У Катирлезі на тій чи іншій магалі збиралися не тільки місцеві музики, а й з Вилкового, Кілії, виконували тільки українські пісні[6, с.82-83; 13; 19], що свідчить про тісні контакти українців по обидва береги Дунаю, у тому числі з метою обрання шлюбного партнера.

Дозвілля молоді відбувалось в різних формах, так у Муругілі українська молодь на майдані, на базарі на Трійцю впродовж трьох днів, або на Новий рік влаштовувала зібрання, які тут називали «бал». На «балах» дотримувались усталених звичаїв: дівчата не мали права відмовляти парубку у танці, у разі відмови, дівчині грали «марша» і вона мусила «виходити з вокалу», тобто перебувати серед учасників балу вже не могла[6, с.81-82; 9, с.46-48]. Цей тип відносять до локальних загальносільських зібрань. Молодь мала змогу спілкуватися також на храмовий празник, коли приїздили багато людей із сусідніх сіл. Коло церкви готували святковий обід і всіх кликали до столу. На великі свята сходилася вся молодь села - парубки і дівки, а також старші люди, щоб мати нагляд за своїми дітьми. Але гуляння були тільки до заходу сонця. Наприклад, у Караормані на «музику» парубки наймали сільський оркестр (бубон, гармошка, скрипка), який грав, починаючи з пообідньої пори до заходу сонця. Музики організовували щотижня і не лише влітку, а й узимку[6; 9].

Для участі в молодіжних зібраннях дотримувались загальноукраїнської традиції певного вікового цензу (в окремих населених пунктах він міг варіюватися) – на бал і на джок дозволялось ходити з 15-17 років.

До найбільш поширених і відомих форм дозвілля та спілкування молоді у приміщенні відносяться традиційні українські вечорниці, які також побутували в українців досліджуваного регіону. Молодь по черзі сходилась, як правило, до тих хат, де були дочки, або багато дітей у родині. На вечорницях шили, вишивали, пряли. Парубки в таких роботах участі не брали, вони розважали дівчат жартами[6, с.81-82; 9, с.46-51].

Традиційне весілля українців Нижнього Подунав'я у 60-х–70-х рр. ХХ ст. зберегло основні структурні елементи.

До передвесільного циклу обрядів належать обрядодії щодо домовленості двох родин про укладання шлюбу, організації весілля.

Парубок повідомляв своїх батьків про наміри одружитися з обраною ним дівчиною, а батьки готувались до сватання. Починали з розвідки, особливо тоді, коли парубок не був остаточно впевненим у позитивному для себе рішенні як молодої, так і її батьків. Частіше всього на таку розвідку посилали договорятися одного (Кілія Веке), або двох чоловік (Крішан, Караорман) [11, с. 553, 572, 608]. У Караормані перед сватанням організовували

змовини за участю рідні молодих (брат, дядько, зять, інші). Сторони узгоджували різні питання, але насамперед ішла мова про сватання, про день його проведення. [6, с.84 інші] Отже, розвідка та договір як попередня форма отримання згоди на сватання, мала підстави для існування і побутувала також в українському Подунав'ї (с.Шевченкове Кілійського р-ну, с.Першотравневе Ізмайльського р-ну). Подібні розвідки відомі в інших українських селах Буджака: Мирне, Нерушай, Нова Іванівка, Ройлянка [8, с. 120,126; 10, с.87-88; 13; 18, с.337].

Сватання як обов'язковий етап передвесільної обрядовості з деякими локальними особливостями зафіксовано повсюдно[10, с.89-94]. Обов'язковими учасниками обрядодії були старости (свати), двоє чоловіків, перев'язаних рушниками, з походу яких до молодої розпочиналося сватання, з ними йшов і молодий.Склад учасників міг варіюватися, так у Караормані на сватання йшли молодий з батьками, братом, його дружиною, хрещеним батьком з своєю дружиною. Старости приходили з хлібом, сіллю, могоричем, іноді приносили також солодощі (Кілія Веке, інші)[10, с. 92; 11, с.553; 13; 19].

Розмова під час сватання велася в формі діалогу старостів з батьками, а потім – мами та доньки, основний зміст якого зводився до згоди (незгоди) дівчини йти заміж за цього парубка. На знак згоди старостів перев'язували рушниками, наречені обмінювались подарунками: наречений дарував прикраси (сережки, намисто), наречена - сорочку, матерію тощо [6, с.84; 10, с.92; 11, с.553; 13; 19].

В українців Добруджі зафіксовано звичай, коли парубок після сватання залишався ночувати у дівчини (Караорман, Летя)[11, с.565, 609; 13; 19].

Весілля, як правило, відбувалось за два-три тижні після сватання. До циклу власневесільної обрядовості належать передшлюбні дії та цілий комплекс обрядів (коровайний, запросини, головиця, власне весілля, дарування та інші). Цей цикл складається з обрядів переходу, учасниками яких є представники двох родів, разом зі знайомими і сусідами, представниками молодіжної громади.

Безпосередня підготовка до весілля розпочиналась у четвер з коровайного обряду – випікання короваю, лежня, шишок, калачів тощо. Шишки і калачі пекли зі звичайного тіста, коровай – із «солодкого». Для цього запрошували коровайниць, як правило, з рідні, кількістю 10-15 душ. Чимало традиційних елементів втрачено, так у Караормані не додержуються вимог, щодо парної кількості жінок, які не повинні бути вдовами, та мають належати лише до благополучних сімей тощо. До випікання калачів українці Добруджі кликали як заміжніх жінок, так і дівчат (дружок). У Нижньому Дунавці за звичаєм зв'язували рушником двох жінок, що місили тісто (щоб була пара): «щоб молоді не розійшлися». Жінки, що готували шишки чи коровай, не могли бути розвідними чи заміжніми вдруге, тут частіше вживали назву лежінь, хоч в обрядових піснях під час його готування співали про коровай. Лежінь у цій місцевості випікали лише в молодого, а шишки - і в молодого і в молодої. Кожному, хто брав участь у випіканні короваю, давали шишку, поклавши її на рушник чи на батик (хустку), запрошуючи, таким чином, їх на весілля. У молодого робили лежінь, квадратної форми, прикрашений «шпильчаками»,

тобто шишками [6, с. 85-86; 11, с.553; 13; 19]. Під час польових досліджень в Караормані нами було зафіксовано звичай прикрашання весільного короваю білою масою зізбитогобілка з цукром, аналогічний маємо в українців Буго-Дністровського межиріччя, описаний нами в Миколаївському р-ні Одещини [14, с. 293-324].

Відомості про запросини досить фрагментарні, але засвідчують їх варіативність як в українському Подунав'ї так і в Добруджі. Найбільш поширеною формою було особисте відвідування родичів молодими з метою запрошення [10, с. 101-108], з'ясовано, що у Караормані гостей на весілля скликав перев'язаний рушником боярин: «Просив молодий, молода, приходьте на свайбу». Примітно, що боярин кликав на весілля родичів і молодого й молодой. У Нижньому Дунавці на весілля гостей запрошував староста[6, с.86; 9, с. 101-108].

Дівич-вечір (головиця) як обряд прощання з дівуванням і парубкуванням майбутнього подружжя, відокремлення його від неодружених зафіксований в декількох варіантах. За одним з них в суботу напередодні весілля у молодой збиралися дівчата, нанашул, нанашка, пригощалися та відбувався обмін подарунками (Кілія Веке)[11, с.553; 13; 19]. У Нижньому Дунавці подібна обрядодія відбувалась в п'ятницю (хоч за українським звичаєм це мало діятись у суботу): приходили дружки 12-14 пар, в'язали букети для бояр. Старший боярин готував гільце, а в суботу надвечір молодий з музикантами, своєю ріднею, нанашулом, боярами, але без батьків, приходив до молодой з викупом. Їх зустрічали з хлібом-сіллю близькі родичі молодой (брат, дядько інші). Збереглося чимало деталей, на які варто звернути увагу. Зайшовши до хати, прибульці клали на стіл свій хліб, увіткнувши в нього гільце. Старший боярин розпочинав дійство викупу молодой, яку дружки ховали на покуті. Діалог між сторонами проходив у віршованій або пісенній формі. Дружки співали про відсутність молодой, а бояри їм відповідали також у пісенній формі. Узгодивши суму, старший боярин віддавав гроші дружкам, а молодий діставав наречену. Дружки роздавали боярам хусточки. Застілля відбувалось тільки в хаті, не було звичаю на подвір'ї ставити на головицю столи. Близько півночі гості розходились, залишався лише молодий і його бояри зі своєю челяддю. Сідали за стіл кожний боярин навпроти дружки, яку обирав собі під час гулянь, танців. Так утворювались пари боярів і дружок. Хто не мав собі пари, сидів за столом на вільне місце. Бояри сиділи в шапках, адже дружки мали пришити до них букети, за які бояри сплачували гроші. Тут також кожна зі сторін, торгуючись між собою, намагалася розв'язати питання із зиском для себе. Пришивши букет до шапки, дружка накладала її бояринові на голову. А в неділю вранці вона мала обов'язок прикріпити букет і хусточку (її давала дружці молода) бояринові до лацкана. Потанцювавши ще трохи, молодь розходилися. Так закінчувалася субота (Нижній Дунавець). В інших випадках обряд викупу молодой відбувався в неділю. В Караормані головиця проходила за схожим сценарієм, хоч і з певними особливостями: разом з молодим і музикантами приходили до молодой й дівчата [6, с.86-89].

Серед пригощань на головиці були плачинди, м'ясо, смажені кури або гуси (Кілія Веке) для приготування весільних страв шукали куховарок (Летя) [11, с. 555–565].

Власне весілля починалося в неділю. В с. Летя спочатку вінчалися в церкві, потім йшли до молодого, потім – до молодої. Ввечері знову повертались до молодого, де відбувалася «масмар» (великий стіл – рум.) – вечеря. Весілля тривало три дні, але вже на початку 60-х рр. XX ст., за свідченнями респондентів відбувається спрощення обрядів і скорочення їх кількості [11, с. 565–566].

У Крішані в неділю вранці молоді до церкви йшли від оселі молодого. Після вінчання поверталися до молодого, де відбувалася «маса мару» (великий стол), за участю всіх бажаючих. Тут й обдаровували молодих [11, с. 572–573].

У Караормані за молодою йшов тільки молодий з нанашкою і нанашулом, перев'язаними навхрест двома рушниками. Нанашка з друзками співаючи вбирали молоду, а молодий взував її в «пантохи» (черевики), поклавши туди гроші. Нанашка накладала на голову молодої вінок («вал»). Молода в цей час сиділа на ослоні подушці, під яку клали гроші для бояр. По завершенню обряду вбирання молодої бояри виносили її на ослоні з кімнати і розподіляли між собою її гроші з-під подушки. Гроші припадали тому, хто перший до них діставався. На подушку молодої мала сісти дружка: котра першою сяде, першою після молодої заміж піде. Батьки молодої благословляли дітей, потім частіше йшли до молодого, щоб дістати благословення його батьків. Діставши благословення від батьків молодого, весілля (всі родичі й друзі, крім батьків) ішли до церкви [6, с. 89–90; 11, с. 609].

Поперед весільного поїзду несли гільце, зроблене з квіток і трьох гілок. Коли молоді з вінчання йшли до молодого їх обсипали квітками, переливали дорогу (Крішан) [11, с. 572].

Відмітимо деякі відмінності, що простежуються у весільній обрядовості в українських селах Дельти. Передусім це стосується послідовності обрядодій. Так, в другій половині дня молода з друзками з оселі молодого йшла додому до своїх батьків, згодом за нею приходив молодий. Дружки і дружки молодої ховали її під покривалом, яке згодом молодий піднімав і цілував молоду, а бояри в цей момент на його спині ламали прикрашений квітами калач. Або ж боярин ламав калача над головою молодого, коли молодий приходив по молоду.

Під керуванням старостів майже до вечора тривала вечеря в молодої, після цього зестра (придане) в сундуках (так тут називають скриню) складали на вози, запряжені волами чи кіньми, й рушали до молодого [6, с. 91; 11, с. 609].

В іншому випадку перед тим, як дружки мали розходитись, молоду садовили на ослін і старша дружка разом з іншими друзками ламали калач над головою молодої. Уламки калача кидали всім до рук. Дівчата мали звичай класти їх під голову, щоб приснився суджений.

В неділю, ввечері у Нижньому Дунавці, парубки розривали гільце, розкидаючи по подвір'ю, а дівчата намагалися вхопити бодай шматочок «щоб до них хлопці ходили і гильце робили».

Збереглися обряди очищення молодої, яка є представницею чужого роду. Так, при зустрічі батьками молодого, коли він повернувся з молодою біля воріт розкладали невеличке вогнище (наприклад, із соломи), через яке молоді мали переступити. Виконавши обряд, молоді випивали по чарці вина за здоров'я один одного і цим ніби віддавали себе один одному. Батьки накидали на молодих рушник і заводили до хати, яка відтепер мала стати рідною домівкою нового члена сім'ї – молодої.

В Караормані коли до молодого привозили молоду з її зестрами, ворота зачинялись і зестри з повозками не пускали, поки рідня молодої не сплачувала могорича [11, с. 610].

Весілля в молодого проходило за своїм сценарієм. Однією з обрядодій його була «даровизна». Всі запрошені оголошували, який саме подарунок вони підносять молодим. Лише після цього в Нижньому Дунавці гостей, пригостивши їх холодцем і голубцями, частували шматочками лежня, облитими вином і посипаними цукром. В Караормані ж дарували шишками.

Закінчувався весільний день застіллям у молодого. Після дарування нанашка заводила молодих для першої шлюбної ночі, скидала з голови молодої вінок. Через деякий час вона заходила до молодих (за винятком, коли жінка виходила заміж вдруге) щоб пересвідчитись чи була молода дівкою хорошою, тобто чесною (незайманою). Якщо хороша, то варили вино з цукром (Кілія Веке) [11, с. 554].

Вранці гостям привселюдно демонстрували нічну сорочку, щоб довести незайманість молодої, і готували відповідний напій – «красну водку» – (горілку, забарвлену червоним), і нанашка з сорочкою молодої рушала разом з весільним почтом до батьків молодої. Якщо молода виявлялась «нечесною», то її садовили на воза і відвозили до батьків (Телиця). Але таке траплялося дуже рідко. Прихід нанашки до батьків молодої відзначали гучно. Нанашка роздавала застільникам по червоній нитці, дякуючи цим за чесність. Промовляла: «За мою фіну, що була чесна, була дівка». Такі клубочки червоних ниток мати, яка мала доньок, заготовляла заздалегідь. Всіх, хто приносив від молодого «звістку», перев'язували рушниками.

Нанашка поверталася до молодого і весілля тривало. Головними другого дня були слова: «З хліба зробили паляницю, з дівки – молодицю», тобто відбувався обряд соціалізації дівчини, яка ставала жінкою. Нанашка зав'язувала молоду, яка сиділа під час цього на ослоні, хустиною (батином), і кликала гостей молодого до себе. Вона частувала прибулих різними стравами і повідомляла, що саме дарує молодим (теличку, гроші тощо). Це називалось «нанашення». Згодом нанашка з молодим і його гостями йшла з музиками до батьків молодої. Погулявши там, весь гурт – уже разом з гістьми з боку молодої – йшли до молодого. Родичі молодого стрічали сватів (так називали один одного батьки молодого і молодої) словами: «Взяли дівку, тепер ідіть побачите молодицю», але показували батькам не дочку, а свашку, перебрану козою. Вона танцювала, скакала, гукала батькам:

«Оце я, ваша дочка». На це мати відповідала: «Це не моя дочка. Моя була гарна, чого ви зробили її такою не бравою?» (тобто не гарною). Лише після третьої, щораз кумеднішої перебраної жінки виходила дочка з червоною хустиною на голові. Вона цілувала батькам руки і заводила їх за стіл. Тут батьки молодого і молодої проголошували що вони дарують молодому подружжю: землю, корів, овець гроші тощо. Цього дня всі гості приносили дарунки: кури, вівці, начиння тощо. Вечір закінчувався тим, що молода готувала постіль із того, що вона привезла з собою від батьків.

У понеділок в Караормані відбувався обряд обміну хлібом. Молодий приносив тещі два хліба, вона віддавала йому два своїх, які він приносив своєму батькові [11, с. 661]. У вівторок батькам, які одружували останню дитину, влаштовували «вивозини». Купали у ваганах (ночвах), возили по селу тачками, вимагаючи грошей на почастунок у шинку, погрожували скинути у воду чи до криниці, у разі відмови [6, с.95; 11, с. 554].

У середу сходилися лише близькі родичі – розбирали посуд і речі, що їх позичали для організації весілля.

На третій день пекли плачинди, вертути, різали та варили курей, борщ і частували гостей (Гамчарка) [11, с. 622].

Отже, весілля в українців Добруджі тривало з четверга до середи і складалося з обрядодій передвесільного, власневесільного та післявесільного циклу, що відповідає загальноукраїнській традиції. Разом з тим, слід зазначити також наявність обрядової варіативності навіть в межах означених сіл. Так, зафіксовано принаймні два варіанти запросин (боярин запрошував гостей у Караормані, у Нижньому Дунавці це робив староста). Декілька варіантів проведення дівчачо-вечора (головиці) (обмін подарунками – Кілія Веке, букетами – Караорман, проведення у п'ятницю з викупом молодої у Нижньому Дунавці). Регіональні відмінності в обрядовості українців Добруджі відображені і в послідовності виконання обрядодій, наприклад ламання калача (над головою молодого, молодої).

У передвесільному циклі особливого значення надавалось розвідці (договору), що свідчить про її значиму роль при укладенні шлюбу, особливо у випадках, коли парубок не знав про наміри батьків видати за нього свою доньку. Водночас це є підтвердженням важливої ролі батьків при досягненні остаточної згоди на шлюб.

Сватання зберігається як обряд функціонально-санкціонуючого характеру, його складовою є договір – обговорення питань організації і проведення весілля. Алегоричні мотиви під час проведення діалогу старостів з батьками дівчини поки що не зафіксовані, отже, попередньо можна вважати, що в середині ХХ ст. вони вже були такими, що втрачені.

Залишком давньої форми пробних шлюбів є звичай, за яким парубок після сватання залишався в оселі молодої до весілля, аналогічні традиції зафіксовані у молдован Буджака (с. Борисівка Татарбунарського р-ну).

У структурі власневесільного циклу відсутні традиційні для українців обрядодії з барвінком, у коровайному обряді для приготування весільного печива запрошували рідню й сусідів і не зважали на стан сім'ї. До наслідків трансформації відноситься звичай запрошувати для випікання калачів дівчат (дружок).

У післявесільному циклі збереглися обрядодії вшанування батьків, після одруження останньої дитини (обжинки).

Відмітимо наявність архаїчних елементів магічного спрямування –переливання водою дороги перед молодими, очищення вогнем, використання рушників, весільного гільця, квіток.

Наявну варіативність змісту та послідовності обрядодій весілля українців Північної Добруджі можна вважати відображенням регіональної специфіки, притаманної традиційному українському весіллю, перенесеної до Добруджі переселенцями з різних регіонів України. Отже, українці в інокультурному оточенні українського Подунав'я та в Північній Добруджі, поза межами своєї етнічної території, ще в середині ХХ ст. зберігали основні традиційні форми спілкування молоді та ключові структурні елементи весільного ритуалу.

Література

1. Бачинський А.Д. Січ Задунайська. 1775-1828.– Одеса, 1994.
2. Кондратович Ф. [Вовк Ф.]. Задунайская Сечь (по местным воспоминаниям и рассказам) //Киевская старина.–1883.–Т. V.–С.27-66, 269-300, 728-773.
3. Кушнір В.Г. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я.– Одеса, 2012.– 191 с.
4. Кушнір В.Г. Особливостігосподарстводобруджанськихукраїнців в Румунії // Записки історичного факультету. -Вип.12.–Одеса, 2002. – С.78-93.
5. Кушнір В.Г. Рушники українців Нижнього Подунав'я : традиції і іновації / Краєзнавство. – 2011. – № 2. – С. 282 – 289.
6. Кушнір В.Г. Українці за Дунаєм. – Одеса, 2002.– 138 с.
7. Кушнір В. Українці Нижнього Подунав'я в Румунії // Народна творчість та етнографія. – 2010.– № 6.– С.5-6.
8. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Весільна обрядовість українців південно-західної України: порівняльний аналіз //Проблеми етнології, фольклористики, мистецтвознавства Поділля та Південно-Східної Волині: історія і сучасність. Науковий збірник.– Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2002.– С.118-126.
9. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.).– Одеса: Гермес, 2008.– 256 с.
10. Лупулеску [Вовк Ф.]. Русские колонии в Добрудже (историко-этнографический очерк) //Киевская старина.–1889.–Т. XXIV.–С.117-154, 314-336, 685-704; Сведения о задунайских запорожцах в 1826 году //Киевская старина.–1891. –Т. XI.
11. Павлюк М., Робчук І. Українські говори в Румунії: діалектні тексти.–Едмонтон – Львів – Нью-Йорк – Торонто, 2003.–698 с.
12. Петрова Н. Атрибути та символи весілля українців Буго-Дністровського межиріччя: коровай //Локальна та регіональнаспецифікатрадиційноїкультури. Збірка наукових праць. /Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». Одеса, вид-во КП ОМД, 2013. – С.415-429.

13. Петрова Н.О. Весілля українців Добруджі: до питання структури та варіативності // Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць. – вип.25 – Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – С.127-133.
14. Петрова Н.О. Весільна обрядовість українців Миколаївського р-ну Одеської області середини ХХ – початку ХХІ ст.: нові польові матеріали // Весільна обрядовість у часі і просторі. Збірка наукових праць. /Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання». – Одеса, 2010. – С.293-324.
15. Петрова Н.О. Весільні пісні Буджака (за матеріалами етнографічних досліджень українського та російського населення Одещини) //Заселення Півдня України: проблеми національного та культурного розвитку. Наукові доповіді. Міжнародна науково-методична конференція. Частина друга. Херсон, 1997.– С.244-247.
16. Петрова Н.О. Викрадення молодої як архаїчна форма шлюбу в українців Буджака (етнографічний аспект) // Р.Ф.Кайндль і українська історична наука. Матеріали Міжнародного наукового семінару “Кайндлівські читання”, 22-23 травня 2004 р. Частина 2.–Вижниця: Черемош, 2004.– С.268 – 270.
17. Петрова Н.О. Міжетнічні взаємовпливи російсько-українського населення Буджака в середині – другій половині ХХ ст. (за матеріалами етнографічних досліджень весільного фольклору) //Записки історичного факультету. /ОДУ ім.І.І.Мечникова.– Вип.5.-Одеса, 1997. – С. 50-58.
18. Петрова Н.О. Обряди передвесільного циклу: за матеріалами етнографічних досліджень українського населення Одещини //Археологія і етнологія Восточной Европы: материалы и исследования.–Одесса, 1997.–С.335-343.
19. Петрова Н.О. Українці Добруджі: до питання структури та варіативності передвесільного циклу обрядів // Видатні науковці Чернівецького університету. Р.Ф.Кайндль. Матеріали V Міжнародної наукової конференції «Кайндлівські читання», 16-17 травня 2008 р. Частина 1. – Чернівці: Видавництво «Прут», 2008. – С.125-128.
20. Петрова Наталія, Петрова Анна. Україно-російські паралелі у весільній обрядовості (за матеріалами досліджень Нижнього Подунав'я) // Матеріали до української етнології: щорічник. Збірник наукових праць. – Вип. 8 (11). – К., 2009. – С. 268-272.
21. Петрова Наталія. Особливості весілля українців Добруджі //Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції.–(м.Чернівці, 11-12 жовтня 2018 р.).– Чернівці, 2018.– С.156-160.
22. Петрова Наталія. Традиційне весілля українців Нижнього Подунав'я //«Українське пограниччя: варіативність традиційної культури». Одеські етнографічні читання: Збірка наукових праць: наукове видання / Колектив авторів. – Одеса: «Одеський національний університет імені І. І. Мечникова», 2018.– С.280-293.
23. Пономаренко Н., Сергієнко Г. Задунайська Січ (1775-1828 рр.) //Козацькі Січі (нариси з історії українського козацтва ХVІ-ХІХ ст.). – Київ – Запоріжжя, 1998.

Ельвіра Кодря
(Бухарест, Румунія)

ЖИВИЙ ВЕРТЕП В СЕЛІ ВИШАВСЬКА ДОЛИНА НА МАРАМОРОЩИНІ

«На життєвому шляху людини, етнічної спільноти чи людства загалом, поруч з обтяжливими турботами щодення, існують моменти осяяні стремліннями до краси і довершеності, які завжди виділяються на тлі не досить доброзичливої буденності.

Прояви романтичних почувань, зразки витончених ідеалізацій лежать в основі розмаїтих форм ментальності народу – піснях і легендах, переказах і казках, звичаях і обрядах, віруваннях».*¹⁵⁸

Найбільшим, найголовнішим українським родинним, громадським і релігійним святом у річному циклі зимових свят – «брумалій» – було вдавнині свято « Корочуна», тепер Різдво.

Це – винятково багате, радісне й велике свято, що вирізняється своєю особливою обрядністю, оригінальністю етнографічних елементів, які збериглися й досі в українських селах Мараморощини.

Дану роботу я задумала як монографію одного з найбільш яскравих та цікавих явищ обрядів зимового циклу – народний театр – вертеп – в селі Вишавська Долина. Це село входить до складу Марамориського повіту, розташованого на півночі Румунії, який межує на сході з Сучавським повітом, на півдні – з повітами Бістріца-Несеуд, Клуж і Селаж, на заході – з Сатумарським повітом, а на півночі – з українською Закарпатською областю.

Село Вишавська Долина розташоване на лівому березі бурхливої, в'юнкої, «наче змійка», поміж горами, вкритими густими лісами, синьої, як небо в ясну погоду, річки

¹⁵⁸Крупчин М. – Вертеп прикарпатського села / Народна творчість та етнографія, Київ, 1990, № 1, С. 83-85.

Тиси. Незважаючи на те, що населення села кожний день в контакті з містом, в селі зберігаються деякі традиційні обряди, як наприклад, зведення до купи овець, що у мові жителів села називається «міра», обряд який відбувається на початку травня. Особливо затримались красиві звичаї та традиції при святкуванні Великодних і Різдв'яних свят, між якими відзначається народний театр – вертеп, тобто, в мові жителів цієї місцевості – «Вифлеєм».

Мені довелося спостерігати і занотувати «живий» вертеп у своєму домі, а також у церкві. Щоб мати реальну картину сучасного побутування вертепної драми в селі Вишавська Долина, я провела вибіркове анкетування. Використавши принагідні обставини, я опитувала учасників, священика, людей старшого віку, а також директора Етнографічного музею міста Сігету Мармаціей. Опитування мало на меті вузлові моменти побутування вертепу:

-
1. Місцева назва різдвяного дійства;
 2. Походження вертепу в селі;
 3. Дійові особи;
 4. Ноша осіб;
 5. Проводження репетицій;
 6. Вік учасників;
 7. Період обходу з вертепом;
 8. Розпорядження виноградом.

Текст вертепу я записала від покійного Клемпуша Гаврила, поета-лісоруба села Вишавська Долина, оскільки учасники вертепу записують собі тільки свою роль, на окремий листок, що взагалі пропадає.

Для ілюстрації одягу, аксесуарів та масок я підбрала кілька фотокарточок учасників вертепу 40 – 50-х років минулого століття, а також фотокартки сучасних «вифлеємців».

«Живий» вертеп села Вишавська Долина – специфічний фольклорний театр костюмованих виконавців, відомий під назвою «Вифлеєм», а його виконавці – «вифлеємці» або «бетлегемі».

Як пригадують люди старшого віку, і це підтвердив і священик, в селі Вишавська Долина Вифлеєм з'явився приблизно 100 років тому і був запозичений із села Луг над Тисою. Кілька старих лужанських людей пригадують, що Вифлеєм або Бетлегем, як називають його лужани, з'явився у селі приблизно 1910-го року і був запозичений з України. Вони розказували, що коли їм було 5– 6 років, у село прибув один українець на ім'я Маркович – письменний чоловік, що складав за євангельським оповіданням про народження Ісуса Христа «причти», тобто діалоги персонажів релігійної дії, підібрав виконавців з-поміж парубків села і навчав кожного виконувати свою роль.

Можливо, це був той самий відомий український етнограф Микола Маркевич, а можливо, – це тільки випадковий збіг прізвищ.

Певно, можна сказати тільки те, що вертепна драма з'явилася в українських селах Мараморощини на початку ХХ ст. і була перенесена з України – Закарпаття – письменною людиною на прізвище Маркович.

В основу релігійного дійства вертепної драми, як і шкільних п'єс XVI – XVII ст., покладено євангельське оповідання про народження Ісуса Христа. Діва Марія народила сина, майбутнього Спасителя – Месію, у печері-вертепі, куди на ніч заганяли худобу. Тоді якраз на небі з'явилася зірка. Царі йдуть поклонитися маленькому Ісусу. Почувши про народження Христа, Ірод-Цар Юдейський засмутився, бо в особі Ісуса він побачив потенційного ворога і замислив знищити його. Царі, яких зустрів Ірод, обіцяли йому, повертаючись додому, розповісти про все. Але ангел порадив їм повертатись додому іншим шляхом, аби не стали причетними до здійснення лихого наміру. Йосипу ж ангел наказав тікати з дружиною Марією та сином до Єгипту. Однак розлючений Ірод звелів своїм воїнам винищити всіх малих дітей. Так написано в Новому Завіті. Правда, у біблійному оповіданні бракує деяких епізодів, присутніх у вертепній драмі. Їх запозичено з апокрифів, де канонічні євангельські розповіді тлумачились в язичницькому, народно-побутовому дусі. Зокрема по-життєвському подається картина сприйняття звістки пастухами народження Христа, які приносять подарунки і благають взамін щедрот і допомоги у важкій праці. Головний герой п'єси – новонароджена дитина, Христос, присутній як символ неминучого визволення поневоленого народу чи окремих людей, котрі з полегшенням залишають за уявною межею неспокій, тривоги, що гризли душу впродовж пройденого року.

Композиція вертепної п'єси нескладна. Драматизм досягається не сюжетом, а дійовими особами, швидкою зміною ситуацій. Звідси – комічний діалог, гумор і сатира, через які виразно розкривається характер персонажів. Основою дійства виступає сміх, скерований на викриття негативних вчинків певних верств суспільства, аморальності, гарячкових борсань володарів, правителів серед примар та ілюзій у пошуках щонайменшого ствердження свого безсмерття, довічності панування. Комізм створюється цілим арсеналом різноманітних засобів, зокрема, широко використовується інтонаційне переосмислення деяких слів і зворотів.

Звичайно, текст вертепу – Вифлєму, давнього і сучасного, не відбігає далеко від сюжету сповіщення народження Христа, принагідних інтермедійних вставок, забарвлених тутешнім колоритом. У цілому вертеп в українських селах на Мараморощині є проявом загальноукраїнської ментальності. У ньому прослідковуються функції, властиві аналогічному фольклорному явищу в румунів, тобто – релігійна, церемоніальна, естетична, соціальна, сатирична, національна та регіональна, економічна (бетлегемів обдаровували зерном, харчами, грішми, частували горілкою).

Від Святого Миколая, 19 грудня, починають вчитися колядувати, бо на це свято у церкві вперше колядують колядку *«Се сходить ангел»*. Саме ця колядка закликала пастирів іти до Вифлєса з дарами, які повинні були вручити новонародженому. Колядка ніби закликає розпочинати підготовку до Різдва, прийти до нього з відповідними

подарунками, що в народі асоціювалося з колядуванням і вертепним дійством. Крім цього, на Святого Миколая також колядують колядку Святому Миколаю *«Ой хто, хто Миколая любить?»*.

Хлопці-цімбори збираються ввечеріна Святого Миколая у хаті одного з учасників і вирішують, як саме будуть їти колядувати з вертепом: чи потрібно зробити новий вертеп, чи тільки обновити минулорічний. А для цього треба придбати різнокольорового паперу, купити образики Пресвятої Діви та Ісуса Христа. На все це хлопці здають гроші. Коли придбали необхідний матеріал, кожного вечора потрохи готують, намагаючись зробити все як найкраще. А також виготовляють одяг, костюми, аксесуари для кожного персонажа, якого будуть представляти.

Паралельно з цим щовечора проводять репетиції колядок і вчать свої ролі з вертепного дійства. На репетиції збираються кожного вечора уже в другого учасника вертепного дійства. Також ходять на репетиції і до священика, який слідкує, щоб правильно співали і щорічно навчає їх одну нову колядку.

З Вифлеємом ходять дорослі хлопці, які мають відповідні здібності. Для ангелів підбирають хлопців 12–14-річних, в яких гарний голос. Пастирями будуть ті хлопці, які минулого року були ангелами, а царі – ті, які минулого року були пастирями. Королем, тобто Зеленим Царем, буде той з пастирів минулого року, в якого найкращий голос, тому що він буде вести коляду, а за ним будуть співати всі учасники. Старий (Дідо), Фарисей (Жид, Книжник), Чорт і Баба можуть бути кілька років підряд ті самі особи. Фарисей мусить бути високого росту, худенький, а Старий – середнього росту, кримезної статури, старший за інших, 30–35-ти років, а інколи й більше, це повинен бути одружений мужчина. Він – керівник Вифлеєму, він веде репетиції, пілкується про кожного учасника.

Вертеп – це невеличка дерев'яна хата, довжиною 30–40 см, у формі церкви. Дно вертепа роблять із смерекових дощок. Поруні і небо роблять із сухого явора, щоб вертеп у цілому був легенький. Стіни – з картонового паперу, обліплені різнокольоровим папером. Середина вертепу окрашена образками. Усередині вертепу знаходиться свічка, яка світить, як та зізда, що вказувала дорогу до Вифлеєма. Коли «Вифлеєм» заходить до хати господаря, вертеп ставлять на стіл і запалюють свічку.

На Святий Вечір, 6 січня, як вперше задзвонить на всеношне богослужіння, усі гуртом приходять під церкву. Як тільки задзвонить вдруге, священик і дяки входять до церкви, а за ними й інші люди, в тому числі й колядники з вертепом, яких в селі є до 5-ти груп, відповідно кожній частині села: Завишава, Підпоріг, Глухий, Пожирниця, Заподерей. У вертепах гасять свічки, ставлять їх на долівку і служать всеношне. Коли кінчається всеношне богослужіння, кожна група «Вифлеємців» колядує іншу колядку, а потім усі виходять із церкви і починають колядувати з вертепом. Перший, до якого йдуть колядувати – це священик, а потім розходяться за територіальним принципом – по окремих вулицях або кутках, не обминаючи жодної хати. На вулиці, перед хатою пастир грає на трембіті. Це знак, що близьаться до хати вифлеємники. Перший пастир заходить до хати і питає господаря дому: *«Приймаєте Вифлеєм?»*. Коли господар хоче

приймати Вифлеєм, виходить на двір і каже, щоб вони заходили до хати. Якщо в домі хтось хворий, чи інша причина, то пастиреві дякують і кажуть, що не можуть їх прийняти.

Чорт із Бабою залишаються на дворі і творять всілякі фіглі з дорослими та дітьми, або задивляються у вікна. Коли вифлеємники кінчають коляду, господар частує їх горілкою і платить гроші. Раніше вифлеємців обдаровували ще й зерном, харчами, а тепер дають тільки гроші. Якщо в хаті є дівчина до одруження або гарна молодиця, то Дідо бере її в танець, а вона повинна йому заплатити за танець. Дідо заявляє, що ці гроші йому необхідні для купівлі нових чобіт. Він сповіщає це такими словами: «Ану, затанцюймо! Гоп – старому на чоботи!». Потім вифлеємці поспішають до другого господаря.

Коли кінчається Різдво, за традицією, більшу частину винагороди учасники дають на церкву. Священик записує собі, що Завишавський Вифлеєм подарував таку-то суму, а Підпогірський Вифлеєм чи Заподерей – стільки-то грошей. Першої неділі на службі священик оголошує ті суми, які вифлеємці подарували на церкву. Потім всім їм співають «Многая літа».

Як кінчається Різдво, вифлеємці несуть вертеп додому до тих, хто може в найкращих умовах зберегти його до наступного Різдва. Тут залишають і одяг вифлеємців.

Дійові особи вертепу

Дійові особи вертепу це:

Перший ангел

Другий ангел

Перший пастир

Другий пастир

Третій пастир

Четвертий пастир

Ірод

Зелений цар – Король

Червоний цар

Білий цар

Старий – Дідо

Чорт

Фарисей – Книжник, Жид

Баба

Місцевий український «Вифлеєм» існує в тісних взаємовпливах з румунським «Вифлаїмул-ом». Але, у місцевому румунському «Вифлаїмулі» відсутній релігійний аспект, а в якості головних героїв виступає ціла плеяда демонів – провідники чортів: Талпа Ядулуй, Сарсаїла, Унігамул, Інспектор, Основа отрути і т.д. Смерть, світська царівна, відзначається справедливістю і непідкупністю. Інші дійові особи різдвяної вистави – Чарівник, Старий і Стара.

Унікальною є ноша учасників Вифлєсму. Ангели одягаються в білі сорочки і білі спідниці. Груді навхрест перев'язані червоними поясами. На поясі – вишита хустина,

виставлена з пояса назовні. На голові – чаків із паперу. На ньому пришиті білі, сині і червоні стрічки („пантляки”), а всередині наліплені образи Пресвятої Діви Марії та Ісуса Христа. У руках – шабля, обліплена папером і зірками. Ангели носять в руках макет церкви, тобто вертеп.

Пастирі одягаються в чорні гаті й сорочку-смолянку. На зап'ясниках рукавів і на грудях є по два гудзики: один синій та один червоний. На головах – чорні баранячі шапки, завітчані розмарином, на який нав'язували китички із шерстяних ниток. Взуті вони у постолі з коров'ячої або кінської шкіри, спеціально виробленої. Онучі – сукно, виткане з овечої вовни. Це сукно збивалося ступами у млині і не пропускало воду. У руках – чорна вівчарська палиця з дзвіночком. Через пояс – вівчарський, широкий, шкіряний ремінь, а через плечі – «ташка», шкіряна сумка. Ташка і ремінь, як звичайно у вівчарів, вибиті жовтими гудзиками, а в ташці має бути сопілка, табак і піпа. Старший пастирь носить трембіту, до якої теж пришиті два гудзики.

Ірод одягається в жовті штани і чорний піджак. На ногах – шкіряні чоботи. Груді перев'язані злівого плеча під праву руку вишитою стрічкою. На поясі – вишита хустина. На голові корона, а навкруг корони – дорогоцінне намисто. Зверху, на піджаку, теж пришито дорожечне намисто. У руках – шабля, обліплена кольоровим папером.

Зелений цар (Король), Червоний цар і Білий цар одягнені однаково, тільки кольори костюмів відрізняються. У Зеленого царя – одяг зеленого кольору, у Червоного царя – одяг червоного кольору, а у Білого царя – одяг білого кольору. На головах царі не мають корон, як Ірод, а «чаків» із картону, обліплені кольоровим папером.

Старий (Дідо) одягається в довгий кожух вовною навиворіт. Штани у нього випхані соломкою. На обличчі має маску з кроликової шкіри, теж шерстю навиворіт. На хребті, під шубою, – подушка, щоби утворився на плечах горб. У стані підперезаний ланцюжком, а ззаду має дзвоники, такі як у корови. Коли він біжить або трясеться, дзвоники гримлять. На ланцюжку прив'язаний також ящик, в який Старому ставлять гроші. Він взутий у гумові чоботи. У руках – велика вівчарська палиця і батіг, якими лякає дітей та дівчат.

Фарисей одягається у довгу чорну сукню. На ногах – черевики. Він має на обличчі маску з чорної шкіри з довгою бородою, а на голові – чорний, високий капелюх. У кишені – маленький годинник. У руках у нього – батіг та величезна книга для списків. Жид мусить бути високого зросту, худий, горбатий, бо, коли тікав з Берліна та впав горілиць, то зробився у нього горб. Цей персонаж повинен мати властивості гешефтаря, як кажуть – повинен бути жидоватий, повинен знати якісь жидівські слова, щоб сказати щось смішне по-жидівськи. Його роль була така, щоб щось зіпсувати, нашкодити. Це викликано, з одного боку, тим, що євреї не прийняли християнства, а з другого – що значна частина з них була експлуататорами, корчмарями. У жида – п'ять пончо, вкінці прирізані і зшиті до купи до шостої. А в кінці шостої панчохи, забитий в середину м'ячик. Як жид цими панчохами підкине, то вони простягнуться в довжину на 2– 3 метри.

Намагається тією панчохою цілити в дівчат, щоб їх налякати. Дівчата, звичайно, бояться, верещать, тікають або ховаються. Так він розважає присутніх.

Баба одягнена в довгу свиту (спідницю) з синього полотна. У неї гумові чоботи. Хустина (шерінка) тепла, з чорної матерії. На плечах – бисаги з конопляного повісма, а в бисагах пара веретен, іглиці (шпиці), гачки в'язати. У неї в руках – кужіль з навитим повісмом. У баби – щоки червоні, брови намальовані чорною пудрою. На голові в неї коси з повісма, заплетені по-стародавньому. Хустина завита по-бабськи, під бороду, з різними кутами. Функція баби – розсмішити публіку. Вона може підійти в хаті до дівчат, чоловіків, жінок і показувати їм, як вмє в'язати, вишивати, нібито навчає їх. Присутні жартують з нею, розпитують, як вона любить діда, як цілує його, чим займається з ним.

Українському вертепу довге життя. Він і зараз живе не лише в селі Вишавська Долина, а в усіх українських селах Мараморощини: Луг над Тисою, Кричунів, Великий Бичків, Русково, Поляни. Після грудневої Революції 1989 р, коли наша країна приступила до здійснення демократичних реформ у всіх галузях суспільної діяльності, на третій день Різдва Христового, в місті Сігеті, Союз українців Румунії організовує щороку «Фестиваль української колядки», в якому беруть участь різдвяні «бетлегєми», «вифлєєми», «вертепи» і колядники всіх сіл Мараморощини, а також гості з Тулчі, Сучави, Тімішу, Караш-Северіну, Араду та гості з України. Цей фестиваль сприяє зміцненню народних звичаїв, обміну різними місцевими обрядами. Учасники представляють виставу, вивчену від прапрадідів, що зберігається з давніх-давен, виставу великої краси і артистичної удосконаленості, яка збагачує душу кожного українця.

З давніх-давен, у нас, в українців, словом і ділом, словесним твором і магічним актом, всією обстановою люди створюють у ці дні образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі. Це увійшло у плоть і кров українців. Ось чому ми сьогодні не уявляємо собі зими без Різдва Христового, а Різдво – без колядування і вертепа.

Це свято є нашим документом глибокої доісторичної дійсності не лише вірувань, світогляду, але й наших культурних, політичних та економічних зв'язків, а також відносин із всесвітом.

У Різдвяних та Новорічних звичаях не лише підіймається релігійне й загальнолюдське почуття, а тут глибоко виявлено і колективно-громадське та національне почуття солідарності, єдності, вияв найвищих людських чеснот – шанування людини, її пам'яті, поділ радості з іншою людиною, побажання їй того, що й собі самому, шанування праці, психіка тодішньої людини, її бажання, мрії, надії.

Українська церква ці гарні звичаї – рештки первісної культури – прийняла, але вклала в усе це християнські ідеали, християнську мораль, нові ідеї – правди, любові, всепрощення, щедроти, удосконалення.

Але характерно, що на основі різдвяних звичаїв зберіглося й досі все те, що пов'язане було в ті далекі часи з хліборобським заняттям, з пастухуванням, яскраво виступають у звичаях і істотні риси українця: працьовитість, гостинність, чесність, доброта, співучість, єдність і святість родини, шанування пам'яті покійників.

Бібліографія

1. Воротай О. Звичаї нашого народу. Київ, 1991.
2. Кисіль О.Г. Український театр. Київ, 1968.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Київ, 1994.
4. Кравець О.М. Сімейний побут і звичаї українського народу. Київ, 1966.
5. Курочкін О.В. Новорічні свята українців. Традиції і сучасність. Київ, 1978.
6. Курій Г.М. Закарпатський Вертеп. Ужгород, 1995.
7. Крупчин М. Вертеп прикарпатського села // Народна творчість та етнографія. 1990.
8. Dăncuș M. – Zona etnografică Maramureș. București, 1986.
9. Măștile populare și jocurile cu măști din Maramureș. Baia Mare, 1973.
10. Nistor F. Iarna maramureșeană. București, 1981.

ЛІНГВІСТИКА

Альона Біволяру
(Бухарест, Румунія)

ТЕНДЕНЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Протягом останніх декількох років нашим предметом дослідження склали загальні тенденції розвитку новітньої української мови, починаючи з перших років після здобуття незалежності України до найновіших лексичних утворень та їхнього аналізу. На основі особистих спостережень ми хотіли б підкреслити, що у лексиці сьогоденної української мови можна виділити три основні тенденції: перша належить до ідіосинкразії щодо радянської спадщини або, її можна назвати українізація, яка насамперед стосується відновлення характеристик національної ідентичності, а саме: мови, культури, історичної пам'яті втрачених в результаті русифікації.

Друга тенденція полягає в модернізації української мови або інтеграції в глобальному суспільстві через широке використання англійської мови, явище, характерне і для інших східно-європейських мов. Третя тенденція, яку ми сьогодні представимо вам у стислому форматі, стосується інтелектуалізації української мови. Це явище належить до взаємозалежності між онтологічним станом людського існування та вербалізованою формою думки, вираженої іманентними характеристиками мови за допомогою парадигматичної систематизації, структурної ієрархії форм мови, рівнів і функцій мови.

Члени Празької школи, на першому Міжнародному конгресі славистів у 1929 році представили звіт, в якому показали, що інтелектуалізація є однією з тенденцій розвитку літературних мов. Подальші дослідження підтвердили це, особливо тому що у сьогоденній період глобалізації ця тенденція стає більш потужною. Збільшення кількості

слів зі значеннями абстрактних дій, абстрактних процесів, станів, збагачення міжнародними лексичними одиницями в прискорених ритмах загального словника, з яких є багато утворень називають абстрактні категорії, процеси термінологізації і детермінологізації лексики, збільшення кількості складних слів і продуктивних засобів формування нових слів (особливо через основоскладання і афікси) характеризують тенденції інтелектуалізації мов в цілому.

Слід відзначити внесок письменників різних епох, від Івана Котляревського, Т. Шевченка і навіть їхніх попередників, Г. Сковороди, І. Вишенського, також письменників ХХ століття і сучасних письменників, які у своїх творах удосконалювали та іноді захищали національну мову і літературу, поєднуючи у літературі українське минуле і майбутнє. Розвиток української мови тісно пов'язаний з громадською та літературною діяльністю І. Франка, Лесі Українки, Панаса Мирного, М. Коцюбинського, В. Стефаника, Л. Костенко, Д. Павличка, І. Драчата багатьох інших українських письменників. Їхня літературна робота дозволила розширити інтелектуальний простір української культури.

Як відомо, батьком літературної мови українського сучасний вважається Іваном Котляревській, але той, хто привів мову на вершини символічного вираження символу, був Тарас Шевченко. Обидва не тільки збагатили українську мову новими формами поетичного вираження, але й піднесли українську мову на найвищий рівень інтелектуального розвитку. Засновник літературної мови Тарас Шевченко створив об'єктивну діалектику (тобто зобразив у своїх творах конкретне концептуальне бачення українського народу щодо світу в цілому, яке відображається в успадкованих традиціях щодо образу національно-лінгвістичного світу) і діалектику особистої чутливості, перетворену під впливом творчості.

Система представлення символічних значень, історично та психологічно модифікована з часом, створює словесний простір світового образу з національної точки зору. Словесні символи розвиваються з часом і простором з точки зору культури, що визначає координати та закони функціонування естетичної та стилістичної мови. Прогрес мови або регресійні етапи пояснюються культурними змінами, а інтелектуалізація символічних форм визначає вектори розвитку від конкретного до загального, від інтелектуалізації символічних форм встановлення векторів розвитку від конкретного до загального, від звичайного до універсального, від асоціативно-конкретного до абстрактного.

Інтелектуалізація мови розглядається як еволюційний процес інтелектуальної діяльності, представлений у мовних формах. Таким чином, «онтологічний статус інтелекту полягає в його описі як моделі психічної реальності, носієм конкретних проявів конкретних психічних дій, пов'язаних з інтелектуальною діяльністю»¹⁵⁹. Мова як структурна система підсумовує логіку з співвідношенням її критеріїв, основна функція

¹⁵⁹L. Şevcenko, *Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу*, Ed. Kievski Universitet, Kiev, 2001, pp. 146, 166.

мови оновлює внутрішні характеристики спілкування, а інтерпретативна функція мови створює більше дискурсів знань.

Динаміка розвитку української моделі цивілізації та інтелектуалізації літературної мови показує, що ознаки прогресивної еволюції нації співвіднесені з інтегральними та психічними характеристиками цивілізації людства, але, звичайно, вони завжди обумовлені специфічним менталітетом і позалінгвістичним контекстом нації.

Національний лінгвістичний образ світу розширює діапазон значень, так культурні національні символи поширюються на образ світогляду народу і надають йому унікальності з точки зору етнічної приналежності. Ментальні форми мови представлені в культурній пам'яті за допомогою еволюційних значущих одиниць і змінних, які «згадують», «забувають» або «відновляють» культурні концепти (функції, яких набуває текст). Слово може «запам'ятати» речі, які є істотними з точки зору нових мовних відносин: наприклад, абстрактні форми церковнослов'янської мови виступають проти «духовних» світових реалій; периферія полісемантичної парадигми може впливати на розширення синонімічної парадигми¹⁶⁰.

Стилі мови є явищем національної культури, вищим розвитком еволюції цивілізації, це діалектичні, логічні форми, що приписуються вербалізованим формам існування культурного, історичного та психологічного виміру. Вимірювання інтелектуального розвитку мови є формою літературних стилів, який в той же час є динамічним.

У період глобалізації та розвитку комунікацій гендерна трансгресія типів мови становлять критерії для інтелектуалізації літературної мови і у функціональному аспекті визначає поточні лінгвістичні проблеми, а це кваліфікується як предиктор для визначення тенденцій розвитку мови.

Українська літературна мова ніколи не зазнала природного процесу становлення і розвитку. Вона створювалась одночасно в контексті генетичної і культурної природної орієнтації, так і в рамках реальної історії народу, тому трагічні сторінки історії, що мали безпосередній вплив на інтелектуалізацію мови.

Радикальні соціальні та політичні зміни, що спостерігаються в українському суспільстві в останні десятиліття, не можуть не бути відображені в процесах, що відбуваються в сучасній українській мові. Відомо, що більшість змін в лінгвістиці збігаються з глобальними змінами в суспільстві. Зміни, які відбуваються на рівні функціонування мови, тобто в на розмовному рівні, можуть тривалий час позначати лінгвістичну систему в цілому, не руйнуючи основи системи. Таким чином, існує необхідність виявлення і систематизації лінгвістичних змін в зв'язку з новими розмовними практиками і ретельним вивченням мовних процесів, що призводять до виникнення цих перетворень.

Традиційний аргумент на користь інтелектуалізації сучасної української мови полягає в зростанні кількості слів, що належать до абстрактної лексики (деномінація

¹⁶⁰Idem, с. 408

абстрактних дій, процесів, станів, властивостей, відносин), прискорений темп термінологізації словникового запасу, продуктивність появи слів на позначення абстрактних понять (наприклад, продуктивними на даний час є суфікси-ування, -ання, -изаці(я), -ість, -ств(о), з якими формуються слова як *бюджетування, оподатковування, оприбутковування, обліковування, головування, скасовування, лінгвоментальність, великомасштабність, самодержавність, рецесивність, доларизація, реструктуризація, монетаризація, англофобство, суспільствознавство* і інші).

Активні форми спілкування в глобалізованому світі на початку XXI століття, динамічні процеси в сучасному суспільстві, зростаюче значення засобів масової інформації у відображенні подій у всіх сферах, особливо в соціальній сфері та політичному житті, призвели до актуалізації термінологічного запасу, в тому числі соціальної та політичної лексики. Наприклад: *громадянська організація, державний, системотвірний, державотворчість*.

На початку двадцять першого століття словниковий запас збагачується новими поняттями, які можна розділити на кілька лексико-семантичних класів, що виражають реальності і незвичайні явища, що сприяють розвитку і модернізації лексики:

найменування нових областей науки, кваліфікація явищ: *гендер, гендерний, дискурс, дисбаланс, етнологія, етнологічний, етнолінгвістичний, когнітологія, когнітивна лінгвістика, концепт, концептологія, концептуальна картина світу, парадигма, інтерпарадигматичний, когнітивний вектор становлення, інформаційне суспільство, когнітивний креатив, права інтелектуально власності, електронна комерція, сталий розвиток*;

слова згалузії Т для побутового використання: *айфон, айпод, смартфон, медіа-плеєр, інтернет-клієнт, веб-браузер, гаджет, планшет, дисплей, нано-сім, Wi-Fi, GPS, соціальні мережі, інстаграм, фейсбук*;

лексичні одиниці, пов'язані з рекламою або частини смислового поля слова: *антиреклама, PR технології, PR захід, паблік-релейшнз, рекламна площа, логотип, неймінг, відеопродакшн, адвертайзінг* і т.д.

формування лексики, на позначення нових способів створення і поширення інформації, нових форм життя і споживання, нових робочих місць, людей, зайнятих соціальною діяльністю, що вимагає використання єдиних маркерів категорії: *масмедіа, медіавласність, медіаексперт, медіамагнат, медіапродукт, медіапростір, медіапрофспілка, медіапіратство, медіаресурс, медіаринок, медіахолдинг, медіацентр, медіаіндустрія*;

назви або поняття, пов'язані з напрямками зовнішньої політики: *антиЄС, антиНАТО, Угода про асоціацію з ЄС, стратегічне партнерство, східне партнерство, стукати у двері НАТО, Мінський протокол, Мінська тристороння угода* і т.д.

викривальні слова: *хабарництво, тітушки, цінізм, голослівна риторика, філіппіка*;

категорія слів, пов'язана з реорганізацією середніх і вищих навчальних закладів: *акредитація, бакалавр, Болонський процес, виш, зовнішнє (незалежне) тестування*,

ліцензії, магістр, модульна система, рейтинги шкіл, студентський сенат, Центр тестування;

слова, які є частиною тематичної групи поняття «Інтернет». Слід зазначити, що на практиці слово «інтернет» слугує суфіксом для визначення інтернет-користувачів, професіоналів і непрофесійних програмістів, досвідчених і початківців, а також позначає функції або дії, пов'язані з Інтернет-простором: веб-майстер, інтернет-користувач, інтернет-оператор, інтернет-розробник, інтернет-користувач, інтернет-аудиторія, інтернет-банк, інтернет-браузер, інтернет-видання, інтернет-ресурс, інтернет-магазин та ін.;

лексеми у галузі медицини: біологічні активні добавки (БАД), біопродукт, біомедицина, біоетика, свинячий грип (А Н1 N1), пандемічний вірус, пташиний грип, клони, клонування, генна терапія, ембріональні стовбурові клітини тощо;

слова, які характеризують людські якості: благодійність, благочінність, відповідальність, поміркованість, принциповість, аморальність, безвідповідальність, заангажованість, інертність, кон'юнктурність, недисциплінованість;

Серед цих груп не завжди існує чітке розмежування, розділення різних класів є умовним: деякі мовні одиниці через структуру і смислове відображення дійсності можуть представляти різні аспекти суспільного життя. Однак спільним для всіх цих категорій полягає в тому, що вони дозволяють нам зрозуміти сучасне суспільство, дозволяють структурування позалінгвістичної дійсності.

Отже, з точки зору етапів розвитку мови інтелектуалізація мови розглядається як тенденція перетворення лексики від елементарної деномінації до складних понять, від виконання простих функцій (прямої номінації) до поліфункціональності (двозначності), від лінійних ментальних конструкцій до асоціативних. Ієрархічні структури та граматичні уявлення відзначаються складністю та розташовуються в межах семантики, які є особливо продуктивними для символічних форм мови.

Бібліографія

1. Єрмоленко Я. Сучасні проблеми дослідження літературної мови, Актуальні проблеми української олінгвістики: теорія і практика, Київ, 2001.
2. Лисиченко Лідія. «Мовна картина світу та її рівні» // Збірник Харківського історико-філологічного товариства, Харків, 1998.
3. Русанівський В.М. Історія української літературної мови, Київ, 2002.
4. Шевельов Юрій. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус, Київ, 1987.
5. Шевченко Лариса. Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу, Київський університет, Київ, 2001.

Світлана Романюк
(Чернівці, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЛІЛІНГВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ключові слова:

українська мова, полілінгвальне середовище, українська діаспора, рідномовна освіта, зарубіжні українці, двомовні школи, українське шкільництво, лінгводидактичне забезпечення, політика багато культурності, комунікативні компетенції, інноваційні технології, навчальні книги, комплекси.

Глобалізаційні процеси планетарного масштабу, які охопили нині всі галузі суспільного буття людства, не залишили осторонь і найважливішу сферу життя людини – її мовну діяльність, і насамперед комунікаційну. Остання функція, залежно від місця проживання носія мови, зазнає потужного впливу з боку мови титульної нації держави і, безперечно, з боку англійської – як мови міжнародного спілкування, якою сьогодні користується майже увесь світовий інформаційний простір. У набагато складнішій ситуації перебувають представники етнічних меншин, які в поліетнічному середовищі країн проживання, оскільки однопонаціональних (моноетнічних) держав фактично вже немає, прагнуть зберегти свою етнокультурну самобутність, головною ознакою якої є передусім рідна мова. До такої категорії населення сьогодні належать, за різними даними, майже 20 мільйонів українців, які проживають за межами Української держави практично на всіх континентах планети, але не втрачають зв'язків із своєю етнічною батьківщиною. Окреслена ситуація надає особливої актуальності проблемі збереження та навчання української мови в поліетнічному середовищі, спонукає до активного пошуку шляхів її

вирішення, зокрема й з урахуванням напрацьованого в діаспорі лінгводидактичного та організаційно-педагогічного досвіду.

Ретроспективний аналіз розвитку рідної мови закордонних українців засвідчує, що у різних країнах світу цей процес відбувався неоднаково. Він не залежав від того, ким були носії мови - емігранти чи корінні жителі прикордонних з Україною територій, які жили на своїх етнічних землях або були розселені з метою асиміляції у віддалені регіони держав-сусідів, чиїми громадянами вони згодом стали – добровільно чи волею долі і певних обставин.

Дослідженнями діаспорознавців (Б.Ажнюк, В.Євтух, В.Кемінь, П.Кононенко, В.Макар, А.Марушкевич, І.Руснак, Г.Філіпчук та ін.) з'ясовано, що найважливішим рушієм цього процесу була етнічна спільнота українців, яка сформувалася завдяки масовій еміграції населення з українських земель, що розпочалася наприкінці XIX ст. і триває до нині. За цей період вона перетворилася у США і Канаді (XX – початок XXI ст.) у динамічну мобільну діаспору, яка через діяльність системи рідномовного шкільництва, громадських, політичних, культурно-просвітницьких та релігійних організацій і етнічну пресу забезпечила функціонування української мови в англomовному соціумі. Вагому роль у розбудові рідномовного середовища відігравала мовна політика країн-реципієнтів як засіб регулювання етнонаціонального розвитку, вироблення оптимальних моделей міжетнічної взаємодії та запобігання виникненню конфліктогенних ситуацій. У кожній державі проживання українців політика щодо мовної освіти національних меншин мала свої особливості в різні історичні періоди їх розвитку. Офіційна шкільна освіта ставила за мету, зокрема і в мовній сфері, цілковиту асиміляцію та акультурацію іммігрантів (10-ті - 60-ті рр. XX ст.). Проте в Канаді, Австралії і США, починаючи з 1970-их рр., вона трансформувалася в політику багатокультурності (мультикультуралізму) і юридично давала можливість етнокультурним спільнотам оволодівати рідною мовою та здійснювати ними навчально-виховний процес у системі етнічного й частково державного шкільництва.

Складнішою була ситуація в прикордонних із Україною європейських державах, хоча українці там були автохтонами і проживали на своїх етнічних землях. Так, на території нинішньої Румунії українці відомі з другої половини XIV століття, але, на думку М. Грушевського, «русини» були присутні тут ще раніше, про що свідчить назва, якою зветься українці в румунських народних говорах. У XV столітті виникають українські поселення у Добруджі, а в другій половині XIX століття — у Банаті. У сучасній Румунії українська мова в різних варіантах зберігається щонайменше в 100 населених пунктах повітів Марамуреш, Сату-Маре, Сучава, Караш-Северин, Тиміш, Тулча. Загальна кількість українців у Румунії за офіційними даними — понад 66 тисяч, фактично ж їх значно більше. Українські говірки на її території належать переважно до південно-західного наріччя української мови, а саме — досередньозакарпатського, гуцульського та покутсько-буковинського діалектів, за винятком говірок Добруджі, які відносять до степового говору.

Необхідно наголосити, що реалізація мовної політики в іншомовному середовищі держав проживання українців базувалася на засадах білінгвізму, який неодмінно зумовлює витіснення рідної мови етнічних меншин із сфери суспільного життя та її поступове зникнення з лінгвістичного простору. Ідентичні лінгвосоціальні процеси проходили і в українській діаспорі Великобританії, двомовна програма якої спрямована в основному на підтримку навчання іноземних мов і тільки формально на вивчення етнічних мов. Окреслені засади державної мовної політики з перших років імміграції викликали супротив українців і зумовили зародження їх рідномовного шкільництва. Становлення його як освітньої системи проходило по-різному і залежало від темпів імміграції українців до країн поселення, особливостей їх вживання у новий соціум, мовної політики держав-реципієнтів тощо. У кожній з досліджуваних нами країн сформувалася самобутня система українського шкільництва, яка включає дитячі садочки, передшкілля, рідні (початкові) школи і курси українознавства, бурси/інститути, кафедри/відділи українознавства в універсиетах (Канада), садочки, класи передшкілля, парафіяльні школи і школи українознавства (США), садки, школи українознавства (Австралія, Великобританія). Незважаючи на структурне розмаїття, термін навчання в них складає 10-12 років, українська мова є основним предметом і мовою навчання. Завершується її вивчення матуральним (випускним) іспитом. Забезпечення суспільного престижу рідної мови належить до найактуальніших завдань української діаспори на сучасному етапі її життєдіяльності в усіх державах проживання.

Зазначимо, що шкільна реформа 1948 року в Румунії також дала можливість для розвитку середньої і вищої освіти українською мовою. Впродовж першого десятиліття тут діяло 120 народних шкіл з українською мовою навчання (приблизно 200 українських учителів і майже 10 000 учнів) та паралельні класи з українською мовою навчання в гімназіях у Сереті, Сиготі й Сучаві (за 1957 – 77 випускників) і у педагогічних школах: в Сереті, Сиготі й Тульчі (за 1957– 54 випускники). Для шкіл було створено різноманітні підручники українською мовою, серед них «Курс історичної граматики української мови» М. Павлюка та «Румунсько-український словник» (30 000 слів) і «Українсько-румунський словник» (35 000 слів) – обидва за ред. Ю. Кокотайла.

Проте у сучасній Румунії немає дошкільних закладів та початкової, восьмирічної і середньої школи з викладанням українською мовою. В 63 школах у місцях компактного проживання української меншини українська мова викладається як предмет (здебільшого факультативно та за бажанням, тобто в позаурочний час). Українською навчання проводиться лише в Ліцеї імені Т.Шевченка (м. Сігету Мармаціей, Мараморщина). Навчальний заклад відроджений у 1997 р. На базі ліцею ім. Лацку Воде (м.Сірет, Сучавського повіту) у 2011 році також відкрито український ліцей.

Щодо вищої освіти, то сьогодні в трьох румунських університетах, у тому числі в Бухарестському, є відділення української мови, відкриті 50 років тому. На цих відділеннях щорічно навчається, як правило, 10 – 15 студентів.

У Бухарестському університеті на факультеті іноземних мов та літератури, при

кафедрі слов'янських мов та літератур діє секція української мови та літератури. У Сучавському університеті Штефана чел Марє на факультеті філології та комунікативних наук при кафедрі румунської мови та літератури діє відділення української мови та літератури. В університеті Бабеш-Боліай, м. Клуж Напока, українське відділення було засноване у 1999 році. На факультеті філології при кафедрі слов'янської філології діє секція української мови та літератури.

Аналіз теоретичних засад розвитку рідномовної освіти українців у західній діаспорі дав можливість виявити особливості, які впливають на функціонування української мови в полілінгвальному середовищі. До них належать: особиста позиція / потреба мовця у виборі мови спілкування, що розширює або звужує сферу її побутування; ставлення етнічної громади до рідної мови як засобу формування громадських відносин, національно-мовної свідомості та консолідації спільноти, виокремлення її як цілісності з-поміж інших етнічних груп; домінування англійської мови як соціального інституту, що забезпечує буденність / природність асиміляції носіїв національних мов; потужна мовна інтерференція з боку англійської мови – державної, офіційної, мови титульної нації на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях; реалізація концепції навчання української мови в умовах діаспори як основи самозбереження і саморозвитку етнічної громади, що перебуває в залежності від зовнішніх та внутрішніх факторів.

Провідними навчальними предметами в системі рідномовного шкільництва західної діаспори визначено українську мову та літературу, які прилучають іншомовного школяра до краси українського слова, забезпечують формування комунікативної компетентності учнів, навичок використання набутих знань у різних життєвих ситуаціях спілкування. Формуванню національної свідомості та етнічної самобутності, патріотичних рис характеру, розширенню інформації про Україну сприяє також вивчення історії України, географії України, української культури.

У той же час ретроспективний комплексний аналіз джерельної бази показав, що впродовж першої половини ХХ ст. теоретичними проблемами навчання української мови у США і Канаді через відсутність науково-педагогічних кадрів майже ніхто не займався. Педагоги української діаспори у своїй практичній діяльності користувалися положеннями лінгводидактики, які обґрунтували І.Огієнко (принципи науковості, доступності, свідомості, систематичності, послідовності, наступності, емоційності, простоти та ясності викладу навчального матеріалу і ін.) та С.Русова (форми навчання рідної мови — усна розмовна мова, робота з навчальною літературою та графічними засобами; досконале володіння вчителем літературною мовою; формування культури мовлення дитини; оволодіння граматикую як «алгеброю» мови тощо).

У процесі дослідження виявлено, що новий етап у виробленні теоретичних засад рідномовної освіти українців діаспори пов'язаний з діяльністю педагогів другої половини ХХ ст. (І.Петрів, Р.Задеснянський, В.Луців, Д.Кислиця, Н.Попіль, Д.Чопик, Б.Шкандрій і ін.).

На підставі порівняльного аналізу доведено, що найбільш проблемним було

навчання української мови в умовах офіційного білінгвізму та багатокультурності, оскільки цей процес забезпечував у першу чергу засвоєння офіційної в суспільстві мови. Водночас узагальнення досвіду українських лінгводидактів (Б.Білаш, О.Білаш, М.Єнкала, С.Василишин, П.Ковалів, М.Савдик, П.Сембалюк, Яр Славутич, Д.Чопик) доводить, що і в двомовному середовищі напрацьовано ефективну систему навчання етнічних мов (програми повного, неповного, раннього мовного заглиблення, серцева мовна програма, курс вивчення української мови як другої) та їх навчально-методичний супровід (підручники, навчальні посібники, методичні комплекси). Досвід засвідчує, що двомовна система в умовах білінгвізму забезпечує ефективність опанування мови на комунікативному рівні та формування мовної особистості зарубіжного українця. Використання інноваційних підходів і технологій підвищує ефективність навчання рідної мови у полілінгвальному просторі.

Зазначимо, що в розвитку організаційно-педагогічних умов навчання української мови в західній діаспорі чітко простежуються два періоди:

I період (кінець XIX – перша половина XX ст.) - пошук ефективних умов навчання рідної мови у західній українській діаспорі (Канада, США) на основі особистого досвіду педагогів;

II період (друга половина XX - початок XXI ст.) – наукові засади розвитку рідномовної освіти зарубіжних українців. У перший період розв'язанню лінгводидактичних проблем сприяло використання дидактичних ідей, викладених у працях Б.Заклинського, А.Крушельницького, М.Матвійчука, І.Огієнка, С.Русової, В.Сімовича, С.Смаль-Стоцького, та виданих в Україні навчальних книг для рідномовної освіти.

Зміст навчання української мови в західній діаспорі другої половини XX ст. визначений програмами та відповідно укладеними підручниками з української мови, букварями і читанками П.Волиняка, М.Дейко, К.Кисілевського, А.Крушельницького, М.Овчаренко, М.Савдик та ін. Використання їх у навчальному процесі було спрямовано на формування лінгвістичних знань та комунікативних компетенцій учнів рідномовного шкільництва в англomовному середовищі Австралії, Великобританії, Канади і США. Програми побудовані за принципом концентризму, який забезпечував повторюваність вивченого матеріалу та його глибше засвоєння, сприяв досягненню визначеного рівня сформованості вмінь у різних видах мовленнєвої діяльності.

Важливою умовою підвищення ефективності навчання української мови була організація навчального процесу залежно від типу рідної школи, наявності в них відділів (класів) та вчителів, навчально-методичного забезпечення, структури навчальних занять. Українська мова у рідних школах вивчається як цілість із використанням різноманітних методів, прийомів і засобів. Перевага у навчанні надавалася зорово-слуховому та ігровому методам, застосуванню інтерактивних технологій, врахуванню індивідуальних особливостей учнів та їх рівня оволодіння мовою, використанню в з'єднаних класах збірної, індивідуальної та самостійної форм навчальної праці.

Виявлено, що ефективність підготовки майбутніх учителів рідномовного та державного двомовного шкільництва у навчальних закладах США, Канади та Австралії забезпечувало використання методів активного / інтерактивного, різнорівневого навчання, індивідуального і диференційованого підходів, рольових ігор, навчальних майстерень, модульних технологій, мікрОВикладання, методичних презентацій. Підвищенню їх професійної компетентності сприяло проведення педагогічної практики, яка впродовж досліджуваного періоду зазнала суттєвих змін і нині охоплює різні терміни (від чотирьох місяців до цілого навчального року) та відбувається в різних формах, залежно від університетської моделі підготовки вчителя. Гострою залишається проблема підготовки педагогічних кадрів для українського шкільництва в Румунії, не зважаючи на те, що тут із вересня 1999 року на філологічному факультеті Клузького університету в межах кафедри слов'янської філології існує відділення української мови й літератури, на яке щорічно набирають на бюджетній основі до 10 студентів. Українська мова і література студентами вивчається як перший фах, як другу спеціальність вони опановують румунську або іноземну (переважно англійську) філологію. Практично всі студенти українського відділення є представниками української національної меншини з Мароморощини, переважно із сіл з чисельним українським населенням. Термін навчання – чотири роки (такскрізь на філологічному факультеті Клузького університету), протягом цього часу студентам читаються як обов'язкові, так і дисципліни вільного вибору.

До викладання української мови і літератури в Клузькому університеті залучаються й викладачі закладів вищої освіти з України. Так, у м. Клуж певний час працював доцент кафедри української мови Ужгородського національного університету Михайло Кондор. Крім Клузького університету, українське відділення було засновано і у Сучавському (1999 р.). Програми вивчення української мови і літератури однакові.

Варто взяти до уваги і те, що в перші роки діяльності українських шкіл у діаспорі перед їх педагогами гостро постала проблема забезпечення навчального процесу підручниками. Видані в Україні букварі, читанки їх не завжди задовольняли, оскільки не відображали реалій країн проживання і відповідно не сприймалися учнями. Для їх створення в діаспорі було вироблено певні психолого-педагогічні вимоги: відображення умов життя дітей, доступність, різноманітність тематики творів та авторів, виховна спрямованість текстів, відповідність їх сучасному рівню науки, наявність значної кількості ілюстрацій, які пояснювали б головні думки тексту. Допоміжним матеріалом мають бути дидактично-методичні, виховні завдання та рекомендації, що дають можливість учителю урізноманітнювати методи і прийоми навчальної діяльності учнів та підвищувати її ефективність.

Зверталася особлива увага на зовнішнє оформлення навчальних книг, їх логічну побудову, відповідний до віку учнів підбір шрифтів та ілюстрацій. Моральну основу підручників, насамперед букварів і читанок, мали складати християнська релігія, глибокі патріотичні засади, найсуттєвіші відомості з українознавства. Підручники повинні бути написані сучасною літературною українською мовою. Дидактичний апарат їх покликаний

привчити учня самостійно мислити, розвивати техніку і культуру усної та писемної мови. Таким вимогам, в основному, відповідали підручники П. Волиняка, М.Дейко, Л.Деполович, К.Кисілевського, П.Коваліва, Д.Кислиці, М.Матвійчука, П.Миролюбного, М.Овчаренко, Е.Пеленського, Б.Романенчука, С.Чорнія, І.Шклянки, Ю.Шереха, створені для системи рідномовного шкільництва українців західної діаспори.

З урахуванням цих вимог, але з акцентом на комунікативно-діяльнісний підхід у навчанні української мови в державних двомовних школах на основі зорово-слухового методу створили підручники Яр Славутич, Р.Франко, С.Ціпівник, С.Василишин, Г.Мізь та ін. Навчальний матеріал у них побудований у формі діалогів, написаних нормативною українською літературною мовою, їх зміст вдало доповнюють відповідні сюжетні малюнки і тексти, що відображають події і явища з навколишнього середовища учнів, з минулого і сьогодення України, життя канадських українців. Для розвитку творчих здібностей школярів запропоновано різного роду вправи, завдання, ігри, тексти пісень з нотами і ритмічні вправи до них. У системі державного шкільництва використовувались також підручники Б.Білаша, О.Безушко, Я.Козловського, Н.Лаб'юка, Н.Мельник, О.Піп, В.Савчука, Н.Сартена, побудовані на традиційних теоретико-методичних засадах. Дані підручники пронизані високою національною ідеєю, глибоким патріотичним пафосом, різноманітні за змістом. Забезпечує активну пізнавальну роботу з підручником його оформлення і дидактичний апарат, наявність малюнків, цікавих невеличких текстів, завдань і запитань до них, додатковий коментарта словничок українських слів.

На нашу думку, найважливішими здобутками теорії і практики навчання української мови в діаспорі на сучасному етапі є програма та навчально-методичний комплекс «Нова» 1-6 (автор О.Білаш), який включає серію навчально-методичних матеріалів для українського мовного розвитку учнів державних шкіл, методичні матеріали для вчителів та батьків школярів. Завдяки інноваційним лінгводидактичним підходам програма «Нова» набула поширення в українському шкільництві Австралії, Великобританії, Канади, США та інших країн. Зрештою, його можна використовувати і в українських класах у Румунії.

У дидактичному забезпеченні рідномовної освіти зарубіжних українців активно використовувалися навчальні посібники, присвячені вирішенню найбільш складних лінгвістичних проблем (С.Даюк, П.Ковалів, Я.Козловський, Б.Романенчук, Я.Рудницький, Д.Соловей, Ю.Шерех та ін.). Вміщені в них навчальні матеріали і дидактичний апарат сприяли підвищенню інтересу учнів до навчання мови, забезпечували активізацію їх пізнавальної діяльності та полегшували розуміння і засвоєння лінгвістичних понять, практичне використання в усному і писемному мовленні.

Сьогодні розвиток рідномовної освіти зарубіжних українців спрямований на утвердження в їх комунікаційному просторі літературної української мови, оскільки саме вона служила засобом їх порозуміння і єднання не тільки в межах етнічної спільноти, а й у середовищі світового українства. У цьому контексті особливого значення набуло впровадження у процес навчання української мови сучасних навчальних, навчально-

методичних засобів та педагогічних технологій, авторами яких були працівники **Канадського інституту українських студій Едмонтського університету** та творчі педагоги українського шкільництва в інших країнах.

Спільними в розвитку теорії і практики навчання української мови в Україні і західній українській діаспорі наявні такі тенденції:

- розвиток рідномовної освіти українців у контексті мовної політики держав проживання, яка надає широкі можливості для розвитку офіційної / державної мови і мов національних меншин / діаспорних громад;
- розширення контактів учених, педагогів та громадських діячів України і української діаспори у сфері рідномовної освіти, що сприяє взаємозбагаченню теорії і практики навчання української мови як рідної / іноземної в полілінгвальному середовищі;
- пошук сучасних організаційно-педагогічних основ та науково-методичних підходів до навчання української мови як засобу спілкування, освоєння соціального досвіду попередніх поколінь, формування національної самосвідомості та патріотичного виховання її носіїв;
- формування позитивної мотивації зарубіжних українців і громадян України до вивчення української мови як рідної, державної, іноземної, розширення сфери її вживання та підвищення соціального статусу;
- протистояння згубному впливу асиміляційних процесів, потужній агресії з боку англійської мови, яка зумовлює звуження сфери вживання української мови та знижує рівень культури мовлення її носіїв.

Вважаємо, що у вирішенні проблем, з якими стикаються зарубіжні українці у розвитку рідномовної освіти, важливу роль покликана відіграти наша держава, адже згідно Конституції України та інших законодавчих актів вона повинна сприяти українцям в інших країнах світу у збереженні етнокультурної самобутності і насамперед рідної мови як головної ознаки нації.

Література

1. Кухаренко Р. Українці в Румунії // Режим доступу: Gazeta.ua.
2. Рендюк Т.Р. Українці Румунії: національно-культурне життя та взаємовідносини з державною владою / Т.Г.Рендюк. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – 150 с.
3. Романюк С. З. Розвиток рідномовної освіти українців у західній діаспорі (XX – початок XXI століття): Монографія/ С. З. Романюк. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2015. – 518 с.
4. Руснак І.С. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття) / Іван Руснак. – Чернівці: Рута, 2000. – 384 с.
5. Українська діаспора в Румунії // режим доступу: [buktolerance.com.ua / ? page...id=8](http://buktolerance.com.ua/?page...id=8).

6. Baker C. Foundations of Bilingual Education and Bilingual-ism /C. Baker. – Clevedon; Philadelphia; Adelaide, 1995. – 284p.

ІСТОРІЯ

Васіле Куреляк, Мірела Куреляк
(Сігет, Мараморощина)

ІСТОРИКО-ГЕОГРАФІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ЗАСЕЛЕННЯ УКРАЇНЦІВ МАРАМОРОЩИНИ (РУМУНІЯ)

У даній статті особлива увага приділена історико-географічній проблематиці заселення Мараморощини. На основі румунських та українських історичних та інших наукових джерел розглядаються найактуальніші проблеми щодо автохтонності українців у Марамороському краї, національно-культурних проблем Мараморощини під час панування Угорщини, Австругорщини та Румунії. Розглядаються історичні та військово-політичні події після першої світової війни. Висвітлюються основні чинники, які вплинули на залучення 14 українських сільських поселень до складу повіту Марамуреш Румунія.

Заселення українців на території Мараморощини невідривно пов'язане з процесами розселення населення в Закарпатті та Трансільванії. Завжди чомусь ця територія залишалася поза увагою румунських вчених. Румунські історики Іоан Мігалі де Апша та Александру Філіпашку намагаються обґрунтувати основні гіпотези та історіографію румунського населення й інших національностей цього краю.

Науковці по-різному трактують первинність поселенців Мараморощини. Заселення румунами та українцями цього краю відбулося майже одночасно. Деякі мадярські історики, такі як С.Сілагі та С.Секелі, відкидають повністю існування румунського населення у Трансільванії під час появи там угрів, тоді як румунський історик Л.Тівадар категорично стверджує, що румуни мешкали у Трансільванії та у комітаті Берек під час приходу угрів, але

також відкидає так звану колонізацію інших національностей (українців у тому числі), яка відбулася ще у VIII ст.¹⁶¹.

Заселення Мараморощини здійснювалося поступовими колонізаційними хвилями, з боку як румунів, так і українців. Тому стосовно цієї території не можна ставити питання про первинність чи автохтонність певного етносу. Про це свідчать і роки заснування сільських українських та румунських поселень, що відносяться до другої половини XIV–початку XIV ст.

Мадярська історіографія підтримує думку, що комітати Марамуреш і Берег були незаселеними територіями і король Ладіслаас Куман у 1284 р. колонізував там румунів. Ця теорія не має під собою історичної основи, оскільки відсутні докази, які б засвідчили цю подію¹.

У першому розділі праці “Мараморощина” А.Філіпашку зазначає, що завдяки природним багатствам та стратегічному розташуванню, територія Мараморощини була заселена з найдавніших часів. Віднайдено чимало слідів епохи неоліту вздовж долини річки Тиси аж до її витоків, а також численні предмети з бронзи. Віднайдення великої кількості римських монет у багатьох селах Мараморощини дає підставу для припущення, що після завоювання Дакії римлянами на цій території розвивалася торгівля. Автор вважає, що першими жителями після римського завоювання були румуни. “Це доведено топонімікою назв у Мараморощині, що сформована в той же час і за тими ж принципами, що і топоніміка інших провінцій, заселених румунами”. Автор також зазначає, що “в документах XI-XIII ст. назва Мараморощина фігурує лише п’ять разів, причому випадково, й не згадується те, що Мараморощина є частиною Угорщини”¹.

Найяскравіше проблеми заселення Мараморощини українцями пояснюються в науковій розвідці доктора філологічних наук М.Павлюка “До історії українських сіл Мараморощини”. Автор чітко виділяє основні історичні факти щодо заселення цієї території та робить важливі зауваги стосовно твердження румунського історика А.Філіпашку про те, що “румуні Мараморощини є єдиними корінними жителями, які заселили цей повіт ще з часів давньо-римської епохи. М.Павлюк зазначає: “Це твердження, звичайно, не витримує ніякої критики тому, що в давньоримську епоху румунське населення як народність ще не було сформоване і ніяких румунів на той час ще не могло існувати”¹⁶².

На думку М.Павлюка, безглуздо стверджувати, що першими жителями Мараморощини були румуни, українці або мадяри. За даними історичних матеріалів, заселення Мараморощини румунами та слов’янами відбулося колонізаційним методом майже одночасно. Про це свідчать дати заснування українських та румунських поселень.

¹⁶¹ Filipascu A. Le Maramures. Sibiu: Centru de studii si cercetari privitoare la Transilvania. 1944. 53 p.

¹⁶² Павлюк М. До історії українських сіл Мараморощини // Вільне слово. - 1990. - 16 червня. - № 16-17. - С. 8-9.

Заселення Мараморощини та всього Закарпаття тісно пов'язане з багатьма факторами, серед яких виділяються природно-ресурсні, соціально-економічні та ін. Для більш глибокого розуміння процесу освоєння території потрібно детальніше проаналізувати всі фактори, які сприяли розвиткові цього процесу.

Мараморощина багата на земельні та лісові ресурси, поклади солей, руди кольорових металів, які приваблювали перших поселенців. Заселення цього краю відбулося дещо пізніше порівняно з територією Закарпаття, тому спочатку освоювалися більш придатні для землеробства землі, а пізніше поступово заселялися гірські частини Марамороських Карпат. Історичні джерела свідчать, що румунські та українські кочові народності вміло використовували пасовища – полонини й оселялися неподалік від них.

При заселенні території значну роль відігравали і соціальні чинники. Через часті татарські набіги на українське населення Галичини та Буковини останнє змушене було шукати притулку в важкодоступних для ворогів Марамороських горах. Значна кількість населення переселелася з Галичини до Мараморощини, починаючи з XIV ст., через значні економічні негаразди, примусові панські роботи та інші соціальні проблеми.

Географічне положення Мараморощини як природної фортеці на стику Галичини, Трансільванії та Угорщини мало своє стратегічне та військове значення упродовж великого історичного періоду. На той час Мараморощина становила безпечну для проживання та ведення господарства територію, чим і приваблювала поселенців. Основні етапи заселення території Мараморощини від найдавніших часів до новітньої епохи такі.

Перший етап освоєння (VII ст. до н.е. - V ст. н.е.) цієї території пов'язаний з подіями, які відбувалися на всій Підкарпатській Русі. Він містить найдавніші відомості про заселення цього регіону, а також розглядаються всі народності, які проживали на даній території у минулому.

Археологічні та історичні дослідження свідчать, що першими жителями Закарпатської Русі були скіфи. Цей народ був сумішшю кочових та напівкочових іраномовних племен, які сформувалися у степах Причорномор'я. Звідси вони проникли на захід до Середньодунайської рівнини і захопили Закарпатську Русь. Це засвідчують їхні могили біля Куштановиць (неподалік Мукачєвого). Ці події відбувалися у VII-VI ст. до н.е. Археологічні матеріали свідчать, що в Східній Європі у басейні Верхньої Тиси були поширені скіфські пам'ятки куштановицької культури ¹⁶³.

Політична ситуація та культура в Карпатському регіоні, починаючи з VI ст. до н.е., перебували під впливом сюди скіфів, які проникали сюди з Причорномор'я, а в IV ст. до н.е. – під впливом кельтів, що прийшли із заходу.

У північно-західній Румунії виділилася так звана група нір (даків). Їхні пам'ятки були знайдені в ґрунтових шарах. Класичною пам'яткою є могильник у селі Саніслав (повіт Сату-Маре). Румунський учений Р.Попа висловив припущення, що "у верхів'ях басейну річки

¹⁶³ Древняя история Верхнего Потисья / Отв. ред. И.М.Грончак, В.Червняк. - Львів: Світ, 1991. 208 с.

Тиси, вздовж лівого берега ймовірно спільно проживали представники групи “Нір” (даків) і куштановицьких племен”¹⁶⁴.

У процесі співіснування обидві групи зазнавали культурного впливу фрако-скіфських груп із різною інтенсивністю¹⁶⁵. Куштановицькі групи займали східну, найбільш віддалену і замкнуту частину Верхнього Потисся, і найменш зазнавали чужого впливу. А на південь від куштановицьких груп, уздовж лівобережжя Тиси проживали групи саніслау нір, які зазнавали значно більшого впливу інших культур.

У III ст. до н.е. у верхній басейн Тиси проникли кельти. Цей войовничий народ зайняв Західну і Центральну Європу, а у IV ст. до н.е. з’явився в Карпатській котловині¹⁶⁶.

Значні пам’ятки латинської культури були виявлені румунськими археологами у повіті Сату-Маре – в Чумешті, Саніслау, Діндешті, Пішколці. Отримані матеріали дають змогу зробити певні висновки про носіїв культур, які проживали в ранньозалізному періоді на північному заході сучасної Румунії.

Гето-дакське суспільство досягло значного розвитку в II ст. до н.е. Культура гето-даків сформувалася і розвивалася у Карпатсько-Дунайсько-Понтійській зоні і виявила себе як одна із визначних археологічних культур поряд з культурою Римської імперії. VI ст. до н.е. відбулося об’єднання всіх гето-даків у сильну централізовану і незалежну державу під владою Бурбеста. Частина сучасної території повіту Марамуреш також входила до складу цієї держави.

Перша половина I тисячоліття – один із найскладніших періодів в історії Європи. Упродовж цього періоду територія Карпатської котловини (Закарпаття та Мараморощини) декілька разів переходила з рук у руки¹⁶⁷.

З середини I ст. н.е. у Тисо-Дунайські межиріччя починають проникати сарматські племена – язиги, роксолани. Колонізація даків на території Трансильванії та Румунії завершилася створенням у другій половині I ст. потужного політичного об’єднання на чолі з царем Децибалом.

Другий етап заселення Закарпатської області, а також Мараморощини відзначився міграціями слов’ян у V–X ст., а з часом тут оселилися українці колонізаційними хвилями.

Історичні джерела свідчать, що у VII ст. слов’яни вирушили на захід, перейшли Західні Карпати й розселилися на всій Панонії аж до Адріатичного моря, створивши слов’янські князівства. Відомий історик Михайло Грушевський у своїй роботі “Історія України Руси” детально описує про міграцію слов’ян на захід. Інші українські джерела доказують, що у V ст. слов’яни рушили на захід, перейшли Західні Карпати і оселилися

¹⁶⁴ Popa R. Tara Maramuresului in veacul al XIV-lea. Bucuresti: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1970. 304 p.

¹⁶⁵ Древняя история Верхнего Потисья / Отв. ред. И.М.Грончак, В.Червеняк. Львів: Світ, 1991. 208 с.

¹⁶⁶ Древняя история Верхнего Потисья / Отв. ред. И.М.Грончак, В.Червеняк. Львів: Світ, 1991. 208 с.

¹⁶⁷ Древняя история Верхнего Потисья / Отв. ред. И.М.Грончак, В.Червеняк. Львів: Світ, 1991. 208 с.

по всій Панонії аж до Адріатичного моря. Характерною рисою для слов'янських племен було те, що там де вони осідали засновувались слов'янські князівства. Найдрвнішими слов'янськими племенами, яких вважають за предків українців Мараморощини та Закарпаття є білі хорвати. У праці “Закарпаття в енциклопедії українознавства ” видана Науковим Товариством ім. Тараса Шевченка, на сторінці 18 наводиться твердження, “що білі хорвати проживали в VII ст. н.е. на Закарпатті”. Отже, про них згадується у Литописі “Повість времених літ” у недатованому етнографічному огляді, пізніше, як учасників походу Олег на Візантію 907 р. та про похід на них Володимира Великого 993 р.

Історія українців Мараморощини та Закарпаття є складною, потребує комплексного історичного дослідження, яке б базувалося на основі первинних історичних джерелах виданих у різних країнах Європи.

Румунські історики, географи, етнографи та інші дослідники спераючись лише на румунських та угорських історичних джерелах обміняють питання існування “білих хорватів ” і твердять, що українське - руське населення осіло на Мараморощині в XIV ст. Багато з них пов'язують цей період з великим переселенням українців з Поділля на Закарпаття під проводом князя Федора Корятівича – 1360 р.

Історичні докази засвідчують, що українські села долини річки Рускови (Руська Поляна/ Поляни, Руська Кривий/ Кривий та Рускова) датують від 1353 р. Це засвідчує те, що не відповідає період документальної атестації українських сіл долини Рускови з періодом переселення українців під час керування князя Федора Корятівича. Отже, українські села Мараморощини були засновані значно раніше. Припускаємо, що на той час українське населення не було представлене дворянинами і відповідно жодної грамоти не наділено. Значно пізніше у XIV ст. румунські дворяни отримали від угорських королів грамоти та володіння на українські села.

Стосовно питання корінного українського населення Мараморощини ми зауважуємо наступні особливі аспекти: по-перше, українські села долини Рускови носять прикрасну назву Русь – що у минулому указувало на територію давньої руської держави – Київська Русь та місцевість проживання руського народу (нам не треба відрекатися від слова *русь* – тому, що українська держава називалася Київська Русь а на початку XVIII ст. цар Петро I запозичив слово русь і назвав Московію Русією; Україна називалася Малоросія, а пізніше Окраїна та Україна); по-друге, серед українського населення долини річки Рускови збереглися надзвичайні давньоруські зимові обряди, які зазнали певну адаптацію до християнських різдвяних обрядів; по-третє у вище наведених українських селах побутує стара українська топоніміка, що потребує ретельної класифікації та дослідження; по-четверте, відомий український філолог Іван Панькевич у своїх працях “Говори українських сіл Мараморощини у Румунії” та “Говори сіл ріки Руської Мараморощини у Румунії” наводить, що в українських селах долини річки Рускови збереглися найдревніші говори Підкарпатської Русі. Отже, всі ці наукові твердження знову засвідчують автохтоність українського населення Мараморощини, яке розвивалося поруч з румунським населенням а пізніше угорським.

Наступна міграційна хвиля у VIII-Xст. охопила мадярів, які оселилися на території Верхньодунайської рівнини (у тому числі в Закарпатті та Трансільванії).

Автор праці “Угорська Русь” Г.Деволана зазначає: “Вчений Бідерман доводив, що провідниками мадяр під час їх переселення із-за Волги в нинішню Угорщину було руське (українське) населення, яке до приходу мадяр займало північно-східну частину Угорщини”¹⁶⁸. Як стверджував Д.Дорошенко, “українці з’явилися в Закарпатті не пізніше за угрів, однак не раніше, як наприкінці IX ст. н.е.”¹⁶⁹.

Константин Багрянородний, грецький цар, писав, що руські племена (лемки і бойки) живуть за Бабиною горою, де перед тим жили хорвати. “В 1007 році Св. Бруно, котрий проповідував віру Христову між народами Східної Європи, писав німецькому цареві Генріху II, що старшина русинів відпровадив його зі своїм військом аж до кінця своєї країни. Все це свідчить про те, що за Карпатами жили руські племена”¹⁷⁰.

Третій етап заселення Мараморощини охоплює X – XIV ст. Він найбільш насичений історичними подіями. Посилюється процес заселення закарпатських земель (у тому числі Мараморощини). Історики Польщі, України, Румунії, Угорщини спираються на факти саме цього періоду стосовно заселення Мараморського краю.

Процес заселення українцями Мараморощини тісно переплітається з історичними подіями, що відбувалися в той час в Закарпатті.

З історії України відомо, що Закарпаття в X-XI ст. становило невід’ємну частину Русі. У цей період завершилося об’єднання східнослов’янських земель у складі Давньоруської держави. Пізніше більша частина Закарпаття перебувала в складі Галицько-Волинського князівства, аж до першої чверті XIIIст. (першої татарської навали 1240 р.)¹⁷¹.

Русько-угорські відносини розпочалися ще під час перебування угрів у Причорноморських степах. Першими носіями відносин були династійні зв’язки українських князів з угорськими королями, починаючи ще з великого князя Ярослава. Близько 1100 р. угорський король Коломон одружився з дочкою Святополка. Разом з нею в Закарпаття переселилося багато українців. Коломон (1095-1114 рр.) допомагав Святополкові у боротьбі проти князів Ростиславичів.

Наприкінці XIII ст. угорська влада дещо занепала і саме в цей період галицькі князі робили спроби приєднати Закарпаття до Галичини. Значними силами в 1301 р. князь Данило Галицький відібрав закарпатські землі в угрів. У складі Галицько-Волинського князівства ці землі пробули лише 26 років, тому що угорські війська в 1327 р. відвоювали їх. У час, коли Закарпаття входило до складу Галицької-Волинського князівства, велика кількість українців (галичан) переселилася сюди, засновуючи нові або оселяючись у раніше заснованих руських поселеннях.

¹⁶⁸ Деволана Г.А. Угорская Русь: Исторический очерк. М.: [Б.м.], 1878. 49 с.

¹⁶⁹ Дорошенко Д. Угорська Україна. — К.: Всесвіт, 1919. — 32 с.

¹⁷⁰ Ириней О., Кондратович М. История Подкарпатской Руси для народа. — Ужгород: Т-во "Просвита", 1924. 113 с.

¹⁷¹ Павлюк М. До історії українських сіл Мараморощини // Вільне слово, 1990. 16 червня. № 117, С. 8-9.

Кількісно найбільше українців емігрувало у Закарпаття та Мараморощину за князювання Федора Коріятовича в 1360 р., разом з ним переїхало 40 тис. українців, які оселилися в Марамороському та Веретському комітатах.

Заселення всієї Підкарпатської Русі відбувалося поетапно. Спочатку українці оселилися на західних рівнинних частинах Закарпаття, а трохи пізніше (в другій половині XIV ст.) відбулося поступове заселення східної частини цього краю. Це гірська територія і саме тому в її межах знайшли притулок мешканці інших земель, які втікали від нападів татарських та інших завойовників. Природні умови цієї території (велика залісненість та пасовища – полонини) визначили основні види зайнятості українського населення, а саме: лісівництво та скотарство.

Четвертий етап заселення українцями Закарпаття та Мараморощини – це XV–XX ст. Як відомо, масових переселень упродовж цього часу вже не було. Українське населення продовжувало емігрувати у Закарпаття внаслідок певних причин невеликими групами. Значною перепорою на шляху міграцій стало запровадження кордонів між державами по хребтах Українських Карпат, що безпосередньо позначилося на інтенсивності переселення.

“У зв’язку з тим, що східні, гірські частини Закарпатської Русі були слабо заселені, до них були приєднані північні частини Боршавського (Берегівського) та Мадярського (Хустський край) комітатів. Таким чином, старі комітати почали поступово втрачати своє політичне значення, а Марамороський комітат, який займав всю східну частину Закарпатської Русі, в 1385 році став основним адміністративним керівним органом”¹⁷². Історичні джерела свідчать, що Мараморощина спочатку перебувала в складі Угоченського комітату, а в XIV ст. стала самостійним комітатом¹⁷³.

Адміністративний поділ території на комітати, а також зміна їхніх меж (об’єднання) були вигідні тодішньому мадярському урядові, оскільки українське населення таким чином поступово втрачало свою національну єдність та самосвідомість. Марамороський комітат, за площею (займав верхню частину Тиси по обидва боки) та чисельністю населення був одним із найбільших комітатів Закарпатської Русі. Населення, яке проживало Мараморощині, за допомогою насильницьких методів піддавалося асиміляції. Та у XIV – XVI ст. процес мадяризації ще не набув значного розмаху і до XVI ст. українці не зазнавали від мадярів якогось особливого національного гноблення¹⁷⁴. Пізніше мадяри асимілювали всі народності, які проживали в Закарпатті та Мараморощині. Стає очевидним, що штучні асиміляційні дії з боку мадярської влади значно вплинули (зменшили) на інтенсивність еміграцій українців з Галичини в Мараморощину. Анкетні етносоціологічні опитування українців повіту Марамуреш свідчать, що їхні родини походять з Галичини, та датують ці дані приблизно XIV – XV ст.

¹⁷²Павлюк М. До історії українських сіл Мараморощини // Вільне слово. - 1990. - 16 червня. - № 16-17. - С. 8-9.

¹⁷³Иринеи О., Кондратович М. История Подкарпатской Руси для народа.- Ужгород: Т-во "Просвіта", 1924. - 113 с.

¹⁷⁴Дорошенко Д. Угорська Україна. - К.: Всесвіт, 1919. - 32 с.

Населення, яке переселялося з Галичини в Закарпатську Русь, співіснувало з місцевими українцями, котрі вже проживали тут. Згодом українське населення почало зазнавати національного та релігійного гноблення з боку мадярської влади і церкви. В другій половині XVIст. мадярський уряд почав впроваджувати католицизм серед населення інших віросповідань. Але українці не зреклися своєї віри.

Відомо, що австро-угорський уряд вирішував релігійну та національну кризу Мараморощині насильницькими методами. Релігійні та національні відносини українців Закарпаття, зокрема Мараморощини, з населенням Галичини створювали, на думку австро-угорського уряду, небезпеку для його інтересів. Тому доцільно було ізолювати угорських українців від галичан та посилити процес асиміляції. Погіршення взаємозв'язків між населенням Галичини й Угорської Русі суттєво вплинуло на подальший міграційний процес.

Соціально-політичні та економічні чинники Австро-Угорської імперії гальмували процес переселення українців у Мараморощину з Галичини. Австро-угорський уряд по диктаторськи жорстоко знущався з українців, румунів, чехів та інших народностей, що населяли цей край.

Події, які розгорталися після першої світової війни, сильно вплинули на цілісність Закарпатської Русі. Велика територія північно-західної частини Закарпатської Русі (Пряшівщина) 1919 р. була приєднана до Чехії. Мараморощина, за угодою між урядами Чехії, яка захопила Закарпаття, та Румунії, була поділена на дві частини по річці Тисі. Південна частина, заселена в основному румунами, була приєднана до Румунії, а північна – до Чехії. Був встановлений державний кордон по річці Тисі. Таким чином українці опинилися в повіті Марамуреш, а після встановлення державного кордону припинилися їхні родинні, національні, релігійні та етнокультурні зв'язки з Закарпаттям.

Велика заслуга у справі національного відродження підкарпатських русинів після 1849 р. належить А.Добрянському, який боровся за рідну українську (руську) мову та рівноправ'я між народами. Внесок А.Добрянського полягає в тому, що він зумів об'єднати навколо себе людей, відданих національним інтересам.

Культурне життя русинів 1850-1860 рр. пов'язане з іменем О.Духновича (1803-1865 рр.), який "присвятив свою діяльність проблемам української мови, історії, етнографії та народної освіти"¹⁷⁵. Так, поезія О.Духновича "Я русин был, есть и буду" стала гімном русинів.

Закінчення Першої світової війни восени 1918 р. призвело до розпаду Австро-Угорської імперії. Народи, які входили до її складу, здобули право на самовизначення. Подальша доля українців Підкарпатської Русі творилася під впливом різних політичних інтересів і явно не на їхню користь. Детальний аналіз історичних подій може відтворити реальні причини приєднання Підкарпатської Русі до Чехословаччини, а Мараморощини – до Румунії.

¹⁷⁵ Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). – Ужгород, 1994. – 296 с.

Найбільш складною проблемою українців Підкарпатської Русі була невизначеність політичного курсу - або бути незалежними, або приєднатися до Росії, України чи Чехословаччини.

Створення 16 листопада 1918 р. республіки Угорщини дало шанс Підкарпатській Русі, Трансільванії та Хорватії самостійно вирішити свою подальшу долю, хоча мадярський уряд такої ініціативи не виявляв, а навпаки, створював програму автономії для збереження територіальної цілісності Угорщини.

Народна рада, сформована 8 листопада 1918 р. у Старій Любовні (Словаччина), ставила за мету претендувати на будь-яку іноземну владу, лунали заклики до об'єднання з Україною. Іншу думку відстоювали греко-католицькі священники П.Гебей, А.Волошин та С.Собов, які прагнули отримати автономію у складі Угорщини ¹⁷⁶. Ужгородська рада, скликана 9 листопада 1918 р., була єдиним повноважним представником, з яким угорський уряд погодився вести переговори про майбутнє Підкарпатської Русі.

Гуцульське населення 7-8 січня 1919 р. вирішило позбавитися угорської влади за допомогою західноукраїнського війська з Коломиї. Гуцульські повстанці прогнали угорських гвардійців та жандармів.

З ініціативи українських повстанців 16 січня 1919 р в Сігеті було організовано військову владу, яка проіснувала недовго.

До столиці Чехословаччини прибула делегація Центральної руської народної ради, яка зустрілася з президентом Т.Масариком. 16 червня 1919 р. було схвалене бажання українського народу об'єднатися з Чехословаччиною, а 6 серпня 1919 р. радою міністрів закордонних справ формально затвердила договори, підписані з Чехословаччиною в Сен-Жермені 10 вересня 1919 р. ¹⁷⁷.

Хоча Чехословаччина гарантувала національні та територіальні права, проте вже на початку дії договору вона порушила територіальну цілісність Підкарпатської Русі. Майже вся територія на захід від річки Уж (Пряшівщина) з населенням 90 тис. осіб відійшла до складу Словаччини, а 14 сіл Мараморощини опинилися у складі Румунії. Таким чином були грубо порушені права українців. "Румунія, не маючи жодних шансів, не претендувала на край у цілому, задовольнившись південно-східною частиною" ¹⁷⁸.

У складі Марамороського повіту Румунії українці опинилися після тривалих військових та складних політико-дипломатичних інтриг.

У 1919-1939 рр. кордон між Румунією та Чехословаччиною був "прозорим". Такі відносини між державами позитивно впливали на розвиток національної культури населення краю та розв'язання національно-культурних і релігійних проблем.

¹⁷⁶ Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948).— Ужгород, 1994. — 296 с.

¹⁷⁷ Магочій П.Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). - Ужгород, 1994. - 296 с.

¹⁷⁸ Нариси історії Закарпаття: У 2 т / Ред. кол.: І.Гранчак, Е.Балагурі, І.Грицак, В.Ілько, І.Поп. - Ужгород: Закарпаття, 1995. - Т.2: 1918-1945. - 663 с.

На початку Другої світової війни, у 1940 р. північна частина Трансільванії, Мараморощина та Закарпаття потрапили під панування хортистської Угорщини, яке тривало до вересня 1944 р. У цей період хортистська Угорщина встановила жорстокий режим, зокрема були запроваджені комендантські години для румунського та українського населення, здійснювалися масові арешти й розстріли без суду, українців та румунів висилали на примусові роботи. Після закінчення війни південна частина Мараморощини відійшла до Румунії.

Наступний період суспільного життя Румунії характеризувався соціалістичним спрямуванням у розвитку господарства та інших сфер. Національні меншини були пригноблені, культурний та національний розвиток сповільнився. Після грудневої революції 1989 р. у Румунії важливого значення набули питання національно-культурного розвитку етнічних меншин, у тому числі української. Вони почали розв'язуватися з урахуванням запитів і потреб національних меншин.

Українські села Поїєніле де суб Мунте (Поляна) та Репедя (Кривий) були засновані у 1411 р., а село Рускова (Рускова) – у 1373 р. Вони належать до гірсько-долинного типу поселень, тобто будівлі розпорашені по схилах гір та річкових долинах. Досить поширеною формою сільських поселень є хутори.

Свідченням давнього побутування гуцулів на цій території є Вознесенська церква типової гуцульської архітектури, збудована ще у 1598 р. у комуні Поїєніле де суб Мунте (Поляна).

Неподалік від комуни Поїєніле де суб Мунте (Поляна) розташована комуна Репедя (Кривий). Топонімічні назви цих сіл свідчать про автохтонність українського населення у цьому краї. За матеріалами церковних реєстрів та свідченням секретаря сільради І.Канюки, перша церква була збудована тут у 1466 р. Це дерев'яна споруда з високою банею. Розпис виконав олією анонімний художник. Після Другої світової війни з Буковини приїхав священик М.Здунський, при якому продали гуцульську дерев'яну церкву. У 1958 р. ікони та інші церковні цінності, зокрема, старовинний рукопис-поздоровлення Київського Митрополита з нагоди посвячення першої дерев'яної церкви, забрав В.Кордун, українець за походженням, який у цей час працював у газеті "Новий вік". Зникнення цих істотних доказів та руйнація церкви стирає сліди наших предків і згадку про життя гуцулів у цьому краї. У 1486 р. була збудована парафіяльна хата, щоправда, детальніші відомості про неї не збереглися. У 1896–1904 рр. була збудована кам'яна церква у візантійському стилі.

Гуцульське село Рускова (Рускова), розміщене біля гирла річки Рускови, було засноване 1373 р. Це сільське поселення має вигідне транспортно-економічне положення, оскільки розташоване ближче до міст та шляхів сполучення. Це впливає на економічні зв'язки між жителями Рускови та сусідніх румунських поселень.

Комуна Бістра (Бистрий) розміщена у нижній частині долини річки Вішеу й оточена невисокими горами. У минулому українські села цієї комуни адміністративно належали до румунської комуни Петрова та українського села Рога де Сус, від яких у 1952 р. українські села відокремилися. Вони з'явилися в результаті переселення гуцулів із

Закарпаття (Ділового, Круглого, Хмеліва, Рахова). Нині не існує документальних відомостей про переселення гуцулів у цей край. Біля гирла річки Фрумушаоа (Краснянської) розміщене гуцульське село Красна Вішеулуй (Красна). Воно належить до гірсько-долинного типу поселень. М.Павлюк вважає, що етимологію назви села Красна Вішеулуй (Красна) важко пояснити. На його думку, існує лише одна версія: "В минулому, коли ще все село було покрите лісами, тут жили "дівки красні", "лісові русалки". Село Красна Вішеулуй (Красна) є найчисельнішим серед сіл комуни Бістра (Бистрий). Український національний одяг жителів, мова та деякою мірою звичаї цього села повністю набули румунських рис, через те, що село розміщене ближче до румунської комуни Петрова, ніж до українських сіл комуни Бістра, і тут сильніше позначився асиміляційний вплив.

На відстані чотирьох кілометрів від села Красна Вішеулуй (Красна) розташоване село Бістра (Бистрий). Воно було заселене у XVII ст. Церковні реєстри підтверджують існування тут у 1700 р. 50 господарств. У 1820 р. була збудована перша дерев'яна церква. Етносоціальне опитування свідчить про те, що місцеве населення ідентифікує себе з гуцулами. Нині у селі збереглися давні забудови (млин та сукновальні). Це підтверджує припущення щодо тривалого проживання гуцулів у цьому краї.

Біля гирла річки Вішеу розташоване село Валя Вішеулуй (Вишівська Долина). Етимологія назви цього села походить від назви річки Вішеу. Воно є останнім українським селом гуцульської Вишівщини. Важливо, що гуцули цього села зуміли зберегти мову та звичаї. Одяг жителів осучаснився.

Заселення першої підзони Вишівщини відбувалося колонізаційними хвилями. В основному сюди переселялися гуцули з нинішніх Івано-Франківської та Закарпатської областей України. Друга підзона Вишівщини була заселена у XVII–XVIII ст. гуцулами із Закарпаття. В межах марамороської Гуцульщини зазначаємо територіальні відмінності у мові, одязі та звичаях, оскільки на цій території оселилися українці з різних регіонів.

У верхів'ях річки Васер компактно проживають близько 200 українців. Вони дуже асимільовані, і лише незначна кількість їх володіє гуцульським діалектом.

До Потисся належать такі українські комуни, як Рона де Сус (Верхня Рівна), Бочікою Маре (Великий Бичків) та Ремеці (Ремети).

Українська комуна Рона де Сус (Верхня Рівна) була заснована у 1360 р. Комуна Бочікою Маре (Великий Бичків) простяглася смугою у прикордонній частині повіту. У східній частині території комуни розташоване село Лунка ла Тіса (Луг), засноване 1442 р. На захід від села Лунка ла Тіса (Луг) розміщене село Бочікою Маре (Великий Бичків). Тут міститься резиденція комуни. Село згадується в Марамороських грамотах 1442 р. На захід від села Бочікою Маре (Великий Бичків), на лівому боці річки Тиси розміщене село Кричунешті (Кричунів). Воно було засноване у 1385 р. Вважається, що поселенцями цього села були українці з Галичини та Закарпаття. Село Тіса (Миково) розміщене на лівому боці річки Тиси, поблизу міста Сігету Мармацієй. Вперше воно згадується в 1385 р. як власність дворянина Кенде. Українська комуна Ремеці (Ремети) вперше згадується у 1465 р. у

грамотах Мараморощини. Поселенцями цього села були українці із Закарпаття (Бедевлі, Хуста, Тересви)..

Українські сільські поселення Мораморощини за етнографічними ознаками різняться між собою. Найбільш правдоподібним чинником, який вплинув на формування етнографічних відмінностей у межах цієї території, був історичний фактор її заселення. Українці переселялися сюди з різних місцевостей України та в різні періоди, починаючи з XII – XIII ст. Вони приносили з собою українські народні звичаї, одяг, мову, спосіб життя, господарювання. Українські гуцульські села в долині річки Рускови були засновані у XIII – XIV ст., на триста років раніше, ніж гуцульські поселення комуни Бістра. Українські села Потисся також вирізняються з-поміж інших етнографічними ознаками.

Лучія Мігок
(Сучаваб Румунія)

СУЧАВСЬК

ЦІЯ СУР

Ключові слова: українці міста Сучава, культурне життя, українська мова, релігійне життя, соціальне життя

Українці міста Сучава походять зокрема з сіл, де компактно проживає українська меншина. Головною місією нашої організації є збереження етнічної, культурної, релігійної та мовної ідентичності українців. Активну роль у збереженні культурної ідентичності відіграють народні гуртки Сучавської організації, які систематично проводять фестивалі, виставки, концерти та інші культурні заходи.

Щодо навчання українською мовою в місті Сучава, слід уточнити, що учні мають можливість вивчати українську рідну мову як предмет в Національному коледжі імені Міхая Емінеску. Упродовж часу наші учні здобули дуже добрі результати на різних конкурсах, таких як "Декламування української поезії", Конкурс "Історія і традиції українців" конкурс "Свято рідної мови" та на олімпіадах з української мови і літератури на повітовому та національному етапах. Вони взяли участь і у заходах, організованих з нагоди Дня Шевченка, Дня Емінеску, Дня Ольги Кобилянської тощо. Нещодавно на Міжнародному фестивалі "Доля", який відбувся у Києві, наша учениця Іоана Вероніка Корнечук 12 класу отримала другу премію.

Щодо релігійного життя українців міста Сучава, слід уточнити, що з 1-го вересня 2002 року в місті Сучаві відновилось богослужіння українською мовою для української громади цього міста та його околиць у монастирі Святого Івана Сучавського, а в 2007 році тамтешнім українцям вдалось спорудити власну Православну церкву Святих Апостолів Петра і Павла, священиком будучи Михайло Магіар. Члени нашої організації організували також різні благодійні акції.

Згідно з офіційними результатами останнього загальнонаціонального перепису населення в місті Сучаві Румунії проживають майже 70 етнічних українців, але за неофіційними підрахунками українська громада налічує більше осіб. Українці міста Сучава походять зокрема з сіл, де компактно проживає українська меншина, такі як:

Дерменишти, Бальківці, Качіка, Шербівці Мілішівці, Бродина, Палтїну, Извореле Сучевей тощо. Вони прибули працювати у місто або вчитися і залишилися в місті, де утворили нові сім'ї. Українці Південної Буковини є автохтонним населенням, які завжди проживали у переважно румунському середовищі. Сучавська організація СУР-у намагалася і далі старається об'єднати всіх українців, які проживають у нашому місті. Головна місія нашої організації є збереження етнічної, культурної, релігійної та мовної ідентичності українців.

Культурне життя Сучавської організації СУР

Активну роль у збереженні культурної ідентичності відіграють народні гуртки Сучавської організації, які систематично проводять фестивалі, виставки, концерти та інші культурні заходи. Йде мова про вокальний гурт "Свекрухи", заснований у 2000 році, до складу якого входять вчительки, під керівництвом талановитої пані Аурори Гуцан. Гурт виступав на різних фестивалях, як наприклад: Фестиваль національних меншин, Фестиваль "Співжиття" в місті Серет, Фестиваль "Проетника" в місті Сігішоара, але і закордоном на Фестивалі "Буковинські зустрічі" в Україні а також в Польщі. Гурт виконує народні пісні але й пісні на слова покійного письменника Степана Ткачука, як наприклад: "Українець", "Повій вітер з Буковини", "Образ мами" та "Веселі свекрухи". Музику для цих пісень склала пані Аурора Гуцан, яка також зробила переробки для інших кількох пісень. До репертуару гурту входять й колядки. Гурт акомпанює на акордеоні Георге Серейчук. Інший гурт, який вже діє кілька років при Суавській організації СУР це молодіжний гурт "Вишиванка", до складу якого входять учні Національного коледжу імені Міхая Емінеску. Нещодавно за фінансове сприяння СУР-у членам вдалося придбати гарні українські народні костюми, Члени гурту з нетерпінням чекають на наступні виступи в країні, і чому ні й закордоном.

Щодо навчання українською мовою в місті Сучаві, слід уточнити, що учні мають можливість вивчати українську рідну мову як предмет в Національному коледжі імені Міхая Емінеску. Йде мова про учнів з сіл, де вивчають українську мову до восьмого класу. Упродовж часу наші учні здобули дуже добрі результати на різних конкурсах, таких, як "Декламування української поезії", Конкурс "Історія і традиції українців" конкурс "Свято рідної мови" та на олімпіадах з української мови і літератури на повітовому та національному етапах. Вони взяли участь і у заходах, організованих з нагоди Дня Шевченка, Дня Емінеску, Дня Ольги Кобилянської тощо. Нещодавно на Міжнародному фестивалі "Доля", який відбувся у Києві, наша учениця Іоана Вероніка Корнечук 12-го класу отримала другу премію. Слід уточнити, що, крім конкурсів, організованих СУР-ом, учні українського походження здобувають добрі результати й на інших позашкільних конкурсах та фестивалях, те що засвідчує високий рівень їхньої підготовки, як на рідній українській мові, так і на румунській мові. Окремі наші учні, які бажали продовжити навчання рідною мовою поступили до Сучавського філологічного

факультету, український відділ або обрали навчатися в Україні. Випускники, вже у свою чергу працюють у системі освіти або в інших галузях.

Хоча упродовж багатьох років, учні не мали підручників, на щастя, тепер вони матимуть можливість вивчати рідну українську за новими підручниками. Це результат тривалої та нелегкої нашої праці у партнерстві з українським видавництвом "Букрек" та румунським "Лідана", методистами є Серафема Кригам, Лучія Міжок, Дарина Максимець. Їхня співпраця увінчалася успіхом: у 2014-му році видавництва "Букрек" та "Лідана" випустили в світ посібник для третього року навчання "Українська мова" авторів Серафими Криган, Лучії Міжок та Анки Штюбяну. Профінансував видання Союз українців Румунії. А незабаром будуть надруковані підручники з української мови та літератури для I, II, IV та V класів. Про це надзвичайно турбується нинішній голова СУР-у Миколай-Мирослав Петрецький. Видавці співпрацювали між собою по відкриттю книжкового магазину української літератури в Сучаві та книгарні румунської літератури в Чернівцях. Завдяки дружнім стосункам між колективами з'явилися видання "Гуцульські вишивки" Мирослави Шандро українською, румунською та англійською мовами, двомовний українсько-румунський «Кобзар-Cobzarul» Тараса Шевченка (переклад румунською Іон Козмей), "Шевченко в піснях" Кузьми Смаля та Івана Кідешука.

Упродовж часу діяльності нашої організації дуже багато допомогло Генеральне консульство України в місті Сучава, яке брало участь у наших заходах, дарували українську книгу, літературу, фільми, компакт-диски, шкільні приладдя тощо.

Також з ініціативи Суавської організації за фінансової підтримки СУР-у був започаткований Конкурс "Історія і традиції українців", який цього року проводився увосбме. Конкурс «Історія і традиції українців» спрямований на заохочення учнів українців до проведення спільних заходів з метою сприяння збереженню мови, історії, традицій і утвердження міжкультурного діалогу. Цей конкурс проводиться щорічно у Національному коледжі імені Міхая Емінеску в місті Сучава. У ньому беруть участь зазвичай понад 150 учнів, дошкільнят та вчителів із Марамуреського, Ботошанського, Тіміського, Караш-Севернського та Сучавського повітів, де компактно проживає українська громада. Конкурс має три розділи: фотографія, есе та презентація певного обряду. Учні, підготовлені своїми вчителями, надсилають поштою цікаві есе та фотографії або представляють традиції та обряди специфічні їхньому краю та виступають з різними піснями і танцями. Протягом часу учні представили коротенькі вистави про великодні традиції та обряди, такі як: Шуткова неділя, великодні ігри, а також про різдвяні традиції (Вифлеєм, колядування), а також весільні звичаї та інші звичаї, яких вони успадкували від своїх дідів та прадідів. Цей конкурс користується великим успіхом серед дітей, оскільки стверджують вчителі, вони з нетерпінням чекають його проведення.

Серед культурних діячів нашої організації активною діяльністю відзначається професор Аспазія Регуш, яка написала чимало статей та нещодавно видала першу частину румунсько-українського словника. Пані Савета Вереняну, член гурту "Свекрухи"

надрукувала книгу "Дитяча душа". Члени Сучавської організації пишуть також статті до українських журналів, які видаються СУР-ом.

Релігійне життя Сучавської організації СУР

Щодо релігійного життя українців міста Сучави слід уточнити, що з 1-го вересня 2002-го року в місті Сучаві відновилось богослужіння українською мовою для української громади цього міста та його околиць у монастирі Святого Івана Сучавського, а в 2007 році тамтешнім українцям вдалось спорудити власну Православну церкву Святих Апостолів Петра і Павла, священиком будучи Михайло Магіар, який докладав багато зусиль для спорудження цієї церкви та для відродження духовності української громади. Парафія налічує понад 100 сімей, але їх кількість постійно зростає. Багато з віруючих походять з навколишніх сіл, які прийшли працювати в місто Сучава. Є й змішані сім'ї, але до церкви приходять також румуни. Православна церква Святих Апостолів Петра і Павла має тісні стосунки з українськими церквами з України. Патріарх Філарет подарував нашій церкві частину мощів Святої Великомучениці Варвари. З нагоди різних свят діти, які ходять до церкви отримують подарунки.

Соціальне життя Сучавської організації СУР

Майже кожної неділі члени Сучавської організації зустрічаються у приміщенні СУР-у, де проводять репетиції, відзначають день народження своїх членів, організують зустрічі на різні теми, такі як роль жінки у суспільстві, а також з нагоди різних свят. Члени нашої організації організували також різні благодійні акції.

Віктор Грігорчук
(Ясси, Румунія)

ХВИЛІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ/ МІГРАЦІЇ ТА УКРАЇНЦІ РУМУНІЇ

В Україні, за даними статистики у 2017 р., налічується приблизно 45 млн. українців. За її межами від 15 до 20 млн. Тобто, кожен третій-чвертий українець у світі проживає за межами своєї історичної батьківщини.

Українське населення можна розподілити на такі групи: 1). українці, що перебувають і живуть в Україні; 2). українці, які в силу різних обставин залишили рідну батьківщину і розселилися на території Російської імперії, а потім Радянського Союзу а зараз на території Росії та колишніх республік які входили до складу Радянського Союзу; 3). автохтонне населення українців, яке проживає в країнах Східної Європи: Польщі, Румунії, Чехії і Словаччини; 4). українці у західних державах..

«Міграція населення»— це переселення, переміщення населення у межах країни (внутрішнє), а також добровільне або вимушене із однієї країни до іншої з метою постійного або тимчасового перебування в ній (зовнішня). Остання має назву «Еміграція». З погляду країни нового перебування цей процес називається імміграцією, а новопоселенні — іммігрантами. Еміграція може бути тривала — з метою постійного поселення, тимчасова і сезонна.

За етнологічними теоріями українці й особи українського походження складають український етнос. Щодо представників українського етносу, які опинилися поза межами України виникають певні складнощі із визначенням термінологій. Науковці користуються такими термінами коли йдеться про окремих осіб: «зарубіжні українці» (з конкретизацією країни, наприклад, канадські, австрійські, американські українці тощо; «особи (громадяни) українського походження» (наприклад, американці українського походження; українці в країні проживання», «вихідці з України та їхні нащадки). У першому випадку йдеться про тих, хто народився в Україні, в другому — про тих, хто народився в країні проживання чи емігрував туди з третьої країни, але не народжений в Україні. Якщо мовиться про етнічну спільноту, то переважно використовуються терміни “українська імміграція”, “українська етнічна група” або “українська діаспора”.

Вживання поняття „діаспора” до більшої частини зарубіжних українців не викликало і не викликає заперечення. Однак слід брати до уваги і те, що в деяких зарубіжних країнах (Румунії, Словаччині, Угорщині, Польщі) велика кількість українців живе на своїх етнічних землях у пограниччі з Україною. Ці українці, у класичному розумінні цього слова, не підходять до терміна „українська діаспора”. І все ж, термін „українська діаспора” є загальновизнаним у світі і стосується всіх українців, які проживають поза державними кордонами України. Але оскільки термін „українська діаспора” останнім часом став широко вживатися щодо всіх зарубіжних українців, у тому числі й тих, що живуть на українських етнічних землях, цей термін використовується в тому числі і для означення українців, розселених поза Україною в межах колишнього Радянського Союзу. У світовій практиці поняття „діаспора” широко вживається щодо всіх, хто живе поза своєю батьківщиною, в тому числі й на етнічних землях, поняття „українська діаспора” також вживаємо щодо всіх без винятку українців чи осіб українського походження, які розселені поза державними кордонами України.

Термін „діаспора” означає дисперсне (розсіяне)¹ або компактне проживання великої чи малої частини народу поза межами своїх етнічних земель. Діаспори як форми і види групової та індивідуальної еміграції розпочали створюватись переважно внаслідок вимушеного переселення певної частини народу з його материнських земель. Вимушена еміграція, як правило, була викликана передусім тяжким соціально-економічним становищем селянства і робітників: безземелля і малоземелля, брак вільних земель, перенаселеність і подріблення селянських земельних наділів, надлишок робочих рук, непосильні податки, велика заборгованість, низька заробітна плата робітників зумовлювали зубожіння, розорення й занепад селянських господарств і змушували селян і частину робітників шукати вихід із злиднів у еміграції в пошуках вільних земель і кращого життя. До еміграції підштовхували й політичні причини: національне гноблення з боку австро-угорських і царських властей, дискримінація щодо українців, переслідування; арешти, ув'язнення. Певну роль відігравали й релігійні мотиви, угиски і переслідування віруючих різних відгалужень католицької і православної церков (протестанти-меноніти, штундисти з Східної України, православні з західноукраїнських земель), а також прагнення уникнути обтяжливої військової служби.

В історії української еміграції переважна більшість дослідників у цій галузі визначає чотири хвилі переселенського руху: перша – з останньої чверті XIX століття (інші визначають початок/ кінець XVIII початок століття XIX)² до початку першої світової війни; друга – період між двома світовими війнами (1918–1939) ; третя – період після другої світової війни (після 1945); четверта хвиля (від кін. 1980-х рр.). Сьогоднішню еміграцію деякі дослідники називають п'ятою хвилею.

Далі ми будемо досліджувати, яким чином хвилі української міграції вплинула на створення української меншини в Румунії.

Перша хвиля еміграції

Переважна частина дослідників стверджують що перша хвиля починається з останньої чверті XIX століття і триває до початку Першої світової війни. Головною причиною цієї еміграції були соціально-економічні умови. Переселення відбувалось переважно серед громадян Західної України у пошуках кращої долі. Надмірна скученість населення, брак вільних земель і безперервне подрібнення селянських господарств, нерозвиненість промисловості та неможливість працевлаштування, постійне зубожіння та турбота про майбутнє дітей змусили найбільш вразливі верстви населення до еміграції.

Сприяла еміграції з політичних мотивів і революційна ситуація 1906-1907 років. Релігійні мотиви теж мали стимулюючу дію в еміграції.

Можна припустити, що ця категорія емігрантів і чимало інших певною мірою відчували наближення воєнних катастроф і соціальних потрясінь. Більшість з них виїздили, як вони вважали, тільки тимчасово, на заробітки, з тим, щоб потім повернутися. У літературі цю хвилю називають «трудовою еміграцією». Загалом це було «перекачування робочої сили», де шукати кращої долі йшли переважно молоді, самотні чоловіки, бідні й неписьменні та молодь, яка не бажала служити в російській чи австрійській арміях. Вони швидко осідали на нових землях, створювали сім'ї, ставали громадянами тих країн, в які потрапляли, хоча все життя сумували за Батьківщиною. Вплив інтелектуальних сил був незначний, оскільки їх представники могли забезпечити більш-менш безбідне життя в межах Росії чи Австрії. Нащадки цієї хвилі еміграції зараз у шостому-сьомому поколіннях і більш схильні звати себе українцями за походженням — радше ніж емігрантами у країнах проживання.

Переважна більшість етнічних українців Румунії належать до автохтонних, або, іншими словами, корінних українців, які проживали і проживають на історичних землях, які входять нині до складу Румунії, у прикордонних з Україною повітах, що свого часу частково входили до складу ранньосередньовічної держави Київська Русь та Галицько-Волинського князівства. Але необхідно відмітити що у Румунії визначаємо

Основними місцевостями розселення українців у Румунії є Сучавський та Марамуреський повіти, котрі межують з Чернівецькою і Закарпатською областями України, де живуть корінні українці. Крім того, українці, внашій державі, компактно проживають у Банаті та Добруджі.

До Банату переселенці із Закарпаття та Галичини зокрема із районів Хуст, Мукачево і Міжгір'я, потрапили в ході міграційних процесів в Австрійській (потім Австро-Угорській імперії) у XVIII – XIX ст. Віденський уряд стимулював з метою освоєння необроблюваних врожайних земель на півдні переселенцями з бідних і перелюднених околиць. У Добруджі українці з'явилися наприкінці XVIII – та початку XIX ст. внаслідок переслідування російським царизмом після зруйнування Запорозької Січі переселилася частина запорізьких козаків, які заснували Задунайську Січ, що існувала до 1828. Їхні нащадки і сьогодні проживають у повіті Тульча.

«Слідусь підкреслити що, як при переселенській, так ще більшою мірою при заробітчанській заокеанській еміграції дуже важливе значення мав рівень заробітків. Адже

буковинці не знічев'я покидали близьке заробітчанство в сусідніх Румунії, Бессарабії, Україні, а саме через низькі заробітки і сподівання заробити за океаном у кілька разів більше, щоб мати можливість вислати гроші родині. Спочатку ці суми були незначними, а з 1899 р. – уже досить помітними. Тому в численних джерелах про еміграцію поряд з умовами праці (тривалість робочого дня, характер праці, вимоги роботодавців, їхнє ставлення до заробітчан та ін.) здебільшого містилася інформація і про рівень оплати праці. Інформували про це владу й австро-угорські консульства за кордоном, щоб та мала об'єктивні дані про еміграцію своїх громадян»

При всіх труднощах, поневіряннях, дискримінації в оплаті праці, її високій інтенсивності, відсутності для буковинських заробітчан за океаном соціального захисту і т.д. їхні заробітки все ж у 8-10 разів були вищими, ніж на Буковині, що давало можливість заробітчанами надсилати деякі кошти рідним у старий край.

«На початку жовтня 1911 р. у Чернівцях відбулася крайова нарада, організована виконавчим комітетом крайового сейму. На ній поміщики і орендарі маєтків скаржилися на нестачу робочої сили під час літньо-осінніх сільськогосподарських робіт, бо буковинські робітники у цей час перебували на заробітках в Румунії, Російській імперії та інших країнах. Було запропоновано і ухвалено: в зимовий час, коли на Буковині не ведуться сільськогосподарські роботи, відправляти буковинських робітників на заробітки до Аргентини, де у цей час літо. А наробившись впродовж “аргентинського” літа, вони, по прибутті додому, навряд під час “буковинського” літа будуть вдаватися до відхідництва в Румунію та інші країни і будуть найматися у “своїх” місцевих поміщиків й орендарів.

Представники виконавчого комітету крайового сейму вступили з цією метою у переговори з посланником Аргентини у Відні й домовилися, що на перший раз з Буковини буде направлено туди 500 робітників, а якщо справа буде успішною, то й більше. Вдалося загітувати лише 257 чол. Із сіл: Св. Іллі, Тишевіці, Босанча, Іпотешти, Калафіндешти, Щербівці, Балківці, Негостина, Ботушаниця, Вашківці-над-Сіретом, Чагор, Жадова, Коровія, Білка, Бадівці, Старі і Нові Фратівці, Городник, Милешівці, Воловець, тобто з тих сіл, звідки найбільше людей йшло на сезонні заробітки до Румунії».

Таким чином, перша "хвиля" еміграції була обумовлена важкими соціально-економічними умовами життя. На нові землі їхали малоосвічені селяни, які долаючи перешкоди утвердились як повноправні громадяни нових батьківщин.

Друга хвиля еміграції

Друга хвиля еміграції українців охоплювала період між Першою і Другою світовими війнами у XX столітті і була викликана не тільки економічними, а й соціально-політичними чинниками.. Емігрували в основному ті українці, які зі зброєю в руках боролися проти радянської влади, підтримували Центральну Раду, Директорію, Гетьманат. Це були великі і середні землевласники, торговці, службовці, священнослужителі, інтелігенція, солдати і козаки українських військових з'єднань. На відміну від першої

друга хвиля еміграції мала значний інтелектуальний потенціал, тим більше, що у її складі виявилися відомі українські письменники, публіцисти, культурно-освітні та наукові діячі.

На початку 20-го століття, внаслідок трудової міграції з Мараморщини та Закарпаття, компактна українська громада утворилась і в історичному Банаті на заході країни. Поряд із трудовою трансатлантичною міграцією, наприкінці 19 – на початку 20 ст. досить широких масштабів набула сезонна заробітчанна міграція українців зі Східної Галичини, Північної Буковини та Закарпаття до Великої Британії, Данії, Німеччини, Португалії, Румунії, Франції, Швеції, Швейцарії та інших європейських країн. Українці-заробітчани працювали як у сільському господарстві, так і на заводах, фабриках і копальнях.

Після Першої світової війни у межах Румунії опинилися Буковина, Бессарабія та частково Закарпаття (Південна Мармарощина), а у зв'язку з цим — частина української суцільної етнографічної території й низка українських етнографічних островців. Крім того, у міжвоєнний час на території Румунії з'явилася й українська політична еміграція³. Оскільки Румунська держава визнавала Українську Народну Республіку де-факто та обмінялася з нею дипломатичними місіями, вона дала притулок українським політемігрантам, насамперед з числа 2-ї Запорізької бригади армії УНР, яка восени 1920 року перейшла Дністер. Після таборів настав період пристосування українців до мирного цивільного життя. Українці почали вивчати румунську мову. Більшість з них поселилися в Бухаресті, де декотрі знайшли собі місце праці. Значна частина українців знайшла місце праці на заводі в Гевана, неподалік міста Пітешть. У травні 1935 р. Товариство мало філії у Бакеу, Бухаресті, Гавані (Гевані), Джурджіу (Журжі) та Пятра-Нямц. II з'їзд Товариства колишніх вояків Армії УНР у Румунії відбувся 27 грудня 1936 р. у Бухаресті. У ньому взяло участь 40 делегатів, які представляли інтереси 400 членів Товариства, в тому числі від місцевих осередків у Бакеу, Брашові, Бухаресті, Гавані, Гімеш-Феджеті, Джурджіу, Кишиневі та Пятра-Нямц.

Завдяки організаційній і матеріальній підтримці Надзвичайної дипломатичної місії (НДМ) УНР у цій країні а, також, румунського уряду були створені громадські організації, що об'єднували більшість емігрантів. Це – Філія Українського товариства (прихильників) Ліги Націй, Українське співоче товариство “Дума”, Союз українських жінок-емігранток, Українське ощадно-позичкове товариство “Згода”. Саме ці організації і займалися громадсько-політичною і культурно-освітньою діяльністю серед емігрантів, зокрема, видавали українську пресу, відзначали державні і релігійні свята, ювілеї відомих українських державних і культурних діячів.

Товариство колишніх вояків Армії УНР брало участь майже в усіх акціях громадсько-політичного та культурно-освітнього характеру, що проводилися ГДК й іншими емігрантськими громадськими організаціями у Румунії. Спільно відзначалися національні (так звані «Шевченківські дні», День незалежності, День Соборності України), державні (Вшанування пам'яті Симона Петлюри, героїв битв під Крутами, Базаром, I і II Зимових походів Армії УНР, відродження Української армії, ювілеї

історичних подій і персоналій та інші), релігійні (Різдво Христове, Пасха, Покрова Пресвятої Богородиці, св. Миколая) та цивільні (Новий рік, дитяча ялинка) свята.

Під час Голодомору 1932–1933 рр. в Україні українсько-румунський кордон перейшло декілька тисяч осіб.

Українці другої хвилі еміграції відрізнялись більшою освіченістю, швидко пристосовувались до нових умов життя і праці, приймали активну участь в житті українських громад. Саме з їхнього середовища згодом вийшли громадські і політичні діячі, бізнесмени, адвокати, лікарі.

Третя хвиля еміграції

Третя хвиля еміграції хронологічно охоплює період кінця другої світової війни до 80-х років, отримавши назву «політичної». Причиною третьої хвилі еміграції стала II світова війна. Переселення українців почалося наприкінці війни. На відміну від перших двох ця еміграція вважається майже суто політичною. Їх складали люди, що співчували українському визвольному рухові і належали до військових формувань. У роки війни 5,0 мільйонів українців було вивезено фашистськими окупаційними властями до Німеччини. Після перемоги 310,0 тисяч українців опинилися у становищі біженців або „переміщених осіб”. Вони боялися повертатися на батьківщину і тому їх проблемами опікувались міжнародні організації, передусім ООН

У повоєнні часи поповнення емігрантів відбулося за рахунок виїзду дисидентів та подружжя з іноземцями. Всього до 1989 року виїхало 40,0 тисяч осіб, частина з яких переселилась до Ізраїлю з подальшим переїздом до Канади і США. Отже, в історії українського народу еміграція відіграє досить велику роль. За межами України утворились етнічні групи наших співвітчизників, дружні зв'язки з якими є невід'ємною умовою функціонування різноманітних сфер розвитку української нації, насамперед, це – наука, культура, економіка.

В Румунії, після закінчення Другої світової війни та після аграрної реформи 1945 року, багато українських родин зокрема з Копешель, Зоріле та Корнуцелє і Нова Черешня одержали земельні ділянки у селах Малий Бечкерек, Джелу і Варіаш, це в рамках внутрішньої міграції українців. Одночасно, після Другої світової війни до банатського регіону прибуло українське населення - біженці які рятувались від радянської влади . Вони оселилися, зокрема у містах та були асимільовані румунським населенням.

Четверта хвиля еміграції

Після набуття Україною незалежності розпочалась четверта хвиля української еміграції, яка пов'язана , в першу чергу, із соціально-економічними умовами. Переважна більшість тих, хто виїхали – науковці та заробітчани. За останні 10-12 років Україну покинуло 7,0 мільйонів осіб. Характерним для нової хвилі еміграції є те, що не всі переселенці офіційно емігрували за кордон, частина з них перебуває там нелегально.

Четверта хвиля української міграції в Румунії мала місце після 1960 років

Українці приїхали з Буковини та Мараморощини. Буковинці оселилися у містах, працюючи у промисловості та будівництві, а мараморошці у селах покинутих німцями, які емігрували до Німеччини або навіть у румунських селах, населення яких переїхало жити у міста. Це переселенці з марамороських сіл Бистий, Вишавська Долина, Луг над Тисою, Русково, Красний, Ремети, Вишня Рівня, Кривий.

П'ята хвиля еміграції

Україна переживає бум внутрішньої і зовнішньої міграції. Війна на Донбасі та анексія Криму стимулюють мільйони українців шукати кращої долі для себе та своїх родин за кордоном. Голова Європейського конгресу українців, перший заступник голови Світового конгресу українців, депутат парламенту Угорщини Ярослав Хортяні під час виступу на Форумі мігрантів УГКЦ Центральної та Західної Європи, що відбувся у Фатімі заявила: "Раніше ми говорили про 4 хвилі української еміграції. Починаючи з 2013 року ми можемо говорити про 5-ту хвилю еміграції, яка зараз, під час війни на Сході України, набирає обертів. За різними даними сьогодні за кордоном працює від 5 до 8 мільйонів українців" Водночас, як відзначила депутат Угорського парламенту, вперше за роки незалежності України більшість українців виїхали на заробітки не в Росію, а в Європу.

Можна сказати, що ця п'ята хвиля присутня і на території Румунії. Останнім часом все більше і більше бізнесменів із України відкривають великі та малі підприємства в Румунії, приїжджають в нашу країну з їхніми сім'ями або необхідним персоналом. Деякі з них залишаються на більш тривалий термін, інші – остаточно засновані в Румунії. Ще одне явище, яке останнім часом відзначають, – це подружжя румунських громадян, які одружуються на громадянках з України, з якими вони познайомились за кордоном. І останнє, але не менш важливе, за останні роки кількість українських студентів, що навчаються в нашій країні, зросла, і багато хто з них одружуються в Румунії. Ми не будемо наполягати на підставах своїх рішень, але слід підкреслити, що це також є причиною збільшення кількості громадян України в Румунії, і це є п'ятою хвилею еміграції в Україні, навіть якщо вона не є дуже високого рівня.

Рішення покинути батьківщину було одним із найдраматичніших у житті українців-емігрантів. Його вплив на соціально-економічні, культурні, психологічні та політичні аспекти їхнього буття був глибоким і складним. Однак постає й інше питання: хто зробив правильніший вибір — ті, котрі рушили за кордон, чи ті, котрі залишилися?

Від першої хвилі до четвертої простежується зростання освітнього рівня емігрантів. Коли перші емігранти були переважно неграмотні, й тому виконували некваліфіковану, найважчу роботу в країнах оселення, то друга й третя хвилі «вихлюпнули» за кордон в основному людей освічених. З їхнього середовища вийшли лідери громадсько-політичних та культурно-освітніх організацій. Еміграція другої й третьої хвиль відзначається високим

рівнем громадсько-політичної організованості. Спектр її політичних орієнтацій – від крайнього правого до крайнього лівого.

У старої й новітньої еміграції різні життєві цілі. Стара еміграція, або діаспора (офіційна назва – закордонні українці; у березні 2004 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про правовий статус закордонних українців»), – це громадяни країн свого оселення, добробут і всі права яких цілком забезпечені. Новітні трудові мігранти й емігранти залишаються громадянами України – в основному вони приїхали на певний час, щоб у різний спосіб поліпшити свій добробут і повернутися до України. Найбільша проблема четвертої міграційної хвилі, особливо нелегальних мігрантів, – правова незахищеність ні з боку нашої держави, ні тим паче з боку країн їхнього перебування.

За останні роки різко змінилася картина української присутності за кордоном: новітня міграційно-еміграційна хвиля вже незабаром перевершить стару еміграцію, так звану діаспору, разом з автохтонними українцями.

Щодо українців Румунії:

З історичного погляду українське населення Румунії поділяється на чотири групи.

Найдавнішою і найчисельнішою з них є автохтонне українське населення повітів Мараморщени і Південної Буковини. Ці землі після Другої Світової Війни були приєднані до Румунії. Українці тут живуть ще з XII століття, про що свідчать різноманітні історичні пам'ятки.

Основу другої групи українців Румунії - це нащадки запорізьких козаків, предки яких втекли та посилилися в Дубруджі: перша хвиля імміграції виникла після Полтавської битви 1709 року, коли російський цар Петро I, розпочавши репресії, використовував полонених козаків на роботах по спорудженню Санкт-Петербургу. Ті, хто врятувався, частково осіли в Добруджі (територія, що знаходилася під отаманським протекторатом). Друга хвиля міграції козаків утворилася після 1775 року, коли цариця Катерина II зруйнувала Запорізьку Січ. Близько 8000 запорізьких козаків втекли в район Дунайської Дельти де вони створили Задунайську Січ, яка проіснувала до 1828 року.

Третю категорію українського населення в Румунії складають жителі 8-10 сіл Східного Банату. В основному це — вихідці з Закарпаття — лемки, бойки, гуцули — які мігрували сюди в другій половині XVII століття в пошуках вільної землі після того, як Австрійська імперія змусила Туреччину залишити цю територію. Ще одна група українців з'явилася в Румунії внаслідок поразки національно-визвольного руху 1917—1920 років в Україні. Румунія наприкінці 1920 року стала одним з центрів української політичної еміграції з території Наддніпрянської України.

Четверту групу складають корінні українці, які переселилися з Мараморщени і Південної Буковини до Банату після Другої світової війни

Посилання:

1. Діаспора (грец. *διασπορά* – «розсіяння») – етнічна, в першу чергу релігійна (конфесійна) та мовно-культурна спільнота або сукупність індивідів, які існують та зберігаються за межами свого материнського регіону, і котрі усвідомлюють свою генетичну або духовну з ним єдність. Поняття походить мовно з давньогрецької, але змістовно — з юдейської традиції (мається на увазі розсіяння євреїв по світу та існування компактними релігійно-етнічними громадами)
2. Історія України: навчальний посібник, <http://ukrhistory.com.ua>
3. «Однією з перших масових міграційних хвиль, був вплив у Туреччину та країни Західної Європи значної частини українців після поразки під Полтавою (1709 р.), друга – після скасування Гетьманщини та руйнації Запорозької Січі. Саме тоді українське козацтво мусило залишати свою землю і оселятися в Добруджі – землях Туреччини, на Кубані та в районах Тереку».
4. «Українська політична еміграція в Румунії сформувалася внаслідок трьох хвиль еміграції. Перша охоплює період з другої половини 1918 р. і до кінця 1919 р., коли до цієї країни прибули окремі представники заможних верств суспільства, військові та цивільні особи після поразки військ Антанти у квітні 1919 р. (так звана «французька» евакуація Одеси), а також вояки колишнього Румунського фронту, які залишилися у Бессарабії та Румунії. Друга хвиля припала на зиму-весну 1920 р., коли внаслідок низки поразок армії А. Денікіна з Одеси та Новоросійська були евакуйовані військові та цивільні особи⁵. Третя і наймасовіша хвиля відбулася восени-взимку 1920 р., коли окремі частини Армії УНР та декілька повстансько-партизанських загонів перейшли румунський кордон і були інтерновані у таборах у Брашові, Фегераші, Орадя-Маре та інших містах. Поряд з військовими Батьківщину залишило чимало цивільних осіб. За даними 3-го Президента УНР в екзилі Миколи Лівіцького⁶, на початку 1920-х рр. у Румунії опинилося близько 4–5 тис. українських емігрантів.
5. Власенко В. Формирование украинской политической эмиграции в Румынии в межвоенный период (первая волна) / Валерий Власенко // Русин. Международный исторический журнал / Отв. ред. С. Г. Суляк. – Кишинев, 2014. – № 1 (35). – С. 105–120.
6. Власенко В. Вторая волна межвоенной украинской политической эмиграции в Румынии (зима-весна 1920 г.) / Валерий Власенко // Русин. – Кишинев, 2014. – № 2 (36). – С. 270–284.
7. Лівіцький М. А. ДЦ УНР в екзилі між 1920 і 1940 роками / Микола Андрійович Лівіцький. – Мюнхен; Філадельфія: Вид-во Українського інформаційного бюро, 1984. – С. 10.
8. Учасник конференції. Перша конференція української еміграції // Тризуб. – Париж, 1929. – Ч. 29–30. – С. 42.

Література:

1. Бушин М.М., Чубіна Т.Д. Українці в світі. – Черкаси, 2003.
2. Винниченко І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. – Житомир, 1992.
3. Євтух В.Б. Українська діаспора: шляхи формування та сучасні процеси // Український географічний журнал. – 1993. №1. – С.53-57.
4. Заставний Ф.Д. Східна українська діаспора. – Львів: Світ, 1992.
5. Заставний Ф.Д. Українська діаспора: розселення українців у зарубіжних країнах. – Львів: Світ, 1991.
6. Зігалов В., Довер О. Українці вдома і в світі. Основні етапи демографічної історії українського народу // Дзвін. – 1993. – №4-6.
7. Ігнатов В.О., Школьник В.М. Українська діаспора: проблеми і перспективи // Філософ. і соціол. думка. – 1991. – №10. – С.8-17.
8. Історія української еміграції. Навч. посібник / Б.Д. Лановик, Р.Т.Гром'як, М.В.Троф'як та ін. – К.: "Вища школа", 1997.
9. Крамарчук Т.Д. До питання збереження етнічної самосвідомості українців у республіці Башкортостан // Укр. істор. журнал. – 2000. – № 1. – С. 109-114.
10. Кубійович В. Українська діаспора в СРСР у світлі переписів населення – Мюнхен, 1979.
11. Марунчак М. Українці в СРСР поза кордоном УРСР. – Вінніпег, 1974.
12. Национальный состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1989 г. – М.: Финансы и статистика, 1991.
13. Попок А. Національно-культурне відродження українців у Росії на межі XX-XXI ст. // Визвольний шлях. – 1998. – №2. – С. 159-164.
14. Сергійчук В. Українці в імперії. – К., 1992.
15. Тощенко Ж.Т., Чаптыкова Т.И. Диаспора как объект социологического исследования // Социологические исследования. – 1996. – №12. – С. 36-42.
16. Трошинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. – К., 1999.
17. Українські поселення: Довідник. – Нью-Йорк, 1980.
18. Українці в Росії: історія, регіони розселення, чисельність // Голос України. – 1992. – 2 вересня. – С.12-13.
19. Українці: Східна діаспора: Атлас. – К., 1992.

Михайло Михайлюк
(Бухарест, Румунія)

ЗА 20 РОКІВ УКРАЇНЦІВ ПОМЕНШАЛО НА ПОНАД 15 ТИСЯЧ

До 1989 року, за останнім переписом населення часів комуністичного режиму, нас, українців в Румунії, було 55 тисяч, удвічі менше порівняно з чисельністю п'ятдесятих років минулого сторіччя. Це був наслідок насильницької денаціоналізації, що проявлявся у румунізації українських шкіл спочатку у Тульчанському повіті, потім у Сучавщині, а згодом і в інших зонах компактного проживання українського населення, «витіснення» української пісні і рідного слова з будинків культури, нищення українських бібліотек. Одні за одними підростали покоління українських дітей, котрі не чули рідного слова ні в дитсадках, ні у школах, ні у церкві, а то і вдома, хіба що навулиці, чи від бабусь і дідусів, бо зденаціоналізовані батьки не могли (а то й небажали!) навчити їх того, чого самі не навчилися. Таким чином, рідна мова ставала для етнічних українців мовою чужою, а в тих школах, де вона ще вивчалася як предмет, рівнялася з іноземною – англійською, французькою, російською...

Певний спалах української свідомості стався після грудневих подій 1989 року, коли насильницька денаціоналізація в умовах народження демократії втратила свої згубні важелі.

Результаті цього за першим пореволюційним переписом чисельність українського населення зросла до 67 тисяч. Це був і період відновлення вивчання української мови у багатьох школах (зокрема відновлення українського ліцею в Сігеті), проте, на жаль, процес відбудови української освіти з часом загальмувався.

Оптимісти, до яких належав і я, вважали, що наступний вільний перепис населення ще більше пробудить національну свідомість українців, і нас буде на багато більше. Охолодив мене покійний Корнелій Регуш, мовляв, не забувай, що на черзі покоління, які геть зденаціоналізовані. Невже вони назвуться українцями, чи запишуть такими своїх дітей? А скільки з них записалися в СУР, ти подумав?

Тверезіше, аніж я, думав незабутній Корнелій Регуш. Справді, за другим переписом чисельність нашого населення зменшилася на кілька тисяч – до 61 тисячі.

Я особливо потерпав за результат перепису, коли за анкетним бланком треба було відповісти обов'язково точно на десятки запитань за винятком одного – про етнічність (національність) респондента. Називати її було не обов'язково, довільно. Це був дуже

тривожний сигнал, за яким можна було бачати що завгодно. Неназвеш свої національності, то що станеться з тією графою? Замість відповіді буде риска, чи...

Рецензору, який зайшов до мене в хату, я прочитав цілу «лекцію» про те, що людина мусить мати і назвати свій національний корінь. Він погодився був зі мною, але сказав, що такі інструкції, їх треба дотримуватися.

Знайшовши по інтернету результати останнього перепису населення, за яким українців 51.700 чоловік, признаюся, трішки полегшило насерці, бо можна було сподіватися й гіршого. Маю на увазі не тільки необов'язковість називання національності, але й дуже мляву підготовку українського населення до перепису. Тоді як, наприклад, мадари, в яких безперечно національна свідомість і так висока, роз'їжджали селами з караванами, пояснюючи людям важливість називати свою справжню національність, наш Союз обмежився наклеюванням непереконливих офіційних афішів за кілька днів до перепису.

Неставитиму вину на карб проводу СУРу – йому можна хіба закинути відсутність скоординованих дій у допереписний період. Найвагоміше слово тут було за крайовими філіями і місцевими сурівськими організаціями. Слід було домагатися (не знаю, наскільки ця можливість була реальна), щоби рецензорами були сурівці, а дотого слід було провести серед нашого люду роз'яснювальну роботу.

Крімтого, треба було усвідомлювати, що кількість українців може зменшитися і за рахунок трудової міграції за кордон (заробітчанство), про рівень якого не існувало точних даних, але ж зналося, щона чужину через бідність і безробіття виїхало тисячі молодих українців. Отже, тривожних сигналів не бракувало.

Мене найдужче турбувала моя рідна Сучавщина, де за передостаннім переписом визнало себе українцями під десять тисяч осіб. Побойовання не були без підставними: у Південній Буковині українців записалося тільки 5700 осіб, що дорівнює населенню що найбільше двох сіл, скажімо, Мілішівців і Марицеї, де, мабуть, рутенців виявилось більше, ніж українців, про що мені зателефонував наш активний співробітник Коля Курилюк. Він з гіркотою сказав, що у великій громаді Дарманешти, до якої належать чотири села (Дарманешти, Марицея, Калинешти-Єнаке і Мала Марицея) українцями записалися одиниці. А ті 5.700 українців належать насамперед Негостині, Балківцям і напевногірським гуцульським селам. Та і тут не обійшлося без «пригод». Наприклад, один негостинський учитель-пенсіонер з поважної української сім'ї хвалився, що у дільниці, в якій він був рецензором, українців «незнайшлося!»

Неможу не відзначити послідовну національну свідомість марамороських українців – 31.200 чоловік, тіміських – 6000. У Карашсеверінському повіті українцями записалося 2.600 осіб, близько 1300 у Арадському і майже 1400 в Сатумарському. Кілька сот українців є у Ботошанському повіті. Нажаль, дуже мало людей визнало себе українцями у Тульчанському повіті – тільки 1.300, тоді як липованив тут аж 11.000!

Все ж таки українці – третя зачисельністю національна меншина у Румунії післямадлярів і циган-ромів, а це відрадний факт.

Та скільки ж українців є насправді? Важко сказати, бо все залежить від критеріїв, за якими визначаємо їх належність до нашої меншини: за генетичним коренем, володінням рідною мовою, самоусвідомленням свого походження? За останні двадцятиріччя з різних нагод і різними людьми називалися різні цифри – від явно перевищених (сотні тисяч) до поміркованих, що помножували офіційні дані на двоє чи на троє. Я схильний вважати, що українці в щонайменше удвічі більше, спираючись на те, що, наприклад, у Сучавщині є не мало великих українських сіл, в яких люди ще говорять рідною мовою, співають українських пісень, визнають «приватно» свою національність, та офіційно записуються румунами.

Тому нам би не зле взяти приклад з липованів, які за допомогою церкви провели паралельний перепис російськомовного населення. Адже токраще, ніж священики, знає вірників-прихожан, знає, яким «духом вони дихають?».

За допомогою місцевих організацій і церков такий перепис повинен би мати і СУР, аби знати деслід «натиснути» передчерговим переписом населення. А дотого часу мусимо дотримуватися офіційних результатів, поданих Національним інститутом статистики.

Постскриптум. Після оголошення результатів перепису населення у румунській мас-медіа виникли дебати проте, чому свою національність визнало лише трохи більше 600 тисяч циганів, коли насправді їх чисельність утричі більша. Навіть так званий циганський король Чоабе висловив своє розчарування тим, що його «піддані» масово зреклися свого роду-племени.

Не зле було б, якби і на сурівському рівні провести опитування про причини, які призвели до зниження чисельності українців, особливо у Сучавщині і Тульчанському повіті.

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНЦІ РУМУНІЇ - ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

18-19 листопада на бухарестському Факультеті іноземних мов та літератур з ініціативи письменника та голови комісії з питань культури Союзу українців Румунії Михайла Гафії Трайсти пройшла Міжнародна Конференція «Українці Румунії - Історія, Сучасність та Перспективи». Організаторами виступили Союз українців Румунії, бухарестський університет, Товариство славістів Румунії за фінансовими коштами СуР. Партнерами були Клузький університет ім. бабеша-бойоя, Філологічний факультет, Сатумарський повітовий музей та Національне телебачення Румунії.

Тематика конференції охопила питання літератури, лінгвістики, фольклору, історії та історіографії українців Румунії та румунсько-українські відносини. Учасники виступили з дуже цікавими доповідями у п'ятьох секціях. Під час конференції вони мали нагоду дізнатись більш детально про різні аспекти життя українців Румунії, а результатом спілкування між науковцями стало окреслення шляхів подальшої співпраці та започаткування книги про історію українців Румунії. У конференції взяли участь письменники, фольклористи, науковці, лінгвісти та професори з Румунії та України, а також представники Посольства України в Румунії та Союзу українців Румунії.

У ході конференції відбулися презентації кількох книг: «Румунсько-українські відносини», видавництво Сатумарського музею та видавництво Екоул трансільван, координатори Люба Горват та Анастасія Вегеш, «Діалог славістів», видавництво Клузький дім наукової книги, координатори Кетелін Балаш та Іван Гербіль, «Сторінки Румунської Шевченкіани», видавництво РЧР Едіторіал, координатор Іван Ребошапка, «Літописець», видавництво бухарестського університету, координатор Анка Іріна Йонеску та дослідницький проект «Буковина як контактна зона», координатор Надія Бурейко. Переклад роботи конференції забезпечив історик Сергій Гакман. На бухарестському філологічному факультеті відбулася й фотовиставка під назвою «Прості обличчя непрості історії», координатори благодійний фонд «Суспільні ресурси та ініціативи» та Румунсько-українська асоціація «Спектрум», а також чудова концертна програма, на якій

виступили Джордже Негря, Наталія Панчек-Колотило та Дан Васілеску і Адріан Іваніцький, а на відкритті конференції – гурт «Червона Калина».

У своєму вітальному слові голова СуР, депутат Румунського Парламенту Микола Мирослав Петрецький сказав: «Хочу привітати вас на цій важливій події, першій конференції, яку організує Союз українців Румунії на тему „Українці Румунії – Історія, Сучасність та Перспективи“. Я думаю, що з таких конференцій ми точно маємо багато навчитися сьогодні та завтра. Хочу всім вам подякувати за вашу присутність. Дякую тим, хто подолав чималу відстань з Кісва, Чернівців, Львова та зі всіх куточків Румунії, щоб бути разом з нами і підтримувати таку важливу конференцію. Нам самим важко зробити таку конференцію і, на мій погляд, для нас велика честь, коли бачимо переповнений зал конференції. Хочу подякувати ініціатору заходу Михайлу Трайсті, бухарестському університету, який став нашим партнером та підтримав цю подію і також суспільному телебаченню і, не востаннє, Посольству України в Румунії, яке підтримує та бере участь у наших подіях».

Посол України в Румунії Олександр Баньков у своєму виступі перед присутніми зазначив: «Дуже дякую Союзу українців Румунії, а також бухарестському університету за запрошення, за організацію такої конференції. Це дійсно непересічна подія, яка збирає й я сподіваюсь, що далі збиратиме все більше і більше українців і румунів. Хочеться побажати, щоб назва втілювалася і в тематиці самої конференції, щоб історія, сучасність і майбутнє українців Румунії передавалося так само, як від викладачів до школярів та студентів, молодих поколінь українців Румунії, щоб вони продовжували нести цю культуру та мову і збагачували свій дім – Румунію, не забуваючи про свою історичну батьківщину. Посольство не тільки у своєму офіційному статусі, але мені хочеться, щоб і просто в статусі друзів залишатися завжди разом із українцями Румунії, й я сподіваюсь, що ми багато разів побачимося на різних, іноді веселих й приємних, іноді не дуже приємних подіях, тому що нам є що згадати та відзначати. Я хочу побажати успіху і подякувати за таку велику присутність. Всього найкращого у роботі конференції!».

Голова Марамороської організації СуР Мирослав Петрецький ствердив, що такого роду події треба продовжувати, оскільки вони дають можливості учасникам знайомитися, спілкуватися та обмінюватися досвідом. Із привітальним словом до учасників і гостей конференції звернулася й Октавія Неделку, директор Департаменту російської та слов'янської філології бухарестського університету, яка розповіла зокрема про український відділ, який започаткував 70 років тому професор Костянтин Драпака.

Антоанета Олтяну, професор бухарестського філологічного факультету та голова Товариства славістів Румунії відмітила, що вона рада, що Асоціація славістів була запрошена залучатися до проведення конференції, зокрема тому, що є багато українців Румунії, котрі є членами цієї організації та що з нетерпінням чекає на появу тому з публікаціями доповідей, представлених на конференції, оскільки це добра нагода ще раз просувати наукові думки і таким чином про історію, сучасне та перспективи українців Румунії, щоб знали й люди інших етносів та інших країн.

На конференції з вітальними словами виступили також продекан Клузького університету ім. бабеша бойоя Дорін Йоган Кіра, директор Сатумарського повітового музею Феліціан Поп, головний редактор секції «Інші меншини» суспільного телебачення борис Велімірович.

Письменник Михайло Гафія Трайста, голова комісії з питань культури СУР та заступник голови СуР, озвучив мету конференції: «Тому що кілька років тому, коли ми зустрілися у місті Сігет і бажали створити комісію, яка б написала Історію українців Румунії і цього, на жаль, нам не вдалося, я подумав інакше, а саме організувати конференцію про українців Румунії, про їх історію, сучасність та перспективи, щоб представлені доповіді були основою початку нашої праці над Історією українців Румунії. Тому ці доповіді ввійдуть, по-перше, до збірника з тією ж назвою, а потім з того збірника будемо вибирати дані і таким чином через кілька років зможемо скласти «Історію українців Румунії». Ми подумали організувати конференцію по кількох секціях: перша секція більш могутня. Це література, бо у нас багато письменників та пишаємось плідною літературною діяльністю, потім фольклор, лінгвістика, українсько-румунські зв'язки та секція історія й історіографія. Учасники відгукнулися позитивно на наше запрошення, привітали ідею СуР організувати таку конференцію».

Ось, як підсумував роботу конференції Володимир Антофійчук, професор Сучавського університету імені Штефана Великого та Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: «Відрадно, що ця конференція, народження якої було заплановано протягом останніх двох років, нарешті відбулася. Кожна тема, яка звучала сьогодні на засіданнях різних секцій, є окремою часточкою тієї великої наукової теми і проблеми, яка стосується історії українців Румунії. Але саме завдяки цим доповідям, завдяки цим темам, які звучали на конференції, ми закладаємо велику основу для узагальнення цієї історії, історії українців Румунії. Дуже важливо, щоби ця розмова мала продовження, бо ця тема, яка піднімається на цій конференції, є, можна сказати, безмежною. Вона охоплює різні аспекти життя українців Румунії стосовно звичаїв, побуту, народного мистецтва, також дуже багато моментів цієї історії пов'язано з фольклором і літературою, яку творять українці Румунії і українською, і румунською мовами. Хочу сказати про один момент, який для мене як літературознавця є дуже промовистим. Скажімо, село Негостина дало більше десяти письменників, які творили українською мовою. Ставлю перед собою і перед моїми колегами як з Румунії, так з України, такий цікавий, як на мене, проект під назвою «Негостинська ліра». Цей проект мав би представити літературні портрети кожного із учасників літературного процесу. Думаю, що таких проектів є багато, є також багато матеріалу для цих проектів. Я щиро дякую організаторам за те, що така конференція відбувається, а кожному учаснику бажаю, аби вони продовжували свою працю над темою українців Румунії».

(«Вільне слово», № 23-24, грудень 2017 р.)

ВІДКРИТТЯ БІБЛІОТЕКИ ІМ. СТЕПАНА ТКАЧУКА В БУХАРЕСТІ

17 листопада ц. р. У рамках Міжнародної конференції «Українці Румунії: історія, сучасність та перспективи», у центральному осередку СУР в Бухаресті була офіційно відкрита бібліотека імені Степана Ткачука. Після освячення приміщення і спільної молитви о. Дмитро Колотило, настоятель української православної парафії м. Бухареста звернувся до присутніх з повчальним словом, підкресливши, що відкриття бібліотеки то є добра справа, бо кожна книга – це вікно до знань.

У продовженні заступник голови СУР і голова комісії з питань культури СУР Михайло Трайста, якому, власне, і належить як задум створити бібліотеку, так і його реалізація, привітав присутніх, подякував усім, хто прибув на цю подію здалека і зблизка, і головно голові СУР, депутату Миколі-Мирославу Петрецькому та проводу СУР за підтримку і сприяння у здійсненні давньої мрії, щоб Союз українців мав свій храм книги. Підкресливши вагомість літературної спадщини українців Румунії, Михайло Трайста підсумував: «Це все вартує заснування бібліотеки, а Степан Ткачук вартує, щоб ця бібліотека носила його ім'я».

Голова СУР, депутат Микола Мирослав Петрецький, привітавши присутніх, зауважив, що відкриття української бібліотеки в Бухаресті – це прем'єра для нашої Бухарестської організації, яка зуміла через Михайла Трайсту здійснити таку чудову справу. Щодо імені бібліотеки Микола-Мирослав Петрецький сказав: «Я впевнений, що кращого імені ми не могли знайти, тому бібліотеку було вирішено назвати в честь першого голови Союзу українців Румунії Степана Ткачука, який почав гуртувати українців Румунії...» Також голова Союзу українців запевнив, що й надалі він особисто і провід СУР будуть підтримувати розвиток бібліотеки і робити все необхідне для збереження українського культурного скарбу в Румунії.

Заступник голови СУР і голова комісії з питань книговидання, лектор Клузького університету д-р Іван Гербіль привітав Михайла Трайсту як головного ініціатора і всіх тих, хто підтримав ідею створення бібліотеки. «Відкриття бібліотеки саме імені Степана Ткачука – важлива подія з двох точок зору. По-перше, тому що Степан Ткачук був одним із кращих наших поетів, прозаїків, перекладачів, а по-друге, культурні події і книговидання завжди були його пріоритетами», – сказав Іван Гербіль.

Перший заступник голови СУР і голова Карашсеверінської повітової філії СУР, композитор і диригент Іван Лібер запевнив, що відкриття цієї бібліотеки – хвилюючий момент для нього особисто і не тільки. Ця подія свідчить, – наголосив Іван Лібер, – що «в Союзі українців Румунії молоді люди поряд із старшими не забувають, що мають велике завдання – розвивати нашу культуру...»

Далі перед учасниками заходу виступив відомий буковинський публіцист Іван Кідешук, який висловив свою радість з приводу відкриття «святого дому книжки», а також наголосив, що своєю діяльністю Михайло Трайста не тільки робить добрі речі, а й демонструє, скільки було упущено і не зроблено досі. «Хоч початки були нелегкими, –

пригадав Іван Кідешук, – і якраз біля тих початків був Степан Ткачук, зараз ми дійшли до того, що маємо свій будинок в Бухаресті, і не тільки ми маємо багато приміщень по всій країні, а сьогодні, завдяки Михайлу Трайсті, маємо і бібліотеку. (...) І, напено, ніхто не вартував би більше ніж Степан Ткачук, щоб ця бібліотека носила його ім'я, бо Степан Ткачук – це великий голос української літератури Румунії. (...) Між нами і сьогодні є багато людей, які піднімають українську духовність і зокрема збагачують українську літературу Румунії».

Буковинський публіцист і есеїст, дослідник творчості Григорія Сковороди Євсебій Фрасинюк відмітив, що відкриття бібліотеки – це надзвичайна подія в духовному житті. Для повноцінного існування бібліотеки, – відмітив Євсебій Фрасинюк, – як для любові, потрібно двох партнерів, у випадку бібліотеки – це книга і читач. «Згідно з китайською мудрістю, існуєш, якщо про тебе пише історія. (...) Тож, якщо про нас написано і пишеться надалі, то ми існуємо і будемо існувати як українці, як працівники на ниві української духовності, як люди», – підсумував Євсебій Фрасинюк.

Головний редактор літературного журналу «Наш голос» Ірина Мойсей привітала всю українську громаду з визначною подією – відкриттям бібліотеки і сказала, що «Михайло Трайста затіяв ту справу, яку треба було почати вже давно, тому що зараз, ставши на важку дорогу упорядкування і формування бібліотеки, зіткнулись із багатьма проблемами. І, аналізуючи сьогоднішнє становище, постають запитання: скільки втрачено і скільки ще можна відновити, віднайти, і скільки зусиль до того треба всім нам докласти? (...) Але Михайло Трайста – повний енергії та ентузіазму, і якщо він буде мати від нас усіх підтримку, то разом ми зробимо добру справу».

Голова бухарестської організації СУР Ярослава Колотило висловила велику радість з приводу відкриття бібліотеки ім. Степана Ткачука і запевнила, що цю подію в комплексі зі всіма іншими СУРівськими заходами, які проходили в цей же період в столиці Румунії, сміливо можна назвати Днями української культури в Бухаресті, і побажала, щоб нова українська бібліотека розвивалася і стала по-справжньому великою. «Тут нам треба збирати всю нашу спадщину, все, що маємо найкращого, і радіти в такому куточку „Божого раю“, бо між книжками людина має завжди почуватися добре», – підсумувала Ярослава Колотило.

У продовженні організатор заходу Михайло Трайста запросив до слова гостей з України: Оксану Івасюк, викладача літератури Київського університету ім. Бориса Грінченка, сестру славнозвісного композитора-виконавця і поета Володимира Івасюка; Наталію Колесніченко-Братунь, керівника секретаріату Комітету з питань культури і духовності Верховної Ради України і дочку видатного поета, який започаткував рух національного відродження у Львові, Ростислава Братуня; Наталію Богданець-Білокаленко, завідувачу науково-дослідною лабораторією грінченкознавства Київського університету ім. Бориса Грінченка та Світлану Романюк, доцента кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича, які привітали українську громаду Бухаресту із відкриттям бібліотеки,

похвально відзиваючись про роботу українців Румунії взагалі, коротко розповіли про свої професійні заняття і подарували новоствореній бібліотеці книжки, привезені з України.

На закінчення Михайло Трайста коротко розповів учасникам заходу про організацію бібліотеки і її тематичну структуру.

(«Наш голос», № 281, листопад 2017 р.)

Ірина Мойсей

I-А МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНЦІ РУМУНІЇ – ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ» В БУХАРЕСТІ

18-19 листопада ц. р. в Бухаресті пройшла I-а Міжнародна конференція «Українці Румунії – історія, сучасність та перспективи», організована Союзом українців Румунії разом із Факультетом іноземних мов Бухарестського університету і Товариством славистів Румунії та у партнерстві з Національним телебаченням Румунії (TVR), Філологічним факультетом Клузького університету ім. Бабеша-Бойоя та Сатумарським повітовим музеєм. Примітно, що до участі в Конференції зголосилися понад 50 літературознавців, мовознавців, істориків, фольклористів, освітян, музикознавців з Румунії та України, тим паче, що тема, запропонована організаторами, безумовно, охоплює вельми широкий спектр науково-дослідницьких зацікавлень.

Офіційну частину відкрив головний ініціатор Конференції, заступник голови СУР і голова Комісії з питань культури СУР Михайло Трайста, який привітав учасників і запросив до слова голову Союзу українців Румунії, депутата Миколу-Мирослава Петрецького.

«Хочу привітати вас на цій важливій події, першій конференції, яку організовує Союз українців Румунії на тему „Українці Румунії – історія, сучасність та перспективи“... Незважаючи на вік, нам завжди є чому вчитися і, гадаю, з таких конференцій ми точно маємо чого навчитися і сьогодні, і завтра. Хочу всім вам подякувати за вашу присутність. Дякую тим, які подолали чималу відстань з Києва, Чернівців, Львова, зі всіх куточків Румунії, щоб бути разом з нами і підтримати таку важливу Конференцію... І для нас велика честь бачити переповнений зал. Також хочу подякувати Бухарестському університету, який став нашим партнером та підтримав цю подію, і не в останню чергу національному телебаченню та Посольству України в Румунії, яке завжди підтримує наші події та бере участь в них», – сказав між іншим Микола-Мирослав Петрецький і завершив свій вітальний виступ емоційним моментом, разом з Михайлом Трайстою вручивши квіти їх учительці Гафії Дзябенюк, яка теж прибула на Конференцію, з глибокою шаною і вдячністю за її багатолітню працю.

У продовженні з вітальним словом виступив Посол України в Румунії Олександр Баньков: «Дуже дякую Союзу українців Румунії, так само Бухарестському університету за

запрошення, за організацію такої Конференції. Це дійсно непересічна подія, яка збирає, і я сподіваюсь, що вона продовжуватиметься і буде збирати все більше і більше українців Румунії... Хочеться побажати, щоб назва втілювалася і в тематиці самої Конференції, щоб історія, сучасність і майбутнє українців Румунії передавалися так само, як від викладачів до школярів та студентів, і щоб молоді покоління українців Румунії продовжували нести цю культуру, мову і збагачували свій дім, Румунію, не забуваючи про свою історичну батьківщину». Подякувавши за виявлений інтерес і побажавши успіхів учасникам Конференції, Олександр Баньков запевнив, що Посольство України не тільки у своєму офіційному статусі, але й у статусі друзів, буде завжди поряд із українцями Румунії.

Голова Комісії з питань європейських відносин і зв'язків з Україною та українською діаспорою СУР Мирослав Петрецький, привітавши присутніх, зазначив: «Провід Союзу українців Румунії з прямою участю голови СУР Миколи-Мирослава Петрецького та за ініціативою Михайла Трайсти zorganizував цю зустріч, корисну не тільки для української громади Румунії, але й для співпраці між Румунією та Україною. Незважаючи, що це перший випуск – програма Конференції дуже завантажена». Також Мирослав Петрецький наголосив, що такі події мають бути якнайчастіше, бо вони дають можливість зустрічатися, спілкуватися, краще розуміти одне одного, і виразив сподівання, що Конференція буде мати своє продовження наступного року у другому випуску.

Директор відділення російської та слов'янської філології факультету іноземних мов Бухарестського університету Октавіа Неделку висловила радість з приводу того, що саме її факультет приймає в своїх стінах I-у Міжнародну конференцію з такою цікавою темою.

«Для нашого відділення це вже п'ята подія такого роду протягом цього року, що свідчить про велику зацікавленість з боку науковців-дослідників в можливості поділитися результатами своєї роботи, досвідом, обговорити проблеми, над якими вони працюють... Безумовно, ми не змогли б все це організувати без підтримки моральної і, головню, фінансової. Союз українців Румунії завжди був поруч з нами, чи в якості партнера, чи співорганізатора, за що сьогодні, користуючись нагодою, хочу подякувати». Також Октавіа Неделку коротко окреслила, головню для закордонних гостей, історію україністики Бухарестського університету, згадавши імена всіх особистостей, які долучилися до її розвитку від заснування до наших днів.

Голова Товариства славистів Румунії Антоанета Олтяну відмітила, що той факт, що Союз українців Румунії, організовуючи цю Конференцію, не оминув і очолювану нею організацію, запросивши у якості партнера, безумовно тішить, оскільки багато українців Румунії є членами Товариства славистів. «Ми радіємо, що вдалося zorganizувати Конференцію такого масштабу і сподіваємося, що ця співпраця буде продовжуватися... Дійсно, з боку багатьох нацменшин помітний інтерес до обговорення деяких питань не лише всередині громади, а й назовні». На кінець Антоанета Олтяну висловила сподівання, що незабаром побачить світ збірник доповідей, представлених на Конференції, які згідно з

програмою, обіцяють бути цікавими, корисними, і в сукупності можуть посприяти підвищенню іміджу української громади Румунії.

Продекан філологічного факультету Клузького університету ім. Бабеша-Бойоя Дорін Йоан Кіра запевнив, що йому робить честь представляти Клузьку філологію на події, яка дає можливість підкреслити вартість і вагомість української мови, літератури і культури. «Для мене особисто кордони є певним викликом, бо вони можуть створювати таємничі видіння, можуть привести до нових пригод, нових знань... Останніми роками я зумів їх перетнути, отримати нові знання і почав краще розуміти український світ». Також Дорін Йоан Кіра сказав, що переклав на англійську вірш Михайла Трайсти «Гімн Марамурешу» і подарував його авторові оригінал, а на завершення звернувся до учасників Конференції українською мовою, побажавши всім успіхів і плідної роботи.

Директор Сатумарського повітового музею Феліціан Поп подякував проводу СУР за унікальну можливість зустрітися в Бухаресті і говорити про роль української громади в житті Румунії. «Протягом останніх десяти років ми часто відвідуємо сусідню державу і врешті змогли відчувати реальний пульс України. У нас були і, сподіваємось, ще будуть спільні європейські проекти... І ось, що значить, коли певну громаду очолює людина, яка знає, як треба захищати інтереси своєї нацменшини, її мову та ідентичність, мова йде про мою колегу Любу-Ірину Горват. Українська громада Румунії дуже схожа з румунською в Україні. У нас багато імагологічних фільтрів». Але головне – це пізнання одне одного і вміння нацменшини донести до мажоритарного населення свої цінності, свою культуру, – підсумував Феліціан Поп.

Керівник відділення «Інші нацменшини» національного телебачення Румунії Борис Велімірович підкреслив, що для громадського телебачення честь бути партнером Союзу українців у цій важливій для української спільноти події. «Українська громада Румунії дуже важлива і дуже активна, вона організовує багато заходів, і ми хотіли б мати можливість потрапити на всі події. Хочу вас запевнити, що ми будемо намагатися брати участь у всіх ваших заходах, не залежно від того, де вони відбуваються, в Бухаресті, в Марумуреші, чи в інших місцевостях Румунії, де проживають українці, зберігаючи свої звичаї і традиції».

На завершення офіційної частини відкриття Конференції вокально-інструментальний гурт «Червона калина» під керівництвом Мирослава Петрецького подарував присутнім низку українських пісень.

Після відкриття робота Конференції проходила протягом двох днів у 5-и секціях: «Література», «Фольклор / Музика», «Лінгвістика / Шкільництво / Міжкультурний діалог», «Румунсько-українські відносини», «Історія та історіографія».

Сподіваємось, що невдовзі усі зацікавлені матимуть можливість ознайомитися з доповідями, представленими на Конференції, у збірнику, який планує видати Союз українців Румунії. В рамках Конференції відбулися презентації книг, виданих Союзом українців Румунії: «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність» (VIII-ий випуск), «Діалог славистів на початку XX століття» (VI-ий випуск), «Сторінки румунської

шевченкіани» (2-томне видання) і книжки, виданої Анкою-Іріною Йонеску «*Litopiseț a vechiului și slăvitului neam a slovenilor*». Також програма Конференції включила виставку фотографій «Прості обличчя непростої історії», організовану Благодійним фондом «Суспільні ресурси та ініціативи» та Українськорумунською організацією «Спектрум».

Завершилась Конференція концертом бардівської пісні, на якому виступили Джордже Негря, дует Наталя Панчик-Колотило і Дан Васілеску та Адріан Іваніцький.

(«Наш голос», № 282, грудень 2017 р.)

В'ячеслав Кушнір

КОНФЕРЕНЦІЯ УКРАЇНЦІВ У БУХАРЕСТІ

Українська громада в Румунії одна із найчисельніших серед інших етнічних груп. Її участь у соціально-економічному і культурному житті країни достатньо помітна, але для повного розуміння стану громади бракує комплексного розгляду питання та наукового аналізу процесів, які у ній відбуваються. Зрештою, таку можливість вдалось зреалізувати. 18-19 листопада у Бухаресті відбувся міжнародний симпозіум «Українці Румунії – історія, сучасність та перспективи». Це перше такого роду зібрання представників громадських організацій, літературознавців, мовознавців, фольклористів, істориків і народознавців. Звісно, що від такого представницького складу науковців слід було очікувати відповіді на актуальні питання історії, сьогодення і майбутнього української громади в Румунії.

Прикметно, що конференцію, ініційовану Союзом українців Румунії, підтримали Бухарестський університет, факультет іноземних мов та літератур, Асоціація славистів Румунії та інші. Їхня участь не обмежилась організаційною підтримкою. Виступи під час роботи секцій і презентацій видань, зокрема професорів Октавії Неделку, Антоанети Олтяну, свідчать про високу оцінку і визнання вагомого доробку українців – поетів і прозаїків, літературознавців і мовознавців у наукове, громадське і культурне життя Румунії.

Тематика конференції різноманітна, охоплює цілий спектр питань, насамперед з історії та культури українців в Румунії. Із 71 заявленої доповіді переважна більшість присвячена українцям Румунії. Достатньо уваги приділено аналізу сучасних проблем у житті української громади. І хоча про перспективи українців – вельми не просте питання – практично не йшлося, дискусії про історію і сьогодення формували розуміння перспективи, стратегії подальшого існування.

Етап інтеграції українців в єдину політичну націю Румунії відбувся. Відчувається, що українці позиціонують себе повноцінними громадянами країни, в якій вони живуть, і, разом з тим, не втратили своєї етнокультурної виразності. Український фольклор, сімейна і календарна обрядовість, особливо на півночі країни, залишаються об'єктом уваги і реальністю в сучасній Румунії. Українці мають потужний інтелектуальний потенціал,

представлений, зокрема, такими особистостями як літературознавець Іван Ребошапка, мовознавець Іван Робчук, поети і прозаїки Микола Корсюк, Михайло Михайлюк, Іван Ковач, Михайло Гафія Трайста та інші. Далеко не кожна етнічна група за межами метрополії може похвалитися такою чисельною і креативною інтелектуальною елітою. Її напрацювання у вигляді численних збірок поезії і прози, наукових розвідок є основою для розробки такої стратегії на перспективу, щоб українська громада, її культура еволюціонували, зберігали свою індивідуальність, і в подальшому відігравали важливу роль в етнічних процесах, розвитку національної науки і культури.

У цьому контексті слід відзначити презентацію двотомного видання «Сторінки румунської Шевченкіани». Це видання – приклад плідної співпраці українських і румунських колег, своєрідний підсумок багатолітніх студіювань, у тому числі і автора багатьох статей та упорядника видання Почесного професора Бухарестського і Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Івана Ребошапки. Презентація перетворилася у своєрідний Круглий стіл, приємно було чути з уст визнаних фахівців, представників румунської школи, які на високому професійному рівні говорили про значимість поезії Тараса Шевченка, її роль і місце в європейській літературі.

На тлі всього, що відбулося за два дні роботи, непомітним, на перший погляд, стався епізод під час концерту для учасників конференції. Один із виконавців – юнак, етнічний румун звернувся до аудиторії українською і повідомив, що за три місяці вивчив нову для себе мову через кохання до дівчини. Та ще й заспівав українську народну пісню. Можливо це ознака зростаючого інтересу до української мови і України в цілому.

(«Наш голос», № 282, грудень 2017 р.)

Євсебій Фрасинюк

МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «УКРАЇНЦІ РУМУНІЇ – ІСТОРІЯ, СУЧАСНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

Бухарест, 18-19 листопада 2017

Задум зібрати многочисленне добірне українське, і не тільки, товариство в галузі культури, у співпраці з високодостойними членами делегації з України – фахівцями української духовності у найрізноманітніших її проявах, зринув, як це завжди годиться, в голову голови Комісії з питань культури Союзу Українців Румунії, відомого українського прозаїка і драматурга, перекладача, природженого гумориста Михайла Трайсти.

Як головний організатор цієї вагомий події для справжнього культурного розвитку нашого українського етносу, М. Трайста уточнив з самого початку факт, що без підтримки СУРу в особі голови Миколи Мирослава Петрецького, депутата в Парламенті Румунії від української меншини, інших членів комісії та Ради, без партнерів Бухарестського

університету – факультету іноземних мов та літератур, Товариства славистів Румунії, Департаменту російської та слав'янської філології, Клузького університету «Бабеш-Бойой» – філологічного факультету, Сатумарського повітового музею, Національного телебачення Румунії, а головне без учасників цього заходу, удача була б неможливою. Щиро дякуючи всім, запрошує до вітального слова високоповажних гостей, членів Організаційного комітету і партнерів.

Микола М. Петрецький: Ваша Ексцеленціє, пане Посол України в Румунії! Вельмишановні гості з України! Вельмишановні учасники конференції! На самому початку хочу з глибини душі привітати почесних представників високодостойних установ, гостей та учасників цього культурного заходу та признатися, що надіюсь в його продовженні доти, доки сягне ступеня традиційності! Зокрема вітаю і дякую головному організатору Михайлу Трайсті, котрий витратив чимало зусилля, щоб цей проект «виплекався» і став, ось, сьогодні, дійсним і діючим. Спочатку навіть важко було збагнути, що це так буде, але, крок за кроком, все вияснялось, підпорядковувалось складовим проекту і втілювалось в реалії заходу. Від імені СУРу та мого особисто хочу подякувати Надзвичайному і Повноважному послу України в Румунії, Його Ексцеленції пану Олександру Банькову за плідні відносини з українцями Румунії, за конкретні відгуки на наші зусилля виявляти рідну українську ідентичність. Щиро дякую Бухарестському університету за співпрацю, за прекрасні умови розгортання роботи конференції і не в останній мірі дякую Румунському національному телебаченню, відділу Інші меншини, за професійну теледісемінацію. Бажаю успіху роботі конференції, а гостям прекрасно почувати себе в столиці нашої країни!

Посол олександр Баньков: Вельмишановні організатори конференції, пане депутат та голово СУРу, дорогі українці! В якості представника найвищої дипломатичної установи України в Румунії поздоровляю Вас за надзвичайну культурну подію, започатковану сьогодні, бо, насправді, минуле, сучасне і майбутнє – це органічні складові нашого буття, а відсутність однієї віддаляє, часто боляче, бажані перспективи. Бачу в залі багато українців-особистостей, більшість вже знайомих мені, а це пояснює незаперечно багатогранну діяльність у різних галузях культури: історії, літератури, мовознавства, дидактики, педагогіки, перекладу тощо. Не випадково говориться тут про школу, про молоде покоління, про багаті культурні надбання, про реальний духовний розвиток української громади в Румунії. Оцей переповнений зал свідчить, не вперше, про явний інтерес українців до розвитку рідної культури, у вирішенні їхніх проблем шляхом взаємопорозуміння та взаємоповаги і не в останній мірі про багатогранні духовні ресурси українців в Румунії. Бажаю успіхів всім та дякую за увагу!

Мирослав Петрецький: Ваша Ексцеленціє пане Посол! Пане депутат та голово СУРу! Дорогі гості! Шановні українці! В почесті голови Комісії з європейських відносин, зв'язків з Україною та українською діаспорою хочу відзначити, що ідея цього заходу належить Михайлу Трайсті, але нам так сподобалась, що ми не пошкодували жодного зусилля втілити її в дійсно культурну акцію. Також хочу підкреслити, що в Сату Маре

відбулася також конференція на ту ж саму тему, організована головою тамтешньої повітової організації СУРу, генеральним секретарем СУРу Любою Горват. Корисно б було, щоб кожна повітова організація проектувала та здійснювала подібні заходи, а вже на національному рівні наше минуле, сучасне та майбутнє виявлялось в докладнішій баченні та в більш конкретних перспективах. Бажаю, щоб постійно міцніла дружба між українцями та румунами, щоб успіхи ваші стали явними надбаннями нашого культурного скарбу!

Октавія Неделку: Дорогі гості з України, дорогі українці! В якості господаря та співорганізатора цього надзвичайного заходу зі всієї душі: Ласкаво просимо! Тема конференції вельми благородна, а заголовок вельми сугестивний та спонукальний до багатогранних дискусій. Це вже п'ятий вагомий захід в нашому університеті, а це серйозний засновок, що будемо свідками важливих доповідей, корисних дебатів. Я впевнена в тому, що існував, існує і буде існувати великий інтерес до такої теми. Дякую Союзу Українців Румунії за підтримку, дякую партнерам, бо, на справді, події такого масштабу потребують цього. Тема відкриває три напрямки: минуле, сучасне та майбутнє. Український відділ в нашому університеті існує вже понад сім десятиліть, а пан професор-др. Іван Ребошапка пише про це до клада. Основною ланкою україністики в Румунії був Константин Драпака, але в плині часу її представляли і представляють високодостойні особистості, є і молоді вчені, які продовжують цю працю. Я знаю, що вони збагачуватимуть її та піднесуть до бажаного вами рівня. Успіхів вам і дякую за увагу!

Антоанета Олтяну: Шановні друзі! В якості голови Товариства славистів Румунії признаюсь: мені дуже приємно, що цей захід відбувається у співпраці, в залученні Товариства славистів Румунії, багато з учасників є і членами нашої організації, а вони становлять найактивнішу складову товариства, що є й передумовою наших успіхів. Приємно і корисно буде, якщо така співпраця продовжуватиметься, бо кожний етнос зобов'язаний знати і творити власну історію, власну культуру. Я приєднуюсь до тих, хто впевнений у ваших успіхах! Дякую!

Дорін Іван Кіра: Вельмиповажні друзі! Як продекан філологічного факультету в Університеті «Бабеш Бойой» /Клуж-Напока/, щиро вітаю вас і жалію, що не вмію вживати вашу українську мову! Говорити про історію України, про українську культуру – це непросто та нелегко. Особисто вважаю, що кордони між країнами це тільки спонукання для нових авантур у духовному світі. Національні культури – це відмітні розпізнавальні суті, а для мене постійне їхнє відкриття це безмежна насолода цього духовного простору. Переклад літературних текстів – нелегке випробування, але без цього ми були б духовно біднішими і тому я глибоко оцінив мого доброго друга, професора англійської мови, котрий переклав на англійську українську марамороську пісню, яка мене зачарувала формою та ліричним меседжем. Я зараз вам її прочитаю і подякую за увагу!...

Феліція Поп: Доброго дня всім вам! Я менеджер Повітового музею в Сату Маре і дякую вам за нагоду взяти участь у конференції. Я часто буваю в Україні, а це означає, що була нагода пізнати прямо українців, відкрити реальний пульс України. Стосунки Румунії

з Україною ґрунтуються на духовній єдності, яка постійно вимагає нових відносин, нових діянь. Наші спільні інтереси потрібно завжди захищати, посилювати, а це в Сатумарській зоні успішно здійснює моя колега Люба Горват. Те, що ми робимо зараз, якщо не проходить даліше емоційного сприйняття, якщо не матеріалізується і не перетворюється в інші діяння взаємного пізнання та шанування, то наслідки будуть неповноцінними. Виключення упереджених штампів, наклеєних часто недрузями або невігласами, призвело в сьогоднішньому світі до іншого образу України та українців, а це і тому, що існують люди, які це роблять. Румунія є одним із найближніх і вірних друзів України. Наважуюсь сказати, що окрім Чорного моря – як говориться часто в нас – Румунія відкрила ще одного щирого друга – Україну! Дякую за увагу.

Після офіційного відкриття конференції робота продовжилась по таких секціях: Література, Фольклор – Музика, Лінгвістика/Міжкультурний діалог, Румунсько-українські відносини, Історія та історіографія. Програма запропонувала закінчити конференцію презентаціями книг «Румунсько-українські відносини: історія та сучасність, сьомий випуск», «Діалог славистів на початках ХХІ-го століття», «Літописець давнього та славного роду словенів» та «Сторінки румунської Шевченкіани, I том», фотовиставкою «Прості обличчя непростої історії» та концертом-фольк «Колись я вмів літати, колись...»

Голова оргкомітету обіцяв, що доповіді конференції будуть зібрані в солідний том і опублікується за фінансовою підтримкою СУРУ, що стане підставою і спонукою для подальшої дослідницької праці у нашому українському духовному просторі.

(«Український вісник», № 23-24, груден 2017 р.)

СПІВПРАЦЮ З УКРАЇНЦЯМИ РУМУНІЇ НАЛАГОДЖУЄ РАДА НАЦІОНАЛЬНИХ ТОВАРИСТВ ВІННИЧЧИНИ

У м. Бухарест 17-19 листопада відбулась Міжнародна конференція «Українці Румунії. Історія, сучасність та перспективи», в якій, окрім представників влади Румунії, взяли участь історики, науковці та експерти, Вінниччину представляв на зазначеному заході начальник управління у справах національностей та релігій ОДА Ігор Салецький. Організаторами заходу виступили ГО «Союз Українців Румунії» та Факультет іноземних мов та літератури Бухарестського університету.

17 листопада перед початком конференції відбулась урочисте відкриття у м. Бухарест української бібліотеки, в дарунок якій Ігор Салецький вручив презентаційні книги Вінницької області.

В ході Міжнародної конференції учасниками заходу обговорено найбільш актуальні питання підтримки та розвитку української діаспори закордоном, а також формування соціокультурного простору українців у Румунії, взаєморозуміння між культурами народів та виховання дітей.

Досвід взаємодії національних спільнот з державними органами влади презентував Салецький Ігор Олександрович – начальник управління у справах національностей та релігій облдержадміністрації.

Зокрема, він зазначив, що *завдяки* впровадженню Програми підтримки діяльності національно-культурних товариств області та забезпечення міжконфесійної злагоди і духовно-морального розвитку Вінниччини на період 2016-2020 роки, а також роботі Центру національних культур Вінниччини в області *створено ефективну модель міжетнічних взаємовідносин, яка дає можливість національним спільнотам, що проживають на території області, реалізувати своє право на збереження етнічної самобутності та розвивати ефективний діалог з органами влади та іншими спільнотами.*

Ігор Салецький також представив новий напрямок роботи – Центр закордонного українства у Вінницькій області, який, за його словами, розпочав досить ефективно розвиватися в рамках Державної програми співпраці із закордонними українцями на 2017-2020 роки.

Особливу увагу було акцентовано на Україно – Румунській співпраці, зокрема, співпраці із українцями, які проживають в Румунії.

Крім того, в рамках Міжнародної конференції відбулася зустріч Ігоря Салецького з головою громадської організації «Союз Українців Румунії», депутатом Румунського парламенту Миколою Мирославом Петрецьким, головою Комісії Європейських відносин, зв'язків з Україною та українською діаспорою Мирославом Петрецьким, головою Комісії з питань культур Союзу Українців Румунії Михайлом Гафія Трайстом, під час якої обговорено питання налагодження співпраці та підписання угоди між громадськими організаціями «Рада національних товариств Вінниччини» та «Союзом Українців Румунії».

«Зважаючи на понад десятилітню плідну співпрацю між Вінницькою обласною державною адміністрацією та Яською повітовою радою Румунії, особливо в сфері економіки та інвестицій, маємо переконання, що культурна взаємодія між неурядовими організаціями також сприятиме розвитку народної дипломатії», – наголосив Ігор Салецький.

(Вінницька обласна державна адміністрація, <http://vin.gov.ua/>)

IMAGINI DE LA CONFERINȚĂ / СВІТЛИНИ З КОНФЕРЕНЦІЇ

Inaugurarea Bibliotecii Uniunii Ucrainenilor din România Ștefan Teaciuc (părintele D-tru Colotelo, președintele UUR, deputatul Nicolae Miroslov Petreșchi și scriitorul Mihai Hafia Traista)

Відкриття Бібліотеки Союзу українців Румунії ім. Степана Ткачука (отець Дмитро Колотило, голова СУР депутат Микола Мирослав Петрецький та письменник Михайло Гафія Трайста)

*Inaugurarea Bibliotecii Uniunii Ucrainenilor din România Ștefan Tcaciuc
Відкриття Бібліотеки Союзу українців Румунії ім. Степана Ткачука*

Deshiderea conferinței (președintele UUR, deputatul Nicolae Miroslov Petreșchi, traducătorul Serhii Hakman și scriitorul Mihai Hația Traista)

Відкриття конференції (голова СУР депутат Мирослав Петрецький, перекладач Сергій Гакман та письменник Михайло Гафія Трайста)

*Deshiderea conferinței (ambasadorul Ucrainei în România Oleksandr Bankov și traducătorul Serhii Hakman)
Відкриття конференції (посол України в Румунії Олександр Баньков та перекладач Сергій Гакман)*

Deshiderea conferinței / Відкриття конференції

Deshiderea conferinței / Відкриття конференції

Deshiderea conferinței / Відкриття конференції

Deshiderea conferinței / Відкриття конференції

Deshiderea conferinței / Відкриття конференції

Deshiderea conferinței / Відкриття конференції

Lucrări pe secțiuni / Работа в секциях

Lucrări pe secțiuni / Работа в секциях

Lucrări pe secțiuni / Робота в секціях

Lucrări pe secțiuni / Робота в секціях

Expoziție foto: „Fețe simple ale unei istorii anevoioase” / Фотовиставка: «Прості обличчя непростої історії»

Expoziție foto: „Fețe simple ale unei istorii anevoioase” / Фотовиставка: «Прості обличчя непростої історії»

Lansarea cărților editate de UUR / Презентація Кних виданих СУР-ом

Lansarea cărților editate de UUR / Презентація Кних виданих СУР-ом

Încheierea conferinței (Prof. dr. Dorin Ioan Chira) / Закінчення конференції (Професор доктор. Дорін Іоан Кіра)

Încheierea conferinței (Lector dr. Ioan Herbil) / Закінчення конференції (Лектор доктор Іван Гербіл)